DIN PUBLICAŢIILE SOCIETĂŢII ROMÂNE DE STATISTICĂ

Apărute:

Geopolitica şi Istoria, revistă română pentru Sudestul european.

Sub tipar:

N. ŞUŢU, *Notiţe statisitce asupra Moldovei* (reeditare a traducerii lui TEODOR CODRESCU din 1852, îngrijtă de T. A. STOIANOVICI şi cu un studiu introductiv de A. GOLOPENŢIA).

ION IONESCU DELA BRAD şi D. MARŢIAN, *Pregătirea catagrafiei moldovene şi muntene dela 1859* (reeditare a „Povăţuirilor pentru catagrafia dela 1859, Iaşi 1859 şi a Instrucţiilor tipărite în Monitorul Oficial al Ţării Româneşti din 1859, îngrijită de T. A. STOIANOVICI şi cu un studiu introductiv de a A. GOLOPENŢIA).

L. COLESCU, *Analiza rezultatelor recensământului general al populaţiei României dela 1889* (retipărire îngrijită de T. A. STOIANOVICI şi cu un studiu introductiv asupra lui Colescu şi a tehnicei recensămintelor româneşti, de Dr. SABIN MANUILA).

L. COLESCU, *Analiza rezultatelor recensământului general al populaţiunii României dela 1912* (retipărire îngrijită de T. A. STOIANOVICI).

1943

ROMÂNII DIN TIMOC

C. CONSTANTE
A. GOLOPENŢIA

SOCIETATEA ROMÂNĂ DE STATISTICĂ

ROMÂNII DIN TIMOC

CULEGERE DE IZVOARE INGRIJITĂ DE
C. CONSTANTE ŞI A. GOLOPENŢIA

„BUCOVINA" I. E. TOROUŢIU, BUCUREŞTI

MOTTO:

...„Trei sunt în aceste vremuri popoarele care locuesc pe malurile Danubiului nostru: Ungurii, Rascianii, Valahii . . . .

. . . .

. . . .

„Valahii se deosebesc de Rasciani şi ca obiceiuri şi ca limbă, chiar dacă mărturisesc în aceeaşi religie greacă şi se folosesc de aceleaşi litere ilirice. Ei încep a locui malurile Dunării dela lanţul munţilor Balcani până în Carpaţi şi nu le place a locui în şesuri, cu excepţia a două provincii, Valahia şi Moldavia. In fapt ei descind din vechii Romani, se mândresc ca Romani şi cu nume schimbat vorbesc rumâneşte, *iar limba lor este o limbă latină ori italică, stricată...*

Aloisio Ferd. Com. Marsili „Danubius Panonica Mysiens". — Descriere Topografică despre locuitorii şi diferitele Naţiuni care dealungul Dunărei noastre, cu rare abateri, au locuit.

- Tom. I, Haga-Amsterdam, 1726.

PREFAȚĂ

Volumul de față nu are semnificația care s'ar putea bănui din primul moment, și anume, nu este o lucrare cu caracter politic. El însă umple un gol mare în știința românească prin faptul că pune la îndemână un mare număr de cercetări, cari în mod obicinuit nu sunt accesibile decât unui număr prea redus de specialiști. Dar, isvoarele de informație, fie ele cu caracter științific general, fie cu caracter specific românesc, nu trebuie să rămână ascunse de privirile oricărui intelectual român, dornic de a le cunoaște.

In specialitatea statisticei, domenii întregi sunt necunoscute publicului românesc, din cauză că documentele respective au apărut numai în limbi străine, ca elina, latina, slavona, sârba, bulgara, maghiara, rusa, polona, fără a mai vorbi de documentele apărute în una din limbile moderne de circulație universală. Ne vom strădui să publicăm în românește cât mai multe documente cari interesează știința statistică românească, fie pe plan istoric, fie pe plan de actualitate. Cunoașterea limbilor străine este un merit deosebit. Dar unui statistician nu i se poate cere cunoașterea tuturor limbilor străine, în cari apar documente interesând specialitatea sa. Și cum este de dorit, ca numărul celor cari îmbrățișează cariera statistică să fie cât mai mare, iar numărul celor cari întrebuințează metoda statistică în lucrările lor să fie și mai mare, este firesc, să nu cerem acestora să învețe toate limbile străine, ci să traducem din aceste limbi documentele principale *care interesează în linie generală vreuna din ramurile statistice românești.*

Capitolele, pentru care se impune să se facă astfel de

eforturi, sunt în primul rând istoria și cunoașterea problemelor etnice ale neamului românesc.

Volumul de față concentrează la un loc lucrările principale privind Românii din Timoc.

Munca noastră nu constituie o contribuție originală. Ea nu este și nici nu poate fi completă. Insăși selecționarea documentelor publicate este o operație care poate fi controversată. Nu am ales lucrările favorabile unei teze. Și nici nu am omis pasagii care constituesc atacuri nedrepte și adeseori triviale la adresa neamului românesc. Aceste atacuri se întorc neapărat împotriva autorilor, care le-au proferat cu rea credință, cu lipsă de discernământ și de disciplină științifică. Neamul românesd a dat examen de mii de ani în fața istoriei. Comorile sufletești ale neamului românesc sunt valori permanente. Noi nu am venit aici din continente străine spre a ne aclimatiza culturii europene. Noi facem parte integrantă din patrimoniul biologic și din patrimoniul cultural al Europei. Nu avem deci nevoie, nici să ne scuzăm nici să ne justificăm existența. Justificarea noastră în viața Europei este însăși existența noastră aici, din toate timpurile.

Această existență trebuie cunoscută cât mai bine, atât în timpurile străvechi, cât și în cele moderne. Colecția de documente ce publicăm aci este o contribuție la opera de cunoaștere a existenței noastre istorice.

Documentele sunt așa cum sunt și le publicăm fără nici o modificare. Neamul românesc a avut prieteni și dușmani în toate timpurile. Părerea dușmanilor ne-a fost, firește, defavorabilă. Dar părerea dușmanilor nu constitue un document suveran, ci unul indicativ.

In războiul actual adversarii s'au calificat cu epitete infamante și nedrepte. O injurie nu poate ține loc unui adevăr istoric.

Iată de ce, munca cinstită îndeplinită de noi nu trebue văzută altfel decât prin prisma obiecitvă a științei istoriei și socotită ca o contribuție la studiul vieții românești de peste hotare.

Domnii C. Constante și A. Golopenția, cari au obosit pentru realizarea lucrării, au desăvârșit o faptă meritorie,

pentru care le aduc mulțumirile cele mai calde din partea Societății.

Sperăm că această lucrare, închinată ideii de comunitate de sânge, cea mai profundă legătură care poate lega pe om de om, va fi bine primită de cei ce cultivă știința și slova românească.

București, la 21 August 1943.

Dr. SABIN MANUILA

ROMÂNII DIN DREAPTA DUNĂRII

în cunoştinţa noastră şi în cunoştinţa internaţională

Românii din dreapta Dunării, cei vreo jumătate de milion câţi sunt, au rămas mai mult decât alţi Români, din diaspora noastră, sub orizontul istoriei, fără să putem zice că erau recunoscuţi. Legăturile cu ei au fost tot atât de strânse ca şi cu Românii transilvăneni, cel puţin de 250 de ani, din jurul păcii dela Carlovăţ, de când îi putem urmări mai bine. Au fost pierduţi însă într'o numire generică, Români dela Sudul Dunării, şi prin ea, între Aromâni. Chiar astăzi când se zice Români din dreapta Dunării, se înţelege numaidecât Români macedoneni. Sărim peste ceilalţi ca şi cum n'ar fi, cu o făptură şi cu o stare aparte. Ei sunt oamenii dintre noi legaţi de valea fluviului acestuia părintesc şi numai un inel de legătură cu Românii munteni din văile şi poienile înalte ale Balcanului şi Pindului. Intre marele grup românesc nord-dunărean şi grupul sud-dunărean se întinde, ca o punte, acest grup propriu zis dunărean.

Aceasta este piedica întâia, care ne-a oprit să-i descoperim cu o înfăţişare numai a lor: prea marea depărtare, deşi vecinic lipiţi de noi, în care i-am proiectat. Dar a mai fost o piedică tot atât de primejdioasă, atât pentru ai noştri, cât şi pentru streini: prea marea apropiere. Românii din dreapta Dunării erau şi nu erau într'altă ţară. O apă largă plutitoare mai mult leagă decât desparte pe locuitorii celor două maluri. Treceri mai ales dela noi la ei s'au întâmplat în toate vremurile şi în deosebi în acelea când se închega un popor. Numai de puţini ani, de când se tot vorbeşte de o înfrăţire şi solidaritate

a Statelor, hotarele dintre ele s'au ferecat cu o sută de lacăte. S'a crezut de alţii şi, ceeace este mai hazliu, s'a crezut şi de noi, că toţi aceşti Români sunt revărsări etnice din părţile noastre. N'aveam ce găsi deosebit la ei, odată ce nu erau alţii, ci erau tot noi. Erau un fel de Români plecaţi în străinătate.

Ar trebui să spun chiar un cuvânt aspru: Să ne desmetecim. Destul au stat în penumbră fără nicio luare aminte lăsată asupra lor, aceşti o jumătate de milion de Români din dreapta Dunării. Să-i mai apropiem, pentru cei care-i vedeau până acum prea departe, şi să-i mai depărtăm, pentru ceilalţi, punându-i să şadă chiar pe locul unde se află, cetăţeni a două ţări deosebite, Serbia şi Bulgaria. Atunci şi grija de ei făcându-se firească, se va face şi mai uşoară. Să nu ne mai fie dat să auzim, spre umilința noastră, ceeace am auzit de curând dela titularul catedrei de limbi romanice dela Lipsca, d-l Martin Block, trimis de ţara lui ca să cerceteze pe teren problema Românilor dunăreni din Serbia veche: „Nu înţeleg de ce Românii vorbesc, după statisticile sârbeşti, de 200.000 de ai lor pe aceste locuri, când ei sunt 400.000.Cui îi lasă pe ceilalţi, cari sunt aproape îndoitul celor oficiali ?"

Am fost şi eu, în mai multe rânduri, la aceşti Români, la cei Bulgari mai mult şi la cei Sârbi mai puţin. Cei mai din fund ca şi cei mai din faţă, fie că ştiu, fie că nu ştiu de ţara liberă a fraţilor lor dela Miazănoapte, se cunosc prin amintiri, prin limbă şi obiceiuri ca Români. Ei şi-au dat nume de cete mai mici, după cum sunt aşezaţi pe o vale sau pe o alcătuire de pământ uşor de deosebit, plaiu, câmp sau vale, dar nu şi-au zis niciodată, laolaltă, Olteni sau Munteni sau Bănăţeni. Câte o undă de populaţie românească din Banat, din Oltenia şi din Muntenia a ajuns dincolo de Dunăre, la date şi din pricini, care se pot urmări. Fiind mai noui decât băştnaşii şi mai zgomotoşi pentru istorie, au putut să se arate cercetătorilor ca Români Olteni, Munteni sau Bănăţeni. Sunt şi mai mult nu sunt ceeace spun astăzi că sunt. Băştinaşii, Românii, mai vechi decât ei, vatra care a primit pe nouii veniţi au fost alţii şi alta. Dovezile nu aşteaptă decât să fie găsite.

Suntem pe locuri de mare trecere a popoarelor. Ţările cele mai de curând închegate se luptă să se convingă pe ele şi să convingă pe alţii că numai poporul lor a trăit în acel cuprins dela începutul vremurilor şi că numai el are dreptul să trăiască şi astăzi. Ceilalţi sunt venetici. Ei n'au altceva de

făcut, pentrucă de plecat nu s'a gândit nimeni să le dea voie, decât să se piardă în mijlocul lui. Dacă nu vrea de voie, atunci de nevoie. De aceea sfiala oamenilor de ştiinţă ca să pătrundă până la ei şi îmbulzeala argumentelor istorice contradictorii. Românii dunăreni dintre Vidin şi Morava se află chiar în ţinutul pe unde Românii balcanici au umblat ca să ajungă la Roomânii carpatici. Ei sunt legătura, care se păstrează, subţiată şi întreruptă pe alocuri, dintre cele două mari grupuri ale neamului nostru. Nu trebuie şi nu-i putem lăsa să piară, nu numai pentrucă sunt una cu noi, dar pentrucă între noi mai au şi acest rost, care-i numai al lor.

Prin noi sau prin alţii începem să-i cunoaştem destul de bine. Mai deschideţi odată Scrisorile din pribegie date la tipar de Ion Ghica şi citiţi rândurile atât de proaspete ale întâiului pan-român, Niculaie Bălcescu. Plecase, gonit de revoluţia dela 1848 din Bucureşti, sau mai de grabă de neizbânda ei, stătuse la focuri de noapte pe munţi între Avram Iancu şi tribunii lui, pe care avusese, din ură împotriva ţărilor despotice, gândul nebun să-i apropie de Unguri şi străbătuse într'o întinsoare toată peninsula Balcanică, dela Panciova până la Constantinopol. Auziţi-i strigătul lui de mirare şi de bucurie că nu întâlneşte în drum, prin Serbia şi Bulgaria, decât Români. Luase acest drum al Românilor din dreapta Dunărei şi trecuse dela ei, prin marginea Aromânilor. Era un istoric, învăţat să facă să intre în cadre largi viaţa popoarelor. Iată la 60 de ani după aceea un geograf, pe George Vâlsan, însoţit de un filolog, George Giuglea, care caută pe acolo, amănuntul conformaţiei pământului sau al conformaţiei limbii ! Lucrurile şi oamenii stau într'o nouă lumină.

Românii aceştia transdanubieni rămăseseră multă vreme închişi în cele două ţări, în care, după 1833 şi 1878, s'au trezit cetăţeni cu alt nume. Simţeau că sunt deosebiţi de concetăţenii lor prin regimul aparte pe care au început să-l aibă. Drepturile vechi se pierdeau, în ce-i privea, cu fiecare zi. A fost întâiu şcoala în limba lor, mai târziu biserica şi la sfârşit tot ce le dădea şi le păstra o înfăţişare proprie. S'a mers atât de departe încât li se sfâşiau, când ieşeau pe uliţi, hainele albe, pentrucă le purtau de când se pomeniseră între oameni îmbrăcaţi în haine închise la culoare sau chiar negre. Nu li se îngăduia o asemenea deosebire de ceilalţi. Nu mai puteau să

vorbească în limba părintească decât pe furiş. Intre cei mai mândri dintre ei s'a născut atunci o dorinţă de împotrivire. De pe urma acestei împotriviri au început să se ivească la şcolile de dincoace de Dunăre, între noi, tot mai mulţi şcolari veniţi din mijlocul lor. Dacă nu puteau să-şi vadă de suflet acasă, făceau ce puteau şi-şi trimiteau copiii între fraţii liberi, ca să apere cel puţin în ei acest suflet.

In felul acesta însă Ţara Românească afla pe alte căi, mult mai vorbitoare, decât a rarelor cărţi ştiinţifice, că undeva în apropiere, mai trăiesc Români, ascunşi de o politică internă strîmtă tuturor ochilor. Ea îi primea cu iubire pe cei cari veneau să înveţe şi să se înfrupte dela izvoarele noastre de cunoştinţe şi de cultură. Fiecare an aducea noui călători mărunţi de peste fluviu, împinşi nu numai de faima bunei primiri, dar şi de curentul de mirare şi de interes, care luase naştere pe neştiute şi creştea acum dela sine. Se alcătuia treptat din ei o mică pătură intelectuală, care ieşea din şcolile noastre superioare şi vorbea cu alt glas, decât ar fi putut vorbi cel mai pregătit dintre noi, despre fiinţa şi drepturile la viaţă proprie ale celor rămaşi acasă. Ei şi-au avut în cele din urmă cercul, activitatea de organizare şi de propagandă, conferinţele prin ţară şi publicaţiile lor periodice. Din necunoaşterea şi nedumerirea dinainte, Românii din dreapta Dunării au intrat în lumină. Erau de-ai noştri şi nimic nu-i mai putea rupe de noi.

In străinătate, cercetători tot mai deşi au făcut acelaş lucru pentru Europa. L-au făcut chiar mai de vreme decât l-au făcut ai noştri. Chiar noi a trebuit, pentrucă străinii puteau ajunge mai lesne prin locuri închise nouă, să-i folosim pe ei ca izvoare de documentare. Las pe alţii mult mai vechi, dar mai puţin răspândiţi şi mă gândesc la marele călător de după 1860, Kanitz. Nu ne era prieten. Era un Ovreiu unguresc şi venea dela Budapesta cu toată neîncrederea şi mai mult decât atâta faţă de Români, dar era şi om de ştiinţă şi n'a putut să tacă. Nicăieri, într'un scriitor străin, această adevărată lume românească din Serbia şi Bulgaria nu s'a arătat în toată plinătatea ei, ca o privelişte de pe care se adună deodată, după sute de ani, ceaţa, ca la el. Il luăm şi astăzi, atât noi cât şi alţii, ca termen de comparaţie, când pornim cercetări proprii, ca să ne dăm seama de schimbări, în bine sau în rău. Aproape în zilele noastre a scris, întărindu-l pe Kanitz, pentru Românii din Serbia, alt neprieten, profesorul bulgar, St. Romansky.

De câte ori s'au ivit răsboaie în Balcani, Românii de pe malul drept al Dunării au ajuns un obiect de preocupări internaționale. Erau acolo și nu se ma putea trece peste ei. Cancelariile și presa din toate țările se opreau la acest popor necunoscut mai înainte, dar care se putea să aibă dorințele și drepturile lui. Turburările în cele din urmă se așezau și țările unde oamenii trăiesc, îngrijate că ei ar putea ajunge o problemă, se gândeau la noui măsuri, care să-i facă să se întoarcă în anonimatul dinainte. Cu cât erau mai cunoscuți de opinia publică internațională, cu atât aveau de suferit mai mult. Una din aceste țări s'a gândit chiar să-și dea o lege prin care, atunci când i se va părea potrivit, să poată să-i mute la o depărtare de 50 de kilometri spre Balcani și să-i rupă astfel pentru totdeauna de Dunăre și de noi. A ajuns ca o cursă de întrecere între acest crâmpeiu de popor, slab și singur, și între Statele din care face parte și înarmate cu toate mijloacele de constrângere: va putea să se pună la adăpost înainte să-l cuprindă apele înecului ?

EMANOIL BUCUȚA

ROMÂNII DIN TIMOC

VOL. I

ROMANII
DINTRE
DUNARE, TIMOC ŞI MORAVA

SOCIETATEA ROMÂNĂ DE STATISTICĂ

ROMÂNII DIN TIMOC

CULEGERE DE IZVOARE INGRIJITĂ
de
C. CONSTANTE şi A. GOLOPENTIA

CU O PREFAŢĂ
de
Dr. SABIN MANUILA

ŞI O INTRODUCERE
de
EMANOIL BUCUŢA

Cu 5 schiţe în text, 2 schiţe în culori şi 33 fotografii afară din text,
2 tabele statistice, 2 bibliografii şi 9 hărţi din care 8 în culori.

BUCUREŞTI
TIPOGRAFIA „BUCOVINA" I. E.TOROUŢIU

S'AU TRAS DIN ACEASTĂ CARTE, PE HÂRTIE KUNSTDRUCK,
10 EXEMPLARE NUMEROTATE 1—10

SUMARUL

Pag.

Dr. Sabin Manuila: Prefaţă XIII
Em. Bucuţa: Românii din dreapta Dunării, în conştiinţa noastră şi în conştiinţa internaţională XVII

I. *Texte*

G. Lejean: Etnografia Turciei Europene, an. 1861 5
A. Ubicini: Sârbii din Turcia, an. 1868 11
V Iacşici: Despre elementele etnice ale populaţiei în Principatul Sârbesc, an. 1873 15
Szabó Józsei: Note de călătorie din Serbia, din punct de vedere geografic şi etnografic, an. 1875 45
Dragolib K. Iovanovici: Ţârnareca, an. 1883 59
Emile Picot: Cântecele populare ale Românilor din Serbia (Românii din Timoc) an. 1889 71
Prof. G. Weigand: Dialectele româneşti ale Valahiei mici, ale Serbiei şi ale Bulgariei, an. 1900 77
Delatimoc: Românii din Serbia, an. 1907 95
G. Vâlsan: Românii din Craina Serbiei, an. 1912 137
G. Giuglea: Românii din Serbia, an. 1912 161
L. T. Boga: Românii din Serbia, an. 1912 177
Stoian Romanski: Românii dintre Timoc şi Morava, an. 1926 . . . 193
C. Constante: Românii din Valea Timocului şi a Moravei, an. 1928 220
G. Vâlsan: Românii din Serbia, an. 1937 257

II. *Date statistice*

Structura etnică a populaţiei Regiunii Timoc, după Recensământul general din 31 Ianuarie 1921 279
Rezultatul anchetei întreprinse în lagările de prizonieri din armata Jugoslavă (Aprilie—Mai 1942) 293

III. *Bibliografii*

C. Constante: Bibliografie, Românii din Serbia — dintre Dunăre, Timoc şi Morava 307
N. V. Economu: Bibliografia hărţilor etnice a regiunii Timoc . . . 311

Lista fotografiilor

Nr. 1. Români din județul Pojarevaț.
„ 2. Costum de iarnă, stânga; Tânără româncă din Pojarevaț, dreapta.
„ 3. Români mergând la lucru.
4 Român în costum de iarnă.

Fig. 2, Vedere spre Gherdap.
„ 3. Terase la Vârbița mică — Costol.
„ 4. Orășelul Palanca.
„ 6. Spre Iabucovăț.
„ 7. Sălașe pe înălțimile dela Urovița.
„ 8. Vederea Săpului.
„ 9. Vederea Iabucovățului.
„ 10. Pescari cu luntre veche.
„ 11. Stânca Ciocoiu.
„ 12. Locuitori de câmp (Râtcova).
„ 13. Locuitori de munte.

Nr. 5. Români din satul Voluia.
„ 6 Români din satul Osnici.
„ 7. Români din Bârza Palanca.
„ 8. Soț și soție din Troponie.
„ 9. Românii din Batineț.
„ 10. Româncă din Florentin (Vidin).
„ 11. Românce din Zlot.
„ 12. Români din reg. muntoasă.
„ 13. Românce din Brestovaț.
„ 14. Grup de români cooperatiști.
„ 15. Port bătrân la Românii din Serbia
„ 16. Biserică veche românească.
„ 17. Casă veche în regiunea de munte.
„ 18. Casă în regiunea de câmpie.
„ 19. Mori pe Dunăre.
„ 20. Locuitori de munte pe drum.
„ 21. Femee cu leagăn.
„ 22. Locuitori de câmp.

Lista hărților

G. Lejean: Harta etnografică a Turciei europene și a statelor vasale autonome. Gotha, 1861.

H. Kiepert: Privire etnografică a elementului european, Berlin, 1876.

Prof. Dr. G. Weigand: Harta etnografică (Din Linguistische Atlas: des Dacorumänische spracht Gebietes), Leipzig, 1900.

Prof. Dr. Florinski: Harta etnografică a slavismului și Rusiei de Răsărit. Kiev, 1911.

I. P. Maicov: Harta etnografică a regiunii estice a principatului Serbiei. Petersburg, 1873.

Stoian Romaski: Harta populației românești dintre Timoc și Morava, 1926.

L. T. Boga: Intinderea elementului românesc în dreapta Dunării. 1913.

Harta fizică, fragment după harta Institutului Geografic Militar (Timoc).

N. V. Economu și A. Bran: Structura etnică a localităițlor dintre Timoc și Morava, 1942.

MOTTO:

...„Tres igitur his temporibus sunt, qui Danubi nostri ripas, colunt, Populi: Hungari, Rasciani, Valachi . . .

. . . .

. . . .

...„Valachi et moribus et Lingua differunt a Rascinis, dicet eadem Graecam Religionem profiteantur, atque utantur ipsorum iisdem Illyricia caracteribus. Ii Danubii ripas accolere incipiunt, quae fiunt a Ramis Montis Aemi et Carpati, nec amant vivere in planitiebus, praeterquam in duabus Provinciis Vallachia et Moldavia. Revera ab antiquis Romanorum descendunt, seque Romanos jactant, corruptoque nomine, Ruminest, *vocant; et lingua ipsorum, corrupta Latina, aut Itala Lingua est.*

Aloisie Ferd. Com. Marsili „Danubius Panonica Mysiens" — Topografica de incolis et Nationibus variis, quae circa nostrum Danubium hanc raro vititore consuescunt.

Tom. I, Hagae-Amsterdami, 1726.

I.

TEXTE

G. LEJEAN

ETNOGRAFIA
TURCIEI EUROPENE

FRAGMENT

TRADUCERE DIN LIMBA FRANCEZĂ DE
C. CONSTANTE

G. LEJEAN: *Ethnographie de la Turquie d'Europe*, în *„Petermann's Geographischen Mitteilungen"*, cu o hartă a Turciei europene și a statelor ei vecine autonome. Gotha, Justus Perthes, 1861.

R O M Â N I I

de G. Lejean

Știința istorică care multă vreme a fost preocupată de acest popor misterios, a ajuns să aibă astăzi, despre originile sale, mai multe puncte câștigate.

S'a făcut, de pildă, dovada că așa zișii *Rumani* (Români sau Vlahi) sunt coborîtorii Dacilor cuceriți de Traian și romanizați prin numeroase colonii; că pe vremea invaziilor barbare, Roma, rechemând legiunile sale pe malul drept al Dunării, a părăsit Dacia în mâna Slavilor (Sclaveni) care au inundat-o și cărora le-au urmat Cumanii și Pecenegii; că în fine prin secolul XIII, când aceste din urmă popoare la rândul lor au dispărut, s'au întemeiat în locul lor două principate, sub numele de *Valahia* sau mai potrivit, acela de *România* și *Moldova*

Iată faptele necontestate. Dar dela ultimii împărați romani și până la Radu Negru și Dragoș cum se explică filiațiunea și transmisiunea neîntreruptă a elementului și a naționalității române? Cronicile pământene conțin, în această privință, multe fabule pe care nici nu le vom lua în seamă, mai ales acele privitoare la legăturile pe care Românii le-au avut cu cuceritorii Unguri. Cu privire la origina Românilor, ilustrul d'Anville, a hazardat o ipoteză și mai puțin verosimilă, transportându-i pentru câteva secole în fundul Asiei. Faptul amintit pe scurt, de cronicile cele mai demne de crezut, este că sâmburele poporului român s'a refugiat în Maramureș (Carpații maghiari) unde s'a păstrat în tot timpul cotropirilor barbare și de unde apoi sub Dragoș și Radu s'a coborît în câmpiile dela Sud-Est.

Se mai spune, dar acest lucru pare mai îndoelnic, că pe atunci, adică în timpul descălecării, ar fi existat așezări romă-

nești înfloritoare și în Moldova, ca: Tighina sau Bender, Hotin și Bârlad.

In sprijinul acestui fapt se invoacă o cronică a lui Dragoș, descoperită acum câțiva ani și care ar fi foarte prețioasă dacă n'ar purta toate caracteristicile unui fals foarte vădit, făcut în interesul unei familii, numită Boldur.

Ori cum ar fi, poporul moldo-valah, nu-și dă sieși decât numele de *Rumani* (Rumân la singular), numindu-și limba: *românească; Valahia: țara românească* (terra romanesca). Numele de *Vlahi*, ce le a fost dat întâi de Bizantini, apoi și de Unguri (Vlahi în limba greacă, Olac în limba ungară) vine dela cuvântul slav, *Vlah*, care de obiceiu se dă popoarelor de rasă latină, precum *Neamț* se dă popoarelor germanice. După cum se știe, în această privință, Slavii generalizează foarte mult și *Vlah*-ul-lor (foarte bine explicat de Schafaric) corespunde cuvântului greman *Woelsch*.

Numărul Românilor în cele două Principate se urcă la ceva mai mult de 4 milioane suflete cu desăvârșire omogene, chiar și sub raportul limbii. Clasele suprapuse sunt cam amestecate (mai ales în Moldova) cu sânge grec-fanariotic, dar poporul este curat și tipul său aduce în mod simțitor cu acela al Dacilor de pe columna lui Traian. Roma pare să le fi infuzat puțin din sângele ei. Dar cu totul altfel se prezintă lucrul când este vorba de limba lor, care nouă părți din zece este o latinească stricată și numai a zecea parte este slavă, cu câteva cuvinte turcești și maghiare; și în fine cu un fond filologic pe care nu-l găsești în niciuna din limbile vecine și care, paremi-se, nu trece peste două sute de cuvinte. Acest fond este de bunăseamă o rămășiță din vechea limbă dacă. In etnologie un mare pas înainte va fi făcut, atunci când un filolog va supune acest vocabular unui studiu comparativ în raport cu diferitele ramuri ale limbilor indo-germanice.

Ca tip, Românul se prezintă cu trăsături regulate, ceea ce îl deosebește de tipurile mai mult bărbătești decât frumoase ale vecinilor săi: Unguri și Slavi. Oamenii blonzi sunt tot așa de răspândiți ca și cei cu chipul smead, ceea ce amintește obârșia barbară: dacă și galã (gauloise).

Limitele naturale ale celor două principate, Prutul și Dunărea, pretutindeni sunt depășite de către rasa românească în plin mers de expansiune. Ea ocupă întreg țărmul basara-

bean al Prutului și tot țărmul meridional al Dunării, începând dela Dunaveț și până la Porțile Silistrei. In Dobrogea ea numără aproape 33.000 suflete.

Mulți țărani români, spre a scăpa de quasi-șerbia Regulamentului Organic, se află așezați în împrejurimile Vrației, în Bulgaria. Din aceiași pricină un alt număr mare s'a refugiat și în Serbia, unde guvernul i-a colonizat în locuri rămase fără locuitori, în urma războiului de neatârnare.

Muncitori, harnici și mai prolifici decât Sârbii, numărul lor este mereu în creștere, astfel încât chiar la 1857 ei atingeau următoarele cifre:

Jud. Pojarevaț	39.728	suflete
„ Craina	35.671	„
„ Țărnareca	20.597	„
„ Chiupria	7.351	„
„ Smederevo (Plasa Podunavlia)	996	„
Total:	104.343	suflete

La această cifră dacă adăugăm și pe acelea ale recensămintelor oficiale ale Principatelor (nu putem da decât cifre aproximative, căci aceste recensăminte fiind făcute în vederea impozitelor, diferite clase de oameni n'au fost socotite decât în cifre rotunde) avem:

Serbia	104.343	suflete
Valahia	2.420.000	„
Moldova (Basarabia Moldovei)	1.600.000	„
Dobrogea	33.000	„
Coloni în Bulgaria	40.000	„
Total:	4.202.000	suflete

Acest rezultat este unul din cele mai precise pe care l-am putut obține, căci el se întemeiază (în ciuda unor lipsuri de amănunte) pe date oficiale, și mai ales pentru Dobrogea, unde D-l Ionescu a verificat, datele ce i-au fost date de autoritățile turcești, la fața locului, cercetând sat cu sat.

In ce priveşte pe colonii din Bulgaria nu am putut să dau decât o cifră ipotetică, dar mai mult superioară decât inferioară.

Trebue să ne ferim deci de exagerările involuntare ale câtorva statisticieni români, cari ne dau cifra de 14.000.000 pentru toată rasa românească (în loc de 7.600.000 număr probabil) socotind în această cifră şi pe *Ţinţari* [1]).

1) Ţinţari = Macedo-Români. (Not. Tr.).

A. UBICINI

SÂRBII DIN TURCIA

STUDIU ISTORIC, STATISTIC ŞI POLITIC

ASUPRA

PRINCIPATULUI SERBIEI, A MUNTENEGRULUI ŞI A ŢĂRILOR VECINE

FRAGMENT

TRADUCERE DIN LIMBA FRANCEZĂ DE

C. CONSTANTE

A. UBICINI, *Les Serbes de Turquie*. Étude historique, statistique et politique sur la Principauté de Serbie, Le Montenegro et les pays adjecents, E. Dentu, libraire éditeur, Paris, 1865

SÂRBII DIN TURCIA

de **A. Ubicini**

POPULAȚIA

După ultimul recensământ (1863), întreaga populație a principatului se urcă la 1.108.568 locuitori *băștinași*, adică 1.108 locuitori pe milă geografică pătrată.

Impărțirea populației după rase și religiuni. Această populație se descompune astfel:

Sârbi și Români, de rit ortodox	1.101.:85
Evrei	1.805
Țigani sedentari	5.078
Total:	1.108.568

In acest total nu sunt socotiți străinii, în număr de 20.862, în care intră:

Țigani nomazi	11.862
Supuși străini (musulmani și europeni, 1859)	9.000

Ceea ce în realitate urcă totalul populației la 1.129.430 de locuitori.

Cu toate acestea, întrucât în tabelele de recensământ figurează numai băștinașii, noi, în calculul nostru, nu vom socoti excedentul de 20.262 suflete, care, de altfel, este aproximativ.

La 1834, epoca primului recensământ [1]) cifra populației

1) Dela 1834 până la 1863, s'au făcut 8 recensăminte: la 1834, 1841, 1843, 1846, 1850, 1854, 1859, 1863.

indigene era de numai 668.592. Prin urmare o creştere medie de 15.175 indivizi, sau aproximativ, 2,27%, pe an, în timpul unei perioade de 29 ani.

In Grecia, într'o perioadă corespunzătoare de 28 ani (1832—61), populaţia a crescut dela 752 de mii la 1.097.000; adică cu 12.322 locuitori, sau o medie de 1,64% pe an [2]).

ROMÂNII BĂŞTINAŞI

Printre populaţia băştinaşe figurează un număr destul de mare de Români emigraţi în diferite epoci din Principate, şi amestecaţi, în diferite proporţii, cu Sârbii, cu care au sfârşit prin a se confunda.

Aceşti Români, aproape toţi păstori, se urcă la un total de 120.593 de indivizi, împărţiţi printre cele 4 judeţe şi anume: Craina, Ţărnareca, Pojarevaţ şi Chiupria.

Un alt grup, mai mic, de 264 indivizi s'a aşezat în satul Culici nu departe de Smederevo (Semendria).

Iată, după statistica sârbă din 1863, tabloul comparativ al populaţiei sârbe şi române din cele 4 judeţe sus pomenite:

	Sârbi	Români
Craina	20,304	42,607
Ţărnareca	22,658	24,232
Pojarevaţ	74,969	47,690
Chiupria	41,852	8,064
Total:	159,783	122,593

2) *Statistica sârbă* din 1863 — „Sloboda" din 17 Decembrie 1863.

V. IACŞICI

DESPRE

ELEMENTELE ETNICE ALE POPULAŢIEI ÎN PRINCIPATUL SÂRBESC

TRADUCERE DIN LIMBA RUSĂ DE

C. CONSTANTE

V. IACȘICI: O *Plemenom Sostave Naselenia vă Cniajestve Serbscom*, articol trimis în manuscris Societății Geografice din Petersburg, cu o hartă etnografică a regiunii estice a Principatului Serbiei, întocmită de V. N. Maicov, Petersburg, 1873.

DESPRE ELEMENTELE ETNICE ALE POPULAȚIEI DIN PRINCIPATUL SÂRBESC.

de **V. Iacșici**

Din cele mai vechi timpuri, Slavii cu așezările lor ocupau în Europa o însemnată întindere de pământ și dacă, numeric, nu erau întotdeauna superiori celorlalte popoare ale ei, nu erau nici inferiori lor. Intinderea Europei e fixată obișnuit la 189.000 mile² geografice; dacă vom exclude însă ținuturile puțin populate ale Elveției, Norvegiei și Rusiei europene, atunci întinderea Europei se poate fixa numai la 142.000 mile² geografice.

Din punct de vedere politic, Slavii sunt independenți dar numai într'una din țările locuite de ei, anume în Rusia, (Muntele-negru nu îl socotim pentru mica lui însemnătate), pe când în Austria, Turcia și Germania, ei sunt supuși altor neamuri. In Austria ei numără 17 milioane suflete, sau, aproape jumătate din întreaga populație a țării (mai just — 47%), în Turcia (împreună cu Serbia) și în Muntenegru, 4.600.000 suflete, care împreună alcătuesc, deasemenea, jumătate din numărul total al populației ei. Numărul Slavilor din Germania se ridică la cifra de 2.650.000 suflete, și anume: Sârbi Lujeni — 90.000; Cehi până la 60.000 și aproximativ, 2.500.000 Poloni.

Numărul sufletelor și întinderea spațiului ocupat de celelalte neamuri slave, în cele patru țări europene amintite, după datele din anul 1870, este următorul:

	Mile pătrate		Total locuitori	Numărul de suflete în medie la 1 milă
1. Ruşi	60.000		64.450.000	1.073
2. Poloni	3.200		10.000.000	3.125
3. Cehi	1.520		6.600.000	4.342
4. Sârbi	3.850		5.600.000	1.454
5. Bulgari	2.000		2.000.000	1.000
6. Sloveni	400		1.200.000	3.000
7. Sârbi Lujeni	30		150.000	5.000
Total mile²	71.000	Total Slavi	90.000.000	1.270
Total mile²	71.000	Total Ne-Slavi	208.000.000	2.930
Total în Europa	142.000 mile²		296.000.000	2.000

Toate aceste cifre se pot considera numai ca aproximative, întrucât a le defini exact, în unele cazuri, nu e posibil, în altele foarte greu. Dacă adăugăm la cifrele mai sus amintite 550.000 Slavi şi 1.450.000 ne-Slavi, care populează părţile nordice ale Europei, atunci vom vedea că populaţia întregii Europe va ajunge la 300.000.000 suflete, iar întinderea ei — la 182.000 mile² geografice.

Dintre toate popoarele slave, poporul rus e cel mai numeros şi aşezările lui ocupă cea mai mare întindere. Afară de aceasta, acest popor domneşte peste 12 popoare de alte neamuri, împărţite în 50 de naţiuni, care, acum sau mai târziu, vor trebui, prin forţa împrejurărilor, să se contopească cu poporul rus. Apăraţi de hotare inaccesibile, Ruşii sunt de neînvins şi pe lângă aceasta, alcătuesc, atât prin întinderea ţării lor, cât şi prin numărul supuşilor lor, prima putere politică din Europa; în mediul slav, Ruşii deasemenea deţin primul loc din punct de vedere al însemnătăţii lor literare. Ruşii ocupă pământuri încă puţin populate şi afară de aceasta, tind să mai colonizeze şi întinderile vecine ţării lor. In prezent Ruşii alcătuesc 71,6% din totalitatea poporului slav, aşa că la patru Slavi — revin trei Ruşi.

Ca număr de populaţie, după Ruşi vin Polonezii, iar ca suprafaţă ocupată primul loc după Ruşi revine Sârbilor. Polonezii nu formează un stat independent şi în prezent se găsesc sub stăpânirea a trei puteri: Rusia, Germania şi Austria. Cu toate acestea, ei posedă o literatură însemnată; numeric ei alcătuesc 11,1% din toată populaţia slavă a Europei şi

ocupă aproape 45% din toată întinderea populată de neamul slav.

Cehii cu Moravii şi Slovacii nu ocupă cu aşezările lor o întindere mare, dar pot să se considere primii dintre Slavi, în ceeace priveşte cultura şi industria. Literatura cehă înflorea încă din timpurile cele mai depărtate şi Cehii pot, într'adevăr, să se numească un popor absolut matur din punct de vedere politic; ei sunt supuşi Austriei; exceptând un număr neînsemnat dintre ei, care locuesc în districtul prusian, Glatz din Silezia. Cehii formează 7,33% din tot slavismul şi ocupă 2,14% din toată întinderea populată de Slavi.

Ca număr, după Cehi vin Sârbii, deşi după întinderea ocupată de aşezările lor, ei stau imediat după Ruşi. Sârbii ocupă 5,42% din toată întinderea populată de Slavi, însă numărul lor nu depăşeşte 6,22% din tot neamul slav. Literatura sârbă, se desvoltă cu fiecare an tot mai mult; ea este de două feluri, aceasta din pricină că o parte din Sârbi sunt catolici aşa numiţii Horvaţi (Croaţi); o astfel de diferenţiere nu poate să nu periciiteze interesele generale sârbeşti.

Bulgarii nu sunt destul de numeroşi; dacă luăm însă în consideraţie întinderea de pământ ocupată de ei, o regiune cehă e mult mai populată. Numărul lor formează 2% din tot slavismul, iar localităţile lor ocupă aproape 3% din toată întinderea populată de neamul slav. Fiind sub jugul Asiaticilor, Bulgarii, de sigur, nu pot să meargă pe calea progresului, deşi, trebue să se spere că ei vor recâştiga repede timpul pierdut dacă vor isbuti să-şi capete neatârnarea, hărnicia lor fiind neobişnuită.

Slovenii sunt puţini la număr şi populează o întindere foarte mică; în caz de eliberare a slavismului, sârbizarea lor este inevitabilă, întrucât chiar şi în prezent, ei au foarte multă asemănare (mai ales în ceeace priveşte literatura) cu Horvaţii (Croaţii). Acum, literatura Slovenilor e foarte neînsemnată.

Ultimii din rândul popoarelor slave, ca număr şi ca întindere, sunt Sârbii Lujeni; aceştia, aproape că nici nu au o literatură naţională şi reprezintă o insulă mică slavă, puţin însemnată, în mijlocul imensului ocean german; un viitor politic ei nu pot să aibă, fiindcă, inevitabil trebue să se contopească cu elementul german, cum s'a şi întâmplat cu Liuticii şi Bodricii.

Din cele expuse, se vede că popoarele slave cu centrele

lor de populație, ocupă jumătate din toată întinderea locuită a Europei. Insă, se poate spune că populația acestei regiuni vaste nu este deajuns de densă, cum era cea a neamurilor slave dela răsărit — din timpul progromului tătăresc din secolul al XIII-lea, — sau acea a neamurilor slave din apus — din timpul jugului turcesc, jug care dăinuește și până astăzi. După o perioadă de vre-o 130 de ani — foarte probabil — în Europa vor fi tot atâția Slavi cât și ne-Slavi și atunci partea noastră din lume va avea dreptul să se numească: Slavonia sau Rusia.

Populația mare a neamului slav care ocupă o întindere de 71.000 mile² și atinge, numericește, cifra de 90 milioane suflete, are în sânul ei reprezentanți ai, aproape, tuturor religiilor creștine. Astfel, Rușii din patria lor sunt toți ortodoxi, iar cei din Polonia și Austria — uniați (uniți). Polonii sunt aproape toți catolici, afară de un mic număr de protestanți din Polonia și din Prusia. Cehii și Moravii sunt aproape toți catolici, iar Slovacii, aproape fără excepție (70.000) — protestanți. Două treimi din Sârbi — sunt ortodoxi, iar o treime împreună cu Horvații (Croații) — sunt catolici: Bulgarii (afară de 20.000 de catolici) — sunt toți ortodoxi, pe când Slovenii — sunt catolici, iar Sârbii Lujeni — protestanți.

Ca densitate a populației, după cum se vede din tabloul de mai sus, primul loc îl ocupă Sârbii Lujeni, cu 5.000 suflete de fiecare milă². După ei vin Cehii (4.342 suflete pe o milă), apoi Polonii și Slovenii (3.000 suflete la 1 milă²), mai departe, Sârbii cu o populație de 1.454 suflete la fiecare milă² și Bulgarii cu cea mai mică densitate, astfel că, la 1 milă² revin numai câte 1.000 suflete. Toate pământurile slave sunt populate pe jumătate mai puțin dens ca pământurile populate de popoarele ne-slave, de aceea, e de așteptat că, după un timp oarecare, numărul neamului slav se va dubla.

Toate ramurile actuale ale marelui neam slav s'au născut dintr'un singur popor, al cărui leagăn a fost întinderea dintre munții Valdai și Carpați pe de o parte, și între fluviile Visla și Don — pe de altă parte; în partea de sud, această întindere se mărginea cu ținutul actual al Novorusiei, unde, pe atunci, locuiau nomazi de neam turco-tătar. Sârbii au populat ținuturile lor actuale — fostul Iliricum — încă de pe la anul 626 după Hristos, când Avarii, fiind deja stăpâni pe malul stâng al Dunării și pe Slavonia actuală, asediau

pentru a doua oară Țarigradul dinspre Europa, în timp ce, dinspre părțile asiatice, el era asediat de către Perși. La Țarigrad domnia atunci împăratul Heraclius care s'a distins în luptele purtate contra Perșilor în Asia. După invitația împăratului bizantin, dacă credem tradițiile istorice, dar, mai curând — fără să fie chemate — folosindu-se numai de faptul că hanul avar Boian impresurase Țarigradul cu armatele sale, cetele sârbești înarmate au pornit de dincolo de Carpați — din așa numita Boica —, au jefuit satele avare (aule) din Ungaria și și-au recucerit ținuturile lor actuale, atât dela Avari, cât și dela coloniștii romani de pe coasta Dalmației. După aceea, în an. 640 ei au distrus orașul principal al Dalmației — Salonul — și au supus pe Slavii care se stabiliseră acolo cu câțiva ani în urmă fiind supuși până atunci Avarilor și cunoscuți sub numele de Rvați (Horvați — în limba sârbă, Rvat).

Atunci ei și-au întemeiat dinastia domnitoare, mai întâi sub numele de mari jupani, apoi, sub numele de țari și regi și având reședința la Ducla, Scadra (Scutari) pe Boiana, apoi la Rasova (Novi Pazar), Priștina și Prizrena, cele mai de seamă orașe ale Serbiei vechi. Sârbii și în vechea lor patrie au fost întotdeauna independenți și liberi și chiar numele lor național provine din punct de vedere etimologic, dela cuvântul persan „Ser" — „cap", iar „Sârb", înseamnă „șef", „vlădică", „mai mare", din aceiași rădăcină cu cuvântul vechiu midic — Sarmat. Spre deosebire de neamul dominant, tributarii se numiau atât în vechea patrie cât și în locurile noui — Rvați și cuvântul acesta nu este altceva decât o simplă traducere a cuvântului tătăresc „tat" (Tot, Tatci) și a turcescului — „copt". „Tat" la fel ca și „copt" însemnând omul învins, supus, neliber; acelaș lucru ca și cuvântul slav „rvati" [1]).

In acest articol noi vom vorbi numai despre acea parte a poporului sârbesc care a creat trunchiul politic, cunoscut sub numele de Principatul Sârbesc. Aici, cel mai mult s'au

---

1) Ca în cazul de față, așa și în altele, explicația de mai sus a autorului asupra denumirilor de neam și națiune, abia dacă poate să suporte o critică științifică; totuși presupunerile autorului le lăsăm aici fără vre-o modificare din partea redacției.

păstrat tradiţiile asupra dinastiei naţionale a Serbiei vechi şi această parte din populaţie trăeşte de multă vreme, mai mult sau mai puţin liberă; pe când ceilalţi Sârbi tot mai poartă jugul străin.

Dar, afară de populaţia de neam curat slav, se mai găsesc în Serbia şi reprezentanţi ai altor naţionalităţi ne-slave, dintre care cei mai numeroşi sunt Vlahii şi Ţiganii. Vlahii trag la cei de acelaş neam cu ei, care locuesc în Valahia şi Banat, din pricină că ei locuesc mai ales în acele părţi din Principat care se învecinează cu această ţară. Ţiganii însă, sunt împrăştiaţi în ţara întreagă şi duc o viaţă în parte sedentară, în parte nomadă. Ambele aceste popoare sunt supuse Sârbilor şi au drepturi politice şi civile cu totul egale cu ale Sârbilor; dealtfel, în Principat locuesc şi supuşi ai altor ţări, care în majoritate sunt de alt neam şi de altă religie. Intre aceştia, mai numeroşi sunt Germanii după care vin Ungurii; aceasta din pricină că, amândouă aceste popoare se învecinează cu Sârbii. Majoritatea dintre supuşii străini care locuesc în Serbia sunt catolici.

La al IX-lea recensământ general al populaţiei care s'a făcut în anul 1866, a fost introdusă în tabela de populaţie o rubrică specială pentru naţionalităţile ne-sârbeşti. In cărţile de recensământ se găsesc înscrişi mai ales Vlahii, Ţiganii, Germanii şi alţii, cu toate că uneori nu întrebuinţează limba lor şi din nevoie vorbesc limba majorităţii. Aşa de exemplu, Ţiganii vorbesc obişnuit limba lor, însă, cei care locuesc între Timoc şi Colubar cunosc şi limba valahă; mulţi dintre ei ştiu şi sârbeşte, iar cei dintre Colubar şi Drina vorbesc în permanenţă sârbeşte şi numai arareori, turceşte. Acelaş lucru putem spune şi despre restul populaţiei de alt neam; numai Sârbii vorbesc pretutindeni limba sârbă şi, numai dacă se găsesc în afară de graniţele Serbiei, utilizează limbi străine.

Vlahii sau Românii, cum s'a spus mai sus, populează partea nord-estică a Serbiei şi, propriu zis, numai patru districte: Craina, Ţârnareca, Pojarevaţ şi Chiupria. La Recensământul din 1846 s'a indicat numai numărul locuitorilor, iar la cel din 1866 s'a reuşit să se indice şi numărul sufletelor şi numărul clădirilor. Pe baza datelor din anii 1846 şi 1866, găsim în tabela de mai jos, toate oraşele şi satele din Serbia nord-estică care sunt locuite de Vlahi şi, pe lângă aceasta, este indicat şi numărul locuitorilor sârbi din aceste localităţi; Ţi-

ganii însă şi alte popoare care locuesc aici, sunt trecuţi la numărul total al locuitorilor, în tabela de centralizare.

Numele plăşilor, judeţelor, oraşelor şi satelor	1846	1866				
		Români		Sârbi	Totalul populaţiei	Procentul Românilor la %
	Nr sufl.	Nr locuinţelor	Nr. sufl.	Nr. sufl.	1866	1866
I. JUD. POJAREVAŢ						
Plasa Golubaţ						
Or. Pojarevaţ	362	62	371	5.671	6.909	5,4
Berniţa	202	54	246	—	246	100,0
Bucovici	417	96	466	—	466	100,0
Golubaţ	132	32	179	727	925	19,2
Jitcoviţa	117	29	180	—	180	100,0
Dvorişte	246	57	309	—	332	93,1
Dobra	196	47	214	538	764	28,0
Crivacea	227	62	345	12	446	77,4
Cudrej	190	51	265	1	273	97,1
Leşniţa	251	52	284	—	284	100,0
Maleşevo	20	6	36	252	288	12,5
Milevice	180	49	239	263	523	45,7
Ponicva	40	14	53	62	115	46,1
Snegotin	205	64	311	—	319	97,5
Sârbţe	218	47	206	8	221	93,2
Total	2.641	660	3.333	1.863	5.382	61,9
Plasa Zvijd						
Bucovsca	362	96	607	4	621	97.7
Voluia	605	162	725	4	844	83,5
Duboca	1.530	430	2.283	11	2.339	97,6
Caone	550	144	750	—	756	99,2
Cuceaina	—	26	149	513	678	22,0
Maidan-Cuceaina	—	23	69	—	207	33,3
Mustapici	805	195	1.196	23	1,232	89,8
Nerezniţa	1.146	298	1.462	16	1.571	93,1
Racova-Bara	405	135	559	139	717	78,0
Sena	206	50	228	16	248	91,9

Turia	365	83	495	278	781	63,4
Serovița	155	38	194	1	195	99,5
Total	6.129	1.680	8.717	1.005	10.189	84,7
Plasa Mlava						
Aliudovo	167	41	227	—	227	100,0
Burovaț	—	2	15	542	585	2,6
Busur	577	138	797	—	809	98,8
Vitovnița	366	78	453	6	459	98,7
Dubocica	718	161	934	—	938	99,6
Jdrelo	848	178	960	3	963	99,7
Cladurova	561	131	750	—	759	98,8
Cobile	843	185	1.004	23	1.031	97,4
Lescovați	325	80	441	5	446	98,9
Manastirița	710	191	1.092	1	1.097	99,5
Melnița	1.088	290	1.641	7	1.686	97,6
Petrovați	—	1	5	87	1.422	0,4
Ranovați	1.578	393	2.200	9	2.232	98,6
Rașanți	1.067	251	1.433	13	1.446	99,1
Stamnița	977	213	1.129	—	1.166	96,8
Starcevo	575	134	826	—	833	99,2
Total	10.400	2.474	13.907	1.996	16.099	86,4
Plasa Morava						
Arnauțchi-Popovaț	100	17	132	829	967	85,7
Bojnia	70	32	159	156	323	49,2
Velico-Selo	364	79	432	581	1.150	37,5
Vlașchi-Dol	550	140	784	539	1.363	57,5
Vasanovaț	30	8	46	360	419	11,0
Vărbița	572	133	634	9	654	96,9
Dobrine	203	34	183	405	588	31,1
Jabari	35	9	49	904	962	5,1
Cocetin	241	53	296	4	306	96,7
Ușilevo	200	44	268	2.219	2.538	10,6
Mirievo	471	114	688	—	688	100,0
Coroșcoviți	54	11	64	573	673	9,5
Orlevo	275	69	414	—	414	100,0
Tancovo	141	26	157	217	377	41,6
Porodin	1.806	417	2.212	81	2.332	94,8

Polatna	45	9	51	260	329	15,5
Praovo	676	107	517	1.017	1.561	33,1
Rachinați	301	70	332	1.099	1.480	22,4
Sfiniarevo	138	30	180	—	186	96,8
Sivnița	105	25	148	410	570	26,0
Ticevați	219	53	260	—	260	100,0
Total	6.596	1.480	8.006	9.663	18.134	44,1

Plasa Homollie

Bliznic	193	52	303	109	472	73.5
Breznița	160	34	215	—	215	100,0
Vlaole	216	72	464	6	470	98,7
Jagubița	636	170	968	1.027	2.016	48,0
Crepolin	454	94	501	629	1.137	44,1
Crupaia	—	2	20	209	239	8,4
Laznița	1.416	343	2.066	12	2.097	98,5
Lescovo	—	50	291	—	291	100,0
Magudița	212	56	272	—	282	96,4
Milatovaț	—	1	14	740	754	1,9
Osanița	755	229	1.288	—	1.300	99,1
Siga	383	100	598	12	610	98,0
Suvodol	28	8	47	1.103	1.154	4,1
Iasicovo	347	72	463	6	474	97,7
Total	4.800	1.283	7.510	3.853	11.451	65,6

Plasa Pojarevaț

Batovaț	—	2	12	582	615	2,0
Batușa	—	1	2	548	567	0,4
Lucița	—	1	6	551	568	1,0
Brejane	595	132	785	284	1.086	71,3
Zabrega	134	33	219	—	220	99,5
Clenovnic	—	1	4	526	551	0,7
Costolați	30	6	37	561	614	6,0
Ciucina	—	15	78	1.369	1.507	5,2
Nabârdie	67	10	78	211	298	26,2
Petca	316	50	258	547	818	31,5
Poliana	731	149	884	583	1.496	59,1
Salacovaț	186	39	192	233	553	34,7
Toponița	—	1	4	940	1.024	0,4
Târniani	210	37	232	495	730	31,8

Țârnice-Velico	187	12	55	429	596	9,2
Țârnice-Malo	50	19	87	564	709	12,3
Șlivovaț	72	28	163	7	170	95,9
Total	2.578	536	3.096	8.431	12.140	25,5
Plasa Ram						
Doliașnița	430	92	545	—	553	98,6
Clicevaț	73	24	90	1.123	1.239	7,2
Curiace	28	8	40	841	898	4,4
Cusice	208	20	115	514	629	18,3
Ram	245	50	200	89	289	69,2
Recița	493	101	561	—	564	99,5
Topolovnic	974	189	1.186	1	1.205	98,4
Cesleva-Bara	564	123	640	—	640	100,0
Daioracovo	175	93	254	—	264	100.0
Total	3.190	650	3.631	2.568	6.271	57,9
II. JUD. CRAINA.						
Plasa Bârza-Palanca						
Or. Negotin	771	163	756	3.206	4.325	17,5
Bârza-Palanca	302	96	442	169	616	71,8
Vratna	389	92	405	18	428	94,6
Dupliani	419	120	615	—	625	98,4
Camenița	579	135	666	—	673	99,0
Cupusiște	294	97	460	—	464	99,1
Malainița	697	180	916	—	923	99,2
Miailovaț	878	200	1.087	5	1.107	98,2
Plavna	924	184	1.145	—	1.152	99,4
Praovo	822	203	1.177	—	1.177	100,0
Reca	142	91	186	4	190	97,9
Slatina	560	132	608	3	953	63,8
Urovița	940	275	1.315	175	1.514	86,8
Iabucovaț	1.971	567	2.775	10	2.842	97,7
Ianevo	1.327	336	1.792	28	1.838	97,5
Total	10.244	2.658	13.589	412	14.502	93,7
Plasa Cliuci						
Bordel	705	155	776	2	778	99,7
Bârloaga	168	38	161	2	163	98,3

Vaiuga	377	119	466	—	466	100,0
Veleşniţa	407	93	433	3	443	97,7
Vàrbiţa-Velica	550	131	660	3	663	99,5
Vărbiţa-Mala	393	109	505	9	514	98,2
Graboviţa	923	226	1.107	24	1.187	93,3
Cameniţa-Velica	446	117	511	32	800	63,9
Cladovo	411	115	510	735	1.480	34,4
Gladuşniţa	409	83	416	—	416	100,0
Corbovo	727	163	781	6	795	98,3
Kostol	233	58	290	8	298	97,3
Manastiriţa	158	35	164	2	166	98,8
Petrovoselo	—	3	17	361	382	4,4
Podvârşca	263	109	517	6	528	97,9
Râtcovo	541	136	712	—	720	98,9
Reciţa	73	126	91	2	93	97,9
Sip	315	82	383	2	397	96.5
Techia	673	164	815	135	982	83,0
Gegeraţi	317	71	316	3	325	97,2
Total	7.258	2.056	9.631	1.335	11.596	83,1

Plasa Craina

Bliuvanovaţ	272	61	369	—	379	97,4
Bucovcea	1.279	292	1.611	—	1.641	98,2
Glogoviţa	780	195	1.092	9	1.113	98,1
Cobişniţa	1.041	276	1.546	2	1.581	97,7
Coroglaşi	309	78	391	—	391	100,0
Luca	718	154	971	127	1.110	87,5
Mocranie	1.020	259	1.447	10	1.492	97,0
Raduevaţ	1.246	310	1.675	107	1.801	93.0
Samarinovaţ	333	81	391	—	403	97,0
Sârbovla	591	138	642	—	642	100,0
Tabacovaţ	227	47	292	8	300	97,3
Cioconiar	115	33	154	—	154	100,0
Iasicova-Velica	962	266	1.342	12	1.354	99,1
Iasicova-Mala	426	95	516	11	527	97,9
Total	9.319	2.285	12.439	286	12.888	96,5

Plasa Poreci-Recica

Bolietin	95	28	136	136	275	49,5
Golubinie	323	80	458	129	600	76,3
Gorniani	1.265	284	1.618	—	1.634	99,0
Clococevaţ	455	105	493	—	496	99,4
Milanovaţ-Dolni	337	90	368	747	1.207	30,5
Mosna	319	72	348	13	375	92,8
Rudna-Glava	730	186	935	3	950	98,4
Tanda	476	93	494	—	498	99,2

Topolnița	361	72	343	—	352	97,4
Țârnaica	587	139	776	11	793	98,0
Total	4.938	1.149	5.969	1.039	7.180	83,1
Plasa Maidanpec						
Maidanpec	303	124	570	134	1.024	55,8
III. JUD. ȚÂRNARECA						
Plasa Bollievaț						
Or. Zaicear	946	72	392	3.102	3.860	10,2
Bacevița	360	92	547	45	599	91,3
Valaconie	1.345	290	1.835	—	1.850	92,2
Dobropole	321	92	538	1	736	73,1
Zlot	2.234	548	3.100	26	3.137	98.8
Isvor-Mali	410	87	590	370	969	60,9
Lucovo	252	47	271	447	851	31,8
Osnici	906	226	1.317	7	1.330	99,0
Podgoraț	2.526	642	3.273	22	3.311	98,8
Șarbonovaț	857	219	1.297	2	1.310	99,0
Total	9.211	2.243	12.768	920	14.093	90.6
Plasa Zaicear						
Bor	376	102	556	—	563	98,8
Brestovaț	1.012	239	1.221	1	1.241	98,4
Bucie	501	109	678	—	682	99,4
Gamzigrad	284	89	555	38	598	94,5
Gârlian	896	211	1.207	528	1.757	68,4
Duboceani	721	168	948	1	971	97,9
Crivelli	1.329	323	1.997	15	2.032	98,3
Lubnița	809	180	1.114	21	1.142	97,5
Metovnița	599	162	884	—	890	99,3
Niculicevo	593	155	801	4	805	99,9
Oștrelli	533	118	681	—	689	98,8
Pârlita	268	59	385	—	394	97,7
Râgotina	—	1	3	1.914	1.940	0,2
Slatina	1.032	243	1.205	10	1.215	99,2
Topla	173	41	245	—	245	100,0
Șlivar	262	64	416	32	453	91,8
Total	9.388	2.264	12.896	2.564	15.617	82.6
IV. JUD. CHIUPRIA						
Plasa Chiupria						
Oraș Chiupria	—	9	39	—	2.439	?
Plasa Parachin						
Batinaț	385	96	367	—	367	100.0
Bigrenița	955	207	1.324	—	1.324	100,0

Vlașca	304	66	329	—	329	100,0
Isacovo	593	141	780	16	796	98,0
Sârbsca	114	22	138	388	526	26,2
Total	2.351	532	3.138	404	3.542	88,6
Plasa Resava						
Beliaica	566	122	706	—	706	100,0
Bobova	1.035	244	1.543	5	1.568	98,6
Brestovo	—	3	22	308	330	6,6
Vitejevo	564	141	860	1	861	99,9
Gladna	253	49	299	—	299	100,0
Dubnița	133	24	145	412	568	25,5
Ezero	70	27	172	224	396	43,4
Jidilie	179	45	297	87	384	77,4
Lipovița	—	3	15	259	274	5,5
Macevaț	226	51	291	—	296	98,4
Popovniac	10	3	20	187	207	9,6
Proștinaț	178	30	181	25	206	87,8
Resavița-dolna	247	55	287	—	287	100,0
Sfilainaț	—	3	7	3.921	4.009	0,2
Subotița	552	114	549	10	606	90,6
Troponie	308	66	363	541	910	39,9
Iasenovo	676	142	893	3	896	99,7
Total	4.997	1.122	6.650	5.983	12.803	51,9

Pentru a zugrăvi cât mai demonstrativ satele locuite numai de Vlahi și cele amestecate cu Sârbi, s'a anexat la tabelă o hartă etnografică alcătuită după niște izvoare recente mult mai apropiate de adevăr ; pe hartă, sunt însemnate toate satele în care locuesc Vlahii, din districtele amintite mai sus: Craina, Țârnareca, Pojarevaț și Chiupria. Dintr'o singură privire asupra hărții, reiese foarte clar că Vlahii populează în masse dense numai acele părți ale Serbiei, care se învecinează cu România și cu Banatul regiunei maghiare. Incepând cu orașul antic Golubaț, Vlahii, afară de câteva excepții, ocupă aproape tot malul drept al Dunării, învecinându-se la răsărit cu Timocul. Coloniile lor înaintate se învecinează cu districtele Cneajevaț și Alexinaț la sud, iar, mergând până la râul Morava — cu districtele Iagodina, Craguevaț și Smedjen. Dincolo de râurile amintite și afară de cele patru districte numite, nu există nici un sat, nici curat valah, nici amestecat.

Vlahii sunt cel mai numeros popor după Sârbi; în Ser-

bia ei alcătuesc aproape 10,4% din toată populația Principatului și deacea merită o studiere etnografică detailată.

Intre granițele unde locuesc acum Vlahii, locuiau, în anul 100 după Hristos, multe popoare de neam german și slav. Numele lor obicinuit, pe atunci — era acela de Daci, tot una cu „tatci", nume care se dă și astăzi celor învinși, în Persia și Buharia. Etimologia acestui cuvânt trebue s'o căutăm în limba tătară, în care limbă înseamnă acelaș lucru cu cuvântul sârb „Rvati", adică oameni învinși, supuși, înfrânți. El corespunde întocmai expresiei actuale din limba sârbă: „podarnic", din limba germană — Unterthan, din limba franceză — „sujet". Cu 1070 ani în urmă, când Carol cel Mare a distrus forțele avare in Ungaria de astăzi, toate popoarele germanice au fost supranumite cu un nume general de „Teutsche" — Deutsche; acest nume a fost împrumutat din limba tătară și, Maghiarii îl întrebuințează și astăzi pentru a desemna pe Slovaci și Horvați (Croați) pe care ei îi numesc „Tot". Cunoaștem dela istoricii romani, că împăratul Traian, în primii ani ai sec. al II-lea după Hristos, a supus Dacia puterii romane și, pentru o mai mare comoditate de natură administrativă și strategică, a construit un pod măreț la Cladova, pe Dunăre. Urmând politica veche romană, Traian și urmașii lui au populat din nou provincia cucerită printr'un număr mare de cetățeni romani, care, într'un timp scurt, datorită condițiilor favorabile de înmulțire, au pus stăpânire pe tot acest pământ. Două veacuri mai târziu, noi nu mai vedem aici o stăpânire romană, dar un număr destul de însemnat de cetățeni romani a rămas în patria lor nouă și cedând numai forței hoardelor lui Atila, s'a îndepărtat spre munții inaccesibili din „Erdele" (Transilvania). Popoarele tătaro-mongolice, parte au pierit aici, parte s'au reîntors iarăși la răsărit, de unde au venit; Slavii s'au contopit cu Romanii și numai resturile de Unguri și Germani și-au menținut naționalitatea în mijlocul elementului latin. Foarte mulți dintre Unguri pot fi recunoscuți și astăzi, dar, numai după unele privilegii politice de care ei se bucură și nu după limbă, întrucât ei vorbesc limba valahă. Dintre Germani, s'au păstrat câteva resturi de Ostrogoți, precum și descendenți ai acelor coloniști care s'au stabilit în Translivania, la jumătatea sec. al XII-lea, pe timpul regelui ungar Gheza II; toți aceștia și-au păstrat limba lor în școală, în biserică și în administrația internă, și, toți au rămas Germani curați.

Dar tot ce s'a mai spus mai sus, se referă numai la Ardeal, pe când în câmpiile Moldovei și Valahiei, toți locuitorii vorbesc limba valahă, chiar și Țiganii care se numără acolo aproape tot atâția, câți Vlahi sunt în Serbia, adică, aproximativ 10% din toată populația.

In timpurile cele mai vechi, locuiau, între limitele munților Carpați, niște popoare numite Gali și Vali, primul nume însemnând „uriași", „stăpânitori", al doilea „supuși" „învinși". Popoarele de neam german — Ostrogoții, iar mai târziu și Vizigoții, au locuit deasemenea un timp oarecare între aceleași limite, numind pe cei supuși prin cuvântul roman-Valah-hi; această denumire o utilizau și Slavii de mai târziu, dar, au înlocuit numai litera „a" care se repeta în ambele silabe prin litera „o"; Sârbii, din partea lor, au suprimat o silabă, pronunțând la singular Vlah, iar la plural Vlahi-si.

Cu toate acestea, cuvintele: Vlah, Tot sau Tatci (Deutsche), Rvat, exprimă unul și acelaș înțeles, adică, menționează pe cei supuși, spre deosebire de vlădici, care se numeau: Gali, (de unde vine Galiția), Bolani (mai târziu, Poloni) și Sârbi. Numele popular al Sârbilor îl găsim și în povestirea scriitorului roman Plinius (care a trăit în sec. I după Hristos); acesta așează localitățile antice ale Sârbilor în provincia de astăzi, Cuban, pe malul răsăritean al Mării de Azov, unde, au locuit, după spusele lui, și Valii. Insă, rădăcina persană a denumirei „Sârb" care însemnează „cap", „stăpân", „șef", tradusă în limba slavă însemnează acelaș lucru cu „marcant", „mare", „demn de laudă", „bun" și „glorios"; de exemplu în limbă rusă, care s'a păstrat cea mai curată dintre toate limbile slave, „glorios" însemnează nu numai (cum este de exemplu la Sârbi) omul care s'a glorificat prin isprăvi militare, dar și omul „dominant", „onorat", „important", spre deosebire de cel „simplu", „obișnuit", „neînsemnat". Tot așa, dela cuvântul „lihoi" (rău, îndrăsneț) provine „Lehi" (Leșii). Acest cuvânt e o traducere a numelui turco-tătar „Carpi", nume, cu care se desemnau popoarele care populau Carpații vestici și se traduce prin cuvintele: oameni „simpli", „respinși". — Spre deosebire însă, numele de „Bolani" care s'a transformat în „Polani" — astăzi „Poloni", provine dela cuvântul tătăresc „bol" — ceea ce înseamnă „mare"; în limba slavă ei se numesc Veliți, Vlți. Acest popor a pierit în lupta cu Francii lui Carol cel Mare. Cu-

vântul persan „Serb" și „Serbi", a fost tradus de Slavi în limba lor prin cuvântul „Slavari", „Slaveni", ceeace înseamnă „cap", „stăpân"; în limba persană, „cap", se numește și astăzi „ser"; iar ostașii se numesc „serbaz" ceeace pe turcește înseamnă „liber" — după cum și erau întotdeauna ostașii; cuvântul arab „sarb" înseamnă omul „nebiruit", „neînfrânt".

Denumirile populare, Serbi-Slaveni și Vali, Vlahi-Rvați, își au originea lor în relațiile reciproce a două popoare, care populau una și aceeași țară, iar nicidecum în deosebirea de neam a unei rase de oameni, locuitori a două țări depărtate una de alta; după cum e proverbul: „unde e săracul, acolo e și stăpânul", tot așa, în vremurile vechi, pretutindeni unde locuiau Rvații locuiau și Sârbii; ambele aceste denumiri însemnează unul și acelaș popor, vorbind aceași limbă și din care o parte slujia, iar alta domnia.

Poporul Vlah care locuește în Serbia, populează în masse dense toată întinderea dela malul Dunării la granița nord-estică a Principatului, până la râul Morava; satele lui sunt, parte, curat valahe, iar parte, amestecate cu Sârbi. Aceste localități sunt deja enumerate în tabelele de mai sus. Dar, afară de massele dense, Vlahii locuesc și în grupe izolate printre Sârbi, cum se vede din harta anexată, mai ales în districtele Pojarevaț și Chiupria; astfel de grupe izolate se găsesc în număr de 13. Pe de altă parte, sunt și câteva colonii sârbești printre Vlahi, cum de exemplu, este colonia muntenеg., în satul Petrov, întemeiat în anul 1854. Aceste colonii sârbești au putința cu timpul de a se desvolta atâta, încât localitățile valahe se vor găsi așezate în grupe izolate și vor sfârși prin a-i sârbiza cu totul pe Vlahi. Pe harta etnografică anexată, sunt notate toate localitățile cu populația amestecată și s'a stabilit că, dacă Sârbii alcătuesc mai mult de 50% din întreaga populație, atunci, localitatea să fie recunoscută ca fiind sârbească, în caz contrar — valahă.

Nu mai mică ar fi curiozitatea să se cunoască timpul când s'au stabilit Vlahii în Serbia, ținând seamă că ei alcătuesc aici 10,5% din toată populația. Nu încape îndoială că, prin veacul al II-lea, III și IV după Hristos, mare parte din Serbia a fost, în primul rând, populată de Romani și că, acea regiune a Ser-

biei care, astăzi, e cea mai mult populată de Vlahi, a fost cunoscută sub numele de „Dacia lui Adrian". Însă, după năvălirea Hunilor în secolul al V-lea şi a Avarilor în secolul al al VI-lea, coloniştii romani de aici au fost stârpiţi aproape cu desăvârşire, aşa că Sârbii, la ocuparea acestei ţări în secolul al VII-lea, au găsit aici un număr foarte mic de colonişti romani. După o stăpânire de 9 secole a Sârbilor în Iliricum, resturile de naţionalităţi ne-slave s'au stins, ori s'au sârbizat, aşa că, atunci când Turcii, după ocuparea Belgradului în anul 1521, au pus stăpânire pe toate pământurile sârbeşti, ei n'au găsit aici pe nimeni în afară de Sârbi. Foarte verosimil, că aceşti Vlahi din Serbia s'au stabilit în partea răsăriteană a Serbiei, numai după ce Sârbii, cu patriarhul lor Arsenie al III-lea Cernaevici, s'au aşezat, în anul 1690, în Austria şi în felul acesta, această regiune s'a golit. Tot în acest fel şi în aceeaşi vreme, s'au aşezat şi Arnăuţii în jupa sârbească din Cosova şi în Metohia. Vlahii, pe deoparte şi Arnăuţii, pe de alta — au ocupat regiunile muntoase ale Serbiei şi, chiar până astăzi, observăm că, Vlahii în Principat, iar Arnăuţii în vechea Serbie, populează locurile muntoase, pe când Sârbii locuiesc în văi şi pe câmpii. Faptul că nu Vlahii, ci Sârbii au locuit în acele părţi ale Serbiei care astăzi sunt locuite de Vlahi, până la luarea Belgradului în anul 1521 sau, mai curând, până la pacea dela Carlovaţ în anul 1699, se confirmă şi prin aceea că, din 213 oraşe şi sate în care locuesc azi Vlahii, numai 12 din ele poartă nume de origine valahă, 25 turcească, iar 176 — curat slavă Originea valahă se observă în denumirile: Cuşillivo, Crepolin, Magudiţa, Costolaţ, Ram, Malainiţa, Bordel, Costol, Dejedjeraţi, Cioconear, Sicole şi Oştrel. Localităţile care poartă nume turceşti sunt: Cuciaina — Maidan, Mustapice, Turia, Salaş, Burovaţ, Busur, Batovaţ, Batuşa, Cureace, Salacovaţ, Cusice, Bârza-Palanca, Djanevo, Carbulovo, Techia, Coroglaş, Tabacovaţ, Samarinovaţ, Cocetin, Maidanpec, Baceviţa, Şarbanovaţ, Chiupria, Batinaţ şi Gamzigrad. Trebue încă să remarcăm că din districtele Pojarevaţ şi Chiupria, Vlahii vorbesc un dialect valah bănăţean, pe când cei din districtele Craina şi Ţârnareca vorbesc un dialect mai mult asemănător dialectului Vlahilor mici.

Tabela cu numărul general al locuitorilor din Serbia

Județe și plăși		Sârbi 1846	Sârbi 1866	Români 1846	Români 1866	Țigani 1846	Țigani 1866	Eterogeni 1866	Total 1846	Total 1866
Or. Pojarevaț		3.691	5.671	362	371	—	844	23	4.053	6.909
Pl. Pojarevaț		15.346	21.652	2.578	3.096	294	1.146	8	18.218	25.902
„ Morava		9.638	13.158	6.596	8.006	508	624	—	16.742	21.982
„ Mlava		10.031	13358	10.400	13.907	165	559	5	20.596	28.175
„ Golubaț		6.047	8.003	2.641	3.333	154	269	11	8.842	11.616
„ Ram		12.062	16.576	3.190	3.631	248	329	15	15.500	20.551
„ Omolie		4.128	5.986	4.800	7.510	170	121	—	9.098	13.617
„ Zvijd		2.016	2.867	6.129	8.717	226	371	143	8.371	12.038
Jud. Pojarevaț	Total	62.999	87.757	36.696	48.571	1.765	4.263	205	101.460	140.790
Or. Negotin		2.314	3.206	771	756	—	289	74	2.085	4.325
Or. Maidan-Pec		—	134	314	570	—	127	193	314	1.024
Pl. Poreci-Recica		1.237	912	4.938	5.969	14	295	4	6.189	7.180
„ Cliuci		555	1.335	8.040	9.631	51	613	17	8.646	11.596
„ Bârza-Palanca		5.313	7.338	10.244	13.589	191	606	—	15.748	21.533
„ Craina		8.853	11.521	9.319	12.439	47	669	6	18.219	24.635
Jud. Craina	Total	18.272	24.446	33.626	42.954	303	2.599	294	52.201	70.293
Or. Zaicear		1.305	3.103	946	392	20	339	26	2.271	3.860
Pl. Bolevaț		7.788	10.725	9.211	12.768	301	546	—	17.300	24.039
„ Zaiciar		9.626	12.066	9.388	12.896	127	423	—	19.141	25.385
Jud. Țârna Reca		18.719	25.894	19.545	26.056	448	1.308	26	38.712	53.284
Or. Chiupria		1.809	2.372	—	39	17	22	6	1.826	2.439
Pl. Resava		19.536	24.453	4.997	6.650	485	537	—	25.018	31.640
„ Parachin		14.218	18.558	2.351	3.138	118	109	—	16.687	21.805
Jud. Chiupria		35.563	45.383	7.348	9.827	620	668	6	43.531	55.884
	Total general	271.066	366.760	97.215	127.402	3.136	8.838	531	235.904	320.251

Tabela comparativă a naționalităților din Serbia

Județe și Plăși	Sârbi 1846	Sârbi 1866	Români 1846	Români 1866	Țigani 1846	Țigani 1866	Eterogeni 1868
Or. Pojarevaț	91,07	82.08	8,93	5,37	—	12,22	0,33
Pl. Pojarevaț	84,24	83.59	14,15	11,95	1,61	4,42	3,04
„ Morava	57,57	60,77	39,40	36,40	3,03	2,83	
„ Mlava	48,70	48,53	50,50	49,47	0,80	1,99	0,01
„ Golubaț	68,40	68.89	29,86	28,68	1,74	2,32	0,11
„ Ram	77,82	80,65	20,58	17,67	1,60	1,60	0,08
„ Omolie	45,37	43,96	52,76	55,15	1,87	0,89	—
„ Zvijd	24,09	23,70	73,31	72,05	2,70	3,15	1,10
Jud. Pojarevaț	62,10	62,33	36,16	34,50	1,74	3,02	0,15
Or. Negotin	75,01	74.13	24,99	17,48	—	6,68	1,71
Or. Maidan-Pec	—	13,09	100,00	55,66	—	12,40	18,85
Pl. Poreci-Recica	19.98	12,70	79,79	83,13	0,23	4,11	0,06
„ Cliuci	6,46	11,51	92,95	83,06	0,59	5,29	0.14
„ Bârza-Paianca	33,74	34,08	65,05	63,11	1,21	2,81	—
„ Craina	48,59	46,77	51,15	50,49	0,26	2,72	0,02
Jud. Craina	35,00	34.78	64,42	61,11	0,58	3,70	0,41
Or. Zaicear	57,46	80,39	41,65	10,46	0,89	8,78	0,67
Pl. Boliavat	45,02	44,61	53,23	53,11	1,75	2,28	—
„ Zaicear	50,29	47,53	49,05	50,80	0,66	1.67	—
Jud. Țărna Reca	84,35	48,60	50,48	48,90	1,17	2,45	0,05
Or. Chiupria	99,07	97,25	—	1,60	0,93	0,90	0,25
Pl. Resava	78,08	77,28	19,98	21,02	1,94	1,70	—
„ Parachin	85,20	85,11	14,08	14,39	0,72	0,50	—
Jud. Chiupria	81,70	81,21	16,88	17,58	1,42	1,20	0,01
Total	57,46	57,29	41,21	39,78	1,33	2,76	0,17

Din aceste tabele se vede că în decursul a 20 de ani, în districtul Pojarevaț în toate plășile, la toate trei naționalitățile, populația a crescut simțitor numai în orașul Pojarevaț numărul Vlahilor a crescut foarte puțin; în plasa Omolie, numărul Țiganilor s'a micșorat aproape cu o treime.

In districtul Craina, schimbările sunt mult mai însemnate: acolo, în județul Porecica, numărul Sârbilor s'a micșorat considerabil, iar în județul Craina s'a mărit destul de mult; acest fapt se explică prin aceea că, Sârbii dela Poreci (insula) s'au așezat la Maidanpec oraș nou întemeiat, iar din Techia, la Petrovo-Selo. Vlahii au crescut pretutindeni, cu excepția orașului Negotin. In districtul Țârnareca toate trei naționalitățile s'au mărit, afară de Vlahii din localitatea Zaicear, unde, mai înainte, Sârbi curați erau dați drept Români. In sfârșit, în districtul Chupria, Vlahii deasemenea s'au înmulțit, chiar mai mult decât Sârbii.

Numărul Românilor după sexe

		Bărbați	Femei	Total
Or Pojarevaț		213	158	371
Pl. Golubaț		1.784	1.549	3.333
„ Zvijd		4.499	4.218	8.717
„ Mlava		7.202	6.705	13.907
„ Morava		4.136	3.870	8.006
„ Omolie		3.924	3.586	7.510
„ Pojarevaț		1.591	1.505	3.096
„ Ram		1.853	1.778	3.631
Jud. Pojarevaț	Total	25.202	23.369	48.571
Or. Negotin		419	337	756
Or. Maidan Pec		315	255	570
Pl. Bârza-Palanca		6.940	6.649	13.589
„ Cliuci		5.017	4.614	9.631
„ Craina		6.296	6.143	12.439
„ Poreci-Recica		3.089	2.880	5.969
Jud. Craina	Total	22.076	20.878	42.954
Or. Zaicear		215	177	392
Pl. Bollievaț		6.630	6.138	12.768
„ Zaicear		6.571	6.325	12.896
Jud. Țârnareca	Total	13.416	12.640	26.056
Or. Chiupria		20	19	39
Pl. Parachin		1.596	1.542	3.138
„ Resava		3.360	3.290	6.650
Jud. Chiupria	Total	4.976	4.851	9.827
	Total general	65.672	61.738	127.408

După cum se vede din tabela de mai sus, la populația valahă numărul bărbaților depășește numărul femeilor; acelaș lucru se observă și la populația sârbă. Condițiile de viață sunt aceleași pentru ambele naționalități: întrucât imigrarea în Serbia întrece numeric emigrarea și pe lângă aceasta, se așează în Principat mai mulți bărbați decât femei, e dela sine înțeles că, în Serbia, sunt, în general, mai mulți bărbați decât femei; afară de aceasta, nu se poate să nu se observe că și surplusul nașterilor față de mortalitate e mai accentuat la sexul masculin.

Expunând datele asupra numărului de populație sârbă, valahă și țigană în acele regiuni ale Serbiei în care se întâlnesc colonii valahe, noi, nu socotim de prisos să aducem aici și cifrele de creștere medie a acestor naționalități, dela anul 1846 până la anul 1866.

	Sârbi		Români		Ţigani		Total	
	Nr. sufl	Procentul de creş-tere %	Nr. sufl.	Procentul de creş-tere %	Nr. sufl.	Procentul de creş-tere %	Tot. sufl.	Procentul de creş-tere %
Jud. Pojarevaţ	188	1,59	644	1,46	125	4,14	1.966	1,62
„ Craina	309	1,45	467	1,22	115	7,93	905	1,48
„ Ţârnareca	359	1,61	325	1,42	43	5,06	729	1,58
„ Chiupria	498	1,21	124	1,44	3	0,40	624	1,26
Total	2.354	1,49	1.560	1,37	286	4,75	4.224	1,54

Din această tabelă se vede că, în toate cele 4 districte, creşterea populaţiei sârbe a fost mai accentuată decât creşterea populaţiei valahe; numai în districtul Chiupria creşterea populaţiei valahe depăşeşte creşterea populaţiei sârbe, deşi aici se utilizează limba sârbă, iar cea valahă, aproape că s'a gonit de pe buzele poporului.

Aşezările principale ale neamului valah, cum se ştie, se găsesc în Principatele Române, cu toate acestea, Vlahii locuesc şi în toate ţările vecine — în Rusia, Austria şi Turcia. In Rusia, ei locuesc în masse mari în Basarabia, alcătuind aici mai mult de jumătate din întreaga populaţie; afară de aceasta, ei se întâlnesc şi în guberniile Podolsc şi Cherson, mai ales pe malurile Nistrului. In Austria, locuesc în număr mare în Transilvania, unde alcătuesc 60% din toată populaţia ; în Ungaria, unde formează mai mult de 11% şi în Bucovina, 50% din toată populaţia; în sfârşit, un oarecare număr din ei s'a stabilit în partea răsăriteană a Frontierei Militare. In Turcia, ei locuesc mai ales la Vidin şi în Dobrogea.

Numărul total al Valahilor în Europa poate să fie considerat următorul:

Muntenia şi Moldova	la 1859	3.586.000
Rusia	„ 1857	685.000
Transilvania	„ 1869	1.250.000
Ungaria	„ 1869	1.280.000
Bucovina	„ 1869	188.000
Graniţa Militară	„ 1869	106.000
Turcia	„ 1867	50.000
Serbia	„ 1866	137.000
	Total	7.282.000

In totalul acesta, se află şi un anumit număr de Ţigani care utilizează, pe lângă limba lor, şi limba valahă, iar uneori chiar, îi dau întâietate acestei adin urmă. Astfel de Ţigani se

găsesc: în Valahia — 400.000, în Rusia — 30.000, în Ardeal — 100.000, în Ungaria — 80.000, în Bucovina — 5.000, la Graniță — 2.000 și în Serbia — 9.000, total până la 626.000 suflete. Astfel că numărul Vlahilor trebue să se micșoreze până la 6.620.000 suflete, așa că, Vlahii sunt numai cu un milion de suflete mai mulți decât Sârbii.

Aruncăm o scurtă privire asupra Țiganilor din Principatul sârbesc. Obișnuit se presupune că Țiganii au apărut abia în anul 1416 la Dunărea inferioară, când îndată trecură în Ungaria, iar în anul 1418 se întâlnesc deja în Cehia și Germania. Se crede deasemenea că patria lor este India și că, deplasarea aceasta a lor în Europa s'a făcut datorită acelei devastări din anul 1398, întreprinsă de Tamerlan în patria lor. Că limba pe care o vorbesc a fost adusă de ei din India, se adeverește prin asemănarea limbei lor cu cea sanscrită, dar că venirea lor în Europa s'a făcut în acelaș timp cu apariția Turcilor Osmanlâi, aceasta este mai mult decât neverosimil. Chiar unul dintre cei mai bătrâni cronicari ai țărilor europene, Herodot, confirmă că în Valahia și Banatul de astăzi locuiau printre alte popoare și Siganii, nume foarte asemănător cu Țiganii. Afară de aceasta, chiar și astăzi se găsesc în aceste părți Țigani mult mai mulți, decât oriunde. Nicăeri nu sunt atâția Țigani ca în Valahia și apoi, populația acestei naționalități descrește mereu pretutindeni, afară de Valahia. Precum s'a observat acea trăsătură etnografică caracteristică la Evrei, că aceștia sunt mulți acolo unde sunt și mulți Poloni, tot așa și la Țigani: locuesc mai mulți acolo unde locuesc și Vlahii. La 10 Vlahi revine mai mult decât 1 Țigan. Sunt multe argumente de a se presupune că Țiganii alcătuiau un contingent însemnat din populația vechei Dacii, pe care, în sec. II d. Hr., Romanii au cucerit-o și au populat-o cu coloniștii lor, iar după aceea au pustiit-o Goții și Hunii.

Se știe că Ostrogoții și-au întemeiat imperiul lor în Spania și că, până astăzi Spaniolii îi numesc pe Țigani — *Gitani*, ceeace, foarte mult amintește de însuși numele Goților. Sunt mulți Țigani și în Serbia — aproximativ 2% din toată populația — și, pe tabela cu naționalitățile care populează Serbia, ei ocupă al treilea loc. Se crede că au venit din Valahia deoarece, pe lângă limba lor maternă, ei utilizează și limba valahă. Numai pe Țiganii cari locuesc la Podrin îi putem considera locuitori vechi (băștinași) pentru că ei vorbesc în mare parte limba sârbă.

Numărul Țiganilor în Serbia după confesiune.

	1846		1866		Creștini		Mahomedani		Total		Nr căsăt.	
	b.	f.	b.	f.	1846	1866	1846	1866	1846	1866	1846	1866
Oraș Belgrad	128	88	62	48	96	110	120	—	216	110	70	31
Jud. Alexinaț	499	520	478	447	448	93	571	832	1.019	925	208	184
„ Belgrad	869	814	1.053	1.064	1.596	2.117	87	—	1.683	2.117	332	427
„ Vallievo	492	469	1.249	1.230	897	2.248	64	231	961	2.479	200	484
„ Cniajevaț	320	302	481	505	17	2	605	984	622	986	133	199
„ Cragujevaț	602	550	789	738	921	1.154	231	373	1.152	1.527	243	312
„ Craina	156	147	1.298	1.301	303	2.599	—	—	303	2.599	67	532
„ Crușevaț	189	160	210	212	70	160	279	262	349	422	81	95
„ Podrin	471	432	386	331	68	47	835	670	903	717	195	137
„ Pojarevaț	899	866	2.193	2.070	1.765	4.263	—	—	1.765	4.263	379	983
„ Rudnic	52	61	107	104	113	161	—	50	113	211	19	37
„ Smederevo	788	720	1.257	1.239	1.464	2.496	44	—	1.508	2.496	294	523
„ Ujița	242	227	56	54	2	10	467	100	469	110	105	23
„ Țârnareca	235	213	682	626	234	939	214	369	448	1.308	105	262
„ Ciaceac	63	56	21	17	45	—	74	38	119	38	26	9
„ Șabaț	1.011	911	1.417	1.424	1.552	2.256	370	585	1.922	2.841	406	559
„ Jagodina	368	371	455	458	496	607	243	306	739	913	169	188
„ Chiupria	324	296	326	346	551	534	69	138	620	672	134	133
Total	7.708	7.203	12.520	12.214	10.636	19.796	4.273	4.938	14.911	24.734	3.166	5.118

Această tabelă arată clar numărul Ţiganilor în anii 1846 şi 1866. Trebue să remarcăm că, deşi, majoritatea dintre Ţigani împărtăşeşte religia creştină, totuşi, rămăşiţele cultului vechi păgân sunt încă foarte vii la ei. Minoritatea dintre Ţigani împărtăşeşte islamismul, însă participarea lor la mahomedanism se exprimă numai în unele rituri exterioare, de exemplu: circumciziune, în adoptarea numelor mahomedane ş. a. m. d.; musulmanii adevăraţi însă, niciodată nu le permit Ţiganilor să vină cu ei în djamie şi nu se roagă împreună cu ei. Deaceea, pe Ţigani trebue să-i considerăm mai curând necredincioşi, decât ca adevăraţi musulmani; ei nu au nici case de rugăciuni, nici cler. Cu atât mai mult se poate vedea, că în curând va veni timpul, când toţi vor deveni ortodocşi. In oraşul Belgrad şi în districtele: Belgrad, Craina, Pojarevaţ şi Smederevo sunt deja mai mulţi Ţigani ortodocşi, decât mahomedani, iar în districtele: Rudnic şi Ceaceac sunt încă foarte puţini ortodocşi; mulţi ortodocşi sunt numai în acele districte care sunt la graniţa Bulgariei, adică în districtul Alexinaţ şi Cneajevaţ.

In ceeace priveşte numărul locuitorilor pe sexe, trebue să remarcăm că şi la Ţigani, ca şi la cealaltă populaţie din Serbia, se observă o predominare în numărul sexului masculin faţă de cel femenin. Aceasta se explică, atât prin faptul că Ţiganii nu sunt obligaţi să facă stagiul militar, cât şi prin aceea că la ei, imigrarea depăşeşte emigrarea.

Numărul total al Ţiganilor, după cum se vede din Tabelă, creşte rapid (mai rapid chiar, decât numărul populaţiei sârbe şi valahe): în anul 1846, alcătuiau 15.000 suflete, iar în anul 1866 — 25.000 suflete. O creştere atât de însemnată, se explică, mai întâi prin faptul că, începând din anul 1856, Ţiganii au început să se deplaseze din Valahia în Serbia, ieşind din starea de robie în care se găseau până atunci, în Principatele Dunărene. Se ştie că la boerii valahi, Ţiganii ocupau toate serviciile casnice, îngrijind chiar şi de copiii lor. Ţiganii şi profesorii francezi de ambe sexe — iată anturajul de care se înconjoară boerii Vlahi şi în cercul cărora creşte şi se educă aristocraţia valahă. Cu aceşti colonişti ţigani s'a făcut colonizarea ţigănească a districtelor sârbeşti vecine cu Valahia; aceştia au trecut graniţa de teamă ca nu cumva această nouă emancipare să fie la fel cu aceea care a fost în anul 1848. Ceea ce s'a spus despre colonizarea Ţiganilor din Valahia, se re-

TABELA Nr. 8

TABLOUL GENERAL PE NAŢIONALITĂŢI IN SERBIA IN ANUL 1866

Nr.	JUDEŢUL	NUMĂRUL LOCUITORILOR																													
		Total			Sârbi			Români			Cehi			Poloni			Germani			Unguri			Spanioli			Italieni			Francezi		
		B.	F.	T.	B.	F.	T.	B.	F.	T.	B.	F.	T.	B.	F.	T.	B.	F.	T.	B.	F.	T.	B.	F.	T.	B.	F.	T.	B.	F.	Total
1	Or. Belgrad	14.876	10.2'3	25.089	12 494	8.019	20.513	94	5	99	185	136	321	13	16	29	930	985	1915	253	264	517	652	671	1323	11	6	17	9	4	13
2	Alexinaţ	24.671	23.465	48 136	24.176	23.010	47.186	—	—	—	7	3	10	—	—	—	3	3	6	7	2	9	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3	Belgrad	33 043	30.837	63.880	31.990	29.773	61.76[illegible]	—	—	—	—	—	—	—	—		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4	Vallievo	43.177	40.306	83.483	41.919	39.064	80.983	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9	12	21	—	—	—	—	—	—
5	Cniajevaţ	28.136	26.943	55.079	27.652	26 433	54.085	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1	—	1	2	4	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6	Craguevaţ	50.983	47.158	98.141	50,005	46.323	96.328	6	—	6	17	15	32	1	1	2	113	72	185	47	7	54	1	1	2	—	—	—	3	1	4
7	Craiana	36.021	34.272	70.293	12.530	12.039	24.569	22.076	20.878	42.954	49	33	82	9	4	13	87	62	149	14	1	15	3	2	5	13	6	19	9	6	15
8	Cruşevaţ	34.749	32.690	67.439	34.539	32.478	67.017	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
9	Podrin	24.623	24.204	48.827	24.237	23.873	48.110	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	-
10	Pojarevaţ	72.974	67.816	140.790	45.435	42 243	87.678	25.202	23.369	48.571	9	6	15	—	—	—	80	66	146	22	20	42	32	41	73	1	1	2	—	—	-
11	Rudnic	24.070	23.397	47.467	23.962	23.293	47.255	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
12	Smederevo	30 934	29.143	60.077	29.652	27.873	57.525	15	15	30	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10	16	26	—	—	—	—	—	—
13	Ujiţa	52 794	51 583	104.377	52.733	51.527	104.260	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	2	7	—	—	—	—	—		—	—	—	—	—	—
14	Târnareca	27.559	25.725	53.284	13.444	12.451	25.895	13.416	12.640	26.056	4	4	8	1	—	1	7	2	9	3	2	5	—	—	—	2	—	2	—	—	—
15	Ciaciac	29.869	28.168	58.037	29.826	28.140	57.966	—	—	—	3	1	4	—	—	—	19	10	29	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
16	Sabaţ	37.677	35.942	73.619	36.140	34.432	70.572	—	—	—	—	1	1	1	3	4	80	50	130	11	5	16	28	27	55	—	—	—	—	—	—
17	Jagodina	31.856	30.328	62.184	31.377	29.860	61.257	1	—	1	4	—	4	—	—	—	7	5	12	11	5	16	—	—	—	1	—	1	—	—	—
18	Chiupria	28.585	27.299	55.844	23.276	22.096	45.372	4.976	4.851	9.827	1	1	2	—	—	—	—	—	—	3	1	4	3	4	7	—	—	—	—	—	—
	Total	626.597	589.399	1.216.046	545.387	512.927	1.058.314	65.787	61.758	127.545	279	200	479	25	25	50	1332	1259	2589	273	311	584	738	774	1512	28	13	41	21	11	32

feră numai la Țiganii creștini; Țiganii mahomedani din contra, au evacuat Serbia într'un număr destul de mare, în anul 1862. Odată cu plecarea Turcilor din Serbia, au plecat și Țigani mahomedani din orașele și districtele: Belgrad, Podrin, Smederevo și Ujița; au rămas pe loc numai Țiganii mahomedani din Șabaț, întrucât aceștia sperau să primească mai mari avantajii dela Sârbi, decât dela Turci. Dacă nu s'ar fi întâmplat această din urmă evacuare, atunci numărul Țiganilor din Serbia ar fi crescut încă cu 1000 de suflete.

Țiganii din Serbia se împart in: stabili și nomazi. Primii, aproape toți sunt mahomedani și o mică parte — creștini; cei din urmă sunt toți creștini. Până la anul 1855, toți Țiganii plătiau trei feluri de haraci (biruri), dar în anul acesta, haraciul a rămas numai pentru cei vagabonzi, toți ceilalți fiind supuși sistemei de impozite existente pentru tot restul populației. Tabela care urmează poate să ne indice creșterea treptată a sufletelor de birnici, de unde putem trage concluzia asupra creșterii populației țigănești în general.

Anul	Numărul capeteolr de birnici	Creșterea anuală
1840	2.440	
1841	2.479	+ 39
1842	2.559	+ 80
1843	2.593	+ 34
1844	2.527	— 66
1845	2.820	—293
1846	2.942	+122
1847	2.939	— 3
1848	3.269	+330
1849	3.212	— 57
1850	3.240	+ 38
1851	3.410	+170
1852	3.523	+113
1853	3.597	+ 74
1854	3.578	— 19

Prin urmare, se poate vedea că în 14 ani sufletele de birnici au crescut cu o cifră medie de 83 suflete pe an, ceeace dă un procentaj de 2,71%. Cifra aceasta e cu mult mai mare decât cifra creșterii generale a populației care abia ajunge până la 1,5%. Din acest fapt deducem că Țiganii din Serbia nu sunt de loc asupriți și au toate mijloacele pentru existența lor și pentru asigurarea lor materială.

Afară de Vlahi și Țigani, care împreună cu Sârbii alcătuesc populația indigenă a țării se mai găsește în Serbia și un număr însemnat de reprezentanți ai altor naționalități care s'au stabilit aici în vremuri ulterioare. Majoritatea dintre ei sunt supuși țărilor străine și numai o parte neînsemnată din ei au primit supușenia sârbească. Dintre Slavi, sunt Cehii, Polonii, Rușii și Horvații (Croații), dintre alte popoare — Germanii, Spaniolii, Maghiarii, Grecii, Turcii, Italienii, Francezii și Englezii.

Printre Spanioli se enumără deasemenea și Evreii, care vorbesc, în majoritate, limba spaniolă; ei au căpătat dreptul limitat de cetățenie în anul 1859 și pot să locuiască în toate orașele Principatului, pe când înainte aveau dreptul să locuiască numai în Belgrad. In anul 1846 se numărau 1562 de suflete (786 bărbați și 776 femei), iar în anul 1866 s'au numărat 1560 suflete, dintre care, 767 bărbați și 793 femei. Ținând seamă de puternica prolificitate a Evreilor și de deplasările lor permanente din Austria în Serbia, ar fi fost de așteptat la o creștere a numărului lor, până la 3000, însă, din cauza ciocnirii sângeroase dintre Sârbi și Turci în an. 1862, foarte mulți Evrei au părăsit Principatul.

Populația germană, de aici, constă din meșteșugari, locuind în: Belgrad, Craguevaț, Șabaț, Pojarevaț și Maidanpec și servitori — mai mult în orașul Belgrad, unde atât catolicii cât și protestanții au clerul și capela lor. Acelaș lucru se poate spune și despre Unguri. Reprezentanți ai altor naționalități sunt foarte puțini la număr; ei, sau se ocupă de meșteșuguri, sau ocupă funcțiuni de stat sârbești, sau în sfârșit, sunt trimiși în calitate de agenți diplomatici pe lângă guvernul sârbesc.

Alăturata tabelă arată, foarte intuitiv, câți reprezentanți ai fiecărei naționalități locuesc în fiecare district. Din ea apare clar că Serbia este o țară pur slavă, întrucât Slavii care locuesc în ea alcătuesc un număr de 9/10 din toată populația.

Valahii, afară de cele patru districte răsăritene ale lor în care locuesc în masse compacte, mai locuesc încă în orașele Belgrad, Craguevaț, Jagodina, Gorni-Milanovaț; afară de acești Români, pe alocurea mai sunt și alți reprezentanți ai neamului românesc, Țințarii, care au sfârșit prin a se sârbiza, întocmai ca și Bulgarii. Reprezentanții altor naționalități locuesc în orașe, iar Țiganii locuesc mai mult prin județe. Ruși, Horvați (Croați), Greci, Turci și Englezi se găsesc într'un număr foarte mic în orașul Belgrad.

Numărul total al populației din Principatul Serbiei pe naționalități, în anul 1866, a fost următorul:

Denumirea naționalităților	Numărul locuitorilor B.	F.	T.	Total la 100
1. Sârbi	545.320	512.867	1.058.187	87,02
2. Români	65.787	61.758	127.545	10,49
3. Țigani	12.520	12.214	24.734	2,03
4. Germani	1.332	1.257	2.589	0,21
5. Spanioli	738	774	1.512	0,12
6. Unguri	373	311	684	0,06
7. Cehi	279	200	479	0,04
8. Greci	136	47	183	0,015
9. Polonezi	25	25	50	—
10. Italieni	28	13	41	—
11. Francezi	21	11	32	—
12. Turci	25	2	27	—
13. Englezi	5	5	10	—
14 Ruși	5	2	7	—
15. Croați	3	3	6	—
Total	626.597	589.489	1.216.086	100,00

La 10.000 locuitori revine:

Județe	Sârbi	Români	Țigani	Supuși străini
1. Or. Belgrad	8.176	40	44	1.740
2. Alexinaț	9.803	—	192	20
3. Belgrad	9.668	—	332	—
4. Vallievo	9.701	—	297	2
5. Cneajevaț	9.820	—	179	1
6. Craguevaț	9.815	1	155	29
7. Craina	3.477	6.111	370	42
8. Crușevaț	9.938	—	62	—
9. Podrin	9.853	—	147	—
10. Pojarevaț	6.220	3.449	303	28
11. Rudnic	9.955	—	45	—
12. Smederevo	9.575	5	415	5
13. Ujița	9.989	—	11	—
14. Țârnareca	4.860	4.890	246	4
15. Ciaciac	9.988	—	6	6
16. Șabaț	9.586	—	386	28
17. Jagodina	9.848	—	147	5
18 Chiupria	8.119	1.758	120	3
Total în Serbia la 10.000 loc.	8.702	1.049	203	46

Din cele expuse, se vede că 15 naționalități au reprezentanți de ai lor în Serbia, însă, numai trei naționalități merită cea mai mare atenție căci, comparând numărul lor cu numărul celorlalte naționalități, acestea din urmă alcătuesc un procent foarte mic din toată populația. După toate probabilitățile, Sârbii, ca un popor principal și având o cultură proprie, vor sârbiza cu timpul și celelalte naționalități și desigur, aceasta se va întâmpla mai curând cu acelea care împărtășesc aceiași religie cu ei.

Bulgarii, cari populează într'un număr mare părțile răsăritene ale Serbiei, într'un timp foarte scurt, vor trebui să-și însușiască limba sârbă, care e o limbă mai avantajoasă prin armonia ei, pentru proză și poezie, decât limba bulgară.

Ultima tabelă ne arată că, în afară de districtele Craina și Țârnareca, Sârbii alcătuesc pretutindeni majoritatea populației; curând însă și în districtul Țârnareca, numărul lor va depăși numărul străinilor. Nu va trece nici un secol, când toți străinii din Serbia, pe lângă limba lor maternă, vor vorbi și limba sârbă, întrucât cunoașterea acestei limbi le va fi necesară în viață.

La sfârșitul studiului de față, nu va fi de prisos să se expună cifre procentuale și concrete asupra creșterii populației de diferite naționalități, în Serbia, între anii 1846—1866.

Denumirea naționalităților	Total 1846	Total 1866	La 100 1846	La 100 1866	Creșterea anuală medie	Creșterea anuală la %
1. Sârbi	802.954	1.058.187	87,78	87,02	12.762	1,37
2 Români	97.215	127.545	10,59	10,49	1.516	1,35
3. Țigani	14.911	24.734	1,63	2,03	491	2,48
4. Supuși străini	—	5.620	—	0,46	—	—
Total	915.080	1.216.086	100	100	15.050	1,40

In anul când s'a făcut primul recensământ în Serbia, au fost așa de puțini străini că nici nu au fost trecuți într'o rubrică aparte, ci au fost înglobați în numărul Sârbilor.

Faptul că procentul Sârbilor s'a micșorat în anul 1866 față de anul 1846, se explică prin afluența disproporționată a Țiganilor, după emanciparea lor din anul 1856; acelaș lucru se vede și din aceea că cifra populației țigănești a crescut simțitor, pe când cifra populației sârbe și valahe a rămas neschimbată.

SZABÓ JÓZSEF

NOTE DE CĂLĂTORIE
DIN SERBIA

— DIN PUNCT DE VEDERE GEOGRAFIC ŞI ETNOGRAFIC —

FRAGMENT

TRADUCERE DIN LIMBA MAGHIARĂ DE

CORIOLAN MATEI

SZABÓ JÓZSEF, *Utazási segyzetek Szerbiarol* — ethnographiai és Földrajzi tekintetben — în „Földrajzi Közlemények", editată de Societatea Geografică Maghiară, vol. III, Fasc. II, din 26 Martie, Budapesta 1875

NOTE DE CĂLĂTORIE DIN SERBIA, DIN PUNCT DE VEDERE GEOGRAFIC ȘI ETNOGRAFIC

de **Szabó Iózsef**

Am avut ocazia să fac mai multe călătorii geologice prin Serbia, interesându-mă în special de rocile vulcanice, cari — din partea de sud a Ungariei — trec și în Serbia, — afară de unele locuri unde sunt întrerupte de Dunăre, și de relieful pământului sârbesc care în celelalte părți este identic cu cel din sudul câmpiei maghiare, încât se poate spune, că din punct de vedere orografic Serbia aparține teritoriului unguresc.

Starea în care se găsește o țară, cu mijloace de comunicație moderne, nu poate fi cunoscută mai de aproape decât în punctele ei extreme. Altfel se prezintă situația în cazul țărilor fără un pas de linie ferată; aici locomoția este mai înceată și mijloacele ei mai primitive te fac — vrând-nevrând — să iei contact mai des cu poporul și cu autoritățile. Faptul acesta mi-a dat putință, ca — pe lângă misiunea principală — să pot strânge din belșug date geografice și etnografice, a căror strângere și publicare o consider foarte interesantă și necesară, fiindcă e vorba de o țară din directa noastră vecinătate, cu care avem relațiuni multiple și despre care știm mai puțin de cât ar trebui.

Cine este dornic numai de priveliști grandioase și frumuseți naturale extravagante, nu are ce căuta în Serbia, cu toate că și ea are regiuni plăcute, însă acestea nu trec peste nivelul mijlociu. Nu are ce căuta acolo nici acela care vrea să studieze Orientul; Orientul adevărat este poate tot așa de departe de Serbia, ca și Occidentul adevărat. Dar să meargă acolo cine vrea să facă studii etnografice; va găsi o rassă primitivă, cu mult simț poetic în spiritualitatea sa, care-și cântă celebritățile din trecut în acompaniamentul monoton al

guslei [1]) naționale, din lemn de arțar, ascunzând adesea sub exteriorul brut mândria bărbătească și o bogată viață interioară. Și să meargă în special Maghiarii: întâi pentru a se convinge, că pentru promovarea intereselor noastre materiale se deschide un excelent teren spre sud și est; în al doilea rând pentru a simți contrabalansarea sentimentului născut în noi cu ocazia oricărei reîntoarceri din apus; căci — deși după o ședere mai îndelungată, ne convingem că nici acolo nu-i tot aur ce lucește, totuși — în general — constatăm, cu regret, că suntem rămași în urmă; până când din călătoriile în Orient și Serbia ne întoarcem cu sentimentul plăcut, că suntem mai înaintați, deși sunt și acolo câteva instituții vrednice de invidiat [2]).

---

1) Guslă = cobză cu o singură coardă.

2) Publicațiile și lucrările mai importante despre Serbia, pe cari le cunosc mai bine, sunt următoarele:

„Serbia și începutul revoluției“, de Kállày Béni; o excelentă serie de articole, publicate de un autor maghiar, care îndeplinește în Serbia funcțiunea de consul general al Monarhiei austro-ungare: Articolele au apărut în N-rele 9, 10, 11, 12 și 13 ale revistei „Budapesti Szemle“, în anul 1874.

„Itinéraire descriptif historique et archéologique de l'Orient“, par le Dr. Emile Isambert. Première partie: Grèce et Turquie de l'Europe. Deuxième édition. Paris, 1873. Ediția aceasta se ocupă mai pe larg de Serbia, decât prima și prezintă date noui, folosind în parte — lucrarea lui Kanitz (Serbie, pag. 542—617).

„Manual pentru cei ce călătoresc pe Dunărea de Jos, în Serbia, Valahia și Bulgaria“, de Boleszny Antal, Orșova Veche, edit. Handl Iosif, 1870 (176 pag.). Lucrarea nu se rezumă numai asupra regiunilor Dunării de jos, ci se extinde și asupra țărilor și neamurilor din valea Dunării, ocupându-se în deosebi de Serbia.

„Serbien“, Historisch-ethnographische Reisestudien aus den Jahren 1859—1868, mit 4 Illustrationen im Texte, 20 Tafeln und einer Karte, von F. Kanitz, Leipzig, Verlagsbuchhandlung von H. Fries, 1868, 4-to, 774 pag. Este cea mai bună și cea mai completă lucrare despre Serbia. Autorul — care nu cunoștea perfect limba, dar avea o deosebită cultură archeologică și artistică — și-a strâns datele petrecând 10 ani în mijlocul poporului.

„La Turquie d'Europe“ ou *„Observations sur la géographie, la géologie l'histoire naturelle, la statistique, les moeurs, les costumes, l'archéologie, l'agriculture, l'industrie, les gouvernements divers, le clergé, l'histoire et l'état politique de cet empire“*, par Ami Boué, Paris, 1840. Având în vedere situația de atunci din Turcia, lucrarea aceasta în care Boué, în calitate de un fel de conducător, redă rezumativ rezultatele cercetărilor unui întreg grup de savanți — este excelentă și se ocupă și de Serbia, alături de celelalte ținuturi.

Notele mele se rezumă în următoarele capitole:

1. Situaţia demografică şi naţionalităţile.
2. Situaţia economică, cu privire specială asupra agriculturei.
3. Situaţia comercială a Serbiei.
4. Situaţia minieră a Serbiei.
5. Turismul.
6. Târgul şi culesul viilor într'un oraş sârbesc.
7. Schiţa locomoţiei speciale [3].

1. *Situaţia demografică şi naţionalităţile.*

După recensământul din 1840, populaţia totală a Serbiei a fost de 830.812 locuitori. Până la 1866 s'au mai făcut 7 recensăminte. Cel din 1866 dă: 1.216.125 suflete. Deci, în timp de 26 ani, se constată un spor de: 385.943 suflete, adică: 46,5%. Sporul anual este de: 1,8%. Având în vedere sporul anual uniform din acest răstimp şi presupunând, că nu a survenit nici o schimbare dela 1866, se poate deduce că populaţia totală

---

3) Din capitolele de mai sus, noi, nu am reprodus decât două şi anume: *„Situaţia demografică şi naţionalităţile“*; precum şi *„Târgul şi culesul viilor într'un oraş sârbesc“* — Negotin — care — adăugăm noi — este locuit şi de Români, ţinutul din jurul lui fiind în întregime românesc.

Din: „Schiţa locomoţiei speciale“ — reţinem următoarele pasagii, care privesc elementul românesc. La pag. 83 autorul scrie: „Din Pojarevaţ — care este situat la marginea de răsărit a văii Moravei — am ajuns în orăşelul Petrovaţ din valea Mlavei, trecând spre răsărit peste un fel de podiş, *numai printre sate locuite cu exclusivitate de Valahi*“.

Iar la pag. 84: „Drumul nostru iarăşi a trecut prin regiuni interesante, curat vulcanice; una din localităţile acestei regiuni este comuna curat valahă, Zlot (numai cu trei suflete sârbeşti), cu 900 contribuabili, doi preoţi, doi învăţători şi 6 învăţătoare (toţi Sârbi) *). Din curăţenia mehanei (crâşmei) am dedus că hangiul trebue să fie om umblat, străin, de localitate, fapt confirmat prin răspunsurile ce ne-a dat la întrebările puse de noi şi anume că este neguţător de vite şi cereale şi că de multe ori a fost până departe în Ungaria. O altă curiozitate reprezintă ruinele, încă destul de bine păstrate, ale cetării romane Gamzigrad, situată în şesul ondulat al văii Timocului, precum şi muntele calcaros Râtan, care de aici se vede admirabil. El face parte dintre cele mai importante piscuri izolate ale Serbiei.

„Zaicearul este un oraş nou locuit de Valahi, Bulgari şi Sârbi“.

*) Nota Edit.

a Serbiei la sfârşitul anului 1874 este de 1.391.233 capete, sau rotund: 1.400.000 capete. Populaţia Serbiei aproape ca şi a tuturor ţărilor europene, este compusă din diverse naţionalităţi. Acestea sunt mai ales următoarele trei: sârba, bulgara şi valaha. Mai merită ceva atenţie apoi Ţiganii şi Evreii; celelalte naţionalităţi — cum sunt Ungurii, Germanii, Grecii, Italienii etc., — au în acelaş timp şi supuşenia unui stat străin şi numărul lor este atât de mic, încât nu face să ne ocupăm mai amănunţit de ele.

A) *Sârbii.* Sârbii propriu zişi s'au aşezat în ţinuturile locuite de ei în prezent, în jumătatea întâia a sec. VII. Patria lor străveche a fost, probabil, dincolo de văile de nord ale Carpaţilor cari despart Ungaria de Polonia. La început au ocupat regiunile cele mai din Apus ale Peninsulei Balcanice (Dalmaţia) ,iar de aici s'au întins spre sud şi răsărit. Elementul pur sârbesc în prezent îl găsim în Dalmaţia, Herţegovina, Muntenegru, într'o parte a Serbiei-Vechi, în Bosnia şi în Serbia, dar în aceasta din urmă de fapt numai în circumscripţiile apusene — aproximativ până la Morava — iar mai precis până la linia imaginară trasată dela Belgrad spre sud, prin Kraguievaţ, trecând prin Kruşevaţ şi Baranovaţ, spre Novi-Bazar. Dincolo de această linie etnografică, în spre răsărit, nu mai găsim decât un conglomerat format din naţionalităţile sârbă, valahă şi bulgară; ultimele două prezentându-se în mase tot mai mari şi mai compacte — cu cât ne apropiem mai mult de frontiera răsăriteană —, înlăturând aproape în întregime elementul sârbesc, care acum apare numai sporadic [4]). Sârbul neaoş se distinge prin statura sa inaltă, faţa regulată, vigoarea, sobrietatea, cumpătul şi ospitalitatea sa deosebită; dar nu îi prea place lucrul şi din cauza aceasta gospodăria lui lasă de dorit. Naţiunea dominantă din Serbia sunt Sârbii. Din rândurile lor se recrutează funcţionarii statului şi — în general — toţi factorii vieţii publice. Limba oficială a statului este cea sârbească, care este totodată şi limba comunelor şi a şcolilor primare, iar diferitele naţionalităţi nu se bucură de nici o consideraţie. Deci, problema naţionalităţilor este re-

4) Sârbii sunt rari mai ales în circumscripţiile Pojarevaţ, Craina şi Chiupria, în cari am găsit — în decursul călătoriei mele — foarte multe sate, unde nu erau Sârbi decât crâşmarul şi popa. Acestea sunt judeţele, cari sunt în contact direct cu România. Situaţia aceasta o arată şi hărţile din lucrarea lui Kanitz, dar nu destul de complet.

zolvată simplu, consecvent și energic, în favoarea statului sârbesc.

B) *Bulgarii.* Aceștia, ca și Sârbii, fac parte din marea familie slavă. Se vede, că în părțile răsăritene ale Serbiei și în Bulgaria, coloniștii slavi au sosit cu mult înaintea Sârbilor, ocupând aceste ținuturi pe neobservate și în liniște — pe timpul imperiului bizantin — îndeletnicindu-se cu agricultura. Mai târziu au ajuns sub stăpânirea cuceritorilor bulgari de origină fino-tătară, pe timpul cărora imperiul bulgar a ajuns la mare desvoltare, repurtând victorii nu numai față de Bizanț, ci și față de Domnitorii sârbi. Dar puterea lor încetul cu încetul a dispărut și din cuceritori au devenit supuși, rămânându-le — ca singură moștenire a imperiului lor — numele de Bulgar. Poporul bulgar — deși este de esență curat slavă — se deosebește în multe privințe de cel sârbesc. Această deosebire se observă foarte ușor în privința limbei. Limbile lor — deși înrudite — sunt într'adevăr independente și una din ele nu poate fi considerată ca dialectul celeilalte.

Neamul bulgăresc se caracterizează mai ales prin statura mică și bine făcută, prin trăsăturile feții deosebite de ale Sârbilor, în special prin munca și hărnicia de furnică și apoi prin faptul că este gata să îndure cele mai mari lipsuri, numai ca să-și poată spori averea. Bulgarii pot fi găsiți în puritatea lor primitivă mai cu seamă în regiunea limitrofă a județelor Kniajevaț și Alexinaț, apoi la sud de Krușevaț și Baranovaț, către Serbia-Veche. De altfel Bulgarii pot fi găsiți pretutindeni, dela frontiera de est și sud-est a principatului până la susamintita linie etnografică. Aceștia, deși sunt — mai mult sau mai puțin — sârbizați, poartă totuși pecetea lor distinctivă. Satele din jurul Belgradului au majoritatea populației tot bulgărească. Populația aceasta deși vorbește sârbeste — pare că întrebuințează un amestec de limbă sârbo-bulgară, fiindcă folosește multe cuvinte și forme bulgărești. Și-a păstrat cu credință portul național, evitând amestecul de căsătorii cu populația pur sârbească — sub pretextul apărării portului — dar în realitate din cauza fanatismului național subconștient. Numărul Bulgarilor din Serbia este circa 100.000. Legile sârbești nerecunoscând naționalitățile, Bulgarii nu pot avea școli și nu se pot folosi oficial de limba lor.

C) *Valahii.* Locuiesc tot în părțile răsăritene, dar sunt mult mai numeroși decât Bulgarii. Orașele mai importante cu

majoritatea absolută a populației formată de Valahi sunt: Pojarevaț, Negotin, Kladova și Zaicear.

Valahii au locuit în parte aceste regiuni încă înaintea de venirea Sârbilor [5]), iar parte din ei au imigrat mai târziu din Valahia. In prezent numărul lor este de circa 175.000. Neamul acesta iese în relief printre celelalte neamuri — aici, ca și în alte părți — prin trăsăturile sale mai regulate și mai frumoase. Apoi, Valahii din Serbia, sunt harnici, muncitori, economi și de mare dârzenie în privința portului și a limbei. Pe când mulți Bulgari s'au sârbizat — poate și din cauza înrudirii de limbă —, Valahii rămân credincioși față de limba lor proprie și nu numai că nu o schimbă cu cea sârbească, dar adesea dau ocazie Sârbilor să se plângă de românizarea completă a familiei în care se mărită o româncă.

Dintr'o serie de articole apărute în vara aceasta la Belgrad, în gazeta sârbească „Buduchinost" (Viitorul), am scos date interesante în legătură cu situația și raporturile Valahilor. Faptul, că au fost publicate de un ziar sârbesc, face ca aceste date să se bucure de mai multă încredere. Imi permit să enumăr câteva din ele: *Valahii au comparativ de două ori atâtea școli și biserici ca Sârbii, construite de comune, pe cont propriu și conform planului stabilit de guvern. Dar limba de predare a acestor școli primare este — cu exclusivitate — cea sârbească, elevilor fiindu-le interzis să vorbească limba valahă. Invățătorii sunt toți Sârbi, cari nu cunosc limba valahă decât în mod excepțional și — deci — nu pot expune elevilor materia de predat, fiindcă aceștia nu înțeleg nici un cuvânt sârbesc [6])*. De aici urmează că fiii Valahilor după 3—4 ani de școală nu învață nici măcar să citească și să scrie, iar părinții desgutați îi retrag din școli, întrebuințându-i la gospodărie. Aceasta este și explicația faptului, că în Serbia (poate cu excepția a 4—5 persoane) nu există nici un Valah funcționar public, deși Valahii sunt mai dotați dela natură decât Sârbii și reprezintă 1/7 din populația totală a principatului. Și preoții sunt aproape toți Sârbi, deși printre aceștia ar fi câțiva, cari ar cunoaște limba valahă. Serviciul divin se face în limba veche slavă, iar predica în sârbește și în cele mai multe comune valahe nici nu se ține predică, fiindcă enoriașii nu o înțeleg.

---

5) Sublinierea este a noastră. (Not. Ed.).

6) Sublinierea este a noastră. (Not. Ed.).

Funcţionarii sunt Sârbi din părţile apusene, cari înainte de venirea lor aici nici nu ştiau despre existenţa Valahilor. Este natural, ca în astfel de împrejurări să nu existe nici o legătură între funcţionari şi popor, primii neînvăţând limba poporului, iar ceilalţi limba oficială a statului; aşa, că Valahul împricinat este pur şi simplu respins de către funcţionar, fiindcă nu-şi poate expune doleanţele în limba statului, alegându-se pedeasupra şi cu injuriile acestuia. Cu câţiva ani în urmă a fost introdusă în Serbia, Curtea de juraţi. Crimele săvârşite în circumscripţiile valahe nu pot fi judecate decât la cea mai apropiată Curte sârbească (care însă uneori este foarte departe), deoarece Curţi de altă limbă nu sunt. Din cauza aceasta poporul valah din Serbia se simte cam străin şi nu simte dragoste faţă de locul natal şi în deosebi faţă de instituţiile de stat. Cu toate acestea, se afirmă ca fapt incontestabil, că în Serbia românizarea ia proporţii, iar sârbizarea Românilor stă pe loc.

Tot din neamul Valahilor fac parte şi Ţinţarii sau Cuţovlahii, neam iscusit şi foarte răspândit pe întinderea întregului imperiu turcesc din Europa. Ţinţarii sunt de origină macedo-română şi se laudă, că sunt urmaşii direcţi ai Romanilor. Oricare ar fi situaţia lor, ei în prezent vorbesc limba valahă, cu un amestec de bulgară şi greacă, din care cauză se numesc şi semigreci. In Serbia sunt vreo 20—25.000. După ocupaţie sunt arhitecţi, comercianţi, cârciumari, băcani, negustori ambulanţi şi chiar şi cămătari, jucând în Serbia rolul Evreilor din Ungaria — dar mai ales a acelora din Polonia — cu deosebirea că sunt mult mai pricepuţi în promovarea intereselor personale.

Numărul Ţiganilor oscilează între 25—30 mii. Toţi sunt colonişti, având şi sate locuite numai de ei, cari au un aspect de mare mizerie. Una din ocupaţiile lor principale este facerea cărămizilor, ţiglelor şi şindrilelor, a căror întrebuinţare este răspândită în toată Serbia.

Numărul Evreilor este extrem de redus; sunt abia 1.500. Legile opresc aşezarea lor în afară de Belgrad, precum şi practicarea comerţului, din care cauză nici nu se înmulţesc. Sunt originari din Spania, de unde s'au refugiat pe timpul inchiziţiei şi întrebuinţează încă tot limba spaniolă.

Cea mai mare parte a supuşilor străini — a căror număr este de circa 10.000 pe întreaga ţară — sunt de provenienţă

austro-ungară. Mai sunt apoi Francezi, Germani, Englezi, Greci, Italieni, Polonezi, Valahi din România, Turci mahomedani etc., în număr total de câteva sute. Supușii austro-ungari sunt în majoritate Croați, Sârbi, apoi Germani și cei mai puțini (circa 700) Unguri. Ocupația acestora din urmă este lucrul manual, cârciumăritul, cărăușia, făcând și pe hamalii porturilor și fiind și cei mai căutați servitori.

Imi permit să amintesc în treacăt, că Sârbii au o preferință pentru căsătoriile cu fete din Ungaria. Aproape în toate călătoriile mele în spre Belgrad, am întâlnit nuntași în vapor. Deși contingentul cel mai mare îl dau fetele din Ziimony (Zemlin) și Ujvidék (Novi-Sad), totuși am întâlnit și femei din Zombor, Szabadka, Baja — măritate cu Sârbi —, iar la Baranovaț — unul dintre orașele cele mai sudice — soția cărăușului meu era unguroaică din Seghedin. Fiind mai harnice și mai culte decât cele localnice, adesea își ajută bărbații și în afaceri.

Deci situația naționalităților este următoarea:

a) Valahii împreună cu Țințarii, circa	200.000
b) Bulgarii, circa	100.000
c) Țiganii și Evreii spanioli, circa	30.000
d) Străinii, circa	10.000
Total:	340.000

Scăzând acest număr din populația totală ce o dă recensământul dela sfârșitul anului 1874, rezultă o populație curat sârbească de 1.060.000 capete. Deci, în Serbia, Sârbii reprezintă 75% din totalul populației, iar celelalte naționalități împreună 25%, din cari Valahii $14^{1}/_{4}$%; Bulgarii $7^{1}/_{8}$% și restul $3^{5}/_{8}$%; natural, toate datele sunt numai aproximative.

6. *Târgul și culesul viilor într'un oraș sârbesc.*

La sfârșitul excursiei mele de 6 săptămâni, din anul 1872, — în răsăritul Serbiei — am ajuns din Zaicear, în Negotin, reședința circumscripției Craina oraș unde locuiește și un episcop și care are și un gimnaziu, al cărui director vorbește bine ungurește și pe care l-am cunoscut.

De aici intenționam să plec la Raduievaț, pentru a lua

vaporul spre Orşova şi de acolo spre Mehadia, la congresul ambulant al medicilor şi naturaliştilor maghiari, dar aşteptarea vaporului mi-a dat răgaz de câteva zile pentru a face o raită în jurul Negotinului. Am să prezint aici icoana unui târg, un cules de vii şi — în legătură cu acesta — şi ceva despre vinul sârbesc.

In orăşelul Negotin, sau mai bine zis pe câmpia de lângă oraş, era târg. Pe lângă şoseaua ce şerpuieşte spre lanţul de munţi din apropiere, o mulţime foarte pestriţă, forfotea, juca, ţipa, cânta; cu un cuvânt pretutindeni era o animaţie extraordinară. S'au strâns vre-o 4—5.000 persoane, chiar şi din regiuni mai îndepărtate, mai mult pentru petrecere, decât pentru târgueli. Şirul nesfârşit de căruţe — când mai strâns, când mai împrăştiat —, cu unele căruţe goale, iar altele încă pline de marfă, se întindeau într'o dezordine pitorească. Boii desprinşi zăceau pe pajişte rumegând şi parcă ar fi contemplat forfotul mulţimei pestriţe. In câteva căruţe erau femei cari cleveteau şi îşi îngrijeau copiii. Marfa de vânzare era risipită pe rogojini, sau pe pământul gol. Ici butoaie uriaşe şi stive de doage, colo fierărie şi articole de menaj; apoi o grămadă de sare pisată, lână, piei şi maldăre de vesminte populare. Ici o grămadă de fesuri roşii, colo vase dure de pământ, ulcioare, străchini şi farfurii, adică tot ce se cere pentru o gospodărie ţărănească. Apoi puşti şi pistoale de sistem vechi, cuţite mici şi mari, mărgele de sticlă, precum şi zorzoane mărunte de bronz, agată, iasp — bijuteriile de predilecţie ale sârboaicelor. Dar cine ar putea enumera miile de produse ale lucrului manual şi ale industriei primitive, cari ispiteau pe cumpărători? A fost un adevărat târg de altă dată, bun şi plăcut, care în apus dispare odată cu progresul industriei şi comunicaţiilor. In colibe — făcute din pari bătuţi în pământ şi acoperite cu vreascuri —, pe mese primitive, se vindeau articole mărunte de lux, bucăţi de săpun colorat etc., iar cele mai multe dintre colibe erau transformate în cârciumioare, unde băncile depe cele două părţi erau tixite de grupul gălăgios al consumatorilor. Bucătăria era aşezată în imediata apropiere a colibei, săpată în pământ, sub cerul liber. Pe vatra — care era o groapă cu foc — fierbea în oale mari amestecul de ceapă, ardei şi carne; iar deasupra jăratecului un copilandru învârtea frigarea cu mielul sau purcelul întreg, răspândind în toată împrejurimea mirosul plăcut de friptură. In dosul colibei butoaie cu vin şi

căni de apă. Forfoteală și mișcare vie pretutindeni. Valahii și Sârbii petreceau împreună în cea mai perfectă armonie. Femeile umblau câte 2—3 în toate părțile, trădându-și naționalitatea prin port. Femeile valahe poartă fote scurte și colorate — ca și la noi — văzându-li-se, din jos, cămașa albă; ciorapii groși sunt făcuți din bumbac împestrițat; au ghete diforme și multe poartă opinci. In păr împletesc flori artificiale și diverse monede. Portul sârboaicelor este asemănător, cu deosebirea că au fustele mai lungi, apoi au șorțuri colorate, pieptărașe rotunde, sau — în locul lor — o prelungire a fustei — în fireturi — care le ridică sânii, împingându-i înainte. Salbele de aur și argint, purtate la gât și în păr, le îmbogățesc îmbrăcămintea. Unele au părul despletit îmbrăcat într'o adevărată zale de monede de argint, altele au gâtul acoperit de salbele de aur. Nevestele poartă un fel de coif în formă de turn, făcut din flori artificiale și împodobit cu mărgele de sticlă și bănișori. Portul bărbaților se deosebește în special prin acoperirea capului. Valahii poartă căciuli enorme din piele de miel cu lâna mare, de culoare neagră, albă sau brună. Sârbii, — în contrast cu această căciulă enormă — care dă o înfățișare sălbatică —, poartă un fes roșu, făcut acasă de femei și mult mai simplu decât cel turcesc, importat din Germania și Franța. Cămașa albă a Valahilor este mai lungă decât a Sârbilor și cei mai mulți poartă încă ițari de pânză și brâu de curea. Distracția principală este — natural — jocul. In toate părțile se joacă cu animație „kolo"-ul [7]. Unul din ei începe să cânte din fluer melodia monotonă a acestui joc, alți 2—3 se prind de brâu și încep să sară; apoi se asociază tot mai mulți; vin și fetele cu nevestele și în câteva minute s'a format cercul urias, în care circulă — cu pași repezi, de jos în sus — cel cu fluerul, cântând cu o rezistență uimitoare melodia compusă abia din câteva tacte. Apoi, în jurul său, tropăiește, saltă, țipă și transpiră mulțimea dansatoare. Când muzicantul obosește, lasă fluerul și jocul încetează, dar imediat începe un nou „kolo" cu un alt muzicant și petrecerea continuă fără întrerupere, de dimineața până seara.

In afară de „kolo" mai au un joc, mai puțin răspândit, care se cheamă „parakinka" după numele localității Parachin.

Nu a lipsit din târg nici *guslarul* [8]), rapsodul sârbilor.

---

7) horă. (Not. Ed.).

8) Cântărețul din guslă. (Not. Ed.).

Cântăreţii aceştia apar la toate adunările populare şi — de obicei — aşezându-se sub un copac, cu picioarele încrucişate, însoţesc — la *guslă* cu o coardă sau la tambură — cântecul lor trist şi recitativ şi totdeauna cu subiect istoric.

In privinţa culesului, importanţa Negotinului stă în faptul, că aici se produce cel mai bun vin din Serbia.

La 9 Septembrie 1872 am fost la culesul podgoreanului şi negustorului de vinuri Iovan Mişu şi, gustându-i vinurile, am găsit printre ele unele excelente, demne de masa oricărui gurmand; merită toată lauda vinurile roşii din 1866 şi 1868, cari — prin buchetul lor — ne amintesc într'o măsură oarecare răvacul de Miniş, dar şi mai mult vinurile roşii (Oporto) portugheze. Vinurile acestea se bucură de mare trecere şi sunt exportate în special în România şi Turcia. Sârbii nu au vin vechiu, fiindcă îl consumă de nou. De altcum nici nu ar putea să-l păstreze timp mai îndelungat, fiindcă nu prea au pivniţe, iar acolo unde sunt, au parte de o mânuire foarte primitivă.

Culesul a decurs destul de liniştit, deşi, în acest timp, oraşul întreg era la vii.

O regiune importantă pentru vinul său excelent este cea a localităţii Jupa, din sudul Kruşevaţului. Aici am gustat vinuri albe bune. Uneori vinul este păstrat sau transportat în burduf de capră, care îi dă un gust extrem de neplăcut. Acest vin, trecut în butoi, îşi pierde cu timpul gustul, dar am fost servit cu vin scos direct din burduf, pe care mi-a fost imposibil să-l beau. Obiceiul acesta există şi în Italia şi Spania, dar numai la transport, după care — turnat din nou în butoaie — primeşte un buchet picant, foarte plăcut spaniolilor. In Serbia se produce vin foarte mult, dar se consumă tot pentru trebuinţele casnice. Din drojdie se face rachiu.

In ultimul timp a început să se consume şi berea (în oraşele Zaicear, Alexinaţ, etc.). Au venit colonişti germani, specialişti în fabricarea berei. Este surprinzător faptul, că aceştia prepară — cu aparate foarte primitive — o bere potabilă.

DRAGOLIUB K. IVANOVICI

ȚÂRNA - RECA

— CONTRIBUȚIUNI LA ISTORIA ȘI ETNOGRAFIA SERBIEI —

FRAGMENT

TRADUCERE DIN LIMBA SÂRBĂ DE

C. CONSTANTE

Dragoliub K. Ivanovici, ȚÂRNA-RECA, *Prilozi za istoriu i etnografiu Sârbie* în „*Glasnic*" *Sârbscog Ucenog Druștva*", vol. 54, Belgrad, 1883.

ȚÂRNA-RECA

de **Dragoliub K. Ivanovici**

Țârna-Reca este un ținut așezat la cataractele Timocului și se mărginește la Apus cu județul Chiupria și Pojarevaț, la Nord cu județul Craina, la Sud cu județul Cniajevaț și Alexinaț, iar la Răsărit cu principatul Bulgariei.

Are o întindere de 1.439,5 km. p. cu o populație de 60.000 locuitori.

Țârna-Reca și-a păstrat până astăzi numele pe care l-a purtat și sub Turci. Și, pe cât știm, granițele ei administrative de astăzi nu se deosebesc prea mult de cele vechi. Singura deosebire este că sub Turci pentru întreg ținutul Timocului orașul Vidin era centrul unde venea toată lumea din Țârna-Reca. Megieșia ei cu ținutul Pojarevat, Chiupria, Alexinaț și cu vechiul ținut Gulgușovaț era mai mult sau mai puțin acolo unde este și astăzi, iar în spre Craina era platoul dela Coprivnița. Se spune că aici era așezată și straja turcească. Orice Turc care ar fi mers spre Craina, unde Turcii nu aveau voie să se așeze, trebuia să se oprească aici și la înapoiere, dacă calul era potcovit, să-l despotcovească ca să nu ducă cu dânsul nici măcar pământ din Craina [1].

Turcii respectau drepturile Crainei până la exagerare. Aceasta, din pricină că acest pământ aparținea sultanei Eminé, sora sultanului, care, se zice, fiind odată greu bolnavă, a visat că își va găsi leacul în Craina, după cum s'a și întâmplat. De atunci, Craina, sub Turci, în raport cu alte ținuturi turcești, s'a bucurat de o libertate mai mare. Craina abea se deosebea de o provincie vasală oarecare.

---

1) N'am auzit că Turcii ar fi trebuit să-și despotcovească caii când intrau în Craina, așa cum afirmă Milichievitch și Rano, ci, din potrivă, la eșirea lor din Craina sau la granița Crainei.

După o tradiţie populară, chiar denumirea de Ţârna-Reca ar fi veche; ea ar fi datând de după bătălia dela Cosovo şi poate de ceva mai târziu, adică după deplina cădere a statului sârb, deci în legătură cu trecutul „negru" al acestui ţinut.

La început, se zice, această denumire era dată numai părţii de sus a râului Râgot, sau, ca să precizăm mai bine, părţii care se întinde între satul Slatina şi Bela-Reca. Mai târziu, acest nume s'a întins asupra întregului judeţ, ca şi asupra unei părţi din Timocul Crivovirului, care, mai târziu, s'a numit şi el „Ţârni", (negru) spre a se deosebi de acela al Cniajevaţului (Timocul alb). Râul Râgot, după cum se ştie, are ca afluenţi râuleţele Slatina, care isvorăşte la Ţârna deasupra satului Bor-Crivelli, şi Bela care isvorăşte deasupra satului Luche, la poalele muntelui Sto. Deasupra defileului dela Râgot, aceste râuleţe se îmbină şi de aci ia naştere râul Râgot, care se varsă în Timoc sub satul Vrajogrânţi.

Şi astăzi chiar, pentru localnicii care, bunăoară ca cei din Coprivniţa, Vrajogrânţi, Râgotina, ca şi din alte sate, se duc la Slatina şi în tot ţinutul de sus, ce se întinde până la râul Bela-Reca, a rămas obiceiul să se zică: „Ne ducem la Ţârna-Reca". Acest lucru nu se spune însă când este vorba despre celelalte părţi ale ţinutului. Se povesteşte că, odată, sub Turci, şi acest lucru după spusele populaţiei trebue să fi fost mai de mult, ţinutul rămăsese aşa de pustiu, în cât timp de 7 ani, acolo, nici măcar cocoşul n'a cântat şi deaceea s'ar fi numit „Ţârna-Reca", nume care, mai târziu, cum am spus, s'a întins asupra întregului ţinut, a cărui soartă nu a fost mai bună. Din timpul acela — când a fost acel timp nu se ştie — au rămas o sumedenie de poveşti, în care este descrisă, cu culorile cele mai vii, viaţa dusă sub Turci de aceşti martiri.

Se spune că din pricina zaverei turceşti, mai toţi locuitorii din Ţârna-Reca se refugiaseră în munţii Omole, şi în acei din vecinătate şi se adaogă că, chiar dacă vreunul rămânea pe loc, din pricină că nu avea putinţa de a fugi, stătea ascuns, el şi vitele, ducând în munţi o viaţă de lipsuri. Iar din cei rămaşi acasă de nevoie, dacă erau tineri şi sănătoşi, cei mai mulţi îşi găseau adăpost în munţii întunecoşi din Ţârna-Reca, pe câtă vreme femeile şi copiii şi câte vreun bătrân se ascundeau prin peşteri. Turcii, când nu mai aveau la ce să dea foc, să jefuiască şi să robească, se îmbrăcau în haine femeeşti,

cutreerau munţii, însoţiţi de câini de vânătoare, spre a vedea dacă nu cumva vreun suflet de om se află ascuns pe undeva. Iar, spre a putea da şi mai bine de urmele refugiaţilor, bine ascunşi prin peşteri, se duceau din peşteră în peşteră şi cu voce prefăcută de femeie îi chemau să iasă afară. In chipul acesta au isbutit să omoare multă lume şi să robească multe femei, pe care le duceau departe şi le vindeau. Femeile ascunse prin peşteri, cădeau mai uşor în cursa întinsă de şiretenia turcească; de aceea ele şi îndurau mai mult.

Din toate cele de mai sus se vede că numele de Ţârna-Reca (Râul negru) corespunde în totul stărilor de atunci şi caracterizează într'un anumit fel viaţa de altădată a unui întreg ţinut sârbesc, de pe vremea dominaţiei turceşti.

Judecând după ruinele din trecut ce se găsesc la Ţârna-Reca, putem conchide că acest ţinut a fost odată bine populat şi sunt toate semnele să credem că în mai multe rânduri s'au petrecut schimbări. Ele ne amintesc că au fost foarte multe zile amare pe timpul când ţinutul era supus deosebitelor încălcări din partea duşmanilor. In mai multe împrejurări a fost pustiit şi populaţia lui împrăştiată. Acest lucru se poate vedea şi după oamenii care trăesc în Ţârna-Reca, ca şi, întru câtva, din tradiţiile rămase încă vii în popor. Se crede că toată partea aceea, începând dela Zvezdana şi până la gurile Timocului, a fost colonizată, în mare măsură, pe timpul când rămăsese pustie şi în acelaş timp cu colonizarea ei de către Sârbii aceia care, venind din Cosovo, împreună cu patriarhul Ţârnoevici, n'au vrut să treacă cu dânsul în Austria. Despre alţii, iarăşi, cum sunt locuitorii din satul Zvezda, se zice că s'ar fi aşezat în aceste locuri cu mult mai înainte, anume acum vre-o patru sute de ani. Apoi mai sunt şi din aceia care din deosebite pricini au venit singuratici, din unele ţinuturi ale Serbiei vechi. Mulţi din ei păstrează amintirea că se trag din Cosovo. Ei se numesc chiar cosoviţi. Au găsit acest ţinut despopulat şi întrucât Turcii începuseră să se liniştească, au rămas, fiindcă le-a plăcut pământul, pentrucă era roditor şi păduros. Mulţi, iarăşi, ştiu că au rude prin Banat, printre descendenţii acelora care s'au dus acolo împreună cu patriarhul Ţârnoevici. Apoi mai sunt şi dintre aceia care, pe timpul războaielor de mai târziu dintre Austriaci şi Turci, au părăsit Ţârna-Reca.

Nu este credem de prisos să povestim aici şi unele tra-

diții din trecutul acestui ținut, care s'au păstrat până astăzi vii în amintirea poporului. Ne mai având alte date mai apropiate, ele ne vor servi, întrucâtva, spre a lămuri trecutul ținutului Țârna-Reca.

In satul Vrajogrânți, la locul așa numit „Seliște", se află o colină mai mare unde adeseri se desgroapă oseminte omenești. Mai jos de sat se află iarăși un platou, care se numește „Tatarin". Se zice că aici ar fi fost un mare lac cu papură care mai târziu s'ar fi uscat.

După cele ce se spun, și acest lucru pare să fi fost mai de demult, un Tătar, venind călare a văzut lângă lac o fată care i-a plăcut, și s'a luat după ea. Ea, ca să scape, a luat-o la fugă și sărind din zăvoi în zăvoi l-a atras într'o vâltoare unde a căzut și s'a înecat împreună cu calul. De atunci și până astăzi locul se numește „Tatarin" [1]).

La „Seliște" nu departe de aci, iarăși după cele ce se spun, cu 200 de ani în urmă, se afla un sat sârbesc care se numea „Tolovaț". Intr'o zi de vară, se zice, când lumea era adunată în curtea bisericii, fiind zi de sărbătoare, deodată, de undeva, au pătruns în sat Tătarii, au năvălit asupra poporului care petrecea fără grije, au măcelărit pe mulți locuitori, au jefuit și prădat satul, au luat robi, după care au plecat mai departe.

Numai o mică parte a isbutit să fugă, să ajungă la Dunăre și să treacă dincolo, în Austria, unde a înființat satul Dolovo de lângă Panciova.

După fuga acestora, au venit din părțile Cosovei, actualii locuitori, care și-au păstrat până astăzi limba sârbească curată și nealterată.

La Vrâjogrânți, Zvezdana, Râgotina și Bela-Reca (mari sate sârbești) din aceste părți, se află și familii care, după cum se spune, au venit din Slavonia. Despre venirea lor în satul Râgotina se păstrează următoarea tradiție: se zice că, înainte de venirea patriarhului Țârnoevici, a venit la Țârna-Reca din Slavonia (după unii din Croația) un oarecare „Hergot", în-

---

1) Domnul Milichievici, la pag. 881 din cartea sa: „Cnejevina Sârbia" zice că acest platou se numește „Tatarna". După câte știu, numele este „Tatarin" și pentru prescurtare, numai în vorbire se aude cuvântul „Tatarna", ca de pildă, atunci când locuitorii zic: „am fost la Tatarna".

soţit de mai multe familii. Se zice că după ce a cercetat tot ţinutul până la Timoc, care pe atunci era aproape pustiu, a ajuns la defileul din spatele actualului sat Răgotina, unde locul i-a plăcut foarte mult, mai ales pentru pădurile sale şi s'a aşezat acolo. Altora din fugarii care îl însoţeau le-a plăcut mai mult locul unde se află astăzi satul Vrâjogrânţi şi au hotărît să se aşeze acolo, fiindcă nici el nu era locuit. „Duceţi-vă — le-a spus Hergot — în acel „vraji-gârne" (oală vrăjită), dacă vă place atâta, căci eu rămân aici".

Dela cuvintele vraji şi gârne satul s'a numit apoi „Vrajogrânţi", nume care s'a păstrat până astăzi. Mai târziu s'au aşezat acolo şi mai multe familii venite dela Cosovo, care-şi amintesc că se trag de acolo. După câtva timp, Hergot, coborând mai la vale s'a aşezat pe locul unde se află astăzi satul Râgotina, al cărui nume se trage dela dânsul [1]).

In acest sat şi astăzi trăesc numeroase familii care se cheamă „Râgoghianii", spre deosebire de alte familii care poartă deosebite numiri. După Râgoghiani au venit Stanicichii din sălaşul Crainei, iar după ei, cam cu 150 de ani mai pe urmă, familia Dragotinţii, originară de prin părţile Seniţei, din Serbia veche. Mai târziu au venit şi Jivuliovţii, numiţi aşa după strămoşul lor Jivulin. Ei şi astăzi poartă mai cu seamă acest nume, deşi, ca şi ceilalţi Sârbi din Craina, de care nu se deosebesc cu nimic, ei sunt cunoscuţi sub numele obicinuit de „cosoviţi".

Este interesant să reproducem şi tradiţia care s'a păstrat în familia Dragutinţilor despre pricina pentru care au fugit de acolo.

Se povesteşte că în familia lor erau 11 fraţi, toţi însuraţi, iar al 12-lea logodit. După datină, fata urma să rămână până la căsătorie, mai bine de un an, logodită. S'a întâmplat însă ca fata logodită să fie îndrăgită de un alt tânăr pe care l-a plăcut şi ea; aşa că s'au căsătorit împreună. Când, după

1) In pagina 808 a cărţei sale, D. Milichievici, citează pe Ogrilnovici — protopop la Zaicear — care pune numele Râgotina în legătură cu nu ştiu ce vechi oraş grecesc Argos, ale cărui ruine se zice că s'ar găsi şi astăzi deasupra satului Râgotina, pe dealul Criva Cosa. Oraşul nu era pe locul Criva-Cosa, ci mult mai jos pe Cosa. Pe o parte şi pe cealaltă sunt ruinele străjerului, care sunt de pe timpul Romanilor. Câteva săgeţi şi bucăţi din lănci care au fost desgropate în acest loc, se găsesc în muzeul nostru. Aici se descoperă şi monete romane".

datină, popa a venit în casa mirelui ca să-i cunune, (fiindcă din pricina Turcilor cununia se făcea în ascuns), Dragutineanul, simțindu-se jignit, a omorît atât pe fată cât și pe băiat. De frica Turcilor, capul familiei Dragutinților, și-a adunat familia și vitele și fugind, zice-se, peste munți și pe căi ocolite, a ajuns la poalele muntelui Rătan, în satul Mujinți. Aici a rămas câtva timp, după care unii din membrii familiei au plecat mai departe. Ei au ajuns în satul Mirovo, cu gândul de a rămâne acolo. Dar nu le-a plăcut să trăiască în apropierea neînsuflețitului Rătan, de aceea au plecat mai departe, la Jablanița, la răsărit de Mirovo. Unii din ei n'au vrut să plece mai departe, căci le-a plăcut acel loc, care era bun de pășune. La Jablanița, se zice, că ar fi rămas mai mult timp, dar socotind că mai departe vor găsi pământ mai roditor au plecat spre Răsărit și, după spusa lor, câțiva ani înainte de răzmerița lui Pazvangi, s'au așezat mai jos de satul Râgotina, cam acolo unde astăzi se află cimitirul satului; sat care s'a numit, după numele lor „Dragullievaț", nume care se păstrează până astăzi. După scurt timp s'au adunat iar toți la un loc, în satul Râgotina unde și-au făcut case, s'au îndeletnicit cu creșterea vitelor și fiind destoinici s'au înstărit repede. Familia lor astăzi ca și atunci este una din cele mai numeroase și mai bine văzută din toată Țârna-Reca.

Dragutinții nu erau numai buni agricultori dar și meseriași ca: dulgheri și dogari. Ei, în timpul acela, ca meseriași, adeseori, se duceau în Craina și dincolo de Timoc, în plasa Vidin, unde petreceau câte o vară întreagă, lăsând munca câmpului pe seama tinerilor. S'a întâmplat odată ca, în timp ce patru dintr'ânșii erau plecați, un negustoraș oarecare, Țințar (Român macedonean), să vină în sat ca să vândă pe lângă alte mărfuri și pene de păun, cu care pe timpul acela femeile se împodobeau cu plăcere. Femeia unuia din acești frați i-a făcut Țințarului ochi dulci și i-a furat o pană. Dar întru cât, după cum se spune, pana era molipsită s'a întâmplat ca femeia să se îmbolnăvească și puțin după aceea să moară, iar după ea și cele trei cumnate ale ei. Cei patru frați, la înapoiere, au găsit casa îndoliată. Unul dintr'ânșii, tocmai cel mai tânăr, de durere, și-a părăsit casa, a trecut dincolo de Timoc și pe o moșie turcească s'a îndrăgostit de fata unui Român oarecare, așezat pe moșia aceea, și luând-o de soție a rămas să locuiască în casa socrului său. Cum acest locuitor

dragutinţian se numea cosovaţ, satul Cosovo şi-a luat numele dela dânsul. Acest sat se află pe malul drept al Timocului, în Principatul Bulgariei, mai jos de satul „Târnafţi".

Cu toate că în familia acestui dragutinaţ şi astăzi se vorbeşte româneşte, totuşi în ziua hramului Sf. Lazăr serbează „Slava" şi se ştie că se înrudeşte cu dragutinţenii din Râgotina, Mirova şi Mujinţi.

Să trecem acuma la alte părţi din Ţârna-Reca.

In satele Marele Isvor, Vraterniţa, puţini în Zagradia şi în Gârlliani, trăesc Bulgari (în satul din urmă amestecaţi cu Români) care şi-au însuşit limba, portul şi obiceiurile sârbeşti. Ei s'au contopit în aşa măsură cu stările dela noi în cât au primit multe din obiceiurile sârbeşti chiar şi „Slava", iar în patriotism nu rămân mai prejos de Sârbi. Pe cât ştiu la ei nu se păstrează nici o tradiţie şi nici nu ştiu să povestească ceva despre trecutul lor mai îndepărtat; se spune numai că s'ar fi aşezat aici târziu.

In jud. Ţârna-Reca, Sârbilor cosoviţi, care sunt aşezaţi dincolo de Zvezdana până la Crivovir şi Costobrodiţa — li se zice Torlaţi. Şi în adevăr, între unii şi ceilalţi este oarecare deosebire atât în limbă ca şi în port şi întrucâtva în obiceiuri, chiar dacă aceste deosebiri nu sunt aşa de simţitoare. Se spune însă că unii din ei s'ar fi aşezat aici venind din Macedonia, iar alţii din Serbia veche. Dar când s'a întâmplat aceasta — în ce epocă — nu ştiu, neavând nici o tradiţie. Despre unii dintr'înşii, după spusa lor, s'ar putea chiar afirma că sunt băstinaşi. Ei şi-au păstrat până astăzi vechiul lor port sârbesc.

Partea de nord şi mai ales marginea muntoasă şi deluroasă a acestui ţinut este locuită de Români. Ii găseşti ceva mai departe în marginea de Sud-Est a judeţului şi anume în satele: Pârlita, ceva mai jos de Vârşca Ciuca, în Gârlliani, Şlivar şi chiar în oraşul Zaicear. Ei se numesc Ungureni [1]).

1) Domnul Milichievici zice că, după cele ce a putut afla, Românii aceştia se mai numesc şi „Ogurianii" (?). Numele acesta nouă nu ne este cunoscut şi nici nu l-am auzit vreodată.

In vorbirea lor se vede o deosebire oarecare, cum ar fi de pildă deosebirea dintre limba vorbită de Sârbii din Râgotina și aceea vorbită de cei din Crivovir. Ei se numesc „Ungureni" pentru că după tradiția lor au venit acum 120 ani, din Ungaria, de fapt din Ardeal. Ei povestesc că nu mai puteau să trăiască acolo din pricina răsboaielor și a puternicelor armate, mai ales turcești, care treceau prin părțile lor sau se războiau aici cu Ungurii. Apoi, din pricina dărilor mari ei au trecut Dunărea și au colonizat ținuturile pustii și păduroase din acest județ, părăsit de Sârbi. Ei țineau să fie departe de orice drum umblat și mai ales să ducă o viață de nomazi. Așa au rămas și până astăzi. Mai târziu, după ce s'au înmulțit, și după ce siguranța persoanei și a avutului a fost pusă ceva mai mult la adăpost, ei au început să coboare din munți în câmpie și în scurtă vreme au inundat multe sate până atunci curat sârbești dar cu populație rărită: Slatina din Țârna-Reca, Luca din Craina și altele.

Această contopire a Sârbilor în Români (românizare) o găsim pretutindeni unde Românii locuesc laolaltă cu Sârbii, afară de ținuturile unde Românii se află în mare minoritate, după cum este cazul în unele sate din județul Smederova. Și astăzi în multe sate românești din Țârna-Reca există urme de Sârbi și de familii sârbești, în vorbirea cărora fiecare al zecelea cuvânt este sârbesc, numai că îl pronunță cu un accent românesc. Curios este faptul că nici astăzi nu prea se dă acestui lucru o prea mare însemnătate [2]).

Românii „țărani" din Craina se numesc așa pentrucă au venit din România, unde pământul aparținea sultanului sau țarului. In Serbia ei sunt coloniști mai vechi decât compatrioții lor din Țârna-Reca. După spusa lor ar fi venit îndată după nenorocita luptă dela Varna. Ei spun că strămoșii lor au îndurat mari nedreptăți, fiind supuși din partea proprietarilor lor, sau după cum îi numesc ei, „boeri", la dăjdii mari, așa în cât nu le lăsau nici puținul de care aveau nevoie pentru

2) In plasa Pojarevat, râul Mlava desparte două sate: Jdrelo (românesc) și Șetonie (sârbesc). Ciobănașii sârbi care pasc vitele, la munte, dincolo de Mlava, împreună cu ciobănașii români, învață limba românească pe care apoi o vorbesc mai cu drag decât limba sârbească, ceeace la Români este cu totul dimpotrivă. Dacă n'ar fi Mlava — zic Sârbii — a cărei trecere nu este ușoară, căci rareori se găsesc peste ea punți, toți Sârbii din acel ținut, în scurtă vreme, s'ar româniza.

hrana lor şi a familiei lor. De aceea ei s'au văzut nevoiţi să părăsească România, ţara lor şi să se aşeze peste Dunăre, în locuri care oarecum se găseau pustii, căci populaţia sârbească le părăsise.

S'ar putea spune că Românii din aceste părţi s'au aşezat cam în acelaş timp cu compatrioţii lor cari s'au aşezat în ţinutul Vidinului. *Bulgarii, cari dincolo de Timoc, în plasa Vidin, trăesc laolaltă cu Românii, se folosesc, la fel ca şi Sârbii din Serbia, mai mult de limba românească, cu toate că Românii sunt mai puţini numeroşi decât Bulgarii*[1].

---

1) Sublinierea este a noastră. (Not. Tr.).

ÉMILE PICOT

CÂNTECELE POPULARE
ALE
ROMÂNILOR DIN SERBIA

FRAGMENT

TRADUCERE DIN LIMBA FRANCEZĂ DE

C. CONSTANTE

EMILE PICOT, *Chants populaires des Roumains de Serbie*. (Extrait du *Recueil de textes et de traductions* publié par les Professeurs de l'Ecole des langues orientales vivantes). Paris, Imprimerie Nationale, MDCCCLXXXIX

ROMÂNII DIN TIMOC

de **Emile Picot**

In Serbia trăeşte o populaţie românească destul de considerabilă, aşezată între Morava şi Timoc, mai cu seamă în districtele Chiupria, Pojarevaţ, Ţârnareca şi Craina.

Este greu de a cunoaşte cifra exactă a acestei populaţiuni, despre care publicaţiile oficiale a noului regat nu dau nici o informaţie. La 1861, Lejean [1]) o evalua la 104.343 de indivizi; la 1868 Kanitz [2]) o ridica la 123.000 sufl.; este însă foarte probabil că aceste evaluaţiuni astăzi să fie mai prejos de adevăr. In districtul Ţârnareca, creşterea anuală a Românilor — după Milichievici — este de 1,42%, iar în districtul Chiupria de 1,44%.

Nici un călător nu şi-a dat osteneala de a studia pe Românii din Serbia; de aceea astăzi ei sunt încă foarte puţin cunoscuţi. Se ştie doar în mod vag că au venit dela Nord, adică din Valahia, iar nu dela Sud. Ceea ce face dovada acestui lucru este că dialectul vorbit între Morava şi Timoc este aproape identic cu acela vorbit în Mica-Valachie (Muntenia). Locuitorii dela graniţa răsăriteană sunt denumiţi *Ţărani* în amintirea *Ţării Româneşti,* adică Valahiei, de unde sunt originari; ceilalţi se numesc *Inguriani,* adică din Ungaria [3]), pentru că au venit din Timişul-Banatului.

Locuitorii de pe ţărmul râului Porecica-Reca, se pare că nu cunosc nici pe una, nici pe cealaltă din aceste denumiri. După spusa unuia din informatorii noştri, nu există la dânşii

---

1) Ethnographie de la Turquie d'Europe. (Gotha, 1861).

2) Serbien. (Leipzig, 1868).

3) Asupra cuvântului Ingurian, ungurean, care, în România adeseori desemnează pe Românii din Transilvania, v: Alecsandri, „Poesii Populare", 1886, p. 3.

nici o tradiție care să-le lege obârșia de România sau de Ungaria. Se poate pune întrebarea dacă nu cumva se află așezați în aceste ținuturi încă înainte de venirea unor coloniști de pe țărmul stâng al Dunării.

Românii din Serbia n'au nici o cultură națională. Ei nu au nici ziare nici școli. Unii dintrînșii vin să-și caute de lucru în Mica-Valahie ;dar ei, aici, nu se deosebesc de cealaltă populație.

La 1878, d. Stoian Novacovici, savantul lingvist care ocupă astăzi postul de ministru al Serbiei la Constantinopole, a binevoit să ne comunice diferite cântece culese de dd. George Dimitrievici și Svetozar Stoiadinovici din Negotin și de către o institutoare al cărei nume regretăm că nu-l știm.

Primii doi culegători cari aparțin unor familii românești, n'au învățat însă niciodată o altă limbă decât cea sârbească; de aceea ei n'au izbutit să reproducă un text românesc decât cu multe pipăiri. Acelaș lucru și cu institutoarea, care, străină, n'a petrecut în acest ținut decât un timp oarecare.

Cu tot interesul pe care-l oferă cântecele din Serbia, noi, de aproape zece ani, am ezitat de a le da publicității. Aceasta din pricina inconsecvențelor fonetice care se găsesc aproape la fiecare vers. Nu puteam să luăm asupra noastră sarcina de a le face în mod arbitrar să dispară; credeam că ne vom putea opri pe țărmul Timocului, și să primim informațiunile, care să ne fi permis să completăm pe cele precedente. Speranțele noastre neputându-se realiza, ne hotărîm să publicăm textele noastre așa cum ne-au fost transmise.

Faptul ce pare a se degaja din aceste texte este că fonetica la Românii din Serbia este aceeași cu a Românilor din Mica-Valahie și din Banat [4]). Fenomenul care o domină este muierea lui *e* în *ie* și influența acestui fenomen asupra consonantelor *d* și *gh, t, l, n, j* și *ci*, care iau sunetul *d* (gh), *t* (teh), *l* (lli), *n* (ñi), *j* (ș). Aceiaș îndulcire se produce la e natural ca și înaintea lui *i*.

N'am putea spune totuși dacă această pronunțare este constantă. Corespondenții noștri — care sunt imparțiali — scriu când într'un chip, când într'altul; se poate deci ca pronunțarea să varieze, cel puțin dintr'un sat într'altul.

4) Vezi Documentele noastre pentru a servi la istoria dialectelor române, extrase din „La Revue de linguistique et de philologie comparée, (1872).

Vocabularul mi se pare să fie acela din Valahia-Mică, cu adăogirea a câtorva cuvinte turcești și sârbești [5]).

Printre cântecele pe care le publicăm, piesele de dragoste și satiră, dictoanele populare și versurile copilărești nu prea au mare importanță. Cea mai mare parte din aceste bucăți vin probabil din România. (Acest lucru este sigur pentru Nr. XVII, care n'are nici un sens în gura unui locuitor de pe țărmul drept al Dunării). Este altceva cu bucata curioasă despre ciumă (Nr. XX) și mai ales despre cântecele care au un caracter istoric. In adevăr, cântecele haiducești prezintă o analogie cu compozițiile de acelaș gen răspândite în Muntenia și în Moldova; dar istoria celebrului Pazvangi (Pasvan = Oglu) și a bulucbașei [6]) Stoian aparțin în întregime Serbiei. Pentru lunga baladă publicată sub Nr. XXIV [7]), avem două texte unul datorit d-lui Stoiadinovici și celălalt d-lui Dimitrievici. Aceste două texte nu diferă deloc decât prin detalii fonetice. Totuși, noi ne-am dat osteneala de a scoate la iveală cele mai mici variante ca să arătăm cititorului greutățile pe care n'am îndrăznit să le tranșăm prin propria noastră autoritate și spre a-i permite de a-și face o opinie personală. D-l Al. Odobescu ne-a ajutat, cu o bunăvoință pentru care ținem să-i mulțumim, să transcrim această poemă, pentru care corespondenții noștri sârbi n'au încercat să separe versurile. El a avut chiar amabilitatea să facă o traducere pe care am reprodus-o în parte.

Ca urmare la balada lui Stoian, am dat două fragmente cu redacțiuni foarte diferite a aceleiași bucăți. Aceste fragmente dovedesc cât de vie este încă amintirea teribilului pașă pe țărmurile Timocului.

Am completat cântecele relative la Stoian printr'o bucată culeasă în Banatul Timișului de către M. Marienescu; cu toate că pare să fi fost compusă în Serbia: Aga Topalovici, (Nr. XXVII). Această din urmă bucată ne reprezintă pe hai-

5) M. Milichievici — Cnejevina Sârbia — 1902, citează câteva din cuvintele slave întrebuințate la Românii din Craina; aproape toate se găsesc și în România.

6) Bulucbașa, cuvânt turcesc=cap de ceată (n. tr.).

7) D. Milichevici a cunoscut această baladă din care a dat o versiune sârbească foarte prescurtată. (Cnejevina Sârbia) 1902.

ducul român ca pe un simplu şef de tâlhari care terorizează întreg ţinutul.

Cântecele istorice pe care le-am grupat, aparţin toate, fie ultimilor ani ai sec. XVIII-lea, fie primului pătrar al acestui secol; ele fac dovada ca aşezarea Românilor în Serbia, nu datează cum s'a spus uneori dela aplicarea Regulamentului Organic, în Muntenia, ci se urcă la o epocă mult mai veche [7]).

---

7) Folclorul ne intrând în cadrul acestei lucrări, ne mulţumim să publicăm numai textul care însoţeşte cântecele publicate de autor. Pe noi ne interesează concluzia la care studierea lor a condus pe autor, şi anume, că „*aşezarea Românilor în Serbia, nu datează de la aplicarea Regulamentului Organic, ci se urcă la o epocă mult mai veche*". (Not. Ed.).

PROF. Dr. G. WEIGAND

DIALECTELE ROMÂNEȘTI ALE VALAHIEI MICI, ALE SERBIEI ȘI ALE BULGARIEI

RAPORT DE CĂLĂTORIE PRIN ȚINUTUL ROMÂNESC DIN SERBIA ȘI BULGARIA

FRAGMENT

TRADUCERE DIN LIMBA GERMANĂ DE ȘTEFAN BACIU

Prof. Dr. G. WEIGAND, *Die Rumänischen Dialekte der kleinen Walachei, Serbien* und *Bulgarien* — Reisebericht durch rumänische Sprachgebiete in Serbien und Bulgarien — in *„Siebenter Jahresbericht des Inst. für Rum. Sprache (Rumänische Seminar)*; Leipzig, 1900.

DIALECTELE ROMÂNEȘTI ALE VALAHIEI MICI, ALE SERBIEI ȘI ALE BULGARIEI

de **Prof. Dr. Gustav Weigand**

1. *Prin ținutul românesc din Serbia și Bulgaria.*

In rapoartele de călătorie precedente m'am exprimat mai pe scurt; am dat de fapt numai itinerariul călătoriei; spre deosebire de ele, în raportul din anul acesta, mă văd silit, cu privire la Serbia și Bulgaria cel puțin, întrucât ținuturile lor nu sunt decât foarte puțin cunoscute, să fiu mai amănunțit. De populația românească din această regiune, acordându-i o atențiune mai deosebită, nu s'a ocupat până acuma nici un călător; nici chiar Kanitz în „Serbia" lui nu spune decât foarte puțin despre populația de acolo; el, care a parcurs doar acea țară.

La 1 August am purces la drum, întovărășit de soție și copil; până la Turnu-Severin, am călătorit fără întrerupere. Câteva zile mai târziu a sosit aci și Dr. Byhan, care urma să mă însoțească în excursiunea mea prin Serbia și Bulgaria; am preferat să am un tovarăș, întrucât țara are reputația nesiguranței, mai ales în regiunile ei muntoase; am dorit acest lucru cu atât mai mult cu cât contasem cu drumuri lungi pe jos. Pe un vaporaș, care stabilește legătura între malul românesc și cel sârbesc, am trecut la 9 August la Kladova, un târg, care, în comparație cu Turnu-Severin, amintește foarte mult Orientul. Localitatea este cunoscută prin cetățuia din apropiere, care până la 1867 avea o garnizoană turcească. Azi ea servește drept cazarmă, iar în șanțurile dimprejur sunt plantate grădini de zarzavaturi. Kladova însăși nu are nici un fel de importanță; pe deoparte îi lipsește în spate o regiune economică activă, pe de alta circulația principală dintre România și Serbia se face pe la Negotin-Radujevaț. Târgul este vizitat de locuitorii

celor câteva sate românești din împrejurimi. Populația este românească, în afară de funcționari, profesori, preoți și unii negustori. Intre aceștia se găsesc și câțiva Aromâni, cari, firește, au imigrat de mult și nu-și mai stăpânesc limba. Aveam, de fapt, intențiunea să plec mai departe chiar în aceeași zi, dar chestiunea pașaportului și procurarea unei trăsuri ne-au reținut prea mult. Intrucât prefectul din Negotin se găsea întâmplător de față, primiii o scrisoare de recomandație în limba sârbească. Pașaportul nostru german ar fi avut prea puțin preț în interiorul țării. Cuminţit prin experiența proastă a călătoriei trecute, mă adresasem cu Ministerului de Externe din Berlin, solicitându-i recomandații, însă știrea ce mi-a fost transmisă de ministrul german din Belgrad, anume că guvernul sârbesc ar fi desemnat un profesor de gimnaziu din Belgrad să mă însoțească, mi-a parvenit de abia atunci, când terminasem excursiunea și ajunsesem din nou la Turnu-Severin. N'a fost o pagubă; în contactul meu cu funcționarii sârbi am fost pretutindeni întâmpinat cu amabilitate și prevenitoare politețe, iar cât privește populațiunea românească însăși, ea era ușor accesibilă străinului, care vorbea limba românească. Așa am și găsit cu ușurință un om din localitatea apropiată Podvârșka, spre a învăța dialectul regiunii. In dimineața următoare, o trăsură ne duse prin ținutul vălurit, acoperit cu stejăriș mărunt, la Bârza-Palanka, plăcut situată pe Dunăre. Ea face o impresie mai bună decât Kladova. Și aici populația este românescă, cu excepția funcționarilor, și, în afară de asta, aci s'au stabilit cel puțin 10 familii de Aromâni, negustori și gospodari. Intenționasem să plec de acolo, urmând direct șoseaua spre Milanovaț, însă primarul ne zugrăvise porțile stâncoase de la mânăstirea Vratna cu atâta înflăcărare, încât am hotărît să fac un ocol, spre a cunoaște această minune a naturii. După masă am bătut potecile muntoase, mergând spre miază-zi, sub conducerea unei călăuze. A fost o zi foarte fierbinte și, împovărați de bagaje, am fost curând scăldați de sudoare. La jumătatea drumului am salutat cu bucurie un isvor cu apă limpede și rece. Am trecut prin satul Urovița, care este pe jumătate sârbesc, pe jumătate românesc. Apropierea furtunii ne sili să iuțim pașii și, încă înainte de deslănțuirea ei, am ajuns la hanul din Vratna, unde a trebuit să rămânem, întrucât schitul se găsea

în susul văii. La gospodarul Aromân am fost destul de bine adăpostiţi, mâncarea şi chiar culcuşul erau mulţumitoare, totuşi somnul ne-a fost turburat de o furtună însoţită de o vijelie năprasnică. In ciuda ploii, hotărîsem să pornim mai departe în dimineaţa următoare. Curând am ajuns la schit. Eram udaţi până la piele. Igumenul ne primi cu bunăvoinţă. El ne arătă comoara sa de cărţi. Cele mai multe erau româneşti, liturgice, din veacul trecut, una singură era din sec. XVII-lea; cele bisericeşti, slavone, erau ceva mai vechi, dar nici ele nu erau prea, prea vechi.

După încetarea ploii, ne-am căţărat pe o potecă îngustă în strunga în care se află mânăstirea şi ne-am trezit în faţa porţilor stâncoase. Uluiţi, am rămas locului. Cele două porţi stau una în faţa celeilalte, la distanţă de vre-o 60 de metri. Cea superioară să tot fie înaltă de vre-o 30 m., lărgimea deschizăturii de vre-o 25 m, iar grosimea păreţilor de vreo 8 m Dimensiunile porţii inferioare sunt ceva mai reduse. Prin mijlocul porţii vâjâie pârâul. Rocile sunt din calcar, cu numeroase găurele şi excavaţiuni mici. Priveliştea întregii panorame este cu adevărat copleşitoare. Ea aparţine cu siguranţă celor mai minunate spectacole ale naturii, ce am văzut vreodată. N'am regretat ocolul. Vânt şi ploaie nouă ne-au mânat iar spre schit. Aci ne-am întărit, luând o masă frugală. Către orele două, am pornit din nou la drum, conduşi de o călăuză. Ea era necesară, întrucât voiam să străbatem prin muntele păduros şi să ajungem la Topolniţa. Cerul se înseninase întrucâtva în schimb drumul fusese rău şi în parte foarte noroios. Am trecut acest amănunt cu vederea. Eram prea grăbiţi: aveam să facem şase ore de marş. Regiunea, împotriva aşteptării mele, n'a fost chiar aşa de singuratecă. Pădurea arăta de multe ori luminişuri, în care se găseau porumbişti şi adesea zăream sălaşele sărăcăcioase ale ţăranilor români. Odată ne-am şi refugiat într'unul din ele, fugind dinaintea ploii, dar şederea noastră aici a fost de scurtă durată, căci ploaia a încetat iară. Începuse a se întuneca, când am ajuns în sfârşit coama şirului de dealuri, care se întinde paralel cu valea Poreci. Aici călăuza noastră ne-a părăsit. Pe o potecă sigură am coborît cu 500 m. mai în spre vale. Pe un trunchiu de arbore trecurăm apele umflate ale unui pârâu şi osteniţi am ajuns la o cârciumă murdară, unde n'am putut găsit decât ţuică şi ouă; nici pâine n'am putut găsi. Trebuia să ne mulţumim cu mămăligă. Unde este gospo-

dar un Aromân, poţi fi sigur că găseşti mâncare şi băutură îndestulătoare şi curăţenie, în timp ce la băştinaşi se poate găsi prea puţin şi toate sunt murdare. Paturi, fireşte, nu s'au găsit şi tovarăşul meu deschise ochii mari, când işi dete seama că va trebui să doarmă pe culcuşul aspru al unui pat de lemn fără aşternut şi, pe deasupra, îmbrăcat. Pentru mine, acest lucru era ceva obişnuit. După oboseala zilei trecute, am dormit totuşi destul de bine.

Pe o şosea oarecum bună în dimineaţa următoare am coborît spre vale. Am făcut un mic popas în satul Mosna, la un gospodar albanez! Pentru 16 pfenigi ni s'au servit două ţuici — ele se servesc aci pururea în nişte sticluţe mici — pâine, brânză şi ardei iuţi. In genere, aci, în această ţară, aşa de puţin vizitată de străini, alimentele şi adăpostul de peste noapte sunt foarte ieftine, spre deosebire de România, unde eşti adesea exploatat în chip îngrozitor, deşi şi acolo preţurile pieţii pentru alimente sunt foarte scăzute. La Milanovaţ, un orăşel prietenos la Dunăre, cu populaţie sârbească şi românească, am închiriat doi cai spre a putea atinge încă în aceeaşi zi Maidanpecul aşezat sus in munţi. Posesorul cailor o luă razna înainte, spunându-ne că-l vom ajunge şi că nu vom greşi drumul. Voioşi ieşirăm la ora 2 în trap uşor, din oraş şi merserăm până la poalele peretului abrupt al muntelui, care însoţeşte malul Dunării. Drumul urca încet în serpentine şi, ajunşi sus, înaintam tot aşa încet. Căci calul doctorului Byhan nu voia s'o ia din loc. Lucrul devenea tot mai neplăcut, întrucât şi calul meu pierduse pofta de a merge mai departe; poate că se molipsise dela leneşul său tovarăş. A trebuit să coborîm şi să gonim caii cu lovituri de bâtă. In acest chip a mers mai încet, decât dacă am fi mers singuri pe jos. Din timp în timp mai încălecam, dar niciodată pentru vreme prea lungă. Am mers astfel prin păduri, în sus, în jos, se întuneca tot mai mult şi tot nu ajungeam să vedem ţelul. Nădăjduiam să ating cel puţin localitatea Raikovo, însemnată pe harta Marelui Stat Major sârbesc; când, în sfârşit am ajuns acolo, am găsit numai un număr oarecare de case ruinate, locuite înainte de lucrătorii unei mine părăsite. Era cu desăvârşire întunerec, când am atins ultima înălţime, dela care drumul cobora prăpăstios în vale; la asta se mai adaugă faptul neplăcut că drumul era cu desăvârşire desfundat şi se bifurca la tot pasul, încât nu ştiam încotro s'o apucăm. Am încălecat iarăşi şi am

lăsat caii să meargă in voie. Calul meu se găsea în frunte. Bezna era într'atâta că nu ne puteam vedea unul pe altul, deși ne găseam foarte aproape. Eu luasem în mână două bețe lungi și, de pe cal, mă sprijineam cu ele in dreapta și în stânga, pe deoparte pentru a simți, dacă nu dăm într'o prăpastie, pe de alta pentru a propti calul, dacă ar aluneca cumva, ceeace s'a și întâmplat de mai multe ori din pricina drumului. Spre norocul nostru, caii cunoșteau drumul și astfel, la ora 11, am ajuns în localitate și la cârciumă, unde cel ce ne închiriase caii ne întâmpină cu un rânjet prietenos. Nu mai este nevoie să spun felul în care l-am dojenit.

Buna noastră dispoziție ne-a revenit în curând, întrucât am căpătat o odaie destul de drăguță cu paturi și mâncare bună.

Ziua de Sâmbătă, 13 August, o petrecurăm în Maidanpec. Era zi de târg și țăranii români veneau de departe, spre a vinde produsele lor muntenilor și spre a-și cumpăra cu rodul vânzării cele necesare dela negustorii de mărunțișuri. In cârciumă am avut cea mai bună ocazie să observăm că foarte mulți se și îmbătau cu acest prilej. Am cercetat dialectele din Leskova, Jasikovo, Vlaole, Voluia și Maidanpec și am cules informații despre populația împrejurimilor mai depărtate, economisindu-mi astfel timpul de a înainta mai departe spre Apus.

In Maidanpec, populația se compune mai ales din Români; au emigrat de abia de vreo 50 de ani, ca minieri; își aveau obârșia în Moldova din Banat și în Sașka. Au păstrat cu fidelitate dialectul Bufanilor din Banat, pe când ceilalți Români de acolo vorbesc dialectul frătuților bănățeni. In afară de aceștia, mai locuiesc în această localitate mineri germani și slovaci din Ungaria. Minele de cupru, odinioară renumite, exploatate încă de pe vremea Romanilor, nu mai sunt foarte productive; după cum am auzit din partea directorului, un englez, rămâne un câștig net prea mic după scăderea tuturor cheltuelilor. Ceeace este și mai prost, este poziția desavantagioasă a localității; aceasta este defavorabilă transportului minereului; legătura cu căile ferate ar fi posibilă, însă numai cu investiții de cheltueli atât de mari, încât exploatarea n'ar mai renta.

In ziua următoare, am pornit mai departe. Am biruit mai întâi o înălțime abruptă. De pe ea puteam arunca înapoi o privire spre Maidanpec. Priveliștea era încântătoare. Localitatea era culcată adânc în vale, așternută într'un peisagiu ad-

mirabil. Am apucat apoi pe un drum, în valea Saşca, care ne păru fără de capăt. Inainte era aici o exploatare minieră. Şi azi se mai văd urmele unei căi ferate pentru materiale. O luarăm spre Rudna-Glava, unde în hanul unui cârciumar, Aromân, originar din Beala, din apropierea lacului Ohrida, ne-am fiert o găinuşă. Intre timp se deslănţuise o aprigă rupere de nori; toate apele se umflară şi, cum am putut vedea mai târziu, toate podurile fuseseră smulse. Am mers pe jos mai departe şi, pe o potecă primejdioasă, am reuşit să trecem cu bine pârâiaşul Saşka, dar când am ajuns în valea principală şi am voit, urmând calea să trecem Cernaika, am văzut că podul era smuls, iar apa era prea adâncă spre a fi trecută înnot şi venea prea vijelioasă. Am încercat noi, mergând de-alungul malului, să înaintăm, dar a trebuit să renunţăm din pricina terenului rău şi a ploii, care s'a pornit din nou. Am căutat adăpost într'un sălaş; aci am stat câtăva vreme, până a venit proprietarul; acesta, prin bani şi vorbe bune, a putut fi înduplecat să aducă un cal dela păşune şi să ne treacă râul la loc potrivit. Am ajuns curând la marele sat Cernaika, unde, fireşte, am tras din nou la un Aromân. Graiul l'am găsit la fel ca la Rudna-Glava, dar am avut ocaziunea să notez un număr de poezii populare. Gospodarul ne puse la început o odăiţă mică la dispoziţie; în ea mişunau ploşniţele; în urma supărării mele, ne-a dat alta, foarte spaţioasă şi care avea paturi bune şi curate. Pentru excursionişti ei nu au respect. Ii consideră drept vagabonzi, în cel mai bun caz drept meseriaşi. Chiar şi poliţia a fost acolo puţin cam bănuitoare. Au devenit, în schimb, foarte politicoşi după cetirea scrisorii de recomandaţie. In ziua următoare am continuat excursiunea noastră în susul văii fiindcă pusesem temeiu pe hartă, unde şoseaua se găsea însemnată a fi existând numai pe malul drept al apei. Ce să faci? Hărţile Peninsulei Balcanice sunt înşelătoare. Cum am trecut de sat, am fost siliţi a ne descălţa de ghete şi ciorapi: ca să trecem râul, a cărui apă scăzuse. Am continuat să înaintăm pe partea stângă a râului, chiar acolo, unde şoseaua trecea pe partea dreaptă, căci toate podurile fuseseră smulse de valuri. Incepând dela Tanda, drumul a devenit mai bun; aci am dejunat bine şi eftin; am mâncat friptură rece de miel. In apropiere de Luca am atins linia despărţitoare a apelor. Dar acolo ne văzurăm siliţi să luăm o călăuză. Din pricina apelor, valea nu putea fi trecută. Trebuia s'o evităm. Conducătorul nostru ne duse pe un drum

foarte anevoios, peste munți, la Glogovița. Aici am găsit un foarte bun adăpost la un Aromân din Gopeș. Tovarășul meu mă făcu să trag o spaimă: avusese două accese de slăbiciune. Imi făceam reproșul de a-l fi obosit poate prea mult prin umbletul pe jos. Dar este mai probabil că trecerea prin apa rece i-a făcut rău. Eram fericit că în dimineața următoare se simți atât de bine, încât am putut continua peregrinarea noastră.

In Glogovița am găsit și un număr oarecare de Germani, ocupați la o mină de aur, pusă de curând în exploatare. Populația este românească, dar mai spre sud satele Belareca, Rágotina, Vrajogranaț, Zajcear sunt bulgărești, deși politicește aparțin Serbiei. Ne puturăm iarăși îndrepta spre Miază-Noapte, și am mers mai întâi la Salaș, cu populație sârbească, am luat acolo cu chirie o trăsură, care ne duse direct până la Negotin, căci puținele sate așezate pe stânga și pe dreapta drumului au populație sârbească. Șoseaua este în stare bună, este doar șoseaua principală, care asigură circulația din Macedonia, Albania peste Serbia sudică către România de Apus. Era chiar foarte însuflețită. Văzurăm grupe întregi de Albanezi, trecând pe caii lor mărunți. Circulația de trăsuri este și ea însemnată, lucru ce-l am putut observa în hanul excelent al unui Aromân din Sălaș. Călătoria spre Negotin a fost destul de plicticoasă. Ultima porțiune, ea singură, trecând printr'o pădure frumoasă, căreia îi urmează un șes întins, este mai interesantă. In drum este o mânăstire și o școală viticolă. Guvernul sârbesc se străduie, prin introducerea viței americane, să repare paguba cășunată viilor de către filoxeră. Vița, care dădea renumitul și puternicul vin roșu de Negotin, vița, crescută pe coastele de deal ce încadrează șesul, este cu desăvârșire distrusă. Bunăstarea locuitorilor a suferit. Drumul spre oraș duce prin mlaștini care îl înconjoară din trei părți. Negotin este un târg cu negoț însuflețit, reședință a autorităților pentru partea de Nord-Est a Serbiei. Populația este precumpănitor sârbească; există totuși și destui Români, întrucât satele cele mai apropiate spre Nord (Samarinovaț), spre Răsărit (Bucovca), spre Sud (Mocranja) sunt românești. Numai în spre Vest și Sud-Vest sunt sate sârbești, dar ,chiar și spre Sud, ele sunt înconjurate de sate românești. N'aș putea să spun, dacă locuitorii acestei insule linguistice sunt Sârbi adevărați, în tot cazul limba, atât cât am auzit-o în Negotin și dela țărani, era într'adevăr cea sârbească, în timp ce ținutul linguistic dinspre Sud, învecinat

cu cel românesc, adică regiunea dinspre Zaicear, este, fără îndoială, bulgăresc. Un ţăran mi-a spus odată: „In Crajna sunt patru limbi: sârbeasca, apoi altă sârbească, care însă este bulgăreasca dela Zaicear spre Niş şi Pirot, apoi limba românească şi însfârşit cea ungurească". Sub limba ungurească el a înţeles însă limba românească cu expresie bănăţeană, cu şirul dental palatizând. Ea se întinde la Nord de Dunăre până la Luca. La Răsărit de şirul muntos, numit Deli Jovan, se vorbeşte mai mult olteneşte, la fel în satele din Bulgaria.

La Negotin ne-am oprit numai o noapte, în Grand Hotel, condus de un Român din Bulgaria. Am fost foarte mulţumiţi şi cu întreţinerea şi cu preţurile. Aşteptările mele, modeste fireşte, au fost cu mult întrecute. Dela Negotin, trecând peste satele româneşti Bucofcea şi Kobisniţa, trăsura ne-a adus la graniţă, la Timoc. Formalităţile vamale s'au terminat repede; funcţionarul vamal şi soţia sa, care vorbia bine limba germană, ne-au cinstit cu excelentul vin vechiu de Negotin. A fost singura dată, când am căpătat un vin bun în cursul acestei excursiuni.

Ajunşi pe pământ bulgăresc, n'am găsit pe nimenea. Am apucat pe o potecă, printr'un ogor cu porumb înalt de 3 m., şi am ajuns la un corp de gardă, unde mai mulţi soldaţi se desbrăcau. Unul ne-a condus în marele sat românesc Bregovo. In cârciumă, înconjuraţi de un număr oarecare de curioşi, făcui studii asupra dialectelor, până când un ofiţer ne aduse paşaportele; apoi am plecat prin câmpuri îmbelşugate spre satul Vârf, situat la Dunăre. De mâncare n'am găsit decât ouă şi drept culcuş decât un pat de campanie, care din nenorocire era aşezat tocmai între două ferestre, care nu aveau geamuri, întrucât casa era nouă de tot. Noaptea m'am deşteptat de mai multe ori, trezit de un lătrat necurmat, poate şi din pricina gerului, căci, deşi zilele au fost foarte fierbinţi, nopţile au fost simţitor de răcoroase. Aici am căpătat o răceală, de pe urma căreia aveam să sufăr vreme mai îndelungată. In ziua următoare plecarăm, trecând peste Novoselo, care este locuit de Români şi de Sârbi, proaspăt imigraţi, spre Florentin, aşezat la Dunăre, şi apoi, pe o zi grozav de caldă, spre Vidin, unde am ajuns către ora două. Despre sosirea noastră acolo s'a aflat curând, notabilii şi ofiţerii se adunară; am făcut o preumblare pe zidul cetăţii, am cercetat magazinele, am luat parte la serbarea circumciziunii în casa unui bogat Bei Turc,

unde s'a desfăşurat un foarte mare lux şi unde au fost consumate cantităţi de necrezut de mâncăruri, de vinuri şi de bairisch veritabil. Seara târziu am stat pe terasa casinoului militar, ascultând acordurile muzicii militare; am admirat spectacolul unui foc de artificii pe Dunăre, improvizat în grabă, când s'au ţinut bine înţeles, şi destule discursuri; cu acest prilej voiesc să pomenesc că, atunci când am pus întrebarea, în ce limbă să răspund: în limba germană sau franceză, întrucât mi-era prea anevoioasă folosirea limbii bulgăreşti într'o cuvântare mai lungă, majoritatea celor prezenţi şi-au exprimat dorinţa de a auzi o alocuţiune în limba germană: un semn îmbucurător pentru progresul limbii germane în Bulgaria. Dimineaţa următoare, la orele cinci, am fost deşteptaţi din somn de acordurile muzicii. Când am coborît, erau adunate vre-o sută de persoane; împreună cu muzica militară ne întovărăşiră până la Calafat pe vaporul care la ora 6 porni spre Turnu-Severin. Astfel sărbătoriră Bulgarii pe un călător german, care n'are alt merit în afară de respectul adevărului cu privire la populaţia macedoneană.

2. *Populaţia românească a Serbiei şi a Bulgariei.*

Marginea de Nord-Est a Serbiei bogat străbătută de Dunărea care aici sparge munţii, poartă numele de Craina, mai precis Crajna, adică ţară de margine. La o distanţă mică se află şi în Banat, pe malul opus al Dunării, sub acelaş nume, o regiune care la Est se mărgineşte de Almaş, cu satele Globucraiova, Mehadica, Jablaniţa. Populaţia Crainei sârbeşti şi ungureşti este românească. Dela mijlocul acestui secol, graniţa limbei româneşti s'a mutat în favoarea Serbiei. Canitz (Serbia, Lipsca 1868) dă ca prim sat românesc în Serbia, Jdrelo, în valea Moravei, la Sud-Est de Petrovaţ. Localitatea Cruşeviţa este, după el, românească. Mai încolo se pomeneşte de Români până la Chiupria şi Alexinaţ, ba chiar la sud de Zaicear. E drept că în acele regiuni mai sunt şi astăzi Români, dar mai mult imigraţi, izolaţi; numai că masa Românilor, colonizaţi mai de mult acolo, e definitiv sârbizată. La Pojare-

vaţ, Petrovaţ, Jagubiţa şi Cruşeviţa există încă colonii mai mari, iar generaţia mai tânără înţelege, dar nu poate vorbi româneşte. In valea Mlavei se mai află azi numai un singur sat curat românesc, Lasniţa, ceva mai la nord de Jagubiţa, în districtul Omolie. Munţii Omolie care mărginesc spre nord regiunea aceasta, formează hotarul linguistic. Tot ce se află la Sud şi la Vest de aici, adică în regiunile unde se lucrează agricultură mai multă, este pierdut pentru românism. In schimb, regiunea nordică, muntoasă, e apărată, ba e chiar de constatat o puternică întărire a elementului românesc, mai ales prin spor natural, dar şi prin totala asimilare a elementelor sârbeşti din Craina, cu excepţia Negotinului şi a satelor din nemărginita apropiere. Există doar un singur sat sârbesc, izolat, în Craina, vorbim de Petrovoselo la Sud de Techia în munţi şi acesta este o colonie cu totul nouă de muntenegreni. Valea inferioară a Pecului e sârbească până la Zelenic, apoi amestecată dela Vucovici până la Cruşeviţa, mai în sus totul e românesc şi aceasta se continuă, la Est, până aproape de Vidin în Bulgaria. In spre Sud nu există graniţă naturală, satele din cursul superior al râului Belareca şi afluenţii lui fiind româneşti, pe când cele din cursul inferior bulgăreşti; tot aşa, nu se poate vorbi despre o graniţă naturală şi pe pământul bulgăresc. Românii au înaintat dela Dunăre în spre Sud şi au contopit coloniile slave pe care le-au aflat, colonii care pe excelentul pământ al Bulgariei nu par să fi fost puţine. Dacă tragem o linie dela Golubaţ pe Dunăre în spre Petrovaţ în valea Mlavei, la Zaicear pe Timoc şi de aici la Vidin, atunci ea cuprinde la Nord — în unire cu Dunărea — tot teritoriul linguistic românesc din Serbia şi Bulgaria, în care sunt numai puţine sate de altă limbă.

Graniţa linguistică mai precisă este următoarea: Dobra pe Dunăre, de aici la Sud peste marii munţi păduroşi, apoi în sus pe valea Pecului, Vucovici, Sârbce, Leşniţa, Sena, Caona, Maidan — Cuccaina, care are mai ales minieri români, dar şi germani, slovaci şi unguri. Cuceaina care e mai aproape de Cruşeviţa e sârbească, Ceroviţa este românească, Cermoşnicul dela Sud este mixt, celelalte sate din valea Pecului sunt curat româneşti.

Muntele Omolie formează graniţa spre Sud-Vest, în schimb Ţârna-Gora, înaltă de 1200 metri, nu formează un hotar linguistic. Văile care coboară de acolo spre Sud cel puţin în partea lui inferioară, sunt locuite de Români ca: Vasicovo,

Vlaole spre Vest, Criveli, Bor, Oştreli şi Brestovaţ spre Sud, dar în ultimele trei decenii românismul este foarte periclitat. Localităţile cele mai din spre Sud, sunt: Duboceani, Iasicovo-Mare şi Mică, Tabacovaţ pe Timoc, care separă graniţa linguistică sârbească a insulei linguistice a Negotinului de regiunea bulgară sudică de mai la vale de Zaicear. Pe pământul bulgăresc graniţa o formează Iasenovaţ, aşezat în faţa lui Tabacovaţ, Mahala, Şipicova, Borilovaţ, Perilovaţ, Calenic, Precudere, Gânzova, Halvagi, (mixt), Capitanovţi, Cherumbec, în faţa porţilor Vidinului. La Nord de această linie, până la Dunăre, ca sate neromâneşti sunt numai Petrovoselo, insula linguistică a Negotinului cu 18 sate şi multe sate mixte, ca Miroci, (colonie nouă), Uroviţa şi mai apoi orăşelele cu o populaţie mai mult sau mai puţin funcţionărească, care nu e românească; pe pământ bulgar, Novoselo, pe Dunăre, este o localitate nouă cu o populaţie sârbească şi românească.

Voiu da acum lista tuturor localităţilor româneşti. Cele subliniate având un însemnat procent de populaţie sârbească.

Regret că nu sunt în măsură să dau cifre exacte despre numărul locuitorilor fiecărei comune. Să începem cu Vestul. 1) — *Dobra* pe Dunăre. In valea Pecului: 2) Vucovici, 3) Sârbce, 4) Leşniţa, 5) Sena, 6) Caona, 7) *Maidan-Cuceaina*, 8) Ceroviţa, 9) Cermosnic, 10) Neresniţa, 11) Bucovsca, 12) Voluia, 13) Duboca (Dâlboca), 14) Debeli Lug, 15) *Maidan-Pec*, 16) Lescovo, 17) Iasicovo, 18) Vlaole. In valea Mlavei: 19) Lasniţa. In valea Porecica: 20) *Milanovaţ*, (mai mult sârbesc), 21) Mosna, 22) Topolniţa, 23) Clococevaţ, 24) Rudna-Glava, 25) Cernaica, 26) Tanda. In valea Dunării: 27) *Golubinie*, 28) *Miroci*, 29) *Techia*, 30) Sir, 31) Gegeraţ, 32) Gladuşniţa, 33) Manastiriţa, 34) *Cladovo*, 35) Costol (Cuştei), 36) Mica Vârbiţa, 37) Marea Vârbiţa, 38) Retcovo, 39) Corbovo, 40) Vaiuga, 41) Bârloga, 42) Potvrâşca, 43) Recica, 44) Veleşniţa, 45) Marea-Cameniţă, 46) Bordelli, 47) Graboviţa, 48) Reca, 49) *Bârza-Palanca*, 50) Cupuzişte, 51) Slatina, 52) *Uroviţa*, 53) Vratna 54) Mihailovaţ, 55) Mica Cameniţă, 56) Iabucovaţ, 57) Malainiţa, 58) Plavna, (la Sud de aici se alătură comunele sârbeşti Stubic, Popoviţa, etc.), 59) Cusiac, 60) Geanievo, 61) Dupliani, 62) Prahova, 63) Samarinovaţ, 64) *Raduevaţ*, 65) *Negotin* (aici Românii sunt în mare majoritate), 66) *Sârbovlah*, 67) Bucovcea, 68) Cobişniţa. In valea Timocului: 69) Mocrania, 70) Tabacovaţ, 71) Iasicovo Mare, 72) Iasicovo Mic, 73) Duboceane, 74)

Glogovița. In valea Belareca și a afluenților ei: 75) Luche, 76) Topla, 77) Buce, 78) Crivelli, 79) Bor, 80) Brestovaț, 81) Oștrelli, 82) Corniane Mic, 83) Gorniane Mare. Pe teritoriul bulgar, începând dela Vest se află satele următoare: 84) Iasenovaț, 85) Mahala, 86) Sipicovo, 87) Borilovaț. 88) Perilovaț, 89) Rabovo, 90) Fundeni, 91) Cernomașnița, 92) Zlocuchea, 93) Coiplovo, 94) Cosovo, 95) Delena, 96) Calenic, 97) Precudere, 98) Tejanovo, 99) Rachitnița, 100) Bregovo, 101) Balevo, 102) Racovița, 103) Vârf, 104) *Novoselo,* (mai ales sârbesc), 105) Gânzova, 106) Ciunguruș, 107) Florentin, 108) Iasen, 109) Gomotar, 110) Coșava, 111) Slanotârn, 112) Cutovo, 113) Negovanița, 114) *Alvagi, 115)* Capitanovți, 116) Cherumbec.

In ceeace privește numărul Românilor care trăesc în cele peste 100 de sate, aproape pur românești, pot să dau numărul total cu aproximație. Personal n'am putut să fac o statistică, deoarece n'am vizitat decât mai puțin de jumătate din ele și chiar dacă le-așì fi vizitat pe toate, te-ai putea ușor înșela asupra numărului locuitorilor unui sat dacă ai număra casele, așa cum am făcut eu pentru Aromâni; căci există destule comune, care par mici de tot, dar care sunt destul de populate, prin sălașele din jurul lor, risipite pe întinderi mari. Comunele așezate sus în munți, unde se practică deobicei creșterea vitelor, e drept că sunt mici, cele de mai la vale, unde se practică agricultura și creșterea vitelor, sunt mijlocii (dela 500—1500 locuitori), cele dela șes sau dela câmpie — și acestea sunt cele mai multe — unde se practică agricultura, viticultura și creșterea porcilor, — sunt mari, așa în cât comune cu 5.000 locuitori nu sunt o raritate. Deseori m'am interesat la funcționarii sârbi despre numărul Românilor și mi s'a indicat ca număr total 150.000 până la 180.000. Kanitz dă cifra de 123.000 suflete. Nu am putut afla o statistică sârbească în care să se dea și naționalitatea. Desigur că nu s'ar da greș, dându-se ca minimum cifra de 150.000 pentru Românii din Serbia, iar dacă numeri și pe Românii sârbizați sau numai pe jumătate sârbizați, din Sudul și Vestul regiunei indicate, atunci trebue să fie maximum 200 mii, iar numărul de 180.000 ar corespunde mai mult realității. Numărul Românilor trăitori pe pământ bulgar, din jurul Vidinului, cu cele 30 de sate, cuprinde desigur 50.000 de suflete, căci majoritatea comunelor sunt mari. Astfel reese realitatea că numărul Daco-Românilor trăitori în sudul Dunării, care este sporit de cel al celor ce trăesc în circumscripția Vrața și în

orașele dunărene, e mai mare decât numărul tuturor Aromânilor, care în cazul cel mai bun, socotindu-i și pe megleniți, se urcă la 200.000 suflete, și merg spre o descompunere mai rapidă decât Românii Trans-Danubieni. E drept că guvernul sârbesc face mari sforțări pentru a sârbiza pe Români, rezultatele dobândite însă sunt deocamdată mici. Se încearcă prin biserică, școli și administrație. Se angajează numai preoți sârbi sau sârbo-fili, care se folosesc la serviciul divin numai de limba sârbească. Țăranii însă nu se duc la biserică, așa în cât și propaganda bisericească devine iluzorie. Mai mult influențează școala, mai ales în comunele mai mari, dela șes, in care se practică agricultura, in timp ce satele de munte — ale căror locuitori trăesc mai mult în cătune — nu sunt atinse de influența ei. Mai mult contează însă limba sârbească oficială în acele localități, în care este un aparat administrativ mai întins. Aici se vede că cei mai mulți Români cunosc limba sârbă, dar și invers: Sârbii vorbesc pe cea românească. O ciudată scădere a Românilor a avut loc numai la Vest și Sud-Vest, deci in regiunea Pojarevaț, dar la Est, cu sârbizarea Românilor, mai va.

In Bulgaria realitățile sunt altele. Acolo din partea guvernului bulgar nu se face nimic pentru bulgarizarea Românilor. In biserică se slujește în limba românească, preoții sunt Români, e drept că la școală se invață și bulgărește, dar limba de predare este tot cea românească. Bine înțeles că administrația e bulgărească și cunoșterea limbei bulgare s'a răspândit mult, fără constrângere. Românii se simt acolo destul de bine. Ei au pământ admirabil și mai ales sunt proprietari — și nu sunt nevoiți, ca frații lor din nordul Dunărei, să lucreze in dijmă în folosul marilor proprietari. In nici un caz nu simt nevoia de a se întoarce în patria lor din Valahia Mică. O comparație a dialectelor ne arată destul de precis de unde au venit, trebue insă să se arunce o privire asupra părței a doua din atlasul meu linguistic; aici se vede dintr'o dată coincidența Banatului cu Craina până la Luchie — ca punctul cel mai sudic — și Vratna — ca cel mai estic. Regiunile mărginase dela Est și Sud au fost colonizate cu locuitori din Gorj și Mehedinți, inclusiv localitățile vestice din Bulgaria, care în parte au fost populate cu Sârbi, în schimb în localitățile estice locuitorii lor au venit din Dolj. Astfel putem afirma cu toată certitudinea despre satul Florentin că locuitorii au trecut aici

venind din regiunea Hunia, Moţăţei, altfel n'ar exista asemănarea dintre sker=fer, care altfel ar fi inexplicabilă.

Intrebarea asupra datei când au emigrat e greu de rezolvat. Cunoaştem, ce e drept, câteva date stabilite istoric, dar ele se referă numai la vremea mai nouă şi de bună seamă că au existat şi imigrări mai vechi. Aceasta o dovedeşte toponimia din Serbia, iar pentru Românii din Bulgaria cel puţin cuvântul: Vd' ie- pentru Vidin. După câte ştiu eu şi după câte am auzit, forma actuală bulgărească este Vidin, pe când vechea formă bulgărească era B â d i n = V â d i n, asemănător cu ungurescul B o d o n, pe care îl aflu însemnat în harta Valahiei din 1613 a lui Mercatol. Românescul D i u se află la Jirecec, bâlg. ţar straţimir Vidinschi, în period. spisanie 1882, I, p. 34. Incă o formă românească Dz' ii, am auzit-o în Luchie, în Serbia. Forma Vd'ie, uzuală la Românii din Bulgaria, tot aşa ca şi Vidinul din limba bulgară modernă nu pot fi reduse la vechea bulgărească. In noua bulgărească avem deaface pur şi simplu cu grecescul βιδύνη, care la rându-i se bazează pe vechea bulgărească. Românescul Vd'ie a luat deasemenea naştere din Vidini+e, din care s'a născut apoi Vdine, apoi Vd'ie, în mod cu totul corect.

Partea estică şi sudică a Românilor din Serbia îşi are deaasemenea origina din Valahia Mică, în schimb cea vestică, aşa numiţii Ungureni, îşi au origina în Banat şi trebue să fi emigrat şi ei de multă vreme, chiar dacă în secolul trecut şi în cel actual s'au mai adăogat şi alţi colonişti. Bufanii au imigrat abia de 50 de ani în Maidan-Pec şi Maidan-Cuceaina. Ba o lentă imigraţie a Românilor din Banat a existat în totdeauna şi există şi astăzi. Imi amintesc de a fi întâlnit, la Techia, destui oameni care erau născuţi în Banat. Pe de altă parte am auzit în Clisura şi în Craina bănăţeană că oamenii se bat cu gândul de a emigra în Serbia. Multe nume de localităţi dovedesc că de mult trebue să fi emigrat Românii, căci nu au formă sârbească ci una bulgărească şi ştim şi din istorie că nu numai Craina ci şi pământul până la Morava odinioară a făcut parte din Bulgaria. Şi este sigur că primii imigranţi Români au luat numele localităţilor din graiul bulgar: de p. Dîlboca, sârb. Duboca, blg. Dâlboca. Topolniţa, sârb. Toponiţa, blg. Topolniţa. Unul din munţii cei mai înalţi se numeşte Stol, sârb. Sto, blg. Stol. Deoarece o mare parte a satelor e de dată recentă, nu poate să ne surprindă faptul, dacă găsim forme spe-

cific sârbeşti sau şi româneşti. Harta Statului Major sârbesc modifică formele bulgare în forme sârbeşti. Cele româneşti în parte sunt păstrate. Crac lung, Cornet sau chiar cu dialect bănăţean Corniet, Curmătură, La ghiumatache (jumătate), La mormunt (mormânt) etc. In parte sunt traduse: Ţârna-ruca (mână)=Tâlva neagră şi altele. Foarte stridentă este forma Culmea al Milcu în loc de lu sau lui Milcu, al Milcu ar fi o formă aromână, lucru la care nu ne prea putem gândi, mai probabilă e neauzirea sau sărirea lui u. Cu sunetul ă şi â e redat de a ş' u nu e bătător la ochi. Nume româneşti sau denumiri cari amintesc de română se mai găsesc în apropiere de Zaicear: Culme la Cule, Vlaşcha Dolina, Vlaşco Bârdo etc.

Dacă sunt bine informat, au existat în orice caz colonii româneşti mai mici, până în apropiere de Niş. (Kanitz p. 325 spune că până la Alexinaţ şi la sud de Zaicear). Tot până acolo — adică până la Suha Planina, — merg şi ciobanii Aromâni, vara cu turmele lor, aşa că de fapt a fost posibilă o legătură între Daco-Români şi Aromâni, fără mijlocirea altor neamuri, lucru pe care îl citez doar pentru curiozitate; căci urmări importante n'a avut niciodată acest fapt.

Cauza de căpetenie a imigrării din Valahia mică, la începutul acestui secol, a fost asuprirea ţăranilor de către proprietari, mai ales după introducerea Regulamentului Organic în anul 1831, în timp ce în Serbia domnea libertatea, după luptele de independenţă de sub jugul turcesc. Apoi păstorii, care nu sunt legaţi de brazdă şi cari cunoşteau de mult păşunile din munţii Serbiei, şi le-au însuşit pe acestea şi în cele din urmă s'au aşezat definitiv, în paguba românismului din Nord — mai ales din Banat. Căci trebue să se ţină în evidenţă, că mai mult de jumătate din Românii Serbiei au imigrat nu din România, ci din Banat, aşa cum rezultă cu certitudine din limbă. Pe harta lui Lejean (Ethnographie de la Turquie d'Europe, Gotha 1861), referitor la Românii din Serbia sunt cuprinse greşeli grave. El dă tot cursul superior al Timocului ca pur românesc, unde de fapt Românii au apărut numai sporadic. Zaicear şi Velichi Isvor sunt după el româneşti ceeace nu a fost cazul vreodată. Dar oricum harta sa arată cât au pierdut Românii ca teren la Vest şi la Sud, în timp ce numărul lor a crescut simţitor la Vest, cuprinzând în 1857, 104.000 suflete, aceasta după Lejean, (adică şi după statistica oficială).

DELATIMOC

ROMÂNII DIN SERBIA

— STUDIU ETNIC ŞI STATISTIC —

DELATIMOC, *Românii din Serbia*, Studiu etnic și statistic, o prefață publicată în „România Ilustrată", an. V, No. 2—3 și cu 4 fotografii afară din text, București, Tipografia Lăzureanu, 1907.

IN LOC DE PREFAŢĂ

Nu departe de sânul mamei, despărţit numai de bătrânul Danubiu, intr'un ţinut de munţi înalţi, acoperiţi cu păduri seculare, ca şi acei pe cari i-a părăsit acum câteva sute de ani şi brăzdaţi de pârae cu apa limpede şi cristalină, în care îşi adapă sărmanele lui oiţe, din ale căror piei îşi confecţionează, singur, faimoasele lui căciule, trăeşte, răsleţ, un popor de peste 300.000 de suflete, fâşie sângerîndă din corpul mare şi frumos al neamului românesc.

In desişul munţilor stâncoşi şi a pădurilor seculare, botezate cu numiri ce sună frumos, după cum e de frumoasă şi limba cu care au fost botezate, trăesc aceste suflete amărîte şi părăsite, abia bănuind că nu departe de dânşii, într'o ţară mult mai frumoasă, pe care ei, sărmanii pribegi, cine ştie în ce timpuri grele au fost siliţi, cu lacrămile în ochi şi cu durerea în suflet, s'o părăsească, — trăesc fraţi d'ai lor cari sunt mai mulţi la număr şi oţeliţi în luptele care le-au dat neatârnarea.

Da ! Ei nu bănuesc că în „Ţara", în dulcea lor ţară, unde au fost înmormântaţi străbunii lor, căzuţi în lupte eroice, sângeroase, deseori chiar fraticide, despărţite în cele două voevodate de altă dată ce purtau mândrul nume de: Muntenia şi Moldova, dar care se războiau între dânsele întocmai ca şi cu străinii, se ridică azi o altă ţară mult mai frumoasă ce poartă mândrul nume de: Regatul român.

Şi când acest regat, cu un fast pe care ei nu-l cunosc de cât din basmele cu feţi frumoşi, îşi serbează 40 de ani de domnie a primului său rege, ei, sărmanii, pribegiţi în ţară străină, se sbuciumă în mijlocul unui popor de alt neam, pentru a-şi putea păstra comoara lor strămoşească: limba şi naţionalitatea de Români!

Și cu toată sbuciumarea lor de zile, de săptămâni, de ani, de decenii, vocea lor nicăeri n'a fost auzită și ei, sărmanii, au trebuit să facă sforțări supraomenești, să întrebuințeze energia lor de rasă, pentru ca să se apere și câte odată să învingă, înainte de a fi, în cele din urmă, răpuși; căci cei puțini, ori cât de viteji ar fi, în lupta cu cei mulți, fie și mai slabi, în cele din urmă tot rămân învinși.

Și Românii din Valea Timocului fac parte dintre cei dintâiu. Puțini la număr, față de populațiunea sârbească, ei au arătat, până azi, o admirabilă rezistență contra valurilor furioase ale urgiei desnaționalizatoare.

Toată lupta acelora ce au tot interesul ca această masă compactă de 300.000 de Români, să dispară, să se confunde cu populațiunea stăpânitoare, a rămas zadarnică și infructuoasă față de caracterul etnic intransigent al Românului din Serbia.

Nici persecuțiunea jandarmului, nici amenințarea cu anatemă a preotului, după cum nici insistența institutorului n'au putut să determine pe Românul din Serbia de a-și înlocui, prin cea sârbească dulcea lui limbă românească.

In armată, în fața justiției sau a forței publice, *„nu șchiu sârbeșche"* a fost răspunsul Românului la toate întrebările lăcute lui. Și sub acest scut de „nu șchiu sârbeșche" s'a păstrat el deși lipsit de conștiință națională.

Iar Românca, Românca păstrătoare a graiului strămoșesc, pretutindeni unde Românul a fost despărțit dela sânul cald al mamei lui; Românca și aci, în Valea Timocului, nu s'a lăsat mai prejos de bărbatul ei.

Ori de câte-ori soarta a hotărît ca ea să părăsească sânul familiei și să însoțească destinele unui tovarăș al vieții, întotdeauna, când acest soț a fost de altă limbă de cât a ei, — ea nu și-a uitat datoria de Româncă !

Pretutindeni, Românca măritată după un Sârb a românizat nu numai bărbatul și copiii, ci: întreaga familie, mahalaua toată, deseori, satul întreg !

Și această dragoste a Româncei pentru limba ei, pentru neamul ei, pentru obiceiurile strămoșești, a dat naștere zicătoarei populare în toată Serbia: *o Româncă românizează un sat întreg !*

Nr. 1 — Românii din jud. Pojarevaț

Nr. 2. — Stânga: costum de iarnă — Dreapta: tânără româncă din Pojarevaț.

Dar, nu trebue să ne facem iluzii. După cum am spus: tăria celor puţini, fie ei cât de tari, în cele din urmă se va sfărâma de numărul celor slabi dar mulţi. Mai curând sau mai târziu, acest fenomen se va produce şi faţă de rezistenţa etnică proverbială a Românilor din Serbia. Cât timp au trăit în satele lor de prin păduri şi dela poalele munţilor, izolaţi de contactul cu poporul sârb; cât timp au putut să evite controlul autorităţilor şcolare şi a celor militare, ei au putut să reziste, să-şi menţie naţionalitatea lor, cu toate comorile ei sufleteşti: *obiceiurile, datinele şi credinţele.*

Ba ceva mai mult: în această a lor patrie nouă, pe lângă doinele, melancolicele doine, în care erau exprimate bucuria şi tristeţea strămoşilor lor, în decursul vremurilor, au trebuit să-şi formeze altele noi, în care să oglindească sentimente noui, rezultat al noului lor mediu.

Şi această comoară sufletească, încetul cu încetul va dispare, când va dispare, în cele din urmă, şi rezistenţa lor etnică, dela bazele căreia, de mult a dispărut credinţa într'un sprijin eventual, dacă această credinţă a existat cândva...

Şi paguba celor ce se ocupă cu ştiinţa limbei româneşti va fi mare, după cum mare va fi părerea de rău a acelora cari n'au pierdut, încă, speranţa, dacă nu în „unitatea politică", cel puţin în *unitatea culturală a tuturor Românilor.*

Românii din Serbia au rezistat şi rezistă mereu; totuşi, după mărturia unui scriitor sârb, această rezistenţă a început să se mlădieze.

D. Gheorghevici, într'o broşură în care descrie o călătorie a sa la Românii din valea Timocului, ne spune că îşi aduce aminte de începuturile unui cântec care, acum 30 de ani se cânta la Brestovaţi, unde şi-a petrecut copilăria, tatăl său fiind acolo preot: *„cântec care azi aproape este dat uitării"*:

...Vine stana dela lemne.
Are în braţe mulche lemne şi nuele.
Aideţi, aideţi fechelor
Să dăm pae vacilor
Şi fin, boilor...

Dispariţia unui cântec popular, a unei credinţe, superstiţiuni sau unui obiceiu dela Românii subjugaţi, mă doare, ne-

greşit, fiindcă în ea văd semnul antemergător al dispariţiei acestor Români în masa popoarelor conlocuitoare.

Dar ceea ce mă doare mai ales, ceea ce ar trebui să ne doară pe toţi aceia cari mai credem într'un viitor mai bun pentru Neamul Românesc, este *lipsa de ideal* al generaţiunei actuale; căci popoarele fără ideal sunt menite pieirii.

DELATIMOC

Zaiciar, Ianuarie 1907.

ROMÂNII DIN SERBIA

de **Delatimoc**

I.

Printre populaţiile de altă rasă care locuesc regatul Serbiei, după cum este ştiut, se află şi Românii sau „*Vlasi*" cum sunt numiţi ei de către populaţia sârbă. Aceşti Români, ca şi Românii din Transilvania, Bucovina şi Basarabia formează o masă compactă care locueşte întreaga parte Nord-Estică a ţării cuprinsă între râurile: Morava, Dunărea şi Timocul. Frontiera spre Sud ar forma-o o linie dreaptă care ar uni râul numit Marea Moravă cu râul Timoc, înaintând dela Vest spre Est prin muntele Rătan.

In această suprafaţă de 12.240 de klm. pătraţi sunt cuprinse cele patru districte Nord-Estice ale Serbiei şi anume: *Craina, Morava, Pojarevaţ* şi *Timoc*. Din aceste patru judeţe, două şi anume: *Craina* şi *Pojarevaţ* sunt locuite de o populaţie aproape exclusiv românească; pe când în celelalte două districte, în Morava şi Timoc se găsesc şi locuitori sârbi, mai cu seamă în plăşile *Levaci* şi *Temnic* din districtul Morava şi în plăşile *Zaglavaci* şi *Timoc* din districtul Timoc.

Ca să fiu mai precis, trebue să adaug că în afară de districtele menţionate, care, prin numărul covârşitor al populaţiei româneşti, dau acestui ţinut, pecetea caracterului unui ţinut eminamente românesc, Români se mai găsesc, în număr mai mic, până şi în plasa *Podunafsca* din judeţul *Smederevo*.

Acela care ar arunca, însă, o privire în statistica oficială a regatului sârb ar da de Români în mai toate districtele din Serbia. Aceştia, trebue să se ştie că nu sunt locuitori stabili şi nici din partea locului: sunt unii muncitori agricoli, alţii

meşteşugari, cu toţii vremelnic stabiliţi şi surprinşi acolo pe vremea recensământului. Afară doar dacă n'or fi Români din Macedonia, comercianţi sau meşteşugari, trecuţi în rubrica Românilor, ceeace se întâmplă foarte rar, fie că ei, dela sine, nu voesc să-şi declare naţionalitatea căreia aparţin şi se dau drept Sârbi pentru a-şi face, astfel, mai bine afacerile, fie că sunt siliţi a-şi călca pe inimă şi a se da drept Sârbi pentru a nu irita şovinismul autorităţilor. De altfel, după cum vom vedea într'un capitol special, Români din Macedonia au fost, în secolul trecut, foarte mulţi în Serbia. Aceştia în majoritatea lor, au locuit în oraşe; deţinători exclusivi ai comerţului; încetul cu încetul s'au contopit în masa populaţiunii sârbeşti, care, din contactul şi asimilarea lor a dobândit spiritul de întreprindere şi rutina în ale comerţului şi astfel a putut, cu timpul, să stăpânească comerţul şi meşteşugurile din ţara ei; fiind destul de pregătită şi pricepută pentru a putea ţine piept unei noui năvăliri de străini.

Rămâne dar stabilit că Românii, trăind în grupe, formând sate, plăşi şi chiar întregi districte curat româneşti, nu se găsesc de cât in ţinutul menţionat, care se învecineşte cu malul stâng al Dunării pe de o parte, iar pe de alta se înfundă în interior până la râurile Morava şi Timoc.

Cele două districte cu populaţia curat românească — Craina şi Pojarevaţ — sunt cuprinse între Dunăre şi Timoc. Cu cât înaintăm spre Sud şi spre Vest, populaţia românească devine tot mai rară. Satele peste cari dăm au o populaţie mixtă: românească şi sârbească, până când încep să se ivească sate cu o populaţie curat sârbească.

Cele din urmă sate româneşti sunt cele din districtul Timoc şi anume: în plasa Zaicear: *Bar, Brestovaţ,* Pârlita, *Nicolicevo, Gârlian, Şlivar, Bucic, Topla, Criveli, Liubniţa, Gamzigrad, Melovniţa, Oştreli, Slatina.* In plasa Bolievaţ: *Valacoñie, Savinaţ, Bacevişa, Dobropolie, Zlot, Lucovo, Mali-Isvor* (Isvorul mic), *Bogoviña, Podgoreţ* şi *Şarbanovaţ.*

Cele din urmă sate româneşti spre Apus sunt cele din districtul Morava şi anume: în plasa Parachin: *Bigreniţa, Bativaţ* Vlaşca, *Sansca.* In plasa Despotovaţ, satele: *Isacovo, Belaica, Jidilie, Gegeraţi, Resaviţa.* In plasa Resava: *Bobolia,* Vitejevo, *Suboţiţa, Iasenovo, Tropoñie* şi *Gladna.*

Mai departe, tot spre Apus, cele din urmă sate româneşti

sunt cele din districtul Pojarevaţ şi anume: în plasa Morava, satele *Boşniac, Cocetin, Vlaşchi-dol* (valea românească), *Vărbniţa, Mirievo, Oriievo, Stiñiarevo, Tichevaţ* şi *Porodin*. In plasa Pojarevaţ, satele: *Brejane, Petca, Poliana, Şlivovaţ, Velico-selo* (satul mare), *Tărñiane* şi *Zabrega*.

Se afirmă că, înainte vreme, satele româneşti se întindeau până dincolo de Marea Moravă, dar că, treptat, Românii din acele sate s'au contopit în marea masă a locuitorilor sârbi din acel ţinut.

Statistica oficială a statului sârb din 1859 recunoaşte că au existat Români şi în districtul Smederevo şi anume în ţinutul cuprins între râurile Morava şi Iezava, în special în satul *Culici* în număr de vre-o 264 de suflete. Dar şi aceştia cu timpul au fost sârbizaţi completamente [1]).

In districtele de care am vorbit mai sus, Românii nu locuesc pretutindeni singuri. Pe alocurea satele româneşti sunt amestecate cu sate sârbeşti, iar în unele districte sunt şi sate care au o populaţie mixtă. Ba sunt altele, ca de exemplu cele din urmă spre Apus, în care elementul românesc este în minoritate.

Din cele 542 de sate, câte au cele patru districte locuite în marea lor majoritate de o populaţie românească, după statisticele oficiale sârbeşti, în 377 de sate populaţia este mixtă — unele sate având mai mulţi, altele mai puţini locuitori români — pe când numai în 165 de sate populaţia ar fi curat românească.

După districte aceste sate sunt repartizate astfel:

In districtul	Timocului (în 2 plăşi)	sate:	4 mix.	26 c. rom.	
„	„ Moravei (în 3 plăşi) .	„	95 „	14 „ „	[2])
„	„ Pojarevaţ	„	193 „	69 „ „	
„	„ Craina	„	85 „	56 „ „	
	Total . . .	„	377 mix.	165 c. rom.	

Organizarea statisticei, pe baza recensământului populaţiei, a început în Serbia încă din anul 1834.

Primul recensământ, pe cât era cu putinţă pe vremea

1) Statistica Serbiei pe 1859. C. I, pag. 91, 92.

2) După cercetări personale în jud. Morava Românii locuesc în 4 plăşi.

aceea, s'a făcut destul de complet, atât în ce privește populația cât și proprietatea imobiliară. Acest recensământ însă a avut scopul de a satisface două nevoi ale statului, deopotrivă de importante: fiscul și armata, fără vre-o altă considerație statistică; de aceea, toate celelalte date au fost neglijate. Din această cauză populația românească n'a fost înregistrată sub o rubrică specială, ci a fost încorporată — pur și simplu — în populația sârbească.

Tot așa s'a procedat și cu recensământul din perioadele următoare și astfel populația românească nu figurează nici în statisticele dela 1841 și 1843. De aceea nu avem nici o cifră oficială sau neoficială, care să ne servească ca o pârghie de comparație, spre a putea stabili un lucru foarte important și anume: *dacă este adevărat că populația românească, după cum afirmă unii, a avut și are o mare putere de asimilare asupra populației sârbești, sau vice-versa: populația românească, cum afirmă alții — încetul cu încetul, în decursul câtorva secole, s'a asimilat în masa elementului sârb; asimilare care continuă până în zilele noastre.*

Populația românească din Serbia, în mod oficial, pentru prima dată apare în statistica dela 1846. Dar și în această statistică datele nu sunt complete; de oarece ele se referă numai la Românii din sus numitele patru districte pe când despre Românii din plasa *Podunaïsca*, din districtul *Smederevo*, nu există nici o mențiune.

Iată care era numărul Românilor, după statistica din 1846, în comparație cu numărul populației sârbești:

Districtul	Timoc . . .	19.545	Români	18.719	Sârbi
„	Morava . . .	7.348	„	35.563	„
„	Pojarevaț . . .	36.696	„	62.999	„
„	Craina . . .	33.626	„	18.272	„
	Total . . .	97.215	„	135.553	„

In numărul populației sârbești, observă statisticianul dela 1846, nu intră și numărul populației sârbești din satele curat sârbești.

Dar nici pe statistica publicată pe baza recensământului dela 1850, nu se poate pune o bază absolută. Totuși, după asigurările secțiunii economico-statistice a ministerului de fi-

nanțe — asigurări care sunt cuprinse în prefața acelei statistici — când s'a făcut recensământul, la 1850, s'ar fi ținut seama de toți Românii; adică, nu numai de acei Români care formează sate curat românești, ci și de ceilalți pe care soarta i-a împins să conlocuiască, cu populația sârbească. Cu o greșală de cel mult 5%, ne asigură statistica, se poate determina numărul exact al populației românești din toată Serbia.

Pe temeiul asigurărilor de mai sus statistica oficială dela 1850 ne dă următoarele cifre, puțin verosimile:

104.343 suflete Români
față de: 828.999 „ Sârbi

In statistica alcătuită pe baza recensământului dela 1854 numărul populației românești apare neschimbat. Iar statistica dela 1859 — alcătuită după o perioadă de 13 ani de zile — pentru districtele în care existența populației românești, este oficial recunoscută — ne dă următoarele cifre:

Timoc	24.232	Români	22.658	Sârbi
Morava . . .	8.064	„	41.852	„
Pojarevaț . . .	47.690	„	74.969	„
Craina	42.607	„	159.783	„
Total . .	122.593	„	299.262	„

Dacă comparăm cifrele din statistica dela 1846 cu acelea din statistica dela 1859 găsim că populația românească a crescut, într'o perioadă de 13 ani, de zile după cum urmează:

Districte	Anul 1846	Anul 1859	Diferența în:	
Timoc	19.545	24.232	+	4.687
Morava . . .	7.348	8.064	+	716
Pojarevaț . . .	36.696	47.690	+	10.994
Craina	33.626	42.607	+	8.981
Total . .	97.215	122.593	+	25.378

Aşa dar, la o populaţie de aproximativ 123.000 suflete — pe o perioadă de 13 ani — avem o creştere de 25.000 suflete — adică, o medie de vre-o 7.7% pe an. Această creştere ori cât de neînsemnată ar fi, îşi are importanţa ei deosebită, pentru motivele pe care le voiu analiza în altă parte.

Dar să urmărim şi mai departe, după statistica oficială, singura ce putem avea la îndemână, mişcarea acestei populaţii româneşti, aruncată de soartă, ca o insulă, în mijlocul unui ocean de slavi şi care rezistă, de sute de ani, ca o stâncă de granit, talazurilor lui, când mai mult când mai puţin înfuriate.

După recensământul din 1866 situaţia populaţiei româneşti din întreaga Serbie, era următoarea:

Belgrad	33	suflete
Kragujevaţ	6	„
Kraina	42.825	„
Pojarevaţ	48.507	„
Rudnic	1	„
Smederevo	30	„
Ţarnareca (Timoc) . .	26.056	„
Morava	9.840	„
Iagodina	1	„
Total . . .	127.299	suflete

Pentru o altă perioadă de 8 ani, adică dela 1866 şi până la 1874, statistica oficială iarăşi nu ne dă nici o cifră. Aşa, încât, nu putem şti dacă populaţia românească a fost în creştere sau în descreştere şi în ce proporţie.

Să venim acum la statistica recensământului din 1884, care este ceva mai completă, căci, în ea găsim populaţia românească repartizată, după oraşe, după sate şi după sex.

Iată această statistică (dela 1884):

Numele locaiităților	La orașe			La sate			Total general
	Bărbați	Femei	Total	Bărbați	Femei	Total	
Vrania	2	2	4	—	—	—	4
Iagodina	1	1	2	—	—	—	2
Kniajevaț	1	2	3	—	—	—	3
Kraguievaț . . .	—	4	4	2	—	2	6
Kraina	1607	1423	3030	24799	24190	48989	52010
Krușevaț	2	1	3	—	—	—	3
Niș	3	4	7	—	—	—	7
Pirot	1	—	1	—	—	—	1
Pojarevaț	750	615	1365	23787	27416	56203	57568
Rudnic	1	1	2	—	—	—	2
Smederevo . . .	29	20	49	—	—	—	49
Kiupria	68	29	97	5368	5157	10525	10622
Țârnareca	281	263	544	14725	14082	28807	29351
Ciaciac	3	—	3	—	—	—	3
Belgrad	43	40	83	—	—	—	83
Total . . .	2792	2405	5197	73672	70845	144519	14971 *)

Recapitulare:
- La orașe, de ambele sexe 5197
- La sate, de ambele sexe 144.519
- Total general 149.714

Din cifrele de mai sus reiese că într'o perioadă de 18 ani, adică dela 1866—1884, populația românească din Serbia a crescut cu un număr de 22.418 de suflete.

Să urmărim acum și mai departe, cele din urmă trei recensăminte, adică cele dela 1890, 1895 și 1900, lăsând, ca la urmă de tot, să cercetăm pe cel din urmă săvârșit chiar în anul acesta și al cărui rezultat, până în prezent, n'a fost publicat.

1) Statistica Serbiei, C. III, pag. 100.

Statistica din 31 Decembrie 1890

Numele localităților	La orașe			La sate			Total general
	Bărbați	Femei	Total	Bărbați	Femei	Total	
Valievo	2	—	2	40	27	67	69
Vrania	1	1	2	9	1	10	12
Kraguievaț . . .	14	8	22	8	2	10	32
Kraina	1700	1582	3282	24990	24624	49614	52896
Krușevaț	16	1	17	72	55	127	144
Morava	109	55	164	4182	4127	8309	8473
Pirot	—	1	1	—	1	1	2
Podrin	23	5	28	4	2	6	34
Podunavlie . . .	71	58	129	346	278	624	753
Pojarevaț	905	712	1617	25501	24697	50198	51815
Rudnic	—	1	1	—	1	1	2
Timoc	—	—	—	—	2	2	2
Toplița	1	—	1	2	—	2	3
Țârna-reca . . .	174	133	307	14523	14214	28737	29044
Belgrad	134	61	195	—	—	—	195
Niș	177	8	185	—	—	—	185
Total . . .	3327	2626	5953	69677	68031	137708	14 661 *)

Dacă comparăm statistica dela 1884 cu aceea dela 1890 constatăm, că în această din urmă perioadă de 6 ani, în cele trei județe principale avem o descreștere simțitoare și anume: o descreștere de 6053 de suflete.

Această descreștere, luând numai cele 4 districte principale, se descompune după cum urmează:

Districte	Anul 1884	Anul 1890		Diferența in:	
Kiupria (Morava)	10.622	8.473	—	2.149	„
Țârnareca	29.351	29.044	—	307	„
Pojarevaț	57.568	51.815	—	5.753	„
Total	97.541	89.332	—	8.209	„

Din această cifră de 8.209 suflete dacă scădem cifra de 901 suflete, cu cât a crescut populația districtului Craina, și 255 s. în restul județelor avem o descreștere totală de 6.053 suflete. Această descreștere însă este cu atât mai curioasă cu

2) Statistica Serbiei, C. I.

cât ne apare pentru prima oară, de când populația românească este dată sub o rubrică specială și până la ultimul recensământ dela 1890.

Venim acum la recensământul din luna Decembrie a anului 1895.

Numele localităților	La orașe			La sate			Total general
	Bărbați	Femei	Total	Bărbați	Femei	Total	
Valievo	9	4	13	17	9	26	39
Vrania	—	1	1	25	19	44	45
Kraguevaț . . .	82	16	98	3	—	3	101
Kraina	1225	1159	2384	26246	25934	52180	54564
Kruşevaț	8	1	9	117	144	261	270
Morava	117	46	163	4590	5523	10113	10276
Pirot	6	11	17	—	4	4	21
Podrin	4	4	8	118	105	223	231
Podunavlie . . .	109	99	208	214	118	332	540
Pojarevaț	1444	1034	2478	28829	28004	56833	59311
Rudnic	1	4	5	10	5	15	20
Timoc	—	1	1	45	62	107	108
Toplici	3	1	4	1	1	2	6
Ujița	1	2	3	—	—	—	3
Țârnareca	222	189	411	17357	16996	34353	34764
Belgrad	168	119	287	—	—	—	287
Niş	111	15	126	—	—	—	126
Total . . .	3510	2706	6216	77572	76924	154496	160712

Dacă comparăm acum această perioadă cu perioada anterioară, găsim că într'un interval de cinci ani (1890—1895) populațiunea românească din Serbia iarăși a crescut cu un număr de 17.051 de suflete.

Această creştere se repartizează numai pentru cele 4 județe principale, astfel:

Districte	Anul 1890	Anul 1895	Diferența în:
Craina	52.896	54.564	+ 1.668
Morava	8.473	10.276	+ 1.083
Pojarevaț	51.815	59.311	+ 7.496
Țârnareca	29.044	34.764	+ 5.720
Total . . .	142.228	158.915	+ 16.687

Iată în fine și ultimul recensământ, acela din 1900:

Numele localităților	La orașe			La sate			Total general
	Bărbați	Femei	Total	Bărbați	Femei	Total	
Valievo	13	—	13	47	46	93	106
Vrania	5	18	23	2	—	2	25
Kraguievaț . . .	60	30	90	9	1	10	100
Kraina	1063	1026	2089	21640	21988	43628	45717
Krușevaț	13	4	17	4	6	10	27
Morava	74	24	98	4358	4317	8675	8773
Niș	36	7	43	—	3	3	46
Pirot	14	4	18	—	3	3	21
Podrin	5	1	6	295	308	603	609
Pojarevaț	690	621	1311	20174	19972	40146	41457
Rudnic	5	4	9	4	—	4	13
Smederevo . . .	18	36	54	93	58	151	205
Timoc (Țârnareca) .	210	138	348	12386	12047	24433	24781
Toplița	2	—	2	—	—	—	2
Ujița	3	—	3	—	—	—	3
Belgrad (cu orașul)	219	129	348	136	130	266	614
Total . . .	2430	2042	4472	59148	58879	118027	122499

Dacă comparăm această din urmă perioadă (1900) cu perioada precedentă (1895) găsim, iarăși, că populația românească din cele patru districte, locuite în marea lor majoritate de Români, — începe să descrească. Ceva mai mult: de astădată, deși într'o perioadă cu un an mai mică decât aceea dela 1884—90, descreșterea populației românești este mai simțitoare; căci ea atinge cifra de 38.213 suflete.

Să facem acum o nouă comparație și să vedem, după localități, cum se repartizează această descreștere:

Districtele	Anul 1895	Anul 1900	Diferența în:
Craina	54.564	45.717	— 8.847 suflete
Morava	10.276	8.773	— 1.543 "
Pojarevaț	59.311	41.457	— 17.854 "
Țârnareca	34.764	24.781	— 9.983 "
Total . . .	158.915	120.688	— 38.227 suflete

Restul de 14 suflete, până la 38.227, cât este întreaga cifră a descreșterii populației românești, se repartizează asupra celorlalte localități, unde elementul românesc se găsește, după cum văzurăm, împrăștiat în grupe mai mici.

Față de o asemenea însemnată descreștere a populației românești, într'o perioadă de timp atât de scurtă, naște întrebarea: care să fie cauza acestei descreșteri? La această întrebare se pun patru ipoteze, dintre care, prima este aceea după care populația românească a scăzut din cauze firești de procreație, adică printr'un excedent al morților asupra născuților; a doua, după care populația românească s'a asimilat în masa populației sârbești prin părăsirea graiului matern; a treia, care înlătură pe cele două dintâiu și după care această descreștere s'ar datori vreunei greșeli a funcționarilor însărcinați cu despuierea și alcătuirea cifrelor; și în sfârșit, a patra, după care numărul populației românești a fost tendențios micșorat.

In ce privește prima ipoteză se poate ușor confirma sau înlătura prin compararea cifrelor ce ne dă mișcarea celor două populații conlocuitoare — Români și Sârbi — pe o perioadă determinată de timp. Dacă mișcarea populației sârbești merge paralel cu aceea a populației românești, n'avem de ce să ne îndoim de exactitatea cifrelor oficiale. Dacă, dimpotrivă, vom constata că pe când populația românească a descrescut, populația sârbească din aceleași districte a crescut, ceeace științificește este inadmisibil, când este vorba de două populații supuse acelorași condiții morale și materiale; atunci nu încape nici o îndoială că această ipoteză trebuește abandonată ca netemeinică.

Următoarea tabelă comparativă ne va edifica, pe deplin, asupra acestei chestiuni.

Tabela comparativă a mişcării populaţiilor, română şi sârbă, pe anii 1895—1900

Districte	Anul 1895	Anul 1900	Diferenţa în:	
Craina . . .	54.564 Rom.	45.717 Rom.	—	8.847
	36.658 Sârb.	50.568 Sârb.	+	13.910
Morava . . .	10.276 Rom.	8.773 Rom.	—	1.543
	161.817 Sârb.	159.041 Sârb.	—	2.776
Pojarevaţ . .	59.311 Rom.	41.457 Rom.	—	17.854
	151.867 Sârb.	182.923 Sârb.	+	31.058
Timoc (Ţârnareca)	34.764 Rom.	24.781 Rom.	—	9.983
	37.575 Sârb.	88.742 Sârb.	+	51.167

Din tabela comparativă de mai sus reiese că, pe când populaţia românească din numitele districte a descrescut cu 38.227 suflete, dimpotrivă, populaţia sârbească a crescut cu 96.135 suflete, cu excepţia districtului Morava, unde arată o descreştere absolut neînsemnată. Am spus că, condiţiile morale şi materiale ale ambelor populaţii sunt aceleaşi, aşa că din moment ce populaţia sârbească din numitele patru districte a crescut, în mod proporţional trebuia să crească şi populaţia românească, cu atât mai mult cu cât orice ipoteză de emigrare este înlăturată, ştiut fiind că Românii din Serbia, ca şi ţăranii din România, sunt ataşaţi pământului, sau moşiei strămoşeşti, ca să întrebuinţez o expresie populară.

A doua ipoteză după care populaţia românească, în acest mic interval de timp, s'ar fi asimilat în masa populaţiei sârbeşti, iarăşi este inadmisibilă, pentru motivul, foarte simplu, că trebuesc decenii pentru ca o populaţie să fie asimilată de o altă populaţie. In general, pentru populaţia românească din Serbia, acest lucru este cu atât mai imposibil cu cât sunt cunoscute însuşirile de rasă extraordinare cu care este înzestrată şi despre care va fi vorba într'un capitol special.

A treia ipoteză despre o greşală în alcătuirea cifrelor, deşi ar putea fi posibilă, nu-mi pare însă verosimilă, căci, în acest caz, ni s'ar fi putut spune acest lucru într'o notă, la finele statisticii, cum se procedează, de obiceiu, pentru toate greşelile.

Nu rămâne, deci, în picioare, decât ultima ipoteză, aceea că, greşeala este intenţionată. Această ipoteză este nu numai verosimilă, dar şi cea mai plausibilă şi la locul potrivit voiu arăta cauzele cari au determinat pe statisticianul dela 1900 să comită acest fals.

* * *

Din cifrele pe care le găsim în statisticele oficiale, publicate dela 1834 şi până azi, după cum văzurăm, numărul întregii populaţii româneşti din Serbia se ridică la 120.000 suflete, exceptând perioada dela 1895 când s'a ridicat până la 160.000 de

Tabloul judeţelor locuite şi de populaţie românească

Numele Judeţelor	Numele plăşilor	Comune	Locuitori	TOTAL	
Kraina	Negotin (oraş)	1	3000	96825	TOTAL : 321205
	Barza Palanca	13	17757		
	Kliuci	20	15696		
	Kraina	19	21051		
	Negotin (pl.)	19	23427		
	Poreci	13	12348		
Pojarevaţ	Pojarevaţ (oraş)	2	12980	224380	
	Golubaţi	27	15717		
	Zvijd	17	20479		
	Mlava	41	50753		
	Morava	20	23952		
	Pojarevaţ	35	46185		
	Ram	32	33564		
	Omolie	20	20750		
Morava	Kiupria (oraş)	2	—	167814	TOTAL : 313305
	Velica	53	32281		
	Despotovaţ	33	23756		
	Levaci	39	49958		
	Parachin	30	34432		
	Resava	24	27387		
	Temnic	23	—		
Timoc	Zaicear (oraş)	1	4000	113523	
	Bolievaţ	2[illegible]	31678		
	Zaglavaci	59	30015		
	Zaicear (pl.))	27	38776		
	Timoc	17	9054		
Smederevo	Podunafska	26	31968	31968	

suflete, pentru ca după câţi-va ani să revie la cifra de mai înainte.

Totodată, văzurăm că mişcarea populaţiei româneşti din Serbia nu ne-a fost semnalată în mod normal; dimpotrivă, simţitoarea şi neexplicabila descreştere a acestei populaţii semnalată în statistica dela 1900 ne apare ca un mijloc de a se ascunde adevăratul număr al acestei populaţii. De aceea, cu toată buna voinţa, nu putem şi nu trebue să credem cifrelor oficiale. Dar atunci, naşte întrebarea, care este adevăratul număr al Românilor din Serbia?

Românii din Serbia, adică aceia dintre dânşii care au avut ocazia să cutreere în lung şi în lat valea Timocului locuită de Români, povestesc că numărul satelor româneşti este atât de mare şi atât de des în cât, fără nici o exagerare, numărul Românilor ar putea fi considerat ca la 350—400.000. In raport cu întreaga populaţie a Serbiei, această cifră este atât de însemnată şi atât de importantă prin poziţia ce ocupă Românii în valea Timocului, învecinându-se cu România, în cât, motivul pentru care datele oficiale caută s'o micşoreze aşa de mult, este mai mult de cât evident.

Totuşi, faţă de datele oficiale, arătările Românilor din valea Timocului, oricât de exacte ar fi, n'au nicio valoare. Şi fiindcă personal n'am putut cutreera întreaga vale a Timocului — cu toate că şi de o cutreeram n'avem posibilitatea de a face un recensământ în toată regula — nu pot să afirm întru cât cele de mai sus sunt adevărate. Dar, fiindcă este incontestabil că cifrele oficiale sunt mai prejos de adevăr, voiu încerca să rezolv această problemă pe cale de deducţie, luând ca bază cifrele populaţiei plăşilor despre care se ştie că sunt locuite de o populaţiune românească.

Cititorul va aprecia singur întru cât am reuşit să ajung la ţelul dorit.

Am spus, la începutul acestei lucrări, cum că populaţia românească din Serbia este răspândită numai în cele patru judeţe sus menţionate şi în plasa Podunafskaia din judeţul Smederevo. Am adăogat, însă, că lucru în afară de orice îndoială este cum că, în două, din aceste patru judeţe, populaţia românească formează majoritatea, iar în celelalte două, precum şi în plasa Podunafscaia, formează minoritatea.

Din tabela precedentă (p. 213) rezultă: populaţia din ju-

Nr. 3. — Român mergând la lucru.

Nr. 4. — Român în costum de iarnă.

deţele în care Românii formează majoritatea se urcă la cifra de 321.205, iar populaţia celorlalte judeţe se urcă la cifra de 313.305 locuitori.

Este, fără îndoială, absurd de a pretinde că ar fi posibil de a se putea determina — fără ajutorul datelor oficiale — câţi din cei 312.205 locuitori sunt Sârbi, după cum, iarăşi, nu se poate determina cu precizie, câţi din ceilalţi 313.905 locuitori sunt Români. Plecând însă dela faptul, riguros exact, că în judeţele: Kraina şi Pojarevaţ Românii sunt în majoritate putem, fără să fim acuzaţi de exagerare, să socotim populaţia românească numai la 3/4, iar în judeţele Morava şi Timoc, şi aceea din plasa Podunafschaia, unde populaţia românească este în minoritate, numai la 1/4. Cifra ce vom obţine prin această socoteală, dacă nu va fi absolut exactă, este neîndoios că este cea mai aproape de adevăr.

Craina	96.825
Pojarevaţ	224.380
	321.205

Considerând deci că numai 3/4 din acest număr sunt Români, avem cifra de 204.903 Români.

Morava	167.814
Timoc	113.523
Plasa Podunavlia	31.968
	313.305

Din acest număr, considerând populaţia românească ca formând numai o pătrime, avem cifra de 78.326.

Aceste cifre adunate la un loc ne dau cifra totală de 399.531.

La această cifră, dacă mai adăugăm şi populaţia românească de prin celelalte judeţe, care se ridică la cel puţin 10.000 locuitori, avem oglinda aproximativă a populaţiei româneşti din Serbia, care se ridică, fără exagerare, la cifra rotundă de peste 400.000 suflete.

* * *

În momentul când am sfârşit acest capitol a apărut Statistica provizorie a populaţiei din regatul Serbiei, după ultimul recensământ făcut în Decembrie trecut (31 Decembrie 1905).

Aceasta fiind cea mai nouă statistică, am căutat să văd, de astădată, cam care este numărul oficial al populației românești din Valea Timocului.

Din nenorocire dorința mea n'a putut să fie satisfăcută. Se vede că această statistică, publicată de Ministerul Agriculturii, fiind provizorie, personalul statistic n'a avut timpul să repartizeze, — după limba vorbită de fiecare populație — cifrele din ultimul recensământ, sau mai bine zis, n'a avut timpul necesar să pregătească cifrele conform cu rațiunea de stat, aceasta cerând oarecare muncă și mai ales oarecare abilitate.

Totuși, având cifra globală a populației din cele patru județe locuite de Români și aplicând și aci, socoteala care am aplicat-o la statistica anterioară, cu siguranță că vom găsi și de astădată, adevărata cifră a populației românești.

Iată și cifrele care le găsim în statistica din 1905:

	Bărbați	Femei		
Craina	53.018	51.432	=	104.450
Pojarevaț	124.739	118.966	=	243.705
Total . . .	177.757	170.398	=	348.155

Ca și de rândul trecut, cu toate că în aceste două județe populația este aproape exclusiv românească, voiu socoti drept populație românească numai $^3/_4$ din numărul total al populației; ceeace ne dă cifra de 261.114 suflete.

Să luăm acum și pe celelalte două județe și plasa Podunafscaia din județul Smederevo.

	Bărbați	Femei		
Morava	96.008	90.892	=	186.900
Timoc	72.210	68.597	=	140.807
Plasa Podunafscaia . . .	17.642	17.420	=	35.062
Total . . .	185.860	176.909	=	362.769

In aceste două județe din urmă și în plasa Podunafscaia, considerând drept populație românească numai o pătrime,

ceeace, repet, este mai prejos de realitate, avem cifra de 90.692 de suflete.

Să facem acum cuvenita adunare:

Craina-Pojarevaț	261.114	suflete
Morava, Timoc, Podun.	90.692	„
Total . . .	351.806	suflete

Această cifră oricât de fantastică ar părea față de cea oficială, pe care ne-o dau statisticele întocmite de Ministerul Agriculturii, totuși ea trebue să fie exactă sau cea mai apropiată de adevăr.

Recensământul din 1905, față de cel din 1900, arată o simțitoare creștere a populației din cele patru districte locuite și de Români. Aceasta nu este decât un lucru firesc, dar care ar trebui să se observe la ambele populații conlocuitoare.

Drept curiositate dau aci o mică tabelă comparativă:

Districte	Anul 1900		Anul 1905		Diferența
Craina	96.285	—	104.450	+	8.075
Pojarevaț	224.380	—	243.705	+	19.485
Morava	167.814	—	186.900	+	19.086
Timoc	113.523	—	140.807	+	27.284
Pl. Podunafscaia . . .	31.968	—	35.062	+	3.094
Total . . .	634.060	—	710.924	+	76.864

Totalul sporului pentru perioada dela 1900—1905 este de 76.864 suflete. In acest spor, după socoteala făcută, populației românești îi revine un spor de vre-o 40—44.000 suflete. Adăugând acest spor la totalul de mai sus, iarăși ajungem la aceiași cifră de peste 400.000 suflete români.

CAP. II

Relativ la descălicarea Românilor din Serbia, este greu de emis o părere definitivă, întru cât, nu există nici un studiu istoric bazat pe documente și date certe, pe care să se poată pune cel mai mic temeiu.

Totuși, din cercetarea mai amănunțită a graiului, obiceiurilor, îmbrăcămintei și a ocupației lor, un lucru pare incontestabil: acela că Românii din Serbia nu sunt rămășițe ale

vechilor colonii romane, cari au populat această țară acum 14 secole, ci sunt veniți din țările românești. Rămâne însă de cercetat și stabilit în ce epocă anume s'a făcut această strămutare; dacă s'a săvârșit dintr'odată sau în mai multe rânduri și cari au fost cauzele cari au determinat populația rurală din Principate, de obiceiu atât de atașată pământului strămoșesc, să-și caute o nouă patrie. Iată atâtea întrebări la care poate că va sosi vremea cândva, să se poată răspunde cu temeiu. Până atunci însă, eu unul mă voiu mărgini a expune, în această privință, părerea istoricilor sârbi, iar la sfârșit voiu da și o opinie personală, fără pretenție istorică, dar care mi se pare mie, că dezleagă enigma emigrării acestor Români, stabilind, tot odată, aproximativ, și epoca când au început a emigra.

Cunoscutul istoric și geograf sârb, V. Carici, cel dintâiu care acum vre-o douăzeci de ani s'a ocupat despre Românii din Serbia, in cartea sa, *Serbia,* vorbind de epoca stabilirii acestor români, zice:

„In noua lor patrie, Sârbii au găsit o populație rustică romană și rămășițe latinizate de ale populațiilor autohtone; mai cu seamă Iliri și Traci cari se îndeletniceau cu păstoritul și trăiau prin munți sau prin locurile deluroase. Pe acești ciobani, crescători de vite, Sârbii îi numiau *Vlasi* (Români). Urmele acestor locuitori străvechi abia dacă se mai găsesc azi în Serbia, fie prin anecdotele populare, care ne-au fost transmise prin tradițiune, fie în numirile: râurilor, satelor, ba chiar și ale unor ținuturi întregi. In cuvântul *Vlah* își au origina lor numele a peste 250 de sate din Serbia.

„Intre Sârbii cari s'au așezat în aceste ținuturi, cam pe la jumătatea secolului al VII-lea și rămășițele coloniilor romane, a început acum o luptă de exterminare, luptă care s'a sfârșit cu victoria Sârbilor, grație sângelui lor curat și viguros. Această luptă trebue să fi durat câteva secole. Din monumentele ce ne-au fost transmise de tradiția orală, credem că în chiar epoca lui Dușan o mulțime de Români trăiau în mijlocul Sârbilor.

„După toate probabilitățile, procesul de asimilare al coloniștilor Romani, rămași în Serbia, s'a terminat abia pe la începutul domniei turcești. Cele de mai sus însă nu se referă la populația românească care și azi locuește, în masse com-

pacte, ținutuurile Nord-Estice ale Serbiei, și care s'au așezat acolo într'o epocă cu mult mai apropiată.

„Printre acești Români cu greu să se găsească azi descendenți ai celor așezați în vechime și peste care au dat Sârbii la stabilirea lor în aceste ținuturi. Numele localităților, al râurilor, al dealurilor și al munților, în toate aceste ținuturi, cu mici excepții, toate, sunt sârbești. Multe din aceste localități, prin numirile și legendele care s'au format în jurul lor, sunt în legătură directă cu istoria sârbească. A trebuit deci să treacă mult timp, în care Sârbii să fi fost stăpâni exclusivi în aceste ținuturi, pentru ca să-i fi putut da pecetea curată și inalterabilă a caracterului sârbesc. Intr'adevăr în Cucevo și Branicevo, înainte de năvălirea Turcilor, populația sârbească era foarte deasă, dar luptele din ultimul pătrar al secolului al XV-lea au rărit-o simțitor. *Iar mai târziu, pe la anul 1481, când principii Pavo și Zmai și despotul Vuc au strămutat vre o 50.000 de suflete în Banat, aceste ținuturi trebue să fi rămas cu desăvârșire deșerte. Așa s'a creiat posibilitatea stabilirii unei populații din alte ținuturi, cu atât mai mult, cu cât valea Moravei, a Mlavei și aceea dintre Pec și Timoc, prin fertilitatea pământului și blândețea climatului, întotdeauna, au fost destul de prielnice ca să atragă pe locuitorii din împrejurimi.*

„In această epocă au început să se stabilească și Românii din România și Transilvania. Această emigrare mai târziu a fost provocată și din alte neplăceri la care erau expuși în țara lor. Din Transilvania au început să se stabilească, în grabă, târziu, pe vremea domniei lui Franz-Iosef, din cauza teribilei sălbătăcii cu care era înăbușită răscoala lor de sub Horia. Acești Români transilvăneni s'au stabilit pe la Cucevo și Branicevo, iar pe-alocurea au trecut dincolo de confine, până aproape de cataractul Timocului. Că stabilirea mai intensă a acestor Români s'a făcut în timpurile mai moderne, o dovedește și comunicatul exarhului Maxim, scris la 1773, în care sunt enumerate toate satele din Branicevo și Cucevo care existau pe atunci, împreună cu numărul locuitorilor și naționalitatea căreia aparțineau, comunicat din care lipsesc multe sate, *care se găsesc azi în acele ținuturi și cu o populație exclusiv românească.* Românii din Cucevo și Branicevo se numesc *Ungureani,* ceeace dovedește că s'au stabilit din Ungaria; ei, și azi vorbesc dialectul limbii românești vorbită în

Transilvania. *Românii din România au început să se stabilească în Serbia şi imediat după liberarea Serbiei, iar principala lor emigrare cade abia după anul 1832, în urma unui regulament, care a făcut şi mai mizerabilă, situaţia şi aşa destul de mizerabilă, a ţăranului român.* Aceşti Români din România se numesc „Ţărani", ceea ce înseamnă că sunt de loc din ţara Românească şi vorbesc chiar limba ce se vorbeşte acolo. Libera Serbie, în care ţăranul însuşi este proprietar al pământului şi croitorul soartei sale, a momit şi mai târziu pe locuitorii români din ţări învecinate, care şi astăzi, încă, gem greu sub jugul arendaşilor. Sunt sate, prin toate ţinuturile Nord-Estice ale Serbiei, ba chiar până şi în Morava, în care Românii s'au stabilit de acum vre-o zece ani de zile. Populaţia românească este mai deasă pe la cascada Pecului de sus, apoi în ţinutul de peste Golubina, Stol şi Miroci, risipindu-se de aci spre Răsărit şi Sud aşa în cât spre Morava se pierde cu totul ".

După cum vedem din citaţia de mai sus, Carici bazându-se pe faptul că întreaga nomenclatură topografică a ţinutului locuit azi de populaţiunea românească este, cu mici excepţiuni, sârbească, deduce că, la venirea Sârbilor în Serbia, populaţia rustică romană, ca şi cea autohtonă latinizată, care se mai găsea, s'a asimilat în masa acestora. De părerea lui Carici sunt şi mai toţi istoricii moderni cari s'au ocupat de această chestiune printre care şi istorici Români. Totuşi, lucru curios, la Românii din Serbia s'a păstrat până acum o tradiţiune după care, ei, ar fi descendenţii coloniilor romane aduse de Traian pe când se aşezase, cu armatele sale, pe malul drept al Dunărei, aşteptând construirea podului pentru ca să treacă în Dacia. Aceiaşi tradiţie mai spune cum că după ce Traian cu armatele sale a trecut Dunărea, o parte din coloniile aduse de dânsul au rămas în valea Timocului, — descendenţii cărora ar fi Românii de azi, pe când un grup, despărţindu-se de dânşii, ar fi luat drumul spre Sud.

Am căutat să aflu dacă tradiţia de mai sus este veche, sau a fost cumva importantă din România, de către Românii aşezaţi pe malul Dunărei şi cari sunt în contact zilnic cu Românii de pe celalt mal — stâng — al Dunării. Mi s'a spus, că tradiţia este veche; că bătrânii de azi au auzit-o dela bătrânii de ieri, cari, la rândul lor, tot dela bătrâni spuneau că au auzit-o. Dar tradiţia de mai sus pare a nu fi unică, fiindcă,

în unele județe am aflat și o variantă, după care Românii s'ar fi așezat în valea Timocului pe vremea împăratului Iracli (Eracliu). Nu știu și nici intenția mea nu este de a cerceta întru cât poate să fie adevărată afirmațiunea aceasta. Ca unul, însă, ce mi-am propus să scot din negura uitărei, în care a fost părăsit până azi acest colț de pământ românesc, cred de a mea datorie de a înregistra ambele tradiții, care dacă s'au păstrat până azi conțin, poate, fără s'o știm, vre-un sâmbure de adevăr; este mai mult decât neîndoios că cu timpul vor dispărea, cum vor dispărea de asemenea și obiceiurile, datinile, până chiar și portul la care, după cum vom vedea, Românii țin cu atâta îndărătnicie. Vor dispărea toate, fiindcă, oricâtă putere de asimilare ar avea Românii din Serbia, tenacitatea lor proverbială, într'o zi tot va trebui să cedeze forței brutale, cu atât mai mult cu cât la Românii din Serbia lipsește cu desăvârșire sentimentul național, fie chiar și în másura în care îl au Românii din Macedonia.

Am spus, însă, în treacăt, cum că tradițiile de mai sus, dacă in totul nu pot fi adevărate, e posibil să conțină și vreun sâmbure de adevăr. Această afirmație oricât de paradoxală ar părea la prima vedere, totuși, eu cred că merită luarea aminte a istoricilor noștri.

Iată, după umila mea părere, cum se poate împăca tradiția de mai sus cu faptul incontestabil că Românii din Valea Timocului au imigrat din Țările Românești.

După cum ne spune însuși istoricul sârb Carici, în sec. al VII-lea, când au venit Sârbii, în părțile în care locuess până azi, au dat peste resturi din coloniile romane, cari trăiau prin munți și locuri deluroase și se ocupau cu păstoritul și totodată, și peste o populație autohtonă latinizată. Dânsul afirmă, însă, că în decurs de mai multe secole, în lupta de asimilare ce s'a iscat între ambele aceste popoare, resturile de colonii romane fură contopite în masa năvălitorilor. Admițând că lucrurile să se fi petrecut așa, ad literam, cine ne poate dovedi, cum că n'au rămas, într'un colț, două din munți, câteva mii de suflete din acești coloniști romani care să fi supraviețuit, câteva secole încă, până au dat peste dânșii Românii ce au început să imigreze în masă din Țările Românești ? Lucrul nu este nici atât de extraordinar, nici imposibil. Dovada cea mai bună o putem găsi în îndărătnicia cu care și azi, acești Români, își

păstrează individualitatea lor etnică, când statul dispune de mii de mijloace pentru a forța desnaționalizarea lor.

Este adevărat că nu există o deosebire fundamentală între Românii din Serbia și cei din România, care să militeze în sprijinul ipotezei de mai sus; totuși, sunt unele datine și unele particularități ale portului Românilor din Serbia care se deosebesc, fundamental, de acele ale Românilor din țară. Nu pot să afirm, dacă unele din aceste datine se aseamănă cu acele ale Românilor din Macedonia, sau în special cu ale Românilor din Meglenia, dar este neîndoios că podoaba ce poartă la cap Româncele din Serbia nu seamănă de loc cu acea a Româncelor din țară — nici cu aceea a sârboaicelor — iar portul fetelor se aseamănă foarte mult, ca să nu zic că este identic, cu acela al mireselor tribului fărșerotesc din munții Pindului.

Partea interesantă în această chestiune, însă, este aceea că acest port pare a fi foarte vechiu. Aceasta rezultă din următoarea descoperire arheologică, care mi-a fost relatată de un Român din Serbia, martor ocular. Un profesor de arheologie, însărcinat de către ministerul instrucțiunei publice—acum câțiva ani de zile—să facă cercetări arheologice, în județul Pojarevaț într'o parte unde fusese descoperit un drum roman — probabil cel făcut de Traian — a dat peste un sarcofag, pe care erau cioplite chipuri de femei romane împodobite la cap cu podoabe ca acelea purtate azi de către Româncele din Serbia. La exclamația Românului că podoaba dela capul chipurilor de femei de pe sarcofag este identică cu aceea purtată de Românce, omul administrațiunei — ce însoțea pe profesor — i-a închis repede gura, dojenindu-l că a putut să facă o astfel de observație în fața Românilor, ce căscau gura, „și care ar putea astfel bănui origina lor comună cu aceea a Românilor din țară, ceeace ar constitui un pericol pentru regatul sârb" — adause dânsul.

Românul care mi-a povestit această scenă și din care se vede teama ce are guvernul sârb de a nu se trezi sentimentul național al Românilor din valea Timocului — o altă dovadă că sunt mult mai mulți la număr de cât îi arată statisticele oficiale — voia să conchidă, de aci, cum că Românii din Serbia sunt descendenții vechilor colonii romane, stabilite aci la trecerea lui Traian în Dacia, dacă nu toți, cel puțin acea parte

dintr'înșii care locuesc părțile deluroase ale ținutului și la care bărbații poartă în cap faimoasele căciuli confecționale din pielea unui berbece întreg, iar femeile faimoasa ciapsă, trecută peste străvechiul plecher făcut dintr'o întreagă coadă de cal și care nu este alta de cât aceea descoperită pe chipurile de pe sarcofagul roman, despre care am vorbit mai sus.

— Nu zic că n'au venit în Serbia și Români din Țările Românești, îmi spunea acest Român, unicul exemplar printre Românii din Serbia, la care sentimentul național, nu știu prin ce împrejurare, a putut să se dezvolte, dar afirm că la venirea lor în aceste ținuturi au găsit rămășițe, încă ne-slavizate, din vechile colonii romane. Românii din țară, mai numeroși, de sigur că în scurt timp i-au asimilat; însă, nu au putut să-i determine ca să-și părăsească podoaba din cap care s'a păstrat până în zilele noastre, ca să mărturisească latinitatea noastră.

Am observat că istoricul sârb Carici dovedește, cu nomenclatura sârbească a topografiei, că coloniile romane, pe care Sârbii le-au găsit la descălecarea lor în aceste părți, după ce au rezistat cât au rezistat, în cele din urmă au fost asimilate de numărul cotropitor al Slavilor.

Românul meu, se vede, în curent cu procedeurile de sârbizare a tot ce nu sună sârbește — ca și în Ungaria — cu un surâs ironic pe buze, care însemna: „D-ta nici idee n'ai de ceeace se petrece la noi", observă că afirmațiunea istoricului sârb Carici n'are nici un temeiu științific.

— Că trebue să se fi încins o luptă — continuă d-sa — de asimilare, între rasa slavă venită dela Nord și rămășițele coloniilor romane din Serbia, este incontestabil, dar, că rasa slavă ar fi fost cea biruitoare nu este de crezut și dovada cea mai bună ne-o dă procesul de asimilare care continuă și până în zilele noastre, între cele două populațiuni conlocuitoare. In această luptă — după cum știți și d-voastră — poporul român până azi a ieșit întotdeauna biruitor. Populația sârbească — cu tot ajutorul ce-i vine de sus — zilnic, este amenințată cu românizarea, în propria ei casă. Că numirile râurilor, plaiurilor, al satelor și al munților nu mai sunt românești sau de origină romană este adevărat, dar transformarea lor nu este de dată atât de veche cum afirmă Carici. Ea este de dată cu totul recentă *și formează o sistemă care are de scop ștergerea caracterului pur românesc al regiunei dintre*

Dunăre, Morava și Timoc. Multe din aceste numiri care, prin geografii, azi poartă nume de origină sârbească, nu-s cunoscute populațiunei românești care continuă a le da vechile nume românești.

Deși ipoteza de mai sus pare paradoxală la prima vedere, ea, totuși, poate să conțină un sâmbure de adevăr. Părerea mea, ca și a Românului cu care am avut conversațiunea ce am redat-o mai sus, este că Românii din țară la venirea lor în Serbia — acum câteva secole — au găsit un pumn de rămășițe din vechile colonii romane care nu fuseseră încă slavizate, poate, din cauză că trăiseră despărțite și izolate de Sârbi — cu oile lor, prin pădurile stufoase sau prin localitățile deluroase.

Această credință a mea se întărește și mai mult, prin examinarea mai amănunțită a tradiției care ne spune că *o parte din coloniile romane au rămas aci — în Serbia — iar o altă parte a apucat spre Sud.* In adevăr, vechile hrisoave din secolele al XIII și XIV-lea, emanate dela domnii sârbi, cea mai mare parte adresate mânăstirilor dela Sfântul Munte, cărora le făceau diferite donațiuni, menționează mai multe sate românești care făceau parte din satele lor și din care unele erau indicate în ținuturile Serbiei de azi, *iar altele în ținuturile Vechii Serbii,* prin împrejurimile orașului Ipec, unde mai târziu a fost patriarhatul sârb. Cred că acești Români trebue să fi fost rămășițele coloniiilor romane, scăpate de slavizare, a căror principală ocupație era păstoritul; pe când acelea peste care mai târziu au dat Românii cei fugiți din Principate, erau mai toți plugari, după cum sunt și azi. Această credință a mea este coroborată și cu aceea parte a tradiției care spune *că o parte ar fi plecat spre Sud,* ceeace pare a fi adevărat de oarece se confirmă prin aceea că, în adevăr, prin secolul al 13 și 14-lea, găsim la Sud — adică în vechea Serbie — câteva sate de Români, care au fost slavizate sau albanizate, cu mult mai târziu, abia pe la începutul secolului trecut.

O singură obiecție s'ar putea aduce în combaterea acestui argument și anume: Românii păstori, de cari vorbesc vechile hrisoave ale domnilor sârbi, din evul mediu, ar fi Românii din Pind, care, cu turmele lor, colindau o parte din Peninsula Balcanică.

Mai târziu sper să mă ocup în special de această chestie și să dovedesc că Românii din Pind n'au început a colinda prin Peninsula Balcanică decât târziu de tot, abia după cucerirea ei de către Turci și că aceștia, despre care vorbesc cronicarii sârbi, trebue să fi fost o altă ramură ce s'a format separat prin apropierea Dunărei; deocamdată însă, ca să stabilesc că Românii despre care e vorba în vechile hrisoave sârbești n'au avut nimic comun cu Românii din Pind, voiu cita câteva nume proprii din care se va vedea că, ele, nici de departe măcar nu seamănă cu cele mai vechi nume proprii ce se mai păstrează pe la Românii din Pind.

Așa, bună-oară, în hrisovul domnesc prin care Țarul Dușan oferise mânăstirei Jicia mai multe moșii cu satele ce se găseau pe dânsele, se găsesc următoarele nume proprii: *Bun, Bunilo, Bucur, Tus, Griponi, Șerban.* Intr'un hrisov al mânăstirei Deciani se găsesc următoarele nume proprii: *Bărbat, Balș, Șerban, Radul, Baldovin, Crețul, Moțul, Marin,* etc.

Ei bine, aceste nume proprii n'au nimic comun cu numele proprii ale Românilor din Pind, altoite mai cu seamă pe un fond grecesc, pe când acestea sunt altoite mai mult pe un fond slav

Concluzia, vine dela sine: la venirea lor în Serbia, Slavii au găsit, în noua lor patrie, rămășițe din vechile colonii romane, amestecate cu populația autochtonă latinizată. O parte din acești Romani, împinși de Slavi, s'au refugiat mai la vale și îi găsim în împrejurimile Ipecului până în secolul al XIV-lea. O altă parte rămâne și mai departe în Serbia, ocolind cu turmele sale dela Dunăre până la Marea Adriatică, abătându-se prin Raguza; și în cele din urmă se stabilește: o parte construindu-și locuințe de iarnă în valea Timocului, iar stânile pe muntele cu porumbielul; o altă parte se stabilește la poalele muntelui Copaonic. Românii cei stabiliți în Valea Timocului, se vede că au rezistat tuturor furtunilor și s'au menținut până în secolul al XIV-lea, când încep să emigreze Români din Țară, în masa cărora se contopesc, dar cărora reușesc a le lăsa ca o moștenire, care să vorbească generațiilor viitoare, despre existența lor, — moștenirea de care am pomenit mai

sus: *căciula de o întreagă piele de oaie la bărbat și ciapsa cu plecherul la femei.*

Am spus, la începutul acestui capitol, că este incontestabil faptul că Românii, cari actualmente populează Valea Timocului, s'au așezat pe malul drept al Dunării — adică în Serbia — venind din România.

Rămâne numai de stabilit în ce epocă s'a făcut această strămutare. După Carici, prima descălecare a Românilor din Țară în Serbia s'ar fi petrecut pe la anul 1481, a doua pe la 1832 și a treia pe la 1848, de astădată emigranții nu sunt numai din Țară, ci și din Transilvania.

Să examinăm faptele petrecute în Țările Românești la fiecare din aceste date și să vedem întru cât putem pune temeiu pe aceste afirmațiuni.

Este adevărat că, pe vremea invaziilor turcești, în Principate populația dela câmp era cea mai expusă, fiindcă cea dintâiu cădea pradă *bașibuzucilor* și *ienicerilor,* dar nu este mai puțin adevărat că aceeași neliniște domnea și în ținuturile din Serbia, actualmente locuite de Români, care, pe vremea aceea și ele căzuseră sub dominația turcească. Trebue să se fi întâmplat, evenimente din acelea care să fi făcut ca viața lor și așa plină de trude, de sbuciumări și de chinuri, în traiul căreia ziua de azi să nu-ți dea nici o speranță pentru ziua de mâine, pentru ca să fi determinat pe o parte a populației din Muntenia să-și părăsească căminurile și să se refugieze peste Dunăre, ca să descalece în acel colț dintre Dunăre, Morava și Timoc, la adăpostul pădurilor seculare depe muntele Golubñiac — muntele cu porumbielul — cum îi zic ei și unde credeau că vor găsi sau poate chiar au și găsit un moment de repaus și de reculegere.

Și evenimente de acestea, în care bietul popor român abia scăpat de sălbăticia Turcilor și Tătarilor se lovia de urgia Ungurilor și a Polonilor, sunt dese în istoria poporului român. N'apucă să răsufle de această luptă supraomenească cu dușmanii din secolele XV, XVI, XVII și dă peste alți noui, în secolele XVIII și XIX. In acești secoli locul Turcilor, Tătarilor, Ungurilor și al Polonilor îl iau Rușii și Nemții, cari spulberă, adeseori, până și cenușa din vatra Românului. Și

ceeace mai rămânea în viață, din această catastrofă, se însărcinează s'o spulbere, în cele din urmă, domnii fanarioți de tristă memorie.

Să vedem acum dacă, in a doua jumătate a secolului XV, in care istoricul sârb admite întâia descălecare a Românilor în Serbia, s'au întâmplat evenimente, de așa natură, încât să justifice o emigrare in masă a populațiunei românești din Principate.

Să luăm, în acest scop, firul istoriei, mult sbuciumatului popor român, de pe la 1462 și să vedem dacă până la 1481 s'a întâmplat vre-un eveniment extraordinar care să ne facă să admitem ipoteza unei emigrări a Românilor în acea epocă.

La anul 1462, Radu Vodă cel Frumos, cu voința Sultanului Mahomed II, s'a urcat pe tronul țărei Munteniei, in locul fratelui său Vlad Țepeș. După nouă ani de zile, la 1471, într'o luptă cu Ștefan Domnul Moldovei, Radu Vodă fiind biruit la bătălia dela Cursul Apei, abia poate scăpa cu fuga, părăsind în mâna învingătorului său familia și avuția. Ștefan Vodă, după ce pune mâna pe una și pe alta, reinstalează pe tronul țărei Muntenești pe Laiot Basarab, fiul lui Dan al III-lea [1]).

Laiot Basarab deși suit pe tron cu ajutorul lui Ștefan-Vodă, nu mult timp după aceea, „ca bun prieten ce era cu Turcii" luă parte, alături de dânșii, la lupta dela Războieni dintre Turci și Ștefan Vodă.

Aceasta este și cauza scurtei sale domnii.

Intr'adevăr, la 1476 Mateiu Corvin regele Ungariei, voind să reinstaleze pe tronul Țărei Munteniei pe Vlad Țepeș, care, dela detronare se afla la Curtea Ungară, cere cooperarea lui Ștefan Vodă. Acesta, ca să se răsbune împotriva lui Laiot Basarab, pentru că la lupta dela Răsboieni fusese cu Turcii, acceptă propunerea Regelui Ungariei. Oștile ungurești, puse sub comanda lui Ștefan Batory și Ștefan al Moldovei, nu se mulțumesc cu atâta, ci *omoară zece mii de Turci,* din cei opt-spre-zece mii pe care Laiot Basarab îi avea în ajutorul său.

In urma acestei înfrângeri, Laiot Basarab, ca să scape cu viață, se refugiază în Turcia.

Cu reîntoarcerea și reinstalarea lui Țepeș pe scaunul Țărei Munteniei și fuga lui Laiot Vodă „amicul Turcilor", rein-

1) Kogălniceanu: Cronicile Românieí, I, pag. 153—159.

stalarea datorită oștirilor moldovenești, bieții Munteni crezuseră, un moment, că au scăpat de griji, de nevoi și de urgia Turcilor; căci, după cum ne spun documentele timpului, „armatele lui Țepeș se învoiră cu ale lui Ștefan al Moldovei și au voit popoarele ca cei doi Voevozi să-și jure iubire și unire așa că toată acea țară s'a asigurat în contra Turcilor, cari nu vor mai putea să le facă pagube". Bieții Români! Așa de entusiasmați erau, în cât, în naivitatea lor, luau dorințele, drept realitate. Uitaseră repede că sângele celor 10.000 de Turci, omorîți de Ștefan și Țepeș, cereau răsbunare și că cel mai bun prilej, pentru asta, era să li-l furnizeze însuși Domnul Ștefan. Intr'adevăr, nici nu se răcise bine entusiasmul pricinuit de înfrățirea celor două armate, aceea a lui Ștefan și Țepeș și „necredinciosul Basarab se întoarce și omoară pe Țepeș cu toți ai săi".

Intr'aceasta, Laiot Basarab, fugit în Turcia, nu întârzie ca să fie reinstalat, de puternicii săi protectori, pe tronul de pe care fusese isgonit. Această reinstalare se face pe la finele anului 1476, și de astă dată Laiot Vodă rămâne domn nesupărat de nimeni până la 1484.

Armatele turcești, venite ca să reinstaleze la tron pe Laiot Basarab și să-l apere ca să fie „domn nesupărat de nimeni" timp de 8 ani de zile, este ceva inimaginabil să nu fi profitat de ocazie ca să răzbune pe cei zece-mii de Turci omorîți de Ștefan cu Țepeș, răsbunare care trebue să se fi săvârșit pe spinarea bieților locuitori pe care i-au întâlnit, în drumul lor, intrând în țară.

Nu știu, dacă așa ceva se găsește, unde-va, notat de cronicari, dar, că așa trebue să se fi petrecut lucrurile, n'avem de cât să ne uităm la cele ce se petrec, sub ochii noștri, în Macedonia și ne vom convinge de ceeace ar fi trebuit să fie acum 450 de ani! In Macedonia, este destul ca, într'un sat, armatele turcești să dea peste un insurgent oarecare, pentru ca, sub ochii agenților reformatori ai Europei umanitare, nu numai satul acela să fie prefăcut în praf și pulbere, dar să nu fie cruțați nici copilașii dela sânurile mamelor lor. In ochii armatelor fanatizate, setoase de sânge, *orice ghiaur* este răspunzător de crima, sau presupusa crimă, comisă de „necredincioși" și această crimă trebue răsbunată cu atât mai mult, cu cât procură și ocazie pentru prădare.

Cu atât mai mare trebue să fi fost setea de răzbunare la armatele turcești, venite să reinstaleze pe Laioș Vodă, cu cât era încă proaspăt sângele celor 10.000 de Turci, vărsat de Ștefan și Țepeș.

Trebue să se fi săvârșit, atunci sălbaticii de acelea care fac pe om să-și ia lumea în cap, cum zice Românul, provocând, astfel, un exod al populației celei mai expuse. Numai așa s'ar putea explica emigrarea și stabilirea Românilor în Serbia.

Evenimentul de mai sus, pe de o parte confirmă data indicată de istoricul sârb, iar pe de altă parte întărește ipoteza după care prima emigrare s'a făcut pe la 1480. Se înțelege dela sine, că Românii, odată porniți pe această cale, au mai continuat să emigreze, încetul cu încetul, timp de mai multe secole, adică, ori-de-câte-ori evenimentele descrise mai sus se repetau: cei din Muntenia plecând să se stabilească în Serbia, după cum cei din șesul răsăritean al Munteniei s'au scurs cu încetul în Dobrogea [1]).

Afirmația lui Carici, cum că Românii au emigrat în Serbia târziu de tot, pe la 1832, „din cauza unui regulament" găsesc că este absolut nefondată.

Regulamentul la care face aluzie V. Carici, este Regulamentul Organic, elaborat sub administrația lui Kisseleff. Este adevărat că Regulamentul Organic consacra toate privilegiile de care se bucura până atunci boerimea, ca: aceea de a nu plăti nici o contribuție, aceea prin care țăranul era dator să lucreze boerului 12 zile, plus corvezile, aceea care micșora porția pământului ce proprietarul era dator să-i pună la dispoziție și ele au făcut ca țăranul român să cadă în cea mai neagră mizerie; dar toate acestea n'au determinat nici o emigrare a Românilor în masă. Nu zic că nu s'o fi întâmplat, poate, cazuri izolate, cum se întâmplă în chiar zilele noastre, (mai cu seamă în Bulgaria) dar un lucru este incontestabil: că masa Românilor din Serbia este stabilită într'o epocă cu mult anterioară și dovada cea mai elocventă o găsim nu numai în tradiția despre descălecarea Românilor din Serbia, dar și în faptul că sunt oameni bătrâni

1) D. Iorga, căruia am cerut lămuriri în chestia de mai sus, mi-a dat părerea citată.

cari au atins vârsta cea mare și care au auzit din gura părinților lor că și ei erau născuți acolo.

Aceleaș lucru putem să spunem și despre presupusa stabilire a Românilor din Transilvania, în urma revoluției dela 1848. Cazuri izolate de emigrări din Transilvania și din Banat au fost dese, după cum și azi vin Românii din Banat ca să muncească la minele din Maidan Pec, dar o emigrare în masă nu cred să se fi întâmplat, din aceleași motive; epoca dela 1848 este atât de recentă, în cât până mai anii trecuți se găseau oameni în viață, care nu-și aduceau aminte despre așa ceva.

Dar pe ce-și bazează Carici afirmațiunea că, pela 1848, Românii din Transilvania fugind de furia maghiară, în urma revoluției lui Horia, au venit să se așeze în Serbia și în special în ținuturile Cucievo și Branicevo din județul Pojarevați? Carici își bazează această deducție pe memoriul exarchului Maxim care, la 1773, numărând toate satele din Cucevo și Branicevo, nu pomenește pe cele ce se găsesc azi locuite de Români; și Carici, conchide: din moment ce nu au fost pomenite reiese că nu existau: deci, au fost clădite mai târziu de către Românii veniți din Transilvania. O supozițiune gratuită. In Serbia se pomenește existența unei populații românești flotante — nestabilite — încă de prin secolul al XII-lea [1]. Este foarte posibil că o parte din această populație — ce se ocupa cu păstoritul — să se fi stabilit prin Cucevo și Branicevo, după 1773 și iată explicația faptului că aceste sate n'au putut fi trecute în memoriul mitropolitului Maxim.

CAP. III

Românii din Serbia, ca și ceilalți frați ai lor, pe care o crudă soartă i-a despărțit dela sânul mamei, împrăștiindu-i în cele patru colțuri ale Europei de Răsărit, vorbesc aceași limbă românească.

Cu toate acestea, ca și la Românii din Transilvania, din Macedonia sau Istria, și la Românii din Serbia se observă unele schimbări ușoare de fonetică: urmare neapărată a influenței mediului în care ,această ramură a naționalității noa-

1) Hrisovul lui Milutin dela 1200 „Spomenil", etc.

stre, a trăit și s'a desvoltat, despărțită de trunchiu, timp de câteva secole.

Din punct de vedere etimologic și sintactic însă, ceeace, de sigur, este esențial — nu prezintă nici o deosebire, nici o particularitate, și dovedește, odată mai mult, contactul neîntrerupt dintre acest grup de Români dela dreapta cu cei dela stânga Dunării.

Schimbările fonetice, în limba românească vorbită în Valea Timocului, sunt următoarele:

d transformat în *gh*
l „ „ *l* (muiat)
t „ „ *ch*
m „ „ *ṁ*
n „ „ *ñ*

De exemplu:

De unde ești? = *Ghe unghe ești?* etc.

Ca și la celelalte ramuri ale naționalității noastre și la Românii din Serbia se observă, după cum am spus, o mică schimbare fonetică. Lucrul de sigur se explică prin faptul că aproape 5 secole și ceva a trăit și s'a desvoltat această parte a neamului românesc, nu numai izolat de orice contact cu Românii din Țară, dar încă în contact cu o populație de altă rasă, de rasă slavă. Totuși o constatare se impune, anume: schimbarea *fonetică* ce se observă în limba Românilor din Serbia nu este influențată de mediul în care s'a dezvoltat, de mediul slav, iar pe de altă parte are multe afinități cu aceia suferită de dialectul Românilor din Macedonia, cu o singură excepție.

In adevăr, și Românii din Macedonia și cei din Serbia pronunță pe *l*, pe *m* și pe *n*, muiat. Deosebirea, însă, apare la sunetul *gh*. Pe când la Românii din Macedonia sunetul *b*, s'a transformat în *gh*, la cei din Serbia s'a transformat în *gh*, sunetul *d*. Așa bunăoară un Român din Macedonia zice: *ghine* în loc de *bine*, pe când un Român din Serbia zice: *unghe*, în loc de *unde*.

Dacă schimbarea fonetică este atât de neinsemnată la Românii din Serbia, în schimb, influența limbii slave s'a manifestat din alt punct de vedere. Românii din Serbia, ca și cei

din Macedonia, au pierdut mai toate cuvintele româneşti prin care se exprimă noţiuni abstracte şi le-au înlocuit cu cuvinte sârbeşti; limba vorbită în Valea Timocului în primul moment te isbeşte neplăcut la ureche, deşi ai impresia că în adevăr se vorbeşte o limbă latină, totuşi nu ştii că este limba ta chiar. Dar, în afară de cuvintele ce exprimă noţiuni abstracte, Românii din Serbia au împrumutat, dela conlocuitorii lor Sârbi, o mulţime de alte cuvinte, pe care le-au introdus în limba românească, cu toate că păstrează încă echivalentele lor româneşti, însă le intrebuinţează mai puţin. Se înţelege că sunt multe cuvinte din acestea care s'au pierdut în negura vremurilor şi se pierd în fiecare zi. Ceeace mi se pare curios, e că până şi Românii cari formează ţinuturile curat româneşti şi n'au nici o atingere cu populaţia sârbească, întrebuinţează o mulţime de cuvinte sârbeşti. Acelaş fenomen se observă şi la Românii aşezaţi pe malul Dunării, însă în măsură mult mai mică. Cauza pare a fi următoarea: Românii din ţinuturile interioare, adică acei din Valea Moravej şi Timocului, fiind în contact, dacă nu zilnic, dar, totuşi, în contact de afaceri cu populaţia sârbească, încetul cu încetul au suferit influenţa limbii sârbeşti; pe când ceilalţi, de pe malul Dunărei, venind în contact mai des cu Românii din dreapta Dunărei, au rezistat cu mai multă tărie, în schimb, însă, n'au putut rezista influenţei neologismelor ce-şi fac drumul, la noi în Ţară, dela oraşe la sate.

Astfel că, între limba Românilor din Serbia şi cei din Ţară, graţie îndoitei influenţe la care a fost supusă, aceasta din urmă, s'a format, în decurs de mai multe decenii, un fel de linie de demarcaţie care, pentru o ureche neobicinuită, pare atât de deosebită, încât produce impresia că cineva are în faţa sa două dialecte, pe când, în realitate, nu este de cât unul singur.

Aceasta este cauza greşelei în care cad mai toţi autorii sârbi, care s'au ocupat de elementul românesc din Serbia, pe care îl despart în: Ţărani (sic) şi Ungureni. „Ţărani" s'ar fi numind aceia care ar fi venit din „Ţară" [1]) (adică din România) şi Ungureni aceia cari ar fi venit emigrând din Transilvania după ce revoluţia lui Horia nu isbutise şi că, între Ţă-

1) Dr. Th. Gheorghevici· „Kroz Naşe Rumune".

rani și Ungureni, există mare deosebire; cea mai mare deosebire ar fi în vorbire, apoi în port și obiceiuri".

Intr'o greșală identică a căzut și răposatul I. Nenițescu. In opera sa: *De la Românii din Turcia,* care descriind drumul dela Orșova până la Belgrad, la pag. 14, scrie următoarele:

„Până la Gradiștea și la Semendria stațiile pe unde se oprește vaporul mișună, pe ambele laturi, de o mulțime de Români. Faptul că pe țărmul bănățean sunt atât de mulți cei din neamul nostru, nu poate mira pe nimeni, de oarece toată lumea știe ce popor locuește acolo; dar faptul că se găsesc mulți Români și pe țărmul sârbesc și încă pe o atât de mare întindere, poate că pentru unii să necesite o explicare, fie, deocamdată, cât de scurtă.

„La Sud de bucata de Dunăre, dintre Orșova și Gradiștea, cade regiunea sârbească, cuprinsă între râurile Timoc și Morava și între Dunăre. Această regiune alcătuită din cele patru frumoase districte ale Serbiei: Pojarevaț, Negotin, Chiupria și Zaicear, este locuită aproape exclusiv de Români, al căror număr trece cu mult peste cifra de 300.000 suflete. Dintre aceștia, cei din vecinătatea Dunării vorbesc limba românească din Regat, *iar cei din Sudul Serbiei vorbesc dialectul macedo-român!*".

Este adevărat că Românii care vin să lucreze la minele din Maidan Pec sunt originari din Transilvania și sunt numiți „Ungureni". Dar, deosebirea în vorba unora și altora nu este așa de mare cum pretind scriitorii sârbi, cari nu cunosc limba românească.

Dar, pe lângă limba maternă, o parte dintre Românii din Serbia vorbesc și limba țării în care trăesc, — limba sârbă. Zic o parte, fiindcă numai Românii cari trăesc la olaltă cu Sârbii vorbesc și limba sârbească; pe când ceilalți, cari, formează marea majoritate, cu toate sacrificiile ce face statul sârb, pentru dânșii, înființând școli, până și în cele mai neînsemnate cătune, nu cunosc nici o boabă din limba țării în care s'au născut, trăesc și-și îndeplinesc datoriile cetățenești.

După statistica din 1900, numărul Românilor din Serbia, care, pe lângă limba maternă, mai vorbesc și limba sârbă era de 32.241 suflete, repartizați, după județe, în modul următor:

Districte	Bărbați	Femei	Total
Craina	7.716	3.612	11.328
Morava	1.284	319	1.603
Pojarevaț	8.484	6.008	14.492
Timoc	3.965	853	4.818
Total . . .	21.449	10.792	32.241

Așa dar, din numărul total de 130—150.000 locuitori Români, câți ne dau statisticele oficiale, sau 300—350.000, cum am văzut că sunt în realitate, numai 32.241 suflete vorbesc limba țării. Din această cifră, dacă scădem numărul bărbaților de 21.449, nu mai rămâne decât un număr foarte neînsemnat de 10.000 femei care vorbesc limba sârbă; ceeace, în mediu, revine la 3% din totalitatea populației femeești.

Acest fapt, în aparență neînsemnat, în realitate prezintă o deosebită importanță, după cum voiu arăta, când mă voiu ocupa despre puterea de asimilare a elementului românesc din Serbia și de partea largă a influenții femeiești în această operă de asimilare care a făcut ca o populație de 300.000 de suflete, nu numai să se conserve și să propășească în mijlocul unei populații de altă rasă, cu alte datini și cu alte obiceiuri, dar, încă, să pună în primejdie chiar populația de baștină.

Notă:

La 1906, pe când abia de un an ocupam postul de cancelar-interpret la Legația noastră din Belgrad, mult regretatul dr. Istrate — pe care îl cunoscusem ca Ministru al Instrucțiunii Publice — întâlnindu-mă într'o zi la București, unde venisem într'o permisie de câteva zile, m'a însărcinat cu organizarea unui stand al Românilor din Serbia, la expoziția jubilară, al cărei Comisar General fusese numit. Cu acest prilej, pentru a aduna obiectele necesare, am colindat câteva sate din județul Pojarevaț. Tot după îndemnul Domniei-Sale am alcătuit — în grabă — cu puținele elemente pe care le aveam la îndemână, prima parte a acestui studiu pe care l'am publicat sub pseudonimul „Delatimoc". Mai târziu trebuia să

apară partea a doua, în care aveam de gând să tratez despre: 1. Casa, familia, satul. 2. Starea culturală și economică. 3. Opera de sârbizare. Și în fine într'un capitol special urma să vorbesc și despre: Românii Macedoneni în vieața Serbiei. Dar, după câteva luni, în urma unei neînțelegeri cu șeful meu pentru o chestiune despre care voiu vorbi în lucrarea mea: „Dela București la Belgrad", am fost nevoit să părăsesc Capitala Serbiei. Astfel, neputând culege întreg materialul de crae aveam nevoie, partea a doua a studiului, spre marea mea părere de rău, n'a putut să apară.

C. CONSTANTE

București.
Iunie 1943.

G. VÂLSAN

ROMÂNII
DIN CRAINA SERBIEI

PRIVIRE GEOGRAFICĂ ŞI ANTROPOGEOGRAFICĂ

Publicată în *„Anuar de Geografie și Antropogeografie"*, an. II, 1911—1912, București, 1912, cu 4 schițe, 11 fotografii afară de text și o schiță în culori.

ROMÂNII DIN CRAINA SERBIEI

de **G. Vâlsan**

Craina (Marginea) se numeşte „ocrugul" sârbesc din spre Ţara Românească. Ca „ocrug", impărţire administrativă, Craina spre S. se întinde până la Timoc, iar spre V. până dincolo de minele Maidanpek. Autorii lucrărilor de faţă până acum au putut cerceta, sat cu sat, aproape în întregime, numai partea dela Răsărit de înălţimile Miroci şi Deli Iovan, — adică partea Crainei care priveşte spre România. Cercetarea s'a făcut în special din punct de vedere etnografic şi rezultatele ei complete, precum şi rezultatele altor cercetări posterioare, vor fi date aiurea. Capitolele de faţă au în vedere numai partea din cercetări în legătură cu geografia.

Privire geografică şi antropogeografică

Ocolită spre N. şi spre E de Dunăre — care în dreptul acesta străbate prin cele mai mărețe ale sale chei, — Craina se intercalează ca un colţ al statului sârbesc între Banat şi Oltenia. In cea mai mare parte Craina e stăpânită de masivul muntos care face legătura între Carpaţi şi Balcani şi care, cât timp direcţiunea e SSV. se numeşte Miroci (înălţime obişnuită 400—500 m.; excepţional în Ştirbăţ 768 m.), iar când culmea principală, luând înfăţişarea de adevărată creastă coteşte spre SSE., capătă numirea de Deli-Iovan (cu trei vârfuri la egală distanţă: Golu 1100 m., Ţârni Vrh 1201 m. şi Deli-Iovan 1058 m.). Din această culme înălţimile scad până în valea Timocului, râu care după ce deschide un drum de seamă spre interiorul Peninsulei balcanice, vine de se varsă în Du-

năre. la marginea câmpiei Negotinului, singurul șes de oarecare întindere al Crainei.

Ca *geologie*, Mirocii sunt continuarea naturală a Carpaților. Ca și la N. de Dunăre, în Miroci contactul între diferite roce prezintă curiozități care nu s'au putut explica mai verosimil decât prin admiterea unui *șariaj*, care a fost general pentru mai tot lanțul Carpaților meridionali [1]).

In vremea cretacicului o resfrângere a scoarții ar fi așternut peste rocele preexistente, și aceasta pe mai toată întinderea Carpaților meridionali, o nouă pânză de roce, în majoritate metamorfice, aduse dinspre S. E. sau mai probabil dinspre N.V., peste care s'a spart și a rămas în crâmpee numai suprapuse, deci neavând nici o rădăcină locală.

Indiferent de explicarea tectonică, Craina, în regiunea care ne privește, prezintă următoarea structură geologică: O largă fâșie cretacică cu direcția N.S., cuprinde mai toată regiunea muntoasă. Centrul și partea de V., despicată de Dunăre, sunt calcaroase, pe când restul e format din șișturi negre foarte cutate. Această fâșie centrală se mărginește spre E., dela Glămia Povârștii, iar spre V. dela Golubina, cu alte două fâșii de micașist, având aceiași direcție spre S. Un al treilea crâmpeiu cristalin, continuarea importantei fâșii care urmează hotarul între Banat și Oltenia, intră în Craina pe la Ada-Calè și înaintează ca o limbă numai până la Petrosel. Restul care a rămas spre răsărit până la Dunăre, e acoperit, afară de o margine neogenă, de aluviunile moderne. Asemenea chiar in regiunea de roce vechi stânca de multe ori nu se arată ușor, fiindcă în mare parte e îmbrăcată într'un strat adânc de nisip, uneori aluvionar, chiar pe înălțimi, de cele mai multe ori însă provenit din descompunerea chimică a rocei subsistente [2]). In multe locuri s'a format și un strat de *terra rossa*. Călătorii cari trec cu vaporul prin Cazanele Dunării pe timp de ploae, povestesc uimiți de pereții albi de calcar, din care țâșnesc, ca niște vine deschise, ape sângerate de terra rossa [3]).

---

1) G. M. *Murgoci*: „Tertiarul Olteniei", in An. Inst. geol. rom. vol. I, 1907.

2) *Em. de Martonne*: „Evolution morphologique des Alpes de Transylvanie", Paris, 1907, p. 124.

3) Id. „Traité de géographie physique", Paris, 1909, p. 437

Tot ca o continuare a munților dela N. Dunării se arată Mirocii și din punct de vedere *morfologic*. In serile limpezi când cerul în apus e încă îmbibat de lumină așa încât munții deveniți violeți, ies puternic în evidență, de te-ai afla spre Severin, sau spre Negotin, sau mai ales pe Dunăre la cotul ei cel mai adânc din dreptul ostrovului Corbu, aceiași priveliște se arată. Dinspre vârfurile Godeanului până în apropiere de creasta Deli-Iovanului, linia munților coboară domol, aproape ca o câmpie puțin ondulată. Ici colo numai, se înclină un perete mai repede sau se înalță un țanc mai îndrăzneț (Știrbățul). Cele mai multe vârfuri au crestele retezate.

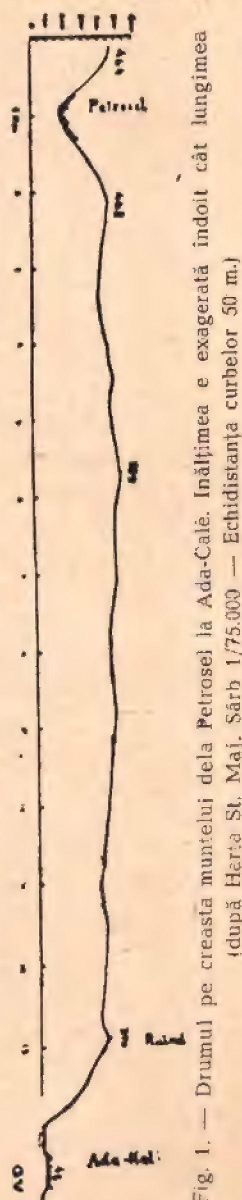

Fig. 1. — Drumul pe creasta muntelui dela Petrosel la Ada-Calé. Inălțimea e exagerată îndoit cât lungimea (după Harta St. Maj. Sârb 1/75.000 — Echidistanța curbelor 50 m.)

Aceeași monotonie a înălțimilor ți se prezintă dacă te-ai afla chiar în mijlocul regiunii muntoase. Văile abia se simt și când nu ești în apropiere de Dunăre, chiar locul pe unde curge acest fluviu mare nu se observă. Ai crede că Mirocii sunt legați fără întrerupere de restul Carpaților și că tot acest întreg e aproape un șes. Pe coama lățită a culmilor, care se ridică mai toate la aceeași înălțime, poți merge ore întregi fără urcări și coborîri (fig. 1 și 2).

Insă numai pe coamă, fiindcă văile — și aci se arată al doilea caracter morfologic al regiunii — deși întotdeauna, dacă privești în secțiune transversală, în partea lor superioară încep largi cu maluri foarte teșite, uneori la mijlocul albiei se adâncesc de odată ascuțit, săpându-și patul în stânca subsistentă (Cazul tipic văzut e la Dupliana, unde partea superioară a văii rămâne ca o terasă prin mijlocul căreia se adâncește un făgaș cu râpe atât de repezi, încât nu a putut fi

folosit nici de sat nici de drum. Atât satul cât și drumul sunt sus pe terasă). Adeseori vâlceaua se îngustează atât de mult încât formează „chei" (Recița, Reca, Slatina, Vratna) și aceasta uneori (Recița, Reca) chiar în apropiere de Dunăre, unde pâraele încep a sălta mai repede, pe albie de stâncă, ca și cum aci panta râului ar avea un fel de treaptă care accelerează curgerea [3]) și în acelaș timp aproape nu îngădue depunerea de aluviuni. Activitatea apelor curgătoare e atât de mare încât mai toate râurile au caracter de torente a căror înrămurare spre munte crește văzând cu ochii.

Marele sat Iabucovăț e amenințat actualmente de râpe care înaintează spre el în fiecare an. Pe alocuri drumurile sunt aproape inaccesibile, fiindcă terase vechi, desgrădinate, umplu căile de bolovani colțuroși pe care căruțele abia pot înainta (drumul Iabucovaț-Geanova).

Netezimea culmilor, cu toate că roca subsistentă arată cutări intense, a dus la concluzia că atât în Miroci cât și în M. Mehedinților relieful de altădată, accidentat, a fost ros și ținutul transformat într'o *peneplenă*, care e destul de veche (descompunerea chimică a rocelor foarte adâncă) și pe care odată au rătăcit râuri domoale (aluviuni pe altitudini însemnate). Evoluția nu s'a oprit aci însă. Relieful obosit al culmilor, actualmente e viguros sculptat de râuri repezi, cu văi înguste, cu chei numeroase. Deci regiunea rocelor vechi din Craina e o *peneplenă întinerită* [4]).

Ținutul aluviunilor are o morfologie analoagă. Așezate în terase (*cerdacuri* cum le numesc Românii din ținut), aceste aluviuni sunt urmele unor vechi niveluri ale Dunării și, prin netezimea suprafeții lor — pe care uneori se adună ape stagnante: bălțșină (băltină) — continuă aspectul monoton al ținutului muntos.

Pe hărți cu curbele de nivel se poate observa însă o ușoară înclinare a teraselor spre S.E., ceeace avea poate importanță pentru problema Dunării. Incep a se schița la Săp (fig. 2) și au cea mai mare desvoltare unde Dunărea le-a crutat mai mult (Tăribașe). Aci se observă trei rânduri de terase, dintre care cea superioară e cea mai înclinată, afară de malul ac-

---

3) Pe Reca, aproape de vărsarea ei în Dunăre s'au putut construi trei mori, una după alta, pe o distanță de 500 m.

4) *Em. de Martonne*: „Rech. sur l'évol. des Alpes de Transylv.", p. 124.

Fig. 2. — Vedere spre Gherdap, de pe malul românesc: Râpa Dunării. — Început de terase pe malul sârbesc. — Perfectă coincidență între ambele maluri. — Profil de peneplenă înaltă.

Fig. 3. — Terase la Varbița Mică—Costol (după fotografie). Se vede începutul de vale — vechiu braț al Dunării — care ocolește Costolul. — Partea mai albă de pe coasta văii sunt nisipurile pe care le așterne vântul. Inălțimea terasei supurerioare 115—120 m.

tual, care pe alocuri are și el aspect de *cerdac și care deci ar fi ultima terasă a Dunării* 5), (Fig. 3).

Nu pretutindeni s'au păstrat însă aceste terase. Dunărea în șerpuirile sale — mai accentuate aci decât oriunde în pământul românesc — a ros parte din ele. La Palanca (fig. 4) Dunărea se alătură de regiunea rocelor vechi și terasa rămâne numai ca o fâșie îngustă, înaltă, adevărat *cerdac* de pe care privește ascuns între grădini satul Cupuzâștea. Acelaș lucru desigur s'a întâmplat și la Negotin unde terasele lipsesc. Ac-

Fig. 3. — Desenat după originalul de sus.

tuala câmpie a Negotinului trebue să fi fost pentru Dunăre un ținut de rătăcire care geologicește vorbind a fost părăsit de curând.

Dealurile se termină brusc parcă ar fi fost retezate. Ținutul, foarte jos, e acoperit de bălți intinse, mai ales lângă dealuri unde altitudinea e mai mică decât aiurea, ca și cum un cot de râu ar fi adâncit aci mai mult. Râurile care coboară din munte își pierd albia și rătăcesc nehotărîte pe câmpii, printre trestișuri. Chiar Timocul începe a face insule și își îngăduie a lăsa brațe moarte. Că ținutul e părăsit de curând, o dovedesc locurile mai înălțate rămase in câmpia Negotinului (Praova, Raduievaț, Sârbo-Vlah, Bucovcea) care sunt niște *grădiști* crâmpeie izolate din vechile terase ale Dunării, pe care acum vântul le roade și le acopere de nisipuri zburătoare.

Un alt loc interesant din acest punct de vedere este la Cladova (Fig. 3 și 5). Aici din sus de oraș până la satul Vârbița mică, ținutul înalt de terase se depărtează de Dunăre intr'un arc larg. Rămâne singură prispa actuală a Dunării care și ea stă aproape izolată ca un ostrov, fiindcă atât la V. de Cladova cât și la Vârbița terenul se coboară așa de mult, că în timpuri de creștere a Dunării apele năvălesc din amândouă părțile, iar

5) „Aci e vorba de terasele care prin întinderea lor prezintă o importanță antropogeografică. Totalitatea etajelor de terase, unele numai crâmpee cu totul neinsemnate, ar fi de *opt*, după I. Cvijič (Entwicklungsgeschichtliche Karte des Eisernen Tores-Gotha Perthes, 1908)".

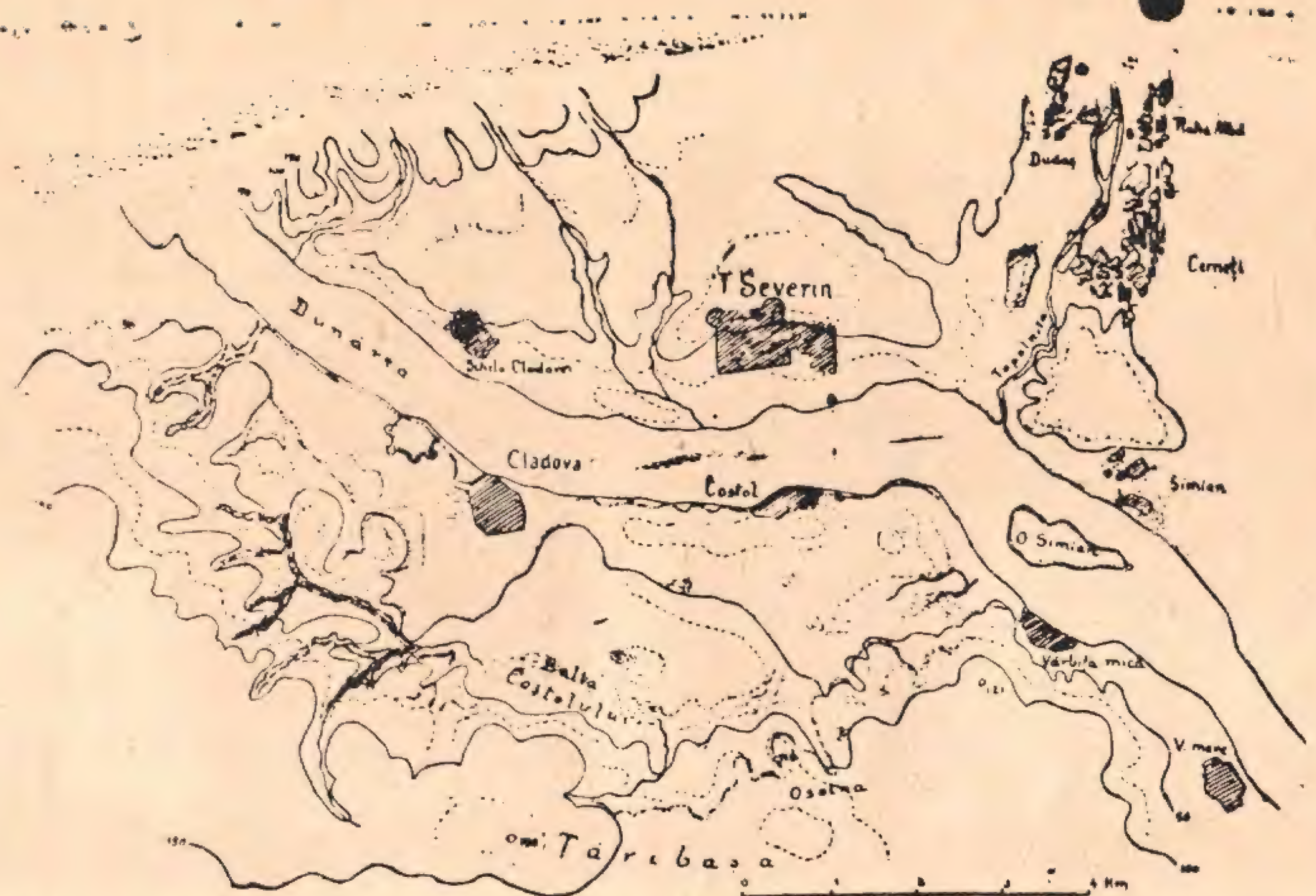

Fig. 5. — Ocolina Severinului. — Ţinutul în care pe malul sârbesc terasele se depărtează de Dunăre. Ostrovul Şimian. înnalt, pare un crâmpeiu din terasa Costolului — docul podului lui Traian. — Pe malul românesc e de notat înfăţişarea unui oraş în descompunere: Cerneţi. (După harta Stat., Maj. Sârb 1/75.000).

spre Vărbița ajung de se unesc cu balta Costolului care se întinde până lângă Cladova. Solul acestei grădiști e în mare parte „năsipiște" spulberată de vânt și așternută în dâmburi pe coasta Țăribașei. Aceste nisipuri sunt cauza care va întrerupe cu totul comunicația, chiar temporară, între Dunăre și balta Costolului. Căci înainte comunicația a fost continuă după spusa țăranilor bătrâni: „Tata știa când se legau șăicele de pluta de colo, din balta Costolului". Lucrul nu ar merita o deosebită atențuine dacă in dreptul acesta n'ar fi ruinele podului lui Traian. Dacă ținutul Costolului e un vechiu ostrov, asupra construirii podului tocmai în punctul acesta se poate lua în seamă tradiția populară existentă la Românii din marginea Dunării, că Traian „cu soru-sa" ca să poată zidi podul, a abătut din apele Dunării prin balta Costolului. Când a fost gata lucrarea și s'a dat drumul pe albia veche, s'a rupt podul și a trebuit să fie zidit a doua oară. Aci se mai poate pune întrebarea dacă existența acestei legende cu Traian are vre-o valoare și asupra statorniciei elementului românesc în ținutul Crainei.

Cauza care a întinerit peneplena a influențat și terasele. Acestea încep a se nărui pretutindeni. Râuri cari abia scapă din cheile munților și vor să-și resfire aluviunile pe suprafața lină a teraselor, sunt atrase de nivelul adâncit al Dunărei și, după un timp de curs domol, intră în adevărate cañonuri, „văiugi", care despică mai pretutindeni terasele. Faptul nedeplinei racordări între cursul superior și inferior al râului dovedește o repetată scădere a nivelului de bază dintre care ultima e destul de recentă.

Mai e o serie de fenomene care aduce variație în monotonia ținutului. Acestea se află în regiunea înaltă a Mirocilor. Intinderea destul de mare a ținutului calcaros, asemenea nivelul de bază atât de apropiat și de adânc, (circa 450 m.) față cu suprafața care primește ploile, au făcut ca regiunea să fie puternic influențată. Fenomenele carstice capătă o mare desvoltare. Regiunea nefiind cercetată personal, aci se va da materialul rezultat din spusele țăranilor și din cercetarea hărților [6]). Țăranii vorbesc de „Cazane pe culmi", de „Apele albe",

6) O localitate carstică văzută în Craina este M-rea Vratna, ținut care seamănă mult cu cel dela schitul Ialomicioarei (Bucegi). Chei înguste, pereți verticali de stâncă albă în care se deschid peșteri, mici cascade care adâncesc în patul de piatră căldări rotunde, un pâriu întreg apărând de subt stâncă, și mai ales — notă care întregește caracterul romantic al ținutului și care atrage pe unii excursioniști — deasupra văii râului, brățări colosale de stâncă, mai multe la rând, cu deschideri enorme, ca niște urme ultime rămase din prăbușirea bolții unei vechi peșteri uriașe, — față de care „le fameux pont naturel de Ponoare" (Martonne: Evol., etc., p. 127) înseamnă foarte puțin lucru.

de Bigărul de unde „apa iese ca un râu din stâncă", de Pănuri (Ponoare?), de „peşteri", „urlători". Harta (1/75.000 St. Maj. Sârb), arată peste 70 doline mici şi 22 adevărate bazinuri de prăbuşire, pe fundul cărora curg la lumina zilei, uneori pe o lungime de 5 km. râuri cari primesc mulţi afluenţi, fac câteva cotituri apoi dispar dintr'odată. E de observat că adâncimea depresiunilor, după cum arată harta, nu pare a fi mai mare de 100 m. aşa că patul pe care curg apele din aceste depresiuni s'ar afla cu cel puţin 200 m. mai sus, ceeace poate da o idee de energica circulaţie subterană ce trebue să se stabilească până când aceste râuri să ajungă în Dunăre. Privind harta, afară de unele ciudăţenii, explicabile într'o astfel de regiune, ai impresia unui râu cu direcţia S.—N. desfăcut în crâmpeie, care începe din apropiere de satul Miroci şi se poate urmări destul de bine până la o anume distanţă. Impresia aceasta e întărită şi de relieful ţinutului, o platformă minunat păstrată, cu marginile din spre apus şi răsărit înălţate în chip de albie înclinată spre N. şi având deschiderea spre ostrovul Ogradina: adevărat mic bazin de râu. — Menţionez faptul, neştiindu-l pomenit aiurea, fiindcă poate să aibă oarecare legătură cu problema Dunărei (cf. curioasa vale paralelă dela Dubova, pe celălalt mal al Dunărei—Martonne: Evol., etc., p. 133).

Dunărea tae marginea acestui ţinut carstic. Fluviul, deşi acum cu unele caractere de apă de munte, căpătase din sus de Milanovaţ, un curs regulat. Cum intră în regiunea carstică a Crainei, această regularitate se tulbură. Malurile, devenite pereţi verticali găuriţi de peşteri, se apropie mai mult decât ori unde în defileu — până la 170 m., — ca din loc în loc să dea naştere la lărgiri neaşteptate ale suprafeţei de apă (Dubova, Mraconia, Ogradina), lărgiri care corespund cu mari adâncimi ale fundului (în Cazan 53 m., sub nivelul cel mai scăzut al apei). Aceste caractere au dus la presupunerea că la străpungerea defileului au avut o mare importanţă şi fenomenele carstice ale regiunei.

Şi după Orşova, unde apele Cernei, repezi şi capricioase, răsfiră un puternic con de pietrişuri, Dunărea rămâne mereu o apă de munte cu multe „bùcuri" (izvorîre a apelor din fund) şi „scafe" (vârtejuri care trag la fund). Astfel ocoleşte grădinile şi urmele de cetate ale ostrovului Ada-Cale, până când

întâlnește *„cununa de piatră”* a Gherdapului, unde în timp de ape mari, „când vine *năboiul, poŭodul*” e o fierbere necontenită, iar „când apa e sfârșită, aproape poți trece cu piciorul”. După ce iese din Gherdap sau „Poarta fierului” Dunărea începe a se liniști. Apar ostroave mai numeroase, „întinsuri unde apa e mai *prundă*”, deși tot i-au mai rămas din caracterele sale de apă repede: (curge printre adevărate râpe de torent pe marginea cărora în partea Serbiei se schițează terase — fig. 2; pe maluri depune numai pietriș până spre Râtcova iarna nu înghiață „poartă cel mult *șantă* (sloiuri) de ghiață” Dela Cladova dispar înălțimile și Dunărea, cale de apă ușor de trecut, fiindcă nu a început încă a-și forma luncă, își desfășoară șerpuirile viguroase printre ținuturile de terase, mai monotone ca regiunea muntoasă, dar mai fertile și mai populate. Sate mari se înșiră lângă malul apei, pe ultima terasă, din temelia căreia adesea țâșnesc zeci de izvoare (Râtcova). Numai pe alocuri vânturile „din *țară*”, Gorniacul și Coșàva, care în România au prefăcut un întreg ținut aluvionar într'o regiune de dune, aruncă nisipul și pe malul drept, alcătuind „năsipiști”, „năsipuri” destul de întinse, care îngroapă drumurile și viile locuitorilor.

Pentru întregirea icoanei geografice a ținutului e de amintit că regiunea de înălțimi mari face parte din Șumadia (sârb.: codrul de *stejar)* care cuprindea o mare parte a Serbiei nordice [7]). Astăzi mai peste tot pământul e despădurit, ceeace face ca acțiunea distructivă a ploilor și a râurilor să fie și mai puternică. Bătrânele păduri deodată sunt reduse la un adevărat *maquis* (cecăriș) care uneori nici nu-și poate întinde săraca îmbrăcăminte peste multele râpi și „cârșii” pietroase, printre care rătăcesc turme de capre. La acest caracter mediteran se adaugă *nucul* crescut în stare naturală și făcând adesea pădurici (Urovița) [8]). Nu rar se întâlnește *smochinul* crescut de pripas și prin grădinile țăranilor care îl cunosc și îl numesc astfel. (Trece și dincolo de Dunăre-Cerneți). Asemenea *liliacul,* în stare naturală, a făcut ca două localități pe dealurile dela V. de Negotin să poarte numele acestei

7) *I. Mallat:* „La Serbie contemporaine”, Paris, 1902, p. 31, vol. I.

8) Cf. *Mallat,* „Op .cit.”, p. 30: „Principalement dans la vallée du Timok on trouve le noyer en si grande abondance que la culture de cet arbre pourrait y devenir le service d'une utile exploitation”.

plante [9]). Trebue adăogat *părul* sălbatec, în foarte mare cantitate, amintind de numele vechei Dardanii care se întindea spre S. Muntele mai păstrează încă *tisa* (existând şi în toponimie: „Tisa padina" lângă Ştirbaţ) [9]), iar poala dealului *„moşmolul"*. *Pinul* şi *jneapănul* nu sunt cunoscuţi. Regiunea teraselor, afară de multele grădini de poame, e caracterizată prin mulţimea *viilor*. („Mai toţi avem vii"), a căror cultură se face raţional în jurul Negotinului.

Ca *animale*, *urşi* nu mai există. Asemenea „cerbi şi ciute", „căpruşi şi căprioare" însă „odată au fost mulţi; îi gonia cânii în Dunăre. Iarna mâncam numai carne de cáprioară" (Sâp). *Vidra* trăeşte lângă apa Dunării cea plină de *peşti* (care se aflâ mai mulţi decât oriunde la Gherdap). Ca animale domestice *caprele* în număr mult mai mare ca *oile*, caracterizează înălţimile acoperite cu tufe, iar *porcii* şi *vacile* „câmpul".

De menţionat, ca interes antropogeografic, este *„musca* din gianţul dela Babacaia" (colţ de stâncă eşind din Dunăre în primele cazane).

Poporul o localizează aci şi povesteşte despre ea legenda că Iovan Iorgovan urmărind un „şerpe", a izbutit să-i tae coada tocmai când intra în peştera dela Babacaia. „Ala" (balaurul) l'a ameninţat: Mă tai tu, dar eu dau musca să-ţi omoare calul. Iovan a răspuns: Dar eu dau fumul să omoare musca. Ca interes geografic, am putut culege dela ţărani următoarele: Musca e ceva mai mare ca cea de vin. Se arată cum dă în căldură, în Aprilie, şi ţine vre-o două luni, apucând astfel timpul muncii câmpului. Ese „pe şu' pământ, în cocoloaşe şi zboară multe pe faţa apei". Când bate Coşava (vânt de E.) se înneacă atât de multe că se face Dunărea neagră. Vântul acesta o mână până la Belgrad. In spre Miază-zi Gorniacul o mână până dincolo de Timoc. (In Oltenia înaintează prin ţinutul dealurilor până la Vâlcea). Inţepătura ei omoară vita. De aceea vitele sunt ţinute în fum şi numai noaptea ies la mâncare. Când omul trebue să muncească la câmp unge vita cu catran şi numai aşa poate munci.

Paralel cu multe din aceste note care dau fisionomia geografică particulară a regiunii, aşezarea omenească prezintă anume coincidenţe pe care nu le cred lipsite de interes antropogeografic.

---

9) Harta Stat. Maj. Sârb 1/75.000.

Ca *situație* întreg ținutul muntos între Carpați și Balcani e un ținut de *legătură*. Aci arcul Carpato-Balcanic are înălțimea cea mai scăzută, și aci se apropie mai mult două unități geografice însemnate pentru circulația popoarelor: Câmpia română și stepa Ungariei. Această situație de sigur a contribuit să atragă pe aci diferite curente de neamuri. Chiar așa însă, pentru populația care înainta dinspre S., ca și pentru cea venită din unitățile geografice ale Alföldului sau ale câmpiei române, întreg acest ținut muntos, cu ramificări încurcate, cu văi impracticabile, a fost un obstacol care nu se putea ocoli mai lesnicios decât în două feluri: pe valea Moravei și a Timocului, și foarte puțin prin defileul atât de îngust al Dunării. De aceea drumurile de circulație intensă în lumea veche erau cel de pe valea Moravei și drumul care lua în lung valea Timocului [10]) unde, pe timpul Romanilor și mai ales al Imperiului Bizantin, cetățile se țineau șir. Pe când drumul Moravei poate fi socotit excentric pentru regiunea de care ne ocupăm, drumul Timocului ne interesează mai de aproape. Pe aci, cu toate clisurile, a fost locul de infiltrare spre V. și S. al populațiilor ajunse până în marginea de apus a câmpiei române. La trecerea prin acest loc în Peninsula Balcanică, contribuia și faptul că în această parte Dunărea nu mai are luncă, iar malurile sale sunt identice ca înălțime — căci câmpia Timocului, până spre Vidin, e un crâmpeiu al câmpiei române pe care Dunărea îl trece peninsulei Balcanice. Urma unei mișcări mai vii de neamuri a rămas și azi în hărțile etnografice, fiindcă pe această vale a Timocului, între satele românești au pătruns mai adânc decât ori unde spre E. sate sârbești (până în jurul Negotinului), precum, probabil tot pe ea, au putut înainta până in mijlocul așezărilor sârbești din jurul Socobaniei, centre destul de însemnate de Bulgari.

Deci mișcările popoarelor streine au lăsat neatins muntele, care a putut rămâne populației care avea nevoe de munte: păstorii. Aceștia puteau veni, pe culmi, sau dinspre S. sau dinspre N. Cercetări ulterioare vor dovedi dacă au înaintat și cât au înaintat păstorii din S., cărora li se punea în curmeziș drumul Timocului, una din cauzele care, prin faptul că era cale de invazie străină — a influențat la ruperea comunicației între păstorii Carpaților și Balcanilor. E sigur însă, prin

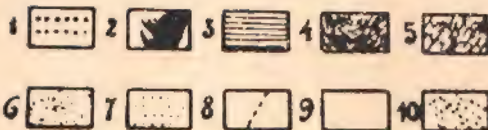
10) Cf. C. *Jireček*: „Geschichte der Serben", vol. I, p. 8 (Gotha 1911).

dovezi de limbă și etnografice, că atât în dreapta cât și în stânga Dunării, în regiunea muntoasă populația e aceeași: păstori bănățeni, „Ungureni".

Această cucerire e explicabilă întâiu prin faptul că, după cum am văzut, muntele e identic de-o parte și de alta a Dunării. Apoi trecerea de pe un mal pe altul se poate spune că e mai ușoară decât trecerea în lungul defileului, fiind înlesnită prin văi de râuri cu deschideri în care s'au putut aduna sate și chiar orășele (Dobra, Bârzasca, D. Milanovaț, Golubinie, Ogradina, Orșova, etc.).

Asemenea faptul că acest ținut înaintează ca o pană între Banat și Oltenia, poate explica în parte de ce aci s'a putut menține până azi o puternică populație românească, populație care aiurea în peninsula balcanică a putut fi asimilată. Regiunea a fost alimentată necontenit cu Români atât din Oltenia cât și din Banat. Această dublă alimentare iese bine în evidență în ținutul Crainei de care ne ocupăm, unde „Ungurenii" păstori au ocupat tot muntele și unde pe marginea șeasă a Dunării multe sate au fost până de curând mărite prin Olteni veniți de peste Dunăre (Văiuga, Bârloaga, Praova, etc.).

Se pare însă că în șes e vorba numai de o *împrospătare a unor elemente autoctone*. Lucrul se vede prin caractere particulare de limbă și etnice, mai ales de port, care nu apar nici la Bănățeni, nici la Olteni. Chiar locuitorii au conștiința amestecului. Ei nu-și zic *Țereni* cum zic celor din România, ci *Mistrițoi*, oameni de amestec. Numirea nu pare dată unui amestec numai de Olteni și Ungureni. Aceștia din urmă probabil nu au intrat în formarea populației de Mistrițoi decât într'o cantitate minimă. Pretutindeni, după câte știu, populața ungurenească a coborît, ca așezare statornică, spre „țară", așa că granița între Ungureni și Români nu corespunde cu granița țărilor, ci mai mult cu limita dintre munte și dealuri, — pretutindeni însă, afară de câteva cazuri, fuziunea se face greu și caracterele deosebitoare sunt păstrate cu îndărătnicie, chiar când satul a fost cu totul izolat, ca în Bărăgan și Dobrogea. Acest caracter foarte conservativ îl au și Ungurenii din Craina. Satele așezate în regiunea de contact a câmpenilor și muntenilor, sunt despărțite, etnic vorbind, în două părți bine distincte, a căror populație nu se amestecă (Iabucovaț). Rămâne că Mistrițoii sunt un amestec din Olteni și mai puțin Bănățeni — care totuși au intrat în amestec mai ales în partea de N., unde circulația pe marginea Dunării a ușurat fuziunea — cu o populație autoctonă sau venită dinspre S., sau cu acestea amândouă. Cineva trebue să fi locuit ținutul acesta cu destul de bogate izvoare de traiu. Că au venit locuitori și dinspre S. și au înaintat mult spre N., până în timpuri recente, o dovedește faptul că pe terasele de deasupra Costo-

Harta geologică a Crainei de E. (1/600.000), după *G. M. Murgoci, Em. de Martonne* şi *I. Cvijič* [11]: 1. Granit şi roce granitoide. 2. Serpentine, gabbros, etc. 3. Şisturi cristaline. 4. Cretacic şi jurasic (mai ales şisturi negre). 5. Cretacic (calcar). 6. Neogen cutat. 7. Neogen orizontal. 8. Graniţa între munţi şi podişul bulgar. 9. Aluviuni moderne. 10. Dune.

11) Der Balkan... Tehnische Skizze -vol. I. Cvijič in Congr. géol. Internat. IX, 1903.

lului — deci chiar în fața Severinului — a existat până nu de mult un sat, Osoina, cu Români „veniți din „fundoañe", din Bugăriie", având un port cu totul deosebit de al băstinașilor. Satul, din pricina atracției Dunării și din pricina plecării Turcilor din ținut, a fost părăsit și s'a risipit cu încetul, cum s'a risipit și individualitatea etnică a locuitorilor lui. Din aceste note iese constatarea curat antropogeografică: Craina, ținutul de *margine* și de legătură, între alte mai mari unități geografice, este în acelaș timp și un ținut de *amestec* al populației.

Harta geologică poate și ea contribui la lămurirea așezărilor omenești în Craina. In acest sens e interesant de observat că fâșia calcaroasă e lipsită de sate, deși altitudinea ar putea îngădui o astfel de așezare. Țărnăgorii (Muntenegrenii) aduși nu de mult în ținut și care și-au alcătuit pe înălțimi un sat Petrovoselo, sau cum îi mai zic Românii Petrosel, inconștient au respectat harta geologică, și satul lor nu înaintează mai mult de capătul limbei cristaline care pătrunde în Craina pe la Ada-Calè. Alt sat, acesta românesc vechiu, Mirociu, și el a evitat carstul și se află așezat tocmai în capătul de S. al regiunii carstice.

Mai interesantă este așezarea satelor din spre E. Aci se pot observa două rânduri de sate: un rând lângă Dunăre și altul în interior format din sate ascunse pe văile râurilor. Ca să pătrunzi la ele din spre Dunăre trebue să treci prin chei foarte înguste și adesea repetate, chei făcute de râuri la trecerea lor prin fâșia cristalină și neogenă care mărginește centrul mezozoic al Mirocilor. Urcând pe valea sălbatecă, adesea impracticabilă a unui astfel de râu, călătorul are impresia că pătrunde din ce în ce mai mult în pustiul muntelui, și de odată, spre uimirea lui, vede că valea se lărgește și din mijlocul grădinilor apar acoperișurile de șindrilă ale caselor. Deci, fâșia de roce cristaline și neogene, care prin prezența ei a determinat formarea de chei, a fost folosită de locuitori ca un fel de pavăză spre Dunăre, de unde întotdeauna veneau nenorocirile sub forma de incursiuni ale păgânilor [12]). In acest ținut sunt satele cu cele mai multe urme de vechime, sate rămase în cea mai mare parte sărace și puțin locuite.

Restul satelor dinspre E. sunt așezate obișnuit la malul Dunării sau în terenul aluvionar și rodnic al teraselor, putân-

12) Milionii (o familie) au bătut paru' intâi, fugiți dela câmp. Aci era loc stângaș, nu s'a putut băga Turcu". (Reca).

du-se astfel bucura şi de darurile fluviului şi de ale pământului. In această regiune unde „pe vremea Turcului erau bordeie în pământ" (cf. satul Bordeie), sunt acum satele cele mai mari şi mai bogate ale Crainei.

Din punct de vedere *morfologic* am arătat că în ţinutul muntos culmile sunt în realitate nişte câmpii înalte — şi de o înălţime mediocră (300—400 m.). In legătură cu aceasta o primă constatare de făcut e că drumurile, în cea mai mare parte fug de văi şi urmează culmile domoale. (V. harta St. Maj. Sârb 1/75.000 şi fig. 1 şi 6). Totuşi state nu există pe aceste câmpii înalte, afară de al Târnăgorilor (populaţie străină de ţinut) şi al Mirocilor.

E de menţionat că Mirocii vin aşezaţi tocmai pe culme, parcă pândind din două părţi cursul Dunării şi drumurile Porecicăi şi al Palangăi. In trecut satul era vestit pentru haiducii lui, iar azi călătorii se feresc să înnopteze în el.

Există însă altă formaţie interesantă pentru antropogeografie: satul înghesuit pe vâlcea, — în vre-o lărgire locală ca la Slatina sau la confluenţe de râuri ca la Reciţa —, are colonii pe culmile din jur, aşa încât împrejurimile pe care stau răspândite „moşiile" sunt presărate cu o mulţime de *sălaşe*, la distanţe uneori destul de mari unele de altele (fig. 6 şi 1).

La *sălaş* omul are casa lui pentru „fămelie" şi pentru „stoacă" (vite). Aci îşi îngrijeşte de vite şi îşi face sămănăturile. Rămâne uneori tot timpul anului la sălaş, deşi poate avea casă şi în sat. Unii coboară în sat numai rar, în zile de sărbătoare la „svecină" (veselie) sau când trebue să plătească purèzul (birul). „Stau la sălaş şi merg în sat cân' mă caută sudu' (valăşelul)". (Om din Plamna). Muntele are şi multe *stâne* care uneori sunt numite *tot sălaşe*, lucru care dovedeşte şi mai bine rudenia între aceste două feluri de aşezări. La stână însă obişnuit ciobanul sau păcurarul nu stă cu familia, şi grija lui e numai pentru turmă, care niciodată nu atinge proporţia celor din Carpaţi şi e formată din multe capre şi puţine oi. (V. fig. 11).

Deci, satele muntelui au o *formă mixtă:* o parte a lor e îngrămădită pe vâlcea, iar alta risipită pe înălţimile din jur.

„In Petrosel sunt şi Ungureni, dar *răsprânziţi de sat*. Numa zăce fămelii în sat. „In Ţărnaica 200 căşi, restul la sălaşe... *mai mult la sălaşe*". In Reca: „Sânt 70 căşi porezăşti (de bir), *răsprânjite încă pe-atâtea*"... Povârsca: „La noi *cântă cocoşu mai mult pe sus decât pe vale*", etc.

Când călătorești prin ținuturile acestea ești curios impresionat de viața neobișnuită a înălțimilor, deși sălbăticia văii pe care ai venit din spre Dunăre, vale năvălită de tufe, cu drum zbuciumat, mergând mai mult prin albia râului, te-ar face să crezi că numai singurătatea stăpânește cuprinsul. Pe alocuri sălașele, care obișnuit sunt risipite, se mai îndesesc (pe drumul Vratnei într'un loc s'au acumulat vre-o opt sălașe; pe drumul Uroviței tot așa). Par'că ar fi un început de sat viitor, o formă primitivă a cătunului împrăștiat.

De această așezare *statornică* și *familială* pe înălțimi e legat un alt fapt geografic: *curăturile*. „Curătură e cân' sapi cu sapa 'n crâng", când despădurești ca să faci loc de arat. Mai toate culmile Crainei sunt pline de curături și de multe ori se întâmplă să vezi muntele cu coastele împădurite și cu vârfurile goale, acoperite de semănături și chiar de *vie*, îndeletnicire care poate să fie în ținuturile acestea foarte veche: „Mai tot natu (omul) își are pârcelul (bucata, petecul) lui de vie" [13]).

E de menționat predilecția, observată de mulți [14]), pe care o are populațiunea românească a munților pentru forma *răspândită* a satului (comună în toți munții locuiți de Români) și pentru *locuirea pe înălțimi* [15]). In Craina apar ambele caractere și ele sunt asociate și cu forma comună de sat de vale. Acest fel de așezare poate să aibă o importanță deosebită, dacă e o formație intermediară de așezare păstorească agri-

---

13) *Cf. N. Iorga:* „Geschichte des rumänischen Volkes" ,vol. I, p. 152. Vlahii din peninsula Balcanică, amintiți în sec. 14 ca *posesori de vii.*

14) *V. și T. Filipescu:* Coloniile române din Bosnia, p. 146, 147, 264—268. Aci se arată observările în acelaș sens ale lui C. Jireček și ale Dr. I. Cvijić, care numește tipul de sate împrăștiate: *stari-vlaškitip.* Tot pomenind de cuvântul *katun* (cătun) spune: „Acest nume e străin, verosimil al populației găsite, și din aceasta se vede deja că *felul acesta de* așezare *(dar poate și felul ocupării cu păstoritul) n'a fost dela început slav"* (Apud Filipescu, p. 147).

15) Mai ales la Românii macedoneni (v. Filipescu, p. 146).

Pentru trecut v. N. Iorga: Geschichte des rumänischen Volkes, Gotha, 1905, vol. I, p. 148—158). E de amintit în special, pentru asemănarea cu așezările românești din Serbia, cele „Zwölf Dörfer oder kleinere Ansiedelungen und etliche Berggruper" care au existat până la răpirea Bucovinei. Locuitorii făceau cu securea curături (lazuri, runcuri) și se coborau foarte rar pe văi. Sus aveau hrană pentru turme și semănăturile le dedeau o recoltă suficientă pentru nevoile lor (p. 150—151).

Fig. 4. — Orășelul Palanca. Punctul din E. Crainei în care Dunărea se apropie mai mult de rocele vechi. Afluenții au „chei".

Fig. 6. — Spre Iabucovaț, drum pe înălțimi. Se văd ieșind din verdeață acoperișurile a două sălașe. Fete, purtând greutăți pe cobiliță, se duc la înălbit pânzele.

Fig. 7. — Sălașe pe înălțimile de lângă Urovița, Curături în pădure (pe vârful dealului unde e un sălaș mic). Semănături. Gardul din primul plan arată existența unui alt sălaș.

Fig. 8. — Vederea Sápului, sat lângă „Poarta Fierului" (Gherdap).

Fig. 9. — Vederea Iabucovațului, cel mai mare sat românesc din Craina (circa 5.000 loc.). Forma retezată a înălțimilor pline de semănături.

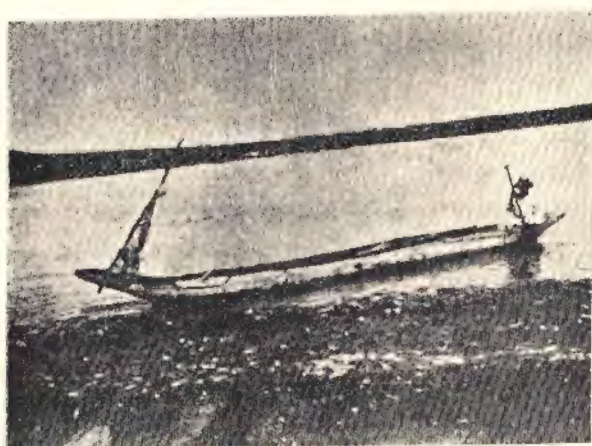

Fig. 10. — Pescar cu luntre veche (Costol).

Fig. 11. — Stâna Ciocoiu din sus de Sâp. Capre şi mai puţine oi.

Fig. 12. — Locuitori de Câmp (Râtcova).

Fig. 13. — Locuitori de munte (Iabucovaț și Plamna).

colă moştenită din timpuri mai vechi. Forma aceasta ar putea fi şi nouă, — repetând un fenomen vechiu de viaţă poporan — înlesnită de condiţiuni geografice prielnice şi pricinuită tot de un fenomen geografic: înmulţirea populaţiei. Sunt însă date după care se pare că în Craina a existat *şi mai de mult* o aşezare omenească destul de însemnată pe înălţimi.

„A fost satu de bătrânete mai in deal. nici nu ştiu.. gata moşii mici mai ştiu di ce a fost vreme aia" (Slatina) „Şaina e o vale mică unde, sus, a fost un sat odată din bătrâni. Oamenii se ziceau Şeineni" (Cladoştiţa). „Unde a fost târla se zice *târla bătrână* şi a fost sat de bătrâneţe" (Stâna Ciocoiu). „da Panùri a fost şleau (drum) de bătrâneţe". In munte o culme se chiamă „Cracu Bisericii". — Din harta Stat. maj. Sârb. 1/75.000, culeg următoarele numiri, toate în *munţi: Valea Satului* (**селски**) între Sâp şi Cladostiţa; azi nu e nici un sat (poate aici era vechea Ţaina); *Bordeli* la E. de Mosna, *Bordeşiţa* la S. de Vratna, *Bordei* la S. de Palanca, şi acestea pe dealuri, *Cutunie* deasupra Cupazăştei — acum nu e nimic; — *Grădişte* lângă Popoviţa; *Oraşie* (?) la N. de Ciubra; Culmea *Slava* (715 m) la N.E. de Ţarnaica [16]; *„Velica Slava"* deasupra Sâpului; *Morminte* (vârf) la V. de Mosna; *Zbeg* [17]) deasupra Topolniţei (pe Porecica). *Cor!lova* loc de curătură cu sălaşe pe munte la S. de Tăchia, pe hărţile vechi e însemnată ca sat. (Harte von dem Konigreich Servien, von F. Müller, 1808, Biblioth. reg. Berlin. [18]).

Tot prin o aşezare mai veche pe înălţimi se poate explica un fapt geografic mult mai complicat, şi care luat izolat ar părea curios: bâlciurile (nedeele, slavele, rugile) *pe înălţimi*. Obiceiul e în Banat şi numirea de Slava, dată unei culmi pare a fi şi în Craina, cu toate că notele noastre nu au în această privinţă informaţii directe. O *rugă* cunoscută însă bine şi de Românii din Craina este „la crucea la sf. Pătru" deasupra satului „Gura Văii". Aci, pe culme, se adună locuitorii „din mai multe sate şi fac slujbă, apoi petrecere". (Cu acest prilej se leagă multe căsătorii). Obiceiul bâlciului pe înălţimi pustii există pe alocuri, după câte mi s'a spus, şi în ţară şi în cazul acesta el poate să fie una din ultimile urme ale unui

---

16) Slavă, la Sârbi şi la Românii din Serbia, înseamnă bâlciu făcut cu prilejul hramului unui sfânt.

17) Zbeg, loc unde se adună la glumă şi la joc „tinerişurile".

18) Mai e de notat din aceiaşi hartă numirea de Sălişte care apare de patru ori în munte, destul de departe de satele văilor. La câmp afară de satul Osoina pomenit, harta înregistrează de trei ori numirea de Sălişte.

fel de aşezare foarte veche, urmă care s'a mai putut menţine fiind asociată cu nota religioasă a hramului unui sfânt.

Persistenţa până azi a acestui fel de aşezare pe înălţimi [19]), e explicabilă pe lângă condiţiunile geografice atât de prielnice fenomenului şi prin împrejurările istorice ale ţinutului. Aci a fost până în secolul trecut directa stăpânire turcească, a „neprietenului", cu centrul Tăchia-Orşova odată raia. Locuitorii satelor, mai ales de lângă Dunăre, au păstrat încă foarte vie amintirea acestei epoci de robie.

Adesea îi aduceau în turme *până la Mare* (care apare des în cântecele lor populare), ca de aci să-i pue să tragă la edec vasele în susul apei; satele de câmp munceau, pentru o răsplată minimă, grădinile şi semănăturile turceşti; fetele umblau cu feţele mânjite cu cărbune ca să nu atragă atenţia stăpânilor sau călătorilor musulmani; în vremuri de incursiuni, din spre Vidin sau din spre Tăchia şi Cladova, se întâmplau măceluri a sate întregi — unii săteni ca să scape se ascundeau în gropi.

Indiferent însă de orice explicare, forma mixtă a satului, locuirea actuală a familiei pe înălţimi pline de multe amintiri ale unei locuiri trecute, culmile cu vârfuri despădurite şi având atâtea curături, brăzdate de atâtea drumuri, precum şi adunările pe înălţimi sub formă de slave şi rugi, rămân ca note distinctive pentru partea muntoasă a regiunei de care ne ocupăm. Aceste note nu se pot explica numai antropogeogra-

---

19) Pentru persistenţa unei vechi aşezări pe culme în Craina şi Banat se pot aduc ca sprijin cuvintele marelui geograf Marsili care la 1696 s'a coborît pe Dunăre până la Rusciuc. El afirmă existenţa populaţiei româneşti pe malurile Dunării începând a Ramis montis Aemi a Carpati — adică o situaţie etnografică identică cu cea de azi, — îi aude vorbind (corruptoque nomine *Ruminest* vocant; & Lingua ipsorum, corrupta Latina, aut Itala Lingua, est, p. 27), şi aude dela ei numiri de localităţi pe malul sârbesc (Portetza, Banul, Palankutza, Deez (Dăeţi ?) p. 22—23). Cu această cunoştinţă despre populaţia românească din munţii străbătuţi de Dunăre, iată cum caracterizează el pe Români în genere : „Ii (Valachi) Danubii ripas accolere incipiunt, quae fiunt a Ramis montis Aemi & Carpati, *nec amant vivere in planitiebus*", iar mai departe: *„Montes colunt libenter ob inveteratum usum*... Callida & sagax eorum indoles, rusticis exercitiis dedita, & praecipue studio propogandi armenta, ipsisque adest quaedam modica urbanitas, & subrustica comitas, qua al Hungris & Rascianis differunt" (Danubius pannonico-mysicus..." ab Aloyso Ferd. Com. Marsili-Hagae Comitum-Amst. MDCCXXVI. Tom. I, p. 27).

ficeşte, dar desigur felul de alcătuire al ţinutului a favorizat persistenţa acestui fel particular de aşezare.

Trecând la regiunea teraselor şi la marginea Dunării, prima constatare de făcut, coincidând cu schimbarea reliefului, este dispariţia formei mixte a satelor [20]). Acestea sunt în genere mari şi mai adunate decât ale muntelui, ca multe din satele noastre de câmp. Le străbat mai multe uliţi cotite, înguste, care se adună într'o „răspântece", în mijlocul satului. Un *şanţ* ocoleşte gospodăriile din marginea satului. Pământul scos din şanţ e trecut în partea curţii, ca un fel de val, şi dâlma aceasta acoperită cu mărăcini sau plantată cu salcâmi. Mai toate satele de câmp au şi *ocol*, loc circular ocolind satul şi lăsat pentru păşunatul vitelor şi pentru porci *(văcăramă* şi *porcăramă)*. E închis şi el cu acelaş fel de şanţuri şi are poartă păzită spre ţarină. După aceasta încep câmpurile cu semănături sau vii, din mijlocul cărora, ici colo, răsare câte o troiţă cu icoana ştearsă de ploi şi cu *astrucământul* (acoperişul, streaşina) plecat de vânturi.

Aceste sate au avut existenţa cea mai zbuciumată. Subt stăpânirea necondiţionată a Turcului, ele nu puteau nici să prospereze, nici să se risipească. Devastate, arse, trebuiau să se refacă din nou, fiindcă altfel ar fi lipsit stăpânului braţele de muncă. De aceea urme vechi, mai ales în clădire, nu se găsesc. A rămas însă urma stăpânului deodată în câteva poduri arcate, în cişmelele frumoase, care se înşiră mai ales dealungul Dunării, unde terasele dau drumul apelor adunate în aluviunile lor. Aceste cişmele în forma unor căsuţe de piatră trainic încheiată, proporţii armonioase şi uneori chenare gingaşe de flori, sunt lucrate cu toată grija şi iubirea pe care o punea la clădirea fântânelor acest popor oriental, venit din ţinuturi însetate, pentru care apa e aproape sfântă. Aceste căsuţe de apă au făcut ca ţinutul să păstreze pentru fântână cuvântul turcesc *bunar*.

Aceste note de antropogeografie se pot completa ţinându-se seama şi de un alt element geografic esenţial al ţinutului: *Dunărea* cu trecătoarea Porţii „Ferului". Dunărea, acest

---

20) Ca o influenţă a reliefului asupra aşezării omeneşti, se poate socoti şi faptul că, în câmpia Negotinului, satele s'au alcătuit pe crâmpeele de terase lăsate de Dunăre (Praova, Raducvat, Sârbo-Vlah, Bucovce).

fluviu împărătesc care ocolește de trei părți cu multe cotituri, pământul Crainei, e de așteptat să înrâurească și așezările omenești din cauza puternicei sale individualități geografice. Prima influență o arată harta: 19 sate mari, dintre care trei orășele (Tăchia, Cladova, Palanca), sunt atrase de fluviu și se înșiră în lanț dela Tăchia până la Raduevaț. Lucrul e explicabil având în vedere în primul rând că Dunărea e un *izvor de hrană* și în al doilea rând că un fluviu atât de mare a fost întotdeauna o *cale comercială*.

Păstorul oricât de îndărătnic nu putea lăsa nefolosit lângă el acest mijloc de hrană și de aceea chiar în defileu, pe amândouă malurile apei unde s'a nimerit un loc mai șes, s'a alcătuit un sat, care se îndeasă cum poate între fluviu și munte. Viața omenească aci e subt strânsa dependință a acestor două individualități geografice: locuitorii sunt *ciobani* și *pescari*. In casa pescarului de lângă malul apei se pregătește carnea de capră pentru pastramă și se usucă pieile de oae (Sâp), iar ciobanii pe înălțimi mănâncă din linguri pe care sunt sculptați pești (stâna Ciocoiu) și îți vorbesc cu expresii pescărești: „o pun *pe prund* anul ăsta (îmi ese bine)". Firește o caracteristică similară au satele câmpului așezate lângă Dunăre: locuitorii sunt *agricultori* și *pescari* [21]).

Ca drum de comerț, Dunărea în timpurile vechi a folosit economicește locuitorilor prin faptul că înaintarea corăbiilor în susul apei se făcea cu greu în această parte unde cursul e repede și periculos la trecerea „Porții fierului". De aceea Corăbierii erau nevoiți să tocmească oameni care să tragă, ei sau cu boii lor la edec șeicile [22]). Aceasta a făcut ca satele de lângă Poarta fierului, Sâp și Tăchia, să prospere în deosebi. Dela săparea noului canal amândouă au decăzut și bătrânii povestesc cu părere de rău de vremea de belșug de odată. Această circulație de bogății ispitea pe locuitori, mai ales pe ai muntelui. Haiduci cari hoțeau caravanele (uneori cu cămile) sau călătorii de pe Dunăre, nu erau rari. Ținutul

---

21) Pentru influența pe care a avut-o Dunărea, e de menționat cum se povestește facerea lumii: „A dântâilea zi, a făcut Dumnezeu lumina ce vedem... A de cincelea ză *a făcut pește în Dunăre*, A de-a șaselea ză, a făcut lemne, vulpii șă iepurii, toate jivotinele..." etc. (Costol).

22) Se plătea de om 4—5 lei. „Aci se vărsa chesa (punga) cu poli a negustorului... Câte șeici nu s'a înnecat!"

e plin de legende, de cântece populare și de numiri referitoare la haiduci (mai vestit a fost Pătru Oțu), care ar fi îngropat prin munți multe comori [23]).

Acestea sunt considerațiunile pe care le sugerează, în Craina Serbiei, așezarea omenească privită comparativ cu împrejurările geografice.

Cercetarea de față nu a căutat să înfățișeze aceste date decât ca niște coincidențe, care trebuesc luate în seamă, fiindcă ele nu par accidentale.

In orice caz, când e vorba de cercetări asupra felului cum se înfățișează un popor, ca în cazul de față, împrejurările geografice nu pot fi înlăturate, de oarece ele de multe ori sunt *cauze* care, prin faptul că înlesnesc sau împiedică anume îndeletniciri, determină într'un anume sens aspectul unei populații.

Și în afară de aceasta, chiar dacă cercetările antropogeografice nu pot da încă rezultate generale sigure, — lucru cu care în starea actuală puține științe concrete se pot făli, — astfel de cercetări pot procura, în special pentru etnografie și mai cu seamă pentru etnografia popoarelor puțin înaintate ca civilizație, un cadru și o directivă mai precise de studii, precum și o deschidere de probleme, care sunt un ajutor nesperat pentru o știință în mare parte aflată încă în epoca de acumulare haotică a materialului.

23) O legendă caracteristică pentru faptul cum a fost izbită imaginația populară de îngustimea Dunării în Cazane: In vremea de demult (hoți mulți făcuseră aci o punte. I-au urmărit potera. Arâm-Bașa (căpetenia hoților) a zis: — Treceți voi până mai țiu eu piept. Au trecut hoții cu bogățiile și au rupt puntea în urmă. Arâm-Bașa atunci s'a priponit în băț și a sărit dincolo: — Decât să mă prăpădiți voi pe mine, mai bine eu pe voi. — Și i-a omorit.

CRAINA SERBIEI

Supliment la vol. ROMÂNII DIN TIMOC *culegere de isvoare.*
Ediție îngrijită de C.CONSTANTE *și* A.GOLOPENȚIA *Buc. 1943*

G. GIUGLEA

ROMÂNII DIN SERBIA

— VECHIME, STRATIFICĂRI ETNICE —

Publicată în *„Anuar de Geografie și Antropogeografie"*, an. II, 1911—1912, București, 1912.

ROMÂNII DIN SERBIA

de **G. Giuglea**

(Vechime. Stratificări etnice)

Seminarul de Geografie întreprinde de câtăva vreme, în fiecare an, excursiuni nu numai cu membrii săi obligatorii, ci şi cu cei ieşiţi din universitate, licenţiaţi şi profesori. Astfel se întreţine firul interesului ştiinţific dela cei care pleacă la cei care rămân. Şi, dacă dela cei care au plecat, după ce au prins ceva din metoda unei ştiinţi, cei ce se pregătesc încă pot învăţa ceva, nu e mai puţin adevărat că, păstrând legăturile cu universitatea, poţi prinde mereu nu numai cunoştinţe noui, dar mai ales noui perspective de cercetare.

Astfel în vara anului 1909, făcând o excursie dealungul Dunării, dela Giurgiu la Vidin, căutam, profesor şi elevi, să ne dăm seama, între altele, de vechimea elementului românesc care trăeşte în Sud, dealungul marelui fluviu. Acest element se întinde tot mai mult spre Sud, cu cât înaintezi spre locul de obârşie al neamului nostru, care e linia Severin Orşova-Belgrad cu ţinutul din Sud şi Nordul Dunării. Se observă acest fapt, dacă urmăreşti unele hărţi etnografice, începând din valea Timocului spre Apus până în valea Moravei, în Serbia. Ştiam până acum despre această populaţie românească atât cât se ştia de toată lumea dela noi. Informaţii fugitive se puteau lua din o mică cercetare a unui sârb [1]), sau din cercetările dialectale ale d-lui Weigand [2]) care, în călătoriile sale, a vizitat şi câteva sate româneşti din Serbia.

---

1) Кроз наше Румуне (Intre Românii noştri) de T. Georgevic', Belgrad, 1906.

2) Die Rumänischen Dialekte der Kleinen Valachei, Serbiens und Bulgariens. Leipzig, 1900.

Din asemenea cunoștinți nu putea să se învedereze toată importanța pentru cercetări științifice a Românilor de acolo. Privite însă lucrurile mai de aproape, chestiunea aceasta ia o înfățișare nouă, plină de interes.

Căci, din multe puncte de vedere, ținutul dintre Hațeg confluența Tisei și a Oltului, se înfățișează ca o unitate geografică, prelungită și la sud de Dunăre: aceiași munți, aceleași „măgurele", aceeași climă, aceeași vegetație, aceleași animale, aceeași populație. Pentru neamul românesc, pomenit în mase în Sudul Dunării încă din vremea țarilor sârbi, șirul acesta de munți care leagă lanțul carpatic de cel balcanic, iese in relief ca un fel de „ținut de transiție" intre Românii din cuprinsul Carpaților și Aromânii cari, ca păstori, au roït până de curând aproape pe toate culmile Peninsulei Balcanice. Se prezenta deci o serioasă probabilitate să găsim, cercetând acest ținut, veriga de legătură mai veche intre cele două ramuri, de Nord și Sud, ale poporului nostru.

Aceste preocupări dintr'o excursie, in care voiam numai să facem un fel de „recunoașteri" asupra regiunilor care ne-ar sugera anume probleme de cercetat, ne-au îndemnat să mergem doi colegi în ținutul de care e vorba.

Planul a fost să întreprindem o investigație linguistică-geografică, care duce, credem, la rezultatul etnografic de a cunoaște cu mijloace mai complexe ființa unui popor. Am voit să studiem pământ, așezări omenești, port, obiceiuri, etc., precum și în ce chip se reflectează toate acestea în limbă [3]), având bine înțeles fiecare din noi în deosebită prvire partea care este mai accesibilă pregătirii sale speciale. Se înțelege că pe lângă acestea n'am uitat că trebue luat în vedere și ceeace ar putea oferi istoria.

Materialul întreg pe care l-am cules, îl vom folosi la un studiu mai întins, pentru care sperăm să putem cerceta și restul teritoriului pe unde vor fi locuind Români în Sudul Dunării.

In călătoria din vara trecută am vizitat 30 de sate, căutând să avem, din fiecare, răspunsuri la întrebările ce formasem așa ca să putem avea elemente necesare, caracteristice

3) Sperăm că astfel de cercetări vor fi întreprinse pe toată întinderea teritoriului locuit de Români.

pentru cât mai multe puncte ce le impune un studiu etnografic.

Aici mă voiu ocupa mai mult de chestiunea vechimei Românilor din Craina, căutând să justific prin toponimie concluzia la care am ajuns.

Când e vorba de o populaţiune, după ce îi arăţi întinderea, trebue să te ocupi imediat de vechimea ei. Acesta este punctul cel mai greu, în starea, în care se află la noi aceste studii.

Punctul de razim, în lipsă de documente, rămâne mai ales toponimia. E ştiut că, după cum când se naşte omul tot aşa când se formează un sat nou sau se ocupă un pământ care n'a mai fost locuit, înainte de toate trebue să li se dea un nume. In aceste documente, unde se găsesc numirile toponimice, se poate ceti uneori timpul când au fost date precum şi neamul care le-a dat. Câte greutăţi întâmpină cineva în aceste cercetări o spune mai lămurit lipsa de studii dela noi, întrucât trebue să ne folosim ca îndrumare de ceeace a dat Miklosich pentru toponimia slavă.

Din privirea asupra numirilor de pe harta Crainei reiese că toponima e în mare parte, ca şi în nordul Dunărei, compusă din forme slave. Astfel avem *Vârbiţa* [4] (slav. vrbiţa „sălcioară"), *Povârşca* (slav. Podvrška), care însemnează satul de sub vârf, fiindcă se află lângă un deal ce domină prin înălţimea lui împrejurimile: *Glămia Povârşcii*. „Glămie" se întâlneşte şi în documentele noastre vechi de prin Mehedinţi si Gorj, cu înţelesul de deal.

Sunt apoi numiri care numai ca cuvinte sunt slave, dar existând şi în limba noastră, ele trebuesc socotite mai curând ca fiind date de Români. Astfel sunt *Reca*, sat lângă un pârău, care se mai numeşte aici şi *recă* (slav. reka „fluvius"); *Slatina* care de asemenea mai există în unele părţi, în graiul viu, cu înţelesul *de noroiu*.

Sunt şi numiri curat româneşti: *Văiuga* (sat), care e un derivat din *vale* (ca „buturugă" din „buturã") şi era curent

---

4) V. numirile, de care va fi vorba mai jos, în harta făcută de G. Vâlsan.

în limba veche[5]); astăzi numai în unele regiuni dialectale mai există. Numirea e dată deci după locul în care e așezat satul. Tot așa sunt: *Sănuni* (însemnează locul, lespezile de piatră, pe care se dă sare la vite), sălaș pe dealurile de lângă Povârșca; *Cerèt* (loc cu cer); *Arțar, Periș* (loc cu peri, care sunt presărați pretutindeni în Craina) în apropiere de Geanova, etc. Mai ales numiri de „sălașe" sunt multe românești, ceeace arată că au fost întemeiate mai mult de populația românească. Acest fel de așezământ este caracteristic pentru locuitorii de munte și dealuri, unde, neavând destul loc lângă sat, își întemeiază mici târle mai departe de sat. Acolo își țin vitele și fac și agricultură în „curături".

Nu mă pot ocupa aici de toată toponimia, pentru care iarăș am căutat să luăm date la fața locului, întrucât numai așa ne putem da seama de pronunțarea corectă a numelor. Pe hărți, mai ales cele făcute în limbi streine, numirile sunt de cele mai multe ori greșite[6]).

Voiu mai adăoga totuși două numiri care sunt importante pentru aflarea vechimei[7]) Românilor de aici. Acestea sunt *Corbova* și *Geanova* (sate), cum le pronunță Românii. Pe hărți sunt transcrise: Corbovo, Džeanjevo.

Cea dintâiu e *Corbu* cu sufixul slav (sârbo-bulgar) *-ova*. *Corbu* se întâlnește des și în nordul Dunării ca nume de sate, munți, dealuri, etc., ceeace de altfel e foarte natural, întrucât

5) Intr'un document (Acad. Rom., pach. CXXXVI, 104) hotarnic găsim: ...pe deasupra unei *văiugi* ce vine dela o fântână..." iar mai departe i se zice vâlcea. Deci a însemnat „vâlcea cu apă" „pârâiaș".

6) Chiar d. Weigand, deși filolog, se lasă indus în eroare de hărți și scrie între altele *Cecerac* pt. Džegerați (= Degerați)!

7) In privința aceasta comp. colecția d-lui Picot, Chants populaires des Roumains de la Serbie, (Paris, 1889), care nu sunt culese de d-sa. Autorul crede că sunt veniți în s. XVIII, din Oltenia și Banat, bazându-se pe numele de „Țărani" și „Ungureni". Vede, pe lângă aceștia, și locuitori mai vechi, pentru că în *Cerna-Reca* nu există cele două numiri.

D. Iorga, în darea de seamă asupra acestei colecții de balade, aprobă că emigrarea, după unele indicii din balade, a trebuit să se întâmple pe la sfârșitul s. XVIII și mai adaogă: Sau *poate* locuitorii dintre Timoc—Morava, alcătuiau legături între Românii din Dacia Traiană și cei din Macedonia..." (Arhiva d'n Iași, II, p. 368—399). D. Weigand (o. c. p. 19) nu admite asemenea punct de vedere, deși spune că a fost posibilă o legătură ca cea amintită. Ceeace credem noi în această chestiune se va vedea mai departe în text.

această pasăre e una din cele mai numeroase în părțile noastre.

Numele celălalt trebue explicat mai de aproape. Că nu e de origine streină rezultă din faptul că nu se întâlnește în nici o limbă balcanică ceva apropiat. In limba noastră însă *Geană*, care stă la baza acestei forme, e una din numirile care se referă la forme de teren, la dealuri, munți, maluri de râuri [8]), etc. Poporul numește părțile unui deal sau munte după cele asemănătoare ale corpului omenesc: cap, sprânceană, buză, picior, etc. *Antropomorfisme* de acestea se întâlnesc pretutindeni în toponimia noastră. Astfel, pentru a nu cita decât din cele care se apropie mai mult de cazul nostru, întâlnim: *Buza* (loc. în Mehedinți), *Buza Piscului* (deal în Vâlcea), *Capul Dealului, Piscului*, etc., *Sprâncenata* (sat sub malul Oltului, jud. Olt), care însemnează sat așezat pe *sprânceană* de mal; *Frunțile* (cătun în Gorj) și a.

In cazul nostru înțelegem *Geană* de deal, pe care s'a așezat satul, și de aci s'a zis satul *Geana* (cf. mai sus *Buza* și *Frunțile*). In macedo-română cu care această populație de care ne ocupăm are unele puncte comune, *dzeană* (= dacorom. geană) are tocmai înțelesul de „deal mic". Așa a fost la început numirea românească. A venit apoi o populație sârbo-bulgară care a adăugat sufixul slav și i-a zis *Geanova*, un fel de genetiv în care am înțelege complet „satul Geanei". E acelaș caz ca în forme ungurești cum e *Cernátfalu* (= Satul Cernatului), iar românește simplu *Cernatu* (comit. Brașov) și alte multe cazuri cari arată că venind populația ungurească peste una românească a mai adăogat un „falu" (= sat) pe lângă vechiul nume românesc.

In Craina e cazul instructiv al numirei unui sat nou (înființat de Muntenegreni, „Țărnăgorii") care în graiul românesc se numește *Petrovo selo* (satul lui Petru). Cu vremea poate să dispară „selo" precum dela o vreme nu s'a mai pronunțat nici la cazurile noastre. S'a zis adecă „Corbovo selo" (satul) Corbului, sau numai s'a subînțeles „selo" și pe urmă numai

---

8) Intre alte regiuni și în Oltenia (Dolj), cu care se aseamănă limba Românilor din Craina, se zice—după comunicarea d-șoarei C. Bălăcioiu—„pe *geana* dealului".

simplu *Corbovo*, iar de Români *Corbova* [9]), astăzi *Corboŭa* (cu - v - prefăcut în - *ŭ* - în hiat). Această stratificare de element slav peste cel românesc nu se observă numai aici, in regiunea mică a Crainei ci și spre Nord, peste Dunăre, în toponimia jud. Mehedinți, Olt — și tot așa în Banat, de care însă nu ne putem ocupa aici.

Și în acest caz nu citâm decât numirile românești care au primit acelaș sufix slav pomenit mai sus, pentru că numai acestea dovedesc în mod absolut evident procesul linguistic-etnic de care ne ocupăm. Astfel sunt: *Cucuiova* (vârf în jud. Mehedinți) care a fost înainte, fără sufixul slav, *Cucuiu* [10]) (adecă pisc sau vârf in formă de căciulă: lat. *Cucullius, din cucullus) și *Cireașova* [11]) (sat, jud. Olt). Pe lângă acestea de mai mare importanță este *Vârciorova*, care într'un document slav din sec. XVI e atestată sub forma „Vârfciorova" [12]). Această interesantă fază intermediară ne duce la forma primitivă a acestei numiri, care nu poate fi alta decât *Vârfciòr* [13]) (din vârfuț > vârfucior. — Comp. căruț > cărucior, măsuță > mescioară, ușiță > ușcioară: porșor < porcușor, târșòr < târgușor, etc., care arată si cum cade o consonantă între alte două).

Pe toateă întinderea pe care sunt aceste localități a trebuit să se întindă o populație slavă care, deși dispărută astăzi, a lăsat această interesantă urmă în toponimia noastră.

Când s'a putut întâmpla o emigrare de populație slavă, care nu putea fi decât sârbo-bulgară din Sud, ne va lămuri cazul toponimic din urmă. Numele *Vârcioròva* este atestat, cât

---

9) In fața lui, în Dunăre, e ostrovul *Corbova*, sau „Ostrovul Corbului", care are aceeaș explicare.

10) Comp. și *Căciulata* din un mai vechiu *Cuciulata*, adecă deal sau sat de pe un deal în formă de „căciulă", (ca formațiune linguistică comp. *Sprâncenata)*.

11) Cf. și Anuarul de Geografie, I, p. 51.

12) Forma aceasta mi-a fost comunicată de d. Nedioglu, subdirectorul Arhivelor Statului, fără însă a-mi putea da relații asupra anului și n-rului sub care e înregistrat amintitul document, încât personal n'am putut să-l văd. Totuș, chiar și fără aceste date, caracterul românesc al numirei se vedere precis din terminațiunea diminutivală — *ciòr*. Iar pentru noi aici mai important ca ori ce este existența unui element românesc in această numire, care a suferit apoi o influență slavă.

13) Ca diminutiv, in toponimie, care astăzi nu mai e posibil comp.

am putut urmări eu, în documente latinești din Ungaria din veacul XV. Astfel în un doc. din 1447 (Hurmuzaki, II, Nr. DCVIII), e dat sub forma *Worchorwa* (= Vorcior(o)va), în altul din 1448 (cf. tot Hurmuzaki) e vorba de niște nobili Români, din *Worchorowa*, care e redarea corectă în litere latine a formei, cum o pronunțăm și noi: Vârciorova. Adaug că *-f-* din „Vârfciorova", dacă există în document această formă, putea fi redat într'un document slav, dar nu putea fi prins de un scriitor latin, a cărui ureche era streină de limba română. In documente din anii următori se întâlnește acest nume de mai multe ori. Să pornim deci numai dela acești ani, ca să nu ne folosim decât de date sigure în explicările ce urmează, deși numirea noastră a putut exista și mai înainte sub forma atestată mai sus.

Inainte de toate rezultă că populația slavă ca să se întărească și să poată lăsa acea urmă — sufixul *-ova* (ovo) — în toponimie, a avut nevoe de oarecare vreme, cel puțin 70—80 ani, timpul cât trebue ca să devie statornică, strâns legată de pământ, măcar o generație a celor emigrați. In felul acesta ne ducem dincolo în s. XIV când a trebuit să existe, cel mai târziu, numirea în forma românească *Vârfcioru* (Vârf(u)cioru). Dacă socotim apoi că adaosul sufixului slav la numiri răspândite pe o întindere destul de mare (Craina, Olt, Mehedinți, Banat), are acelaș caracter, mai rezultă următoarele: că fenomenul a trebuit să se întâmple în acelaș timp și că a trebuit să vie o populație numeroasă — în mase chiar — ca să poată lăsa aceeaș urmă pe o întindere așa de mare. Dacă venea răsleață, izolată și la timpuri deosebite, sau dădea numai numiri noui pentru așezări noui sau primea numirile vechi ale așezărilor deja existente. In primele momente, necunoscând decât limba lor, slavii așezați în localitățile citate, le-au pronunțat așa cum erau în limba românească. A trebuit apoi ca elementul românesc al acelor localități să rămâie în minoritate, pentru ca să se slavizeze și să se impue numirea slavizată [14]). Ele-

14) Astfel s'a întâmplat, ca să mă refer la un caz citat, cu numele satelor din care se compun Săcelele (cele 7 sate din comit. Brașov). *Satulung* s'a tradus în ung. *Hosszufalu*, *Cernatu* s'a maghiarizat: *Csernátfalu*, **Baciu* (satul lui Baciu) a devenit *Bácsfalu*. Forma din urmă s'a impus apoi prin preponderența elementului unguresc, încât astăzi și Românii îi zic așa. — Acest proces îl înțeleg întâmplat în popor, iar nu ca ceva nou, oficial.

mentul slav mai târziu n'a putut rezista prea mult și a dispărut în masa cea mare a populațiunei românești, lăsând numai numirile oarecum răsbotezate de ei. Și fiindcă una din aceste numiri *(Vârciorova) atestată în s. XV, ne duce să vedem* migrarea pomenită, cel mai apropiat în s. XIV, să vedem dacă se putea întâmpla atunci.

In acest veac sunt în adevăr evenimente care au putut determina o mișcare în populațiile balcanice. Cauza au fost Turcii care, prin cuceririle lor repezi, îngrozise întreaga creștinătate.

După moartea lui Ștefan Dușan al Serbiei, se întinde stăpânirea turcească până la Dunăre. Au urmat cunoscutele lupte, în care cele trei popoare vecine, Bulgarii, Românii, Sârbii, au luat de mai multe ori parte comună. Pentru regiunea de care ne ocupăm aici, s'a dat în aceste vremuri o luptă deosebită, între Bulgari și Turci pe de-o-parte—Unguri ajutați de Români pe de alta (1366). Vidinul cu toată partea occidentală, ce fusese bulgărească, era atunci sub Unguri [15]) cari opun câtva timp rezistență Turcilor, cari ajutau pe Șișman al Bulgariei să cucerească acea regiune.

In curând însă, prin lupta cea mare dela Cosovo (1389), Turcii pun stăpânire definitivă peste Peninsula Balcanică. Aceste sguduiri, cari se cunosc în deobște, suferite mai ales de populațiunea slavă din Sud, erau de natură a produce o mișcare înlăuntrul acesteia. O înaintare a unui element slav spre Nord, până peste Dunăre, pe întinderea ce ne-o indică toponimia mai sus menționată, apare deci foarte firească în aceste vremuri. Și, cum atestarea în documente din sec. XV a satului Vârciorova ne impune să căutăm semi-slavizarea numirei citate cel mai de vreme în veacul anterior, vedem că dăm tocmai atunci de împrejurări istorice priincioase pentru mișcări de populații.

Iată cum se lămurește timpul — pentru cazul nostru cel mai târziu, — când s'a suprapus un strat de populație slavă peste cea românească, lăsând, după dispariția lor, acele urme în toponimie care ne-au înlesnit să vedem timpul când s'a putut întâmpla o asemenea stratificare etnică. Urmele acestui

---

15) Acest fapt este interesant, pentrucă trebue pus în legătură cu numirea de „Ungureni", de care se va vorbi mai departe.

element nou slav sudic se observă cu prisosință în limba și în toponimia județelor din Nordul Bulgariei și Serbiei, care ne duc și la timpuri mai apropiate decât cel amintit. De altfel e lesne de înțeles că înaintări de grupuri răslețe de populație balcanică s'au întâmplat până de curând.

Trebue să mai adăogăm că tot în s. XIV în care ne-a dus toponimia, în cazul nostru, se întâlnesc și documente sârbești care vorbesc de Vlahi în Serbia[16]).

Dacă mai alăturăm și ce spune d. Weigand (o. c., p. 19) că păstorii Macedoromâni înaintează cu turmele lor până la Suha Planina, aproape de Zaiciar[17]), până unde se întind Românii din Serbia în Sud, se lămurește legătura între Daco și Macedoromâni, între cari cei din Serbia au putut fi intermediari. Când studiul limbei și al altor părți din ființa lor vor arăta punctele comune cu Macedoromânii, fără ca acestea să se întâlnească și în Nordul Dunării, atunci chestiunea aceasta va fi pe deplin rezolvată. Dar despre astea nu se poate vorbi aici[18]).

Fiindcă în legătură cu vechimea și originea Românilor din Serbia s'au adus în discuție și numirile ce le au aceștia după diferitele regiuni, trebue să le luăm în discuție, ca să vedem ce valoare au pentru chestiunea noastră.

Numirea de *Ungureni* ce se dă unei părți din Românii Crainei și celor ce se întind — în Vest — spre Morava, nu e numai decât o dovadă că sunt veniți de curând din Ungaria. Ca și limba lor și această numire arată mai curând că — pre-

---

16) Cf. doc. publ. de Hajdău în *Arhiva Istorică*, III, p. 85, sqq. Deasemenea Hurmuzaki, I, 2, p. 771 sqq.

17) Intinderea până spre Macedo-români a Românilor din Serbia o arată și numirile care derivă din *Vlah* și care se întâlnesc împrejurul Nișului. După acestea se va putea reconstrui fâșia de legătură de care e vorba. Numirile acestea pot fi văzute și pe hărți cu scara 1 : 200.000. — Cf. mai sus (p. 256) și nota despre atestarea Românilor din Serbia, în s. XVII, la Marsigli.

18) Citez numai existența formei *cavtă*, în care *u* a evoluat la *v*. Acelaș proces este și în macedorom. *caftă* (=caută). — Cf. și cele spuse în privința acestei legături, în partea întâi a studiului nostru.

cum astăzi etniceşte — tot astfel altădată politiceşte a ţinut de masa cea mare a populaţiunei româneşti, care este astăzi sub stăpânirea ungurească. Se ştie adecă că o parte din Nord a Bulgariei şi Serbiei, dela Vidin sper Apus, a ţinut în s. XIV de Unguri. Numirea de *Ungureni* apare astfel ca o urmă a vechei situaţiuni politice [19]), iar ulterior a fost menţinută mereu prin continuă admigrare de noi elemente ungureneşti, cari, potrivit poziţiunii geografice, înaintează şi astăzi tocmai în regiunea unde găsim numirea.

Că o populaţie păstrează numele teritoriului din care a făcut odată parte, se poate vedea din numirea de *Vlăşceni* ce se dă locuitorilor din un colţ al jud. Dâmboviţa care odată făcea parte din jud. Vlaşca [20]). Tot aici trebue amintit faptul că în *Tăchiña* numai locuitorii de pe o singură uliţă sunt consideraţi ca Ungureni, deşi satul cade în regiunea cu Românii, care se cred a fi veniţi din Banat. Deci în însuşi cuprinsul aşa zişilor „Ungureni" se face o deosebire între locuitorii vechi şi cei noi, veniţi de curând din Ungaria, care fac să perziste astfel numirea respectivă. Iată de ce cred că nu poate servi ca argument pentru susţinerea venirii acestor Români dintru început din Ungaria. Ei se mai numesc de altfel şi *Munteni*.

Numirea de *Ţărani* care în Craina există alături de cea de *Mărgininţi*, (= cei dela margine, din spre Dunăre) e şi mai uşoară de explicat. Numirea aceasta se dă în unele părţi, ca şi aici, locuitorilor dela şes, plugarilor, spre deosebire de *Munteni*, cum se numesc pretutindeni locuitorii dela munte [21]). In Bucovina, care geograficeşte se aseamănă întru câtva cu Craina Serbiei, există aceste două numiri cu aceeaşi semnificaţie. In ambele regiuni trecerea dela munte la şes e foarte repede, iar şesul e foarte puţin. Şi într'o parte şi în alta cei ce se ocupă cu agricultura în foarte puţin depărtatul şes — numit *Ţară* [22]) — se chiamă *Ţărani*, iar cei de sus dela munte

---

19) Regiunea aceasta a mai fost sub stăpânirea austriacă după pacea dela Paszarovitz, dar numai 21 ani (1718—1739), încât aceasta n'a putut da naştere numirii de „Ungureni", ci numai a întărit-o pe cea veche.

20) V. studiul „jud. Dâmboviţa" al diacon. N. M. Popescu, în acest anuar.

21) Vezi şi articolul d-lui Puşchilă, în *Anuar*, pag. 182 şi a.

22) Cf. şi revista Transilvania, II, 1911, p. 144 notă.

Munteni. Deci nici aici n'au dreptate cei ce cred că numirea de Țărani ar indica orginea acestora din Țara Românească.

Emigrarea dela Nord la Sud peste Dunăre a fost totdeauna și se observă și astăzi. Acelaș fenomen se observă întocmai dealungul Carpaților și a altor granițí. Dar, precum am spus, numirea nu poate sta în legătură cu emigrarea, ci cu caracterul ținutului în care locuesc *Țăranii* din Craina.

O graniță precisă nu se poate fixa între aceste două curente, fiindcă se întâmplă un amestec continuu între ele. Astfel un argument însemnat de înaintarea populațiunii cu limbă de caracter bănățănesc din spre Vest în spre Dunăre — ca un exemplu al amestecului amintit — este numele arborelui *giugastru*. L'am înregistrat cu acest fonetism în satul Reca, care e așezat într'o vale, de unde interesul îi duce pe Români — cu sălașele — mai mult spre Munteni, dar are ieșire imediată la Dunăre. După fonetismul graiului de aici trebuia să sune *jugastru* (cu *j*). A rămas însă cu fonetismul populației care l-a importat din spre Vest și care nu-l putea pronunța altfel decât așa cum sună acolo unde crește acest arbore [23]).

D. Weigand l-a cules tot în forma *giugastru* în *Povârșca* (regiune de Margininți) fără a-l putea explica [24]), fiindcă nu s'a gândit la faptul geografic amintit mai sus.

Iată cum se poate vedea și infiltrarea de elemente din o parte în alta.

Cu toată fuziunea de elemente ce se produce acolo unde două populații se ating, totuși o graniță se poate trage tocmai pe acolo pe unde se produce acest fenomen. In cazul nostru granița sau mai bine zis linia de fuziune merge astfel: Tăchia, Sâp, Reca, Vratna, Iabucovaț și apoi se pierde spre Miroci și Plamma, care sunt ultimele puncte de unde am putut culege date. In unele puncte e mai puternic un curent. In Vratna de ex. cel din vest, iar în altele celălalt. Așa este Iabucovaț

---

23) Comp. — în legătură cu aceasta — cum deduce *Schrader* (Die Indogermanen, Leipzig, 1911) din existența numelui de pește *lipar* (?) la popoarele germanice, că acestea au locuit și pe lângă Marea Neagră, în care trăește acest pește. Cuvântul este deci și el un fenomen etnografic când îl studiezi după întinderea geografică a lui.

24) „Nich zu erklären vermag ich *džugastru* (cit. giugastru)... trotz *žug, žoi, žur*, etc. (cit. jug. etc.).

Afară de acestea trebue amintită numirea de *Mistriţoi* [25], care există pe ambele maluri ale Dunării, în regiunea aceasta. Aceştia sunt cei cari fac căsătorii mixte: un tânăr din Serbia ia o fată de peste Dunăre sau viceversa. Tot aşa se numesc şi copiii lor. Avem deci în această numire ideea de „amestecaţi", fenomen care se întâmplă totdeauna dealungul granițelor, dar în nici-o parte, după cât ştim, nu e legat de o numire specială ca aici. Aceasta arată vechimea noţiunii de graniţă ce a existat între Românii de pe malurile Dunării, dar în acelaş timp şi amestecul continuu ce a trebuit să se întâmple între populaţiile de pe un ţărm şi celălalt. Faptul, de altfel întăreşte şi mai mult ceeace spuneam mai sus despre *Ţărani.*

Ideea că sunt sub stăpânirea sârbească, face ca de multe ori aceşti Români să se numească şi „Sârbi", înţelegând prin asta „supuşi, cetăţeni sârbi". De aceea trebue să întrebi pe ţăranul cu care convorbeşti, ce limbă mai ştie, ce limbă a învăţat de copil, pentru ca să ajungi, încetul cu încetul, să afli şi să declare singur că e Român. Iţi va spune atunci că dela „muica" rumânește a învăţat, dar că el e Sârb, iar limba lor rumânească e „proastă" nu e ca cea din *Vlaşca* (sau *România).*

Acest fapt ne arată cât de atenţi trebue să fim în asemenea cercetări. Ne mai dă de bănuit, că numirile din autorii vechi despre popoarele ce locuiau în ţările noastre, stăpânite odată de Bulgari, Unguri, etc., au putut să fie date în chipul arătat mai sus, aplicându-se numele stăpânitorilor şi la supuşii de altă limbă.

Din cele discutate cu privire la vechimea Românilor din Serbia reiese că aceştia au asimilat o parte mare de Slavi (Sârbo-Bulgari). Aceasta s'a văzut mai ales din toponimie.

Dar jertfele acestei lupte de asimilare sunt mulţimea de slavisme noui intrate în graiul românesc, socotind numai după cele ce am constatat în Craina.

De aici înainte situaţia se va schimba. Nu vor mai fi în

25) Cuvântul e derivat din *mistreţ* (mai vechiu *misteţ), care e latinul *misticius*, „né d'une race mélangée" (e atestat cu acest înţeles în Hieronymus). Corespunde francezului *métis*.

luptă numai puterile proprii ale celor două popoare, ci Sârbii vor fi ajutați și de forța pe care o dă statul. Românii vor rămânea pe un nivel tot mai jos, pentrucă nu vor putea lupta mai departe, decât tot cu vechea armă a rezistenței de rasă, care oricât de puternică ar fi, cu greu va mai putea rezista armelor moderne de asimilare: școala și armata. Pentru știință însă, în momentul de față, tocmai această situațiune este priincioasă. Dintr'un astfel de ținut unde nu s'a scris niciodată un cuvânt românesc, unde influență cărturărească prin limba națională nu există, se pot aduna date mai pure, mai sigure, nu numai de limbă, dar de tot ce e important ca vechime în vieața unui popor.

L. T. BOGA

ROMÂNII DIN SERBIA

Publicată în „*Anuar de Geografie și Antropogeografie*", an. II, 1911—1912, București, 1912, cu o schiță în culori și o hartă a întinderii elementului românesc din dreapta Dunării.

ROMÂNII DIN SERBIA

de **L. T. Boga**

In Serbia, pe țărmul drept al Dunării, pe văile râurilor Timoc, Porecica, Pec, Mlava, Resava și Resavița, precum și pe ramurile munților Golubine, Miroci, Garvan, Starița, Omoli și Belanița se află azi răspândite o mulțime de sate cu o populație exclusiv românească sau pe alocurea amestecată cu Sârbi.

Iar în vecinătate, între Morava și Lim, se întinde un întreg ținut bogat în numiri românești, care poartă vie amintirea locuitorilor de neam românesc ce au trăit altă dată acolo [1]).

Trecând granițele de azi ale statului sârbesc, Bosnia, Herțegovina și Istria sunt încă în mică parte locuite de Români; și Croația și Slavonia au sălășluit altădată o ramură de Români [2]). In Muntenegru se păstrează și azi icoana traiului Românilor din vremurile trecute. Munții din sudul Peninsulei Balcanice sunt încă plini de turmele păstorilor Aromâni.

Pentru lămurirea legăturii între trecut și prezent, pentru cunoașterea deplină a vieții românești, geografia este chemată să aducă o însemnată contribuție [3]).

* * *

Este în deobște cunoscut cât de numeros era elementul românesc în evul mediu în Peninsula Balcanică. Hrisoavele domnitorilor sârbi sunt pline de amănunte cu privire la locu-

---

1) Dr. I. Țvijič: *Naselia*, vol. I, pag. 143; L. Covacevič și L. Iovanovič: *Istoria sârpscog naroda*, vol. I, pag. 115.

2) N. Densușianu: *Macedo-Românii din Croația și Slavonia.*

3) Vezi studiile publicate in *Anuar de egografie și antropogeografie*, Anul II, pag. 177.

rile lor de așezare, une ori chiar la modul lor de traiu și organizație.

Se pare că centrul așezării lor era Vilaetul Cosovo, împreună cu părțile sudice ale Serbiei de Vest, ajungând până la muntele Rudnic [4]).

Până acum nu s'a putut stabili încă timpul completei asimilări a Românilor în massa Slavilor. Asimilarea de sigur s'a început atunci când Românii aceștia, mai mult rătăcitori, au început să se stabilească fie prin satele sârbești, sau își fundau sate în regiuni cu sate sârbești.

Cei dintâi au avut o viață mai scurtă, iar ceilalți, rupând legătura cu întreaga massă românească, deși au putut rezista ceva mai multă vreme, au trebuit să se piardă în mijlocul Sârbilor, lăsând până azi în numele satelor sau munților amintirea unor așezări românești în acele locuri.

Deocamdată să cercetăm ținutul dintre Porecica, Dunăre și Morava ocupat azi de Români [5]). Numele multor sate, azi românești, sunt pomenite în hrisoavele cnezilor sârbi [6]), fără să se facă mențiune de populația care locuia în ele [7]). Cercetătorii Sârbi nu atribue însă o vechime prea mare actualelor sate cu nume vechi, căci cele mai multe — susțin ei — s'au risipit odată cu stabilirea dominației turcești; iar satele actuale s'au fondat abia mai târziu, luând numele satelor vechi [8]).

Epoca ce a urmat după căderea statului sârbesc sub Turci, constitue pagina cea mai întunecoasă din istoria Sârbilor, de aceea și trecutul acestui ținut ne este prea puțin cunoscut. Dar mulțimea siliștilor și sbegurilor ne arată că o vieață sbuciumată a dus populația din aceste ținuturi; că așezările omenești erau foarte puțin statornice și că multe din cele vechi au dispărut pentru ca mai târziu să fie din nou fondate.

---

4) Și în partea de Răsărit trebue să fi existat așezări românești, în partea de Apus sunt constatați în hrisoavele banilor din Bosnia.

5) In lucrarea de față va fi vorba numai de Românii cărora li se dă numele generic de „Ungureni".

6) Jdrelo, Voșanovaț, Costolaț, Voluia, Osanița, Vrâbovnic, Slatina, Sena, Sfiniari, Gigrenița, Subsca, Țerova, Bucovic, Cuceaina, Popovți, Uroevo.

7) I. Vuič: *Puteșestvie po Serbii*, pag. 71—73.

8) L. Iovanovič: *Naselia*, vol. II, pag. 283.

Populaţia se afla într'o continuă mişcare: când se retrăgea prin desimea codrilor, când venea în câmpie, pentru ca apoi iar să pribegească uneori şi peste Dunăre, spre a scăpa de furia prigonitorilor.

Iar din această deasă mişcare a rezultat aspectul atât de variat al populaţiei din acest ţinut, care păstrează încă amintirea acelor vremuri de bejenie în tradiţiile fondării satelor, în cântece sau legende.

Acestor vremuri de mişcare a populaţiei sârbeşti atribue scriitorii sârbi prezenţa Românilor în aceste ţinuturi. Asupra timpului aşezării Românilor în Serbia, unii [9]) scriitori sârbi duc începutul aşezării pe la sfârşitul secolului al XV, alţii [10]), prin secolul al XVII, iar cei mai mulţi le atribue o aşezare cu totul recentă. Cu toţii însă, observând vecinătatea Ungariei şi a Ţării Româneşti cu ţinutul unde sunt aşezate satele româneşti, cunoscând şi existenţa printre Români a numirilor de „Ungureni" şi „Ţereni", susţin că populaţia românească din Serbia este venită din Ungaria şi Ţara Românească [11]).

Intr'adevăr, din cercetarea Românilor din Serbia rezultă că au existat două mişcări puternice de imigraţie ale elementului românesc: unul în Răsărit din spre Ţara Românească [12]), altul în Apus dinspre Ungaria. O limită exactă între aceste două curente este greu de stabilit. La prima vedere s'ar părea că curentul românesc din Ungaria a pătruns adânc spre Răsărit; găsim însă şi multe elemente din curentul din Ţara Românească, înaintat până în satele cele mai îndepărtate din Apus [13]).

In partea de Răsărit ţărmul Dunării este împestriţat cu o mulţime de sate româneşti, dela Golubaţi până la Techia, în timp ce ţărmul Dunării stâncos şi pe alocurea acoperit cu

---

9) Carič: *Sârbia,* pag. 92 ...pe la anul 1481 principii Pavo şi Zmai şi Despotul Vuc au strămutat vre-o 50.000 de locuitori în Banat, aceste ţinuturi trebue să fi rămas cu desăvârşire deşerte. Aşa s'a creat posibilitatea stabilirii unei populaţii străine etc.

10) Iaczič: *Despre neamurile din Cnezatul Serbiei,* Petersburg 1873, pag. 24.

11) Operele citate.

12) Fotino: *Istoria Daciei,* pag. 156 ...peste 15.000 de locuitori, atât de peste Olt cât şi de dincoace au fugit peste Dunăre. Vezi L. T. Boga: *Românii din Macedonia,* etc., pag. 25.

13) Iovanovič: *Naselia,* pag. 357.

nisipuri întinse [14]) a îndepărtat așezările omenești spre interior, unde abundența pășunilor, bogăția pădurilor ca și fertilitatea câmpiilor au favorizat aceste așezări. Doar la gura vre-unui râu ce se varsă în Dunăre găsim grupat câte vre-un sat [15]), restul țărmului este aproape nelocuit.

Urmărind deaproape toponimia, se vede că dela Turia, Duboca și Voluia numirile românești devin mai numeroase· de aci începe viața românească intensă, de aci așezările când se îndesesc în formă de sate, când se împrăștie în formă de sălașe pentru a forma șirul acela prelung de sate românești dealungul râurilor Porecica, Pec, Vitovnița, întinzându-se la ani. Zvezdženenți-s dželа Cosovo".

Până de curând au existat câteva sate românești și dincolo de Morava, însă Românii aceștia, îndepărtându-se de masa românească compactă, au fost asimilați de populația sârbească [16]).

Cu privire la vechimea așezării Românilor din aceste locuri, printre populația românească de aci există azi încă amintirea mai mult sau mai puțin lămurită a timpului de așezare.

„Moșu-meu a venit džin Almaj — ne spunea un Român din Metovnița — a trecut pe la Tăchia, aiš, a fost pustă. Fost-a Măgerie, fost-a Vlașca dže acolo-s veniți ai noștri. Aiș n'a fost nima, numa joavine: căprioare, șerbi. Sunt așa.... 600 dže ani. Zvezdženenți-s dželа Cosova".

Și ceilalți Români din satele din jurul Zaecearului știu: că-s veniți din „Măgerie" din „Nemție" sau în genere „dže džincolo".

Sunt însă numeroase cazuri când unele familii își amintesc și numele satului de unde au plecat, iar aceste familii nu sunt cele din urmă așezate în sat [17]).

Inainte de a pune în discuție câteva fapte cari vor aduce oarecare lumină în chestia vechimii Românilor din Serbia, să vedem, ca specimen, cum s'a păstrat tradiția formării unui sat românesc, *Ranovaț*, din regiunea Mlavei.

---

14) *Glasnic*, vol. XVI, pag. 197 și următ.

15) Bârnița, Dobra, Doni, Milanovaț, Golubine.

16) *Glasnic*, Vol. IV (anul 1852) la pag. 230 printre satele românești sunt menționate și *Culici, Radinaț* și *Lipe*. In lucrarea sa *„Printre Românii noștri"*. D. T. Gheorghevič la pag. 6, spune că aceste sate azi sunt sârbești.

Satul Ranovaţ [18]) înainte vreme era aşezat pe locul numit azi Bogatinaţi. Nu se ştie cari familii anume formau satul. Se ştie numai că din cauza prigonirilor turceşti, acele familii au fost nevoite să se coboare în valea râului Vitovniţa. Una din aceste familii s'a aşezat pe locul numit azi Stanulovaţi.

Cele dintâi familii venite aci au fost Raiţoñi, din Caransebeş. Erau în total 5 case. Apoi vin din Vitejevo-Budimireşti, iar din Lugoj-Zgărşoñi. Puţin după ei mai vin încă alte patru familii [19]).

Atunci satul avea aproape 35 de case, şi Turcii lasă pe locuitori în linişte. Nu după mult timp însă, fiind din nou atacaţi de Turci, Românii părăsesc satul şi unii din ei se duc la locul numit azi Petărje-Pole, iar alţii fug în Melniţa şi Cladurovo.

Cei plecaţi la Petărje-Pole fundează satul Vişniţa, unde mai vin câteva familii noui [20]). Atacându-i Turcii şi aci, Românii fug pe muntele Orlevo, bogat în păduri, unde tăind pădurea în interior îşi fac locuri de aşezare şi fondează un sat numit Orlevo, unde mai vin şi alte familii [21]).

Aceasta a avut loc pe la începutul secolului al XVIII. Lipsa de apă probabil îi sileşte să se mute şi de aci şi să se aşeze pe valea râului Vitvoniţa [22]), iar noul sat luă numele Ranovaţi.

Cu timpul mai vin şi alte familii din Ungaria, Craina, Ţărna Reca şi România, cari se aşează nu în sat ci în apropiere şi astfel satul a luat forma răspândită de azi [23]).

Tradiţia aceasta a formării satului Ranovaţ este adeverită şi de urmele unor vechi locuiri ce se găsesc azi la locurile amintite de tradiţie: Stanulovaţi, Orlevo şi pe valea Vitovniţei [24]).

---

18) L. Iovanovič: *Naselia*, Vol. II, pag. 406.

19) Taflagonii din Caransebeş, Marcoñi din Giurgiu, Zarioñi din Almaj şi Antanazoñi din Caransebeş.

20) Fusoñi şi Ciocoñi din România, Rotundoñi şi Laloñi din Ardeal.

21) Dailoñi şi Mitaroñi din Revasa, Pistroñi din Craina, Vrecioñi din România, Crinuleşche din Tărnani şi Floranii din Cladurovo.

22) Poporul atribue această aşezare unui Voevod sârb.

23) Azi satul are 816 birnici cu 590 case. Trei pătrimi din locuitori trăesc în sălaşe.

24) Lângă Petărje-Pole, al treilea loc de aşezare a satului Ranovaţi se află un sbeg şi alături „*arşiaţ*". Este probabil ţinutul unde Românii

Din mutarea atât de deasă a locului de așezare a satului Ranovaț ne putem explica mulțimea „siliștilor și sbegurilor" depe întreg cuprinsul teritoriului sârbesc de Răsărit [25]). Ele sunt așezări mai vechi decât actuala așezare a satului, nu trebue însă să le atribuim o vechime prea mare.

Existența satului Ranovați este pentru prima oară constatată la anul 1733, când ni se spune că avea 60 de case [26]). Cercetând topografia hotarului Ranovaț observăm că marile unități geografice poartă numiri sârbești, iar cele mici românești. Așa de pildă este Vitovnița [27]), râu principal, iar afluenții lui pe dreapta sunt: ogașul Ierc, ogașul Pădurea, ogașul Găina, ogașul Roșul, ogașul Petruș, ogașul Boroga și ogașul Dorop [28]).

Deocamdată semnalăm numai acest fapt, rămânând ca importanța lui să fie subliniată la cercetarea toponimiei întregului ținut.

Pe calea tradiției s'ar putea stabili, cred, vechimea satelor din întreaga regiune a Mlavei, precum și vechile locuințe ale locuitorilor din aceste sate [29]).

Când este vorba însă să se stabilească vechimea unei populații răspândită pe o întindere așa de mare, tradiția nu este unicul isvor de informație și cu atât mai puțin poate fi un argument hotărîtor.

Pentru cercetările de asemenea natură este cunoscută importanța toponimiei, a limbii, portului, obiceiurilor și în genere a tuturor manifestărilor sufletești cari caracterizează ființa acelui popor.

Un scriitor sârb [30]) pentru a dovedi caracterul sârbesc al ținutului locuit de Români, spune că „numele localităților, râurilor, dealurilor și munților cu mici excepții sunt sârbești".

și-au făcut loc de așezare prin arderea pădurii. (Vezi planșa No. 1) întocmită după Atlasul publ. *Naselia*, II. de Dr. Tvijici.

25) Ele sunt tot așa de numeroase și la apus de Morava.

26) *Glasnic*, Vol. LVI, pag. 153.

27) Nume cunoscut încă în Secolul al XIV-lea.

28) Afluenții din partea stângă sunt: ogașu Mortul, ogașu Florii, ogașu Mare, etc.

29) L. Iovanovič: *Naselia*, Vol. II, pag. 303 și următ.: Jdrelo, Stamnița, Vitovnița, Rașanaț, Dubocica, Melnița, Lescovaț, Busur, Vlaoli.

Intr'adevăr satele, afară de câteva [31]), deasemenea întinsele ramuri de munţi, râurile mari, toate au numiri sârbeşti, însă măgurile, păraele, izvoarele, vălcelele în unele locuri nu poartă decât numiri româneşti.

Din acest punct de vedere hotarele satelor Duboca, Voluia, Maidan-Pec şi Boletin formează un ţinut caracteristic, din cercetarea căruia se vor putea lămuri unele chestiuni în legătură cu vechimea Românilor din aceste ţinuturi [32]).

Numirile româneşti aci sunt aşa de numeroase, încât întreg acest ţinut are un aspect românesc pronunţat.

Insă printre numirile toponimice româneşti câteva sunt de o însemnătate deosebită, întrucât ele ne vor ajuta la lămurirea chestiei aşezării populaţiei româneşti în aceste ţinuturi. Numirile româneşti cele mai des întrebuinţate în acest ţinut sunt: *ogaş* [33]), *tâlvă* [34]), *cioacă* [35]), *cărşe* [36]), iar în apropiere găsim şi numirile *cucă* [37]), şi *priod* [38]).

In întreaga toponimie românească ele nu sunt cunoscute decât de ţinuturile din Ungaria ocupate de Români, iar în România, foarte sporadice de altfel, ele desigur că se datoresc populaţiei româneşti din Ungaria, care a înaintat până în ţinuturile unde se află ele [39]).

Şi în Serbia fără îndoială ele trebuesc atribuite populaţiei româneşti, care s'a revărsat în acest ţinut, venind din Ungaria şi ocupând mai ales părţile prielnice pentru păstorit [40]).

---

31) Pârliţa, Valecoaňe (compus din Vale cu àňiňi) Şerbanovat, Zlot, etc.

32) Vezi planşa No. 2.

33) Liuba Iana: *Topografia satului şi hotarului Măidan;* Caransebeş 1894. Aşa se zice la noi unui pârâu.

34) idem, toate dealurile şi munţii cu coamă (culme) lungăreaţă, rotundă.

35) idem, mai multe înălţimi sau dealuri.

36) idem, vârfuri stâncoase.

37) idem, deal care stă singur între dealuri despărţit prin văi.

38) idem, locul de unde se începe drumul stâncos peste un deal.

Toate aceste numiri le găsim răspândite pe întreg teritoriul Serbiei locuit de Români.

39) *Dicţionarul geografic al Judeţului Mehedinţi,* pag. 211 şi 282.

40) Ţinutul a cărui toponimie o cercetăm este păduros şi bogat în păşuni.

Iar dacă cercetăm mai de aproape numirile româneşti, observăm că multe din ele ne indică origina lor sârbească şi romanizarea lor mai târzie ca formă. Astfel numirile sârbeşti, *Voluia* [41]) *Golobârde, Oreşcoviţa Bosilcovaţ, Steniac Zurcoreca* azi ca formă sunt româneşti: *Valea Voluia, ogaşul Golobârde, obârşitura Oreşcoviţa Cracu Bosilcovaţ, ogaşul Steniac, ghiamăna Zurcoreca.*

Găsim deasemenea numiri româneşti pentru unităţi geografice mici, împrumutate dela numirile sârbeşti a unităţilor geografice mai mari: *ogaşul Jeleznic, gheamăna Broghiţa, ghiamăna Ravna reca* [42]).

De altfel toponimia acestui ţinut a păstrat câte-va numiri, cari ne lămuresc pe deplin această chestiune a împrumutului numirilor sârbeşti.

Numirea cea mai caracteristică în această privinţă este *Chiamăna Blizna,* numele unui părâu, afluent al râului Velica Blizna. Imperecherea aceasta a două cuvinte cu acelaş înţeles [43]), — unul românesc şi altul sârbesc — pe care o găsim la o numire românească a unui pârâu din acest ţinut ne arată cu prisosinţă că trebue să se admită un împrumut, explicarea acestui nume într'alt chip fiind imposibilă.

Trebue să se admită anume că la numele sârbesc împrumutat dela râul Blizna, s'a adăugat numirea românească *ghiamâna,* care exprimă înfăţişarea locală a două pârae apropiate, şi astfel s'a format numele *Ghiamâna Blizna* [44]).

Din cercetarea toponimiei acestui ţinut rezultă cu evidenţă că Românii la venirea lor în aceste ţinuturi au dat peste o populaţie sârbească rară, care le-a transmis numirile toponimice sârbeşti.

Aceste numiri parte au fost păstrate, cele mai multe românizate, iar unele schimbate; toate însă azi încă păstrează caracterul populaţiei dela care au fost împrumutate [45]).

---

41) Cunoscut în Sec. al XIV.

42) Afluenţi ai râurilor: Jeleznic, Cesto-Broghiţa, Ravna-reca.

43) Blizna = ghiamăna.

44) Numirea *ghiamănă* o mai găs'm şi la alte pârae: *ghiamăna Broghiţa, ghiamăna Ravna-reca, ghiamăna Grebenarului, ghiamăna Streniacului, ghiamăna Zurcoreca,* aşa încât nu se poate admite că la numele *ghiamăna Blizna* s'a tradus în româneşte numirea sârbească.

45) De relevat numirea caracteristică din acest punct de vedere: *Va-*

Se pare însă că erau și locuri lipsite de așezări pe cari Românii siliți de felul ocupației lor, păstoritul, au trebuit să le cerceteze și să le locuiască. Toate aceste locuri au primit nume curat românești; cele mai multe din ele arătând compoziția [46]) solului sau configurația [47]) lui, flora [48]) sau fauna [49]) ținutului.

Numărul considerabil al numirilor toponimice românești, mai ales pentru unitățile geografice mici, ne arată că Românii au cutreerat, pas cu pas, vreme îndelungată, unele locuri și au fost dacă nu singurii desigur cei mai numeroși locuitori ai lor.

Din cercetarea toponimiei pe de altă parte am văzut în ce împrejurări s'a așezat populația românească în aceste ținuturi, precum și vechile lor locuri de așezare [50]).

Să cercetăm însă mai departe și alte părți caracteristice populației românești din aceste ținuturi, cari sunt în legătură cu preocuparea lucrării de față.

Despre formele ce prezintă așezările Românilor din Serbia s'a mai vorbit și altădată [51]). Insă ceeace este caracteristic pentru întregul ținut locuit de Români sunt: *sălașele.*

In acest ținut prin sălaș se înțelege nu numai locuința omului, adăpostul vitelor, ci și întreaga „imànie" (avere) așezată afară din sat: pășunea, livedea, țarina [52]). Tocmai în acest fapt constă și însemnătatea etnografică a sălașului. „Sălașul cu această întrebuințare nu merge la Sud mai departe de muntele Rătan, dar și pe această întindere însemnătatea lui scade dela Nord spre Sud. De aci se vede că sălașul este în legătură cu populația românească. La Români sălașul are importanța arătată, însă și Sârbii din aceste părți s'au obicinuit cu modul de traiu al sălașului" [53]).

Modul de traiu a sălașului, care este caracteristic în-

46) Ogașu pământu roșu, tâlva roșa, piatra niagra.

47) Ghialu repighe, culmea sfreghel.

48) Ogașu cu carpin, ciuca cu fieriga, ciuca cu frasine, la ceiș, ogașu cu prune, ogașu smidos, ogașu scoruș, ogașu scumpinu, cârșe cu scumpine.

49) Ogașu albine, ogașu cu cerbi, gaura ursului, valea lupească.

50) Vezi pag. 6.

51) *Anuar de Geografie și Antropogeografie*, anul II, p. 191.

52) L. Jovanovič: *Naselia*, pag. 272.

53) Dr. I. Țvijiči: *Naselia*, Vol. I: *Probleme antropogeografice în Peninsula Balcanică*, pag. 128.

tregului ținut, a fost introdus de populația românească așezată în aceste locuri.

Felul acesta de așezare al locuinții omenești și a adăpostului vitelor afară din sat este cunoscut și la Românii din Banat și este în legătură cu ocupația lor de predilecție, păstoritul.

La ei însă numirea de „sălaș" este dată numai pentru adăpostul vitelor, locuința omenească, având și ea un nume a parte, colibă [54]).

Intinderea de azi a sălașului probabil s'a născut în ținuturile de azi ale Serbiei, locuite de Români, datorită vremurilor atât de turburi în cari au trăit Românii din aceste ținuturi. Intr'adevăr, mulțimea siliștilor și sbegurilor din aceste ținuturi ne arată cât de nesigur era traiul în locuri mai deschise, expuse încălcărilor zilnice ale Turcilor [55]). In asemenea împrejurări, mai ales pentru Românii păstori, pădurile erau cele mai prielnice locuri de așezare, unde ei își puteau adăposti familia și vitele lor.

Aci câteva lemne împletite cu nuele și un „astrucământ" de frunze trebue să fi adăpostit pe oameni și vite la olaltă, și astfel sălașul devenea și locuința omului. In jurul sălașului era locul de pășunat pentru vite, tot aci se afla și curătura unde se putea face câte puțină agrciultură. Toate aceste erau în imediată apropiere a sălașului, formau cu el un tot întreg, întreaga „imànie" a Românului, care cu timpul le-a cuprins pe toate într'un singur nume și cu chipul acesta sălașul devenea o formă de așezare, continuată și după încetarea împrejurărilor cari i-au dat naștere.

Azi traiul la sălașe este foarte răspândit în ținuturile locuite de Români, iar unele sate nu se compun decât din sălașe [56]). Aceste sate nu sunt propriu zis sate, ci o mulțime de sălașe împrăștiate prin pădure, și adeseaori la distanțe considerabile unele de altele [57]), cari ne reamintesc traiul de odinioară al Românilor din aceste ținuturi. Cercetările ulterioare vor stabili dacă ele sunt o continuare a stării din trecut, și mai ales dacă nu cumva intreaga populație românească de

---

54) Liuba-Iana: *Topograiia satului și hotarului Măidan*, p. 103.

55) Locuitorii fugeau prin păduri spre a scapa și de bir.

56) Satul Tanda de pildă e compus numai din sălașe.

aci a trăit la început prin sălașe și apoi a fundat sate grămădite [58]).

Este neîndoios însă că populației românești i-se datorește existența în Serbia acestui fel de așezare, care după cum am văzut este cunoscut și Românilor din Banat.

La port nu vom examina decât părțile comune — împrumuturile — intre portul românesc și cel sârbesc, căci ele pe lângă că sunt cele mai caracteristice, de multe ori pot să ne dea indicații și asupra contactului mai vechiu sau mai nou care a existat între aceste două populații.

In ținuturile Serbiei locuite de Românii Ungureni, mai cu deosebire în satele de munte, se poartă în tot timpul anului un fel de căciulă mare și lunguiață de piele de oaie, cu lâna lungă, numită *călăbăț* [59]).

Călăbătul în aceste părți este podoaba de cap comună Românilor și Sârbilor. Cercetătorii sârbi recunosc cu toții că forma aceasta a căciulii a fost împrumutată de către Sârbi dela Români [60]).

Călăbățul are un aspect de căciulă păstorească, mărimea lui simbolizând oarecum această îndeletnicire în cea mai mare a ei înflorire. Românii din aceste ținuturi, deși se ocupă cu păstoritul, nici în prezent nici în trecut n'au stăpânit turme mari de oi, aci ei n'au văzut nici odată acea înflorire a păstoritului pe care călăbățul vrea s'o simbolizeze prin mărimea lui.

Patria călăbățului trebuie căutată aiurea [61]). Intr'adevăr și la Românii din Ungaria este cunoscut încă de demult acest

---

58) Dr. I. Țvijič: op. cit., pag. 128—9.

59) Românii îi zic și simplu căciulă, iar Sârbii „șubara",

60) Carić: *Serbia*, pag. 120: Toți Românii poartă căciuli mari și păroase de piele de oaie, în unele părți țuguiate și înalte, in altele rotunde și joase. Astfel de căciuli sunt purtate și de către Sârbii din Jvijd, Homol, apoi de cei din jud. Chiupria și Alexinaț — afară de Morava — de cei din județul Țărna-reca in jurul Rătanului și Brezoviței și in județul Cniajevaț în părțile cari se mărginesc cu numitele județe.

61) De altfel în însăși forma intreagă a călăbățului se reflectează par'că un ținut mai sălbatic cu o climă mai aspră decât aceia a ținutului Serbiei unde este purtat. Și ar fi interesant de urmărit cum mărimea călăbățului în părțile dinspre Morava scade, iar forma lui devine mai mult rotundă.

călăbăț, pe care îl cântă adesea ori în vechile lor balade populare: „de trei pălmi de lat în frunte"[62]).

Se știe ce desvoltare extraordinară luase păstoritul printre Românii din Ungaria ale căror turme roiau odinioară prin munții Carpați.

Mai ales epoca aceia de abundență și ținuturile acele cu păduri seculare și piscuri pururea înălbite trebue să simbolizeze mărimea și întreaga înfățișare a călăbățului.

Călăbățul, podoaba cea mai caracteristică a întregei populații din ținutul Serbiei locuit de Români, a fost introdus din Ungaria, unde căciula aceasta a fost purtată încă de demult[63]).

Părți caracteristice și comune portului ambelor populații, care să păstreze amintirea unei locuiri prea vechi și continue a Românilor în aceste ținuturi nu găsim[64]).

Ca parte mai însemnată din portul româncelor din Serbia, menționăm „șapța džin bătrâneață" cunoscută și în Ungaria[65]).

Portul Românilor din Serbia este cu totul asemănător portului românesc din Ungaria, având și el toate numirile străine împrumutate pe teritoriul Ungariei dela populațiile cu cari a venit în contact[66]).

In lucrarea de față se dă rezultatul final al cercetării portului românesc din Serbia, rămânând ca altădată să se descrie în amănunțime portul Românilor din Serbia, care prezintă un interes deosebit pentru cunoașterea deplină a acestei populații.

Limba Românilor „Ungureni" prezintă un caracter bănățenesc pronunțat, având toate elementele slave comune limbii Românilor dela Nordul Dunării, precum și numeroase elemente sârbești proprii graiului românesc din Banat[67]) la cari

---

62) Alex. Viciu: *Analele Academiei române*. Seria II, tom. XXIX, pag. 20.

Silvestru Moldovan: *Țara noastră*.

63) Este cântată în baladele novăcești.

64) Numirile sârbești din portul Românilor din Serbia le găsim și la portul Românilor din Ungaria.

65) M. Pompiliu: *Graiul românesc din Biharea*. Conv. lit. XX, p. 993. Alex. Viciu: op. cit. — Descrierea șapței. vezi Carič, op. cit. pag. 127.

66) Mai ales Sârbi și Unguri.

67) De pildă: clep (bleg), goston (oaspe), cotaie (căldare), cotariță,

se adaugă împrumuturile zilnice pe cari le fac mai ales știutorii de carte.

Cu toată această bogăție, în limba Românilor din Serbia nu se găsesc tocmai acele elemente de cari este legată amintirea vechei organizații păstorești a Românilor dela Sudul Dunării, organizațe născută pe teritoriul Peninsulei Balcanice și care s'a desvoltat și a ajuns la o însemnătate așa de mare în cuprinsul statului sârbesc de odinioară [68]).

In limbă nu găsim nici elemente particulare Românilor de aci, din cari să rezulte legătura lor veche și continuă cu teritoriul ce-l ocupă, precum și cu populația în mijlocul căreia trăește azi [69]).

Pentru lucrarea de față s'au urmărit mai ales aceste elemente din limbă, rămânând ca un studiu special al limbii făcut de filologi specialiști să cerceteze și celelalte elemente din limba Românilor din Serbia, cari pot lămuri chestiunea vechimii lor în aceste ținuturi [70]).

Ceeace caracterizează sufletul populației românești din Serbia sunt mai ales obiceiurile arhaice.

Ingrădiți în lumea lor de superstiții păgâne sau creștine, Românii aceștia par a trăi o viață din alte vremuri [71]). Iar unele obiceiuri dispărute abia de curând, cum este de pildă desgroparea morților după patru-zeci de zile dela moarte, și mai ales arderea după ceafă cu fier înroșit a bătrânilor spre a le înlesni moartea, ne reamintesc obiceiurile atât de crude ale păgânilor de odinioară [72]).

Dintre obiceiurile creștinești cel mai însemnat este *praz-*

---

68) Organizația păstorească sub șefia unui *„celnic"*. Insemnătatea ei a se vedea la St. Novacovici: *Selo*. Această organizație s'a păstrat la Aromâni, și până mai deunăzi „celnicatele" erau în floare.

69) La cercetarea toponimiei, felului de așezare și a portului s'a insistat mai mult.

70) Va trebui anume să se stabilească, *dacă limba Românilor din Serbia păstrează sau nu forme caracteristice, comune cu graiul Românilor dela Sudul Dunării, cari nu există în limba Românilor dela Nord.*

71) Satele din ținutul Mlavei — bogate în apă — dau o deosebită însemnătate izvoarelor. Vezi L. Iovanovici, op. cit., pag. 417.

72) Ca o amintire a acestui obiceiu azi unii Români *„îndânghează după cap"*, adică fac semnul crucii cu un fer (rece) pe ceafa celui ce se „prechinește" (agonie mai lungă) [la Gămzigra]. La Lugnița *„îi cruncează"* făcându-le o cruce la piept și spate.

nicul[73]). Se știe că această sărbătoare este proprie Sârbilor, și la ei *„slava"* are o însemnătate națională deosebită[74]). Acest obiceiu este răspândit și printre Românii din Ungaria și probabil că a fost primit în timpul când ei erau sub jurisdicția bisericească a Sârbilor din Ungaria. Așa că împrumutul pare să se fi făcut nu pe teritoriul de azi locuit de Românii din Serbia, ci pe un teritoriu comun Românilor, cari au acest obiceiu, precum și în împrejurări identice, cari au determinat acest împrumut.

Tot din această epocă trebue să fi rămas și obiceiul de a sărbători pe un sfânt, ca patron al satului întreg, care există la Românii din Serbia și Ungaria. Dintre obiceiurile românești dela naștere, nuntă[75]), și înmormântare[76]), cele mai multe sunt cu totul asemănătoare cu ale Românilor din Ungaria.

Iar când se va cerceta întreaga cultură sufletească a Românilor din Serbia, atunci va rezulta și mai evident legătura strânsă, care există între populația românească din Serbia și Ungaria și se va lămuri astfel vechimea populației românești din ținuturile Serbiei de Răsărit.

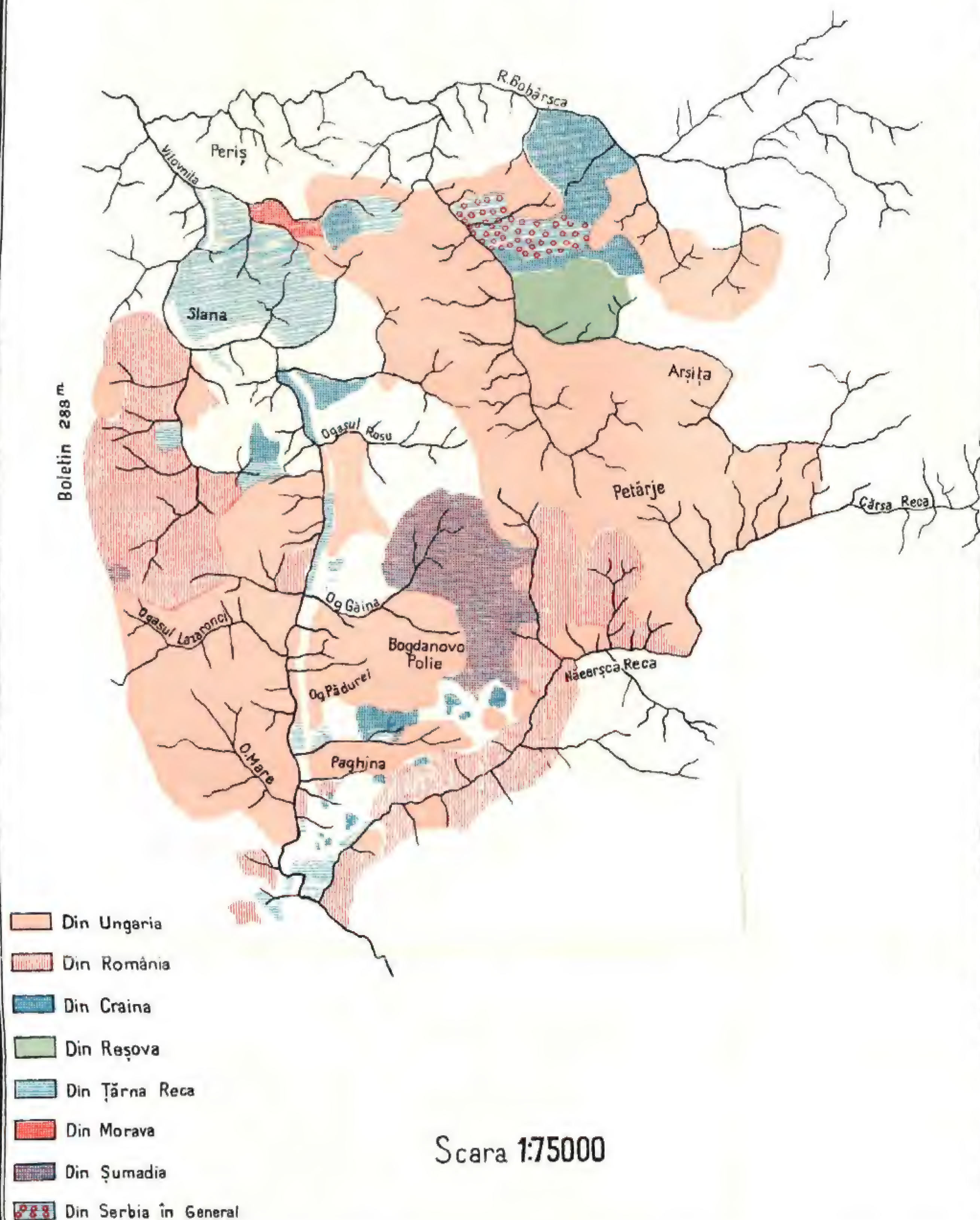
73) Sărbătorirea unui sfânt, patron al casei, care durează trei zile: I la cină, II la trup (la prânz), III la coadă (la prânz) [Gămzigrad].

74) Carič op. cit., pag. 170.

75) La Românii din Serbia când un tânăr se însoară și se duce la casa socrului, ia și pronumele nevestei sale [Vezi Descrierea populară a Ardealului de Silvestru Moldovan]. Este obiceiu românesc, la Slavi nu există: S. S. Bobceff: *Bălgarscata celeadna zadruga*, p. 60.

Interesante de relevat și numirile *govia* pentru mireasă și *dârză* pentru zestre pe cari le găsim la Românii din Serbia și cari sunt în legătură cu unele obiceiuri ale Românilor din Ungaria [v. Frâncu-Candrea: *Dela Românii din Munții Apuseni*, p. 163].

ROMÂNII DIN SERBIA
de
L.T. BOGA

STOIAN ROMANSKI, *Românite mejdu Timoc i Morava*, în „*Makedonschi Pregled*" an. II vol. I, Sofia. Tip. Gluscov, 1926, cu 5 fotografii afară de text şi o hartă etnografică.

ROMÂNII DINTRE TIMOC ŞI MORAVA

de **Stoian Romanschi**

La fel cu celelalte mari fluvii europene, Dunărea luată în general nu înfăţişează o frontieră strictă între popoarele care locuesc cele două maluri ale ei. In cursul superior vedem Germani, pe cel mijlociu Unguri, iar mai departe Sârbo-Croaţi. Abia în cursul ei inferior apare ca fluviu de frontieră între Bulgari la Sud şi Români la Nord. Adevărat că în cele din urmă două veacuri, mai cu seamă pe timpul „cârjialiilor" şi a războaielor turco-ruse, coloniştii bulgari s'au aşezat în locuri răslețe şi în mase mai compacte la Nord de Dunăre, mai cu seamă în Basarabia şi în România. Pe de altă parte, Românii din Valahia şi Moldova, treptat şi neobservaţi, treceau marele fluviu şi se aşezau pe malul drept, în deosebi în regiunea Vidinului şi către Dobrogea. Dar aceasta nu schimbă aici însemnătatea acestui fluviu ca frontieră etnică între Bulgari şi Români.

La Sud de Dunăre, în ţinutul dintre râurile Timoc şi Morava, elementul românesc apar mai puternic. In cea mai mare parte acest element provine din Banat şi numai în partea cea mai răsăriteană, pe Timoc, s'a infiltrat din Valahia.

De existenţa acestui element românesc, în colţul estic al fostului regat sârb, se ştie şi dela câţiva învăţaţi sârbi, (Milicevici îi semnalează în cartea sa: *„Cnejevina" Sârbia* — Belgrad 1876), la descrierea judeţelor nord-estice; după aceea Carici în scrierea sa *„Sârbia"* : (descrierea pământului, poporului, statului şi a ţării — Belgrad 1887, pag. 92—95) şi alţii. Nu-l trec cu vederea nici statisticile oficiale sârbeşti dela 1884 încoace, de când la recensământul populaţiei în Serbia au început să menţioneze şi limba „maternă" a populaţiei. Pe baza rezultatelor recensământului din 1884 a fost lucrată o

mică: *„Hartă a naționalităților din Serbia-Nord-Estică"*, care se găseşte în numita scriere a lui Carici (pag. 94) şi de unde se vede că populația română din acest colț al Serbiei alcătueşte o masă compactă. Despre aceşti Români vorbeşte amănunțit. Tih. R. Georgevici, în notele sale de călătorie: *„Printre Românii noştri"* — Belgrad 1906. Tot aşa doi cercetători Români, G. Giuglea şi G. Vâlsan, prin vara anilor 1910—11 au călătorit printre Românii din Serbia şi au publicat o colecție de cântece populare româneşti: *„Dela Românii din Serbia"* Bucureşti 1913 — ca aceea publicată mai înainte de Emile Picot: *„Chants populaires des Roumains de Serbie"* — Paris 1889. Din harta anexată la colecția celor doi Români se vede că *caracterul etnic al acestei regiuni dela 1884 incoace nu s'a* schimbat. Prin urmare este neadevărat aspectul acestei regiuni în harta etnografică a profesorului sârb Țviici, reprodusă în revista germană: *Petermann's Mitteilungen* Jahrg. 59 — 1913", după care ea ar fi locuită de o populație mixtă sârbă şi română şi că numai la Răsărit de Timoc, în regiunea Vidinului, adică în Bulgaria, populația română ar alcătui o masă compactă. Profesorul german Weigand, în vara anului 1898, a călătorit în scop ştiințific printre Românii din Serbia; el a plecat din Cladova către Bârza Palanca, de acolo a mers spre Apus până la Dolni-Milanovaț şi Maidan-Pec, de unde s'a întors iar la Răsărit către Negotin; el s'a mişcat peste tot în regiunea etnică română şi numai la Negotin, la Apus de acest oraş, a călcat într'o insulă de câteva sate sârbeşti. (Vezi articolul lui: *„Die Rumänen in Serbien"*, în rev. *„Globus"*, vol. 77, — 1900, pag. 265—269 şi în a lui: „Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache, Leipzig, Vol. VII). El spune categoric: *„Populația din Craina, colțul muntos cel mai nord-estic al Serbiei — este românească. Această regiune deocamdată nu numai că este la adăpost de serbizare, dar în ea se constată chiar o întărire considerabilă a elementului românesc, şi aceasta mai ales prin creşterea naturală, precum şi prin deplina asimilare a elementelor slave din Craina, cu excepția oraşului Negotin şi a satelor sârbeşti vecine"*. (Globus, 77, 267—268). La Apus el n'a mers mai departe de Maidan-Pec, unde, dela Românii din satele din împrejurimi şi dela funcționarii sârbi, a adunat

gand n'a putut avea o idee deplină despre răspândirea acestui element spre Apus ca şi spre Sud. Din aceste două cauze el îl socoteşte mărginit cu liniile Golubeţ-Petroveţ şi Petroveţ-Zaicear. De fapt în regiunea dintre aceste două linii — Dunăre şi Timoc — se mărgineşte, până la un punct, numai elementul compact Român între care sunt uneori câteva sate de altă limbă. De altfel sate româneşti, nu numai răslete, dar şi grupări întregi de sate, a căror populaţie îşi păstrează bine limba ca şi portul ei, se întind departe spre Apus şi spre Sud. Satul Dobra la Răsărit de Golubeţ nu este cel din urmă sat apusean românesc depe malul drept al Dunării, cum afirmă Weigand, întrucât este românesc şi satul Bârniţa aşezat mai la Apus de el, iar încă mai spre Apus, tot pe lângă Dunăre, sunt şi alte sate româneşti. Curat româneşti sunt şi satele Ram şi Reciţa la Apus de Velico-Grădişte, între râurile Pec şi Mlava, iar amestecat cu Sârbi este satul Petca la Miază Noapte de Pojarevaţ, care de fapt este satul românesc cel mai apusean de lângă Dunăre. In interior satele curat româneşti ajung la Apus chiar până la ţărmul Moravei, dela gura ei până la oraşul Chiupria. Munţii Homolie care despart apele dinspre Mlava de Sus şi Pec, deasemenea nu sunt frontiere ale elementului românesc spre Sud-Vest. In spatele lor, în valea râului Mlava, Weigand ştie şi pomeneşte „numai un singur" sat românesc — Laniţa — lângă Jagubiţa. De fapt, sate curat româneşti, cu populaţie bine păstrată, găsim chiar şi până la Chiupria, anume: satul Batineţ, un ceas la Sud-Est de acest oraş, fiind cel mai de Sud sat românesc în această regiune. Asemenea şi mai la Răsărit, satele româneşti ajung destul de departe la Sud până la muntele Rătan şi mai încolo până după Zaicear (De pildă satul Pârlita, la poalele muntelui Vrâşca Ciuca) şi încă sate tot cu caracter românesc bine păstrat.

Prin urmare, nu sunt conforme cu adevărul, informaţiile lui Weigand, cum că elementul românesc, în afară de frontierele arătate de el, în ultimii 50 de ani, s'ar fi pierdut şi că: *„mulţimea de Români aşezaţi mai înainte" spre Chiupria şi Zaicear, despre existenţa cărora Weigand ştie din scrierea lui Kanitz, Serbien, Leipzig 1868, a fost „definitiv slavizată" şi că Românii care s'ar mai întâlni azi prin acele locuri ar fi „cei mai mulţi elemente singuratice, noui venite"*, (pag. 267). Chiar statisticile oficiale sârbeşti, care în treacăt fie zis, sunt aproape

cu totul inexacte la menționarea populației române și adesea se contrazic, vorbesc și despre existența unor sate românești și despre un procent de element românesc în regiunea Chiupriei, natural și în județul Zaicear. Toate satele românești, curate și mixte, împreună cu orașele cu populație română, în Serbia Nord-Estică, nu sunt deci numai 83, câte le enumără Weigand (pag. 268), ci mult mai multe și anume: 193, din care 151 așezări curat românești și 42 mixte, după cum vom vedea mai la vale:

II

In vara anului 1916 am avut putința să traversez, în scop științific, timp de 5 săptămâni — dela 14 Iulie la 21 August — regiunea dintre Timoc și Morava. In timpul acestei călătorii am putut urmări amănunțit întinderea elementului românesc, în acest unghiu al Balcanilor, între Bulgari și Sârbi. Inainte de a călca în regiunea județului Negotin și Pojarevaț, locuită de o masă românească compactă, am trecut de a curmezișul regiunei dintre Timoc și Morava, la Sud de așezarea elementului românesc. In chipul acesta am putut deci să studiez indirect acel element slav, în locul căruia s'au așezat Românii la venirea lor în acest ținut. Căci, nu există nici o îndoială, actuala regiune locuită de Români între Timoc, Dunăre și Morava până nu de mult era locuită de o populație slavă la fel cu aceea pe care o găsim astăzi la Sud de această regiune. Acest lucru este atestat, mai bine ca orice, și de frânturi de limbă ale acestei populații, păstrată în toponimia slavă — nume de munți, râuri și așezări — din chiar actualele colțuri curat românești ale regiunii. Toate aceste numiri indică particularități bulgărești iar nu sârbești, care sunt de asemenea proprii vorbirii populației din Timoc. Un sat românesc, în bazinul râului Pec, în plasa Cucevo, care în hărți și în controalele oficiale este scris pe sârbește: Duboca este numit de locuitorii lui, după cum am controlat la fața locului, cu numele bulgăresc, Dălboca, nume pe care fără îndoială l-au adoptat dela populația locală pe care au întâlnit-o când s'au așezat aici. Un alt sat românesc, în plasa Sălașca, din Negotin, este scris, în harta Statului Major Austriac și în publi-

torii lui este numit: Dâlboceani. Un vârf de munte, dintre râurile Țârna și Bela și a bazinului râului Poreci, poartă numele bulgăresc Stol, așa după cum este scris și în harta Statului Major Austriac, ca și în unele hărți sârbești mai vechi, cu toate că hărțile sârbești mai noui îl scriu cu numele sârbesc: Sto. Un sat românesc depe râul Poreci, în plasa Dolni-Milanovaț, este numit de populațiunea lui Topolnița (pe câtă vreme în hărți ca și în publicațiile oficiale sârbești, îl găsim cu forma lui sârbizată: Toponița). Tot așa în hărțile și în publicațiile oficiale sârbești numele unui sat depe râul Pec, mai jos de Cucevo, este scris în limba sârbă: Caone, pe câtă vreme populațiunea lui, care este românească, il numește: Càmna (în loc de Calna). Tot așa numele altor câteva sate din această regiune, în limba română au astăzi forme ceva mai schimbate decât acelea întrebuințate în mod oficial: Șarbanovți în locul oficialului Șarbanovaț; Sumracovți în loc de Sumracovaț — din plasa Bollievaț; Brestovți în loc de Brestovaț — din plasa Zaicear etc. In genere în tot ținutul dintre Timoc și Morava, în timpurile mai vechi erau întrebuințate primele forme. In raportul lui Maxim Radacovici, exarhul mitropoliei din Belgrad, din 1733, publicat în *„Glasnic sârbscog ucenog druștva"* (Cartea 56 (1884) pag. 114 și următoarele) sunt enumerate destule nume de așezări cu asemenea forme, mai târziu sârbizate: Mișlienovți, astăzi oficial Mișllienovaț (pl. Cușevaț); Radoșefți — Radoșevaț (pl. Golubeț); Drgaovți — Dragovaț (pl. Pojarevaț); Raianți — Rajanaț; Jvacovți-Ivacovaț (pl. Chiupria); Sfilanți actualul oraș Sfilianeț etc. Schimbarea formei tuturor acestor nume — este opera autorităților oficiale sârbești, după restabilirea statului sârb, urmărind a le da în chipul acesta o fizionomie mai tipic sârbească. Dar populația românească a păstrat vechile accente ale numelor de localități, pe câtă vreme în pronunțarea oficială ele au fost schimbate după pronunțarea sârbească. Așa bunăoară: Românii pronunță: Boșñiàc, (iar nu Bósniac) sat în plasa Petroveț: Busùr (iar nu Búsur). Tot așa Panòr (iar nu Pónor), o mahala din satul Dâlboca, din plasa Cucevo și așa mai departe. Acestea sunt particularități ce se găsesc și în limba populațiunei slave care trăește în ținutul dintre Timoc și Morava, la Sud de populația românească.

Călătoria în această parte mi-am început-o dela Niș și Alexinaț, de unde prin Soco-Bania am trecut la Cniajevaț,

iar de acolo peste Timoc la Zaicear, în împrejurimea căruia încep a se arăta sate românești. Sate românești întâlnim și mai departe, pe drumul care duce dela Zaicear, prin Bollievaț, la Parachin și Chiupria. De aci, prin Despotovaț și Sfilianeț, — am ajuns în județul Pojarevaț, a cărui populație este în majoritate românească.

Cu privire la sentimentul național al populației slave din această regiune se observă o oarecare nehotărîre, cu toată existența unui stat politicește neatârnat de o sută de ani. Populația așezată dealungul râului Morava, ea însăși ține să se deosebească bine de Sârbii curați din Șumadia, înainte de toate prin limba pe care o vorbește, numind „Bulgari" (Bugari) pe cei din regiunea Timocului, care într'adevăr vorbesc un dialect ceva mai deosebit de acela pe care îl întâlnim pe râul Morava. Prin această poreclă se cunosc îndată acei locuitori depe Morava, care în vremurile de restriște ale ultimului și penultimului secol au emigrat din părțile Timocului spre râul Morava. La această emigrare a populației din Morava, înspre părțile Timocului, a contribuit mult tradiția istorică a trecutului nu tocmai depărtat. Se știe că regiunea Moravei inferioare și mai ales vechea regiune Branicevo, care se învecina aproximativ cu cele două județe actuale, limitrofe cu Morava și anume: Pojarevaț și Chiupria, până la finele veacului al 13-lea, făcea parte din statul bulgar, fiind numai un anumit timp sub dominațiunea *Bizantinilor sau a Ungurilor. Abia atunci* această regiune a fost pentru prima dată cucerită de Sârbi și alipită statului lui Dragutin. In timpul căderii ei sub dominația turcească se găsea sub stăpânirea lui Strațimir dela Vidin, ale cărui posesiuni se întindeau la Apus până la cursul superior al râului Pec. (Lângă orășelul minier Maidan-Pec). La restaurarea Statului sârb, sub prințul Miloș, — șase din județele dela Răsărit și Sud — dintre care trei: Craina, Țârnareca și Cniajevaț îmbrățișeau tocmai acele ținuturi — rămase încă sub stăpânirea turcească, abia la 1833 au fost definitiv alipite la Statul sârb. Granița Serbiei dinspre Răsărit, înainte de aceasta începea la Dunăre, puțin mai spre Apus de Techia; trecea aproape la Sud de muntele Miroci și masivul Velichi, până ce acesta ocolește bazinul râului Poreci. După aceea în-

sau Crivorvirski-Timoc dinspre Sud, după ce tăia râul Morava între Chiupria și Parachin. Ideea despre o naționalitate sârbească la populațiunea din regiunea Timocului natural nu există multă vreme încă după aceea și nici nu se putea forma. Pentru epoca celor 70 de ani ai secolului trecut acest lucru este menționat de pildă de către ungurul Ștefan Maciai, farmacist la Cniajevaț, bun cunoscător al acestui ținut. Intr'un studiu al său *(Graghia za Topografiu Ocruga Cniajevacicog = Contribuțiuni pentru topografia județului Cniajevaț)* publicată în: *„Glasnic sârbscog ucencg druștva"* c. XIX, (1866), citim: *„Adeseori poți auzi dela orișicare bătrân: „că ne-au luat Sârbii!" sau „când au ocupat Serbia", expresiuni din care se vede clar că la noi ideea despre neatârnare și despre o naționalitate sârbească pentru moment se reazemă pe temelii șubrede"* (pag. 328—329) [1]).

Tradiția nu dispare ușor. Generația nouă în aceste ținuturi este într'adevăr alimentată în spiritul sârbismului, dar cu toate acestea, de pildă la Alexinaț, se aude spunându-se: — nu din ipocrizie, că și ei nu sunt „Bulgari", ca cei dela Niș. Acolo își amintesc că până acum vreo 40 de ani granița Bulgariei era numai la „trei km." departe de oraș și după limbă și tradiții această graniță îi separa de granița soră, din părțile Nișului.

Pe lângă aceasta este de remarcat și un al doilea moment. In regiunea dintre Timoc și Morava se găsesc destui coloniști din interiorul Bulgariei, refugiați și așezați acolo de pe vremea Turcilor, care s'au adunat în sate sau mahalale aparte, numindu-le totdeauna cu numele bulgăresc („bugarmaala" = mahalaua bulgară) dar mai ales răspândite ca familii răslețe sau ca familii înrudite cu populația locală. Cu cât înaintezi spre Nord, acești coloniști se întâlnesc tot mai des. Din toți aceștia, cei care și-au păstrat mai bine caracterul lor național sunt așa numiții: „teteneftii" originari din ramificațiile nordice ale Balcanului, din Teteven, situat la Răsărit de Malchi-Iscăr. Cele mai mari și mai bogate așezări bulgărești de acest fel sunt pe lângă Timocul de Mijloc, în împrejurimile

1) Cesto mojes i sada od gdekojeg starța da ciueș: „Kad su nas Sârbi uzeli" ili „Kad je Srbija zavladala", iz kojih se izraza jasno vidi da u nas poiam o samostalnosti u srpskoj narodnosti za sad ioș na slabom temelju pociva.

orașului Zaicear, a cărui populație deasemenea este exclusiv bulgărească. Bulgarii din Zaicear vorbesc dialectul bulgăresc dela Răsărit, așa cum se vorbește în marele sat curat bulgăresc: Velichi-Isvor (Marele Isvor, 674 case, cu 4284 suflete), pe când în satul Gârlian, a cărui populațiune este mai mult românească (424 case, cu 2027 suflete: 1308 Români, 698 Bulgari și 21 Țigani, la 1916), Bulgarii vorbesc dialectul bulgar apusean, acela pe care îl întâlnim prin Malchi Isvor, în Bulgaria. Deasemenea satele curat bulgărești sunt: Vratarnița (304 case, 1768 suflete) și Zagradsco (numele oficial sârbesc Zagraghia, 252 case, cu 1222 locuitori).

Această populație de colonizatori stă în legătură cu coloniștii de dincoace de Timoc, din Cula și Vidin, de unde există coloniști mai vechi și în Timocul mijlociu, in târgulețul Cralievo Selo (Novihan), centru al plășii din regiunea dintre Zaicear și Cneajevo, înființat, spune tradiția, de către locuitorii refugiați din satul acum dispărut: „Han" din ținutul Belogradcic. Coloniști din Teteven care mențin legături cu conaționalii lor din Zaicear, cu deosebire cu cei din „Isvor" se găsesc și în valea, de ambele părți a râului Morava. In regiunea noastră se poate da ca exemplu satul Dubllie, de lângă orașul Sfillianeț, mare și bogat sat bulgăresc (307 case și 1722 locuitori, în 1905), a cărui populație își păstrează bine independența națională — limba, portul, obiceiurile și simțirea — cu toate măsurile de tot felul luate de autoritățile sârbești pentru sârbizarea ei. Sunt mai mulți cei din Pojarevaț, dar nu sunt așa de bine feriți de sârbizare. In chiar orașul Pojarevaț există o mahala bulgărească separată numită „Bugarsca Maala", situată în partea dinspre Răsărit a orașului (aproape 200 case). O mahala asemănătoare există și în satul din apropiere Salacoveț (170 case), fiind și cea mai mare, în care însă locuesc și Români. Și unii și ceilalți sunt originari din partea Timocului și a Vidinului și s'au stabilit aici pe „vremea lui Haiduc Vellico". Asemenea Bulgari (și Români) mai există și în satul Țărnice, tot pe râul Mlava. La Apus de Pojarevaț de asemenea mai există Bulgari și în cătunul Popovici (lângă satul Lucița), la Brejani (amestecați cu Români din părțile Negotinului) și la Batoveț care mențin legături de rudenie cu

Nr. 5. — Român din satul Voluia (Cuceva)

St. Romanski, Românii dintre T'moc și Morava.

Nr. 6. — Români din satul Osnici (Bollievat)

Nr. 7. — Români din Barza Palanca.

Nr. 8. — Soț și soție din s. Troponie.

Nr. 9. — Români din Batineț, la târg în Chiupria.

Nr. 10. — Romåncă din com. Florentin (Vidin).

In general Bulgarii ca popor agricol se stabilesc prin emigrare mai ales la șes și prin văi. Valea râului Morava este deosebit de atrăgătoare pentru asemenea coloniști, pentrucă ea și în general cea mai mare parte a județului Pojarevaț, care este udat de râurile Mlava și Pec, este renumită prin fertilitatea ei; ea hrănește populația muntoasă din interiorul țării. Pe la sfârșitul lunei Iulie și începutul lunei August, pe când la Sud câmpia fusese vestejită de secetă, în aceste locuri era o verdeață bogată și abundentă și porumbul, mai ales în șesul din cursul inferior al Mlavei, cunoscut sub denumirea de „Stig", întrecuse înălțimea unui om. Tocmai atunci și recolta anului precedent era dusă la târg. In călătoria mea pe șoseaua care duce peste râurile Resava și Morava spre Pojarevaț, trecând mereu prin sate mari și bogate, aproape lipite unul de altul, am întâlnit mulțime de căruțe trase de boi, încărcate cu saci de grâu și porumb, duse de femei la Chiupria și Parachin, unde erau vândute pe niște prețuri ridicol de ieftine: grâul 0,30 bani kilogramul și porumbul 0,50 bani!

La 1 August eu mi-am continuat călătoria în județul Pojarevaț, prin urmare în plășile: Velico-Gradiște, Golubeț, Cucevo, Jagubina, Petroveț și înapoi spre Pojarevaț, de unde cu vaporul am ajuns la Dolni Milanovaț, în județul Negotin. Prin urmare aici am străbătut plășile: Dolni-Milanovaț, Bârza Palanca și Negotin, plasă pe care am părăsit-o la Prahova, în ziua de 21 August. In chipul acesta, în curs de trei săptămâni, am izbutit să străbat și aceste două județe în diferite direcțiuni și să-mi fac o idee clară despre caracterul lor etnic, în special despre răspândirea elementului românesc. Românii locuesc de preferință, dar nu exclusiv, localitățile muntoase care, aici, în opoziție cu multe alte colțuri de munte din Peninsula Balcanică, sunt acoperite peste tot cu masive păduroase, presărate cu poeni, în care se văd răsfirate casele (sălașele) satelor românești răspândite prin munți. Asemenea caractere au mai ales satele situate la răsărit de Mlava superioară și mijlocie și la Nord de Târnareca și anume în jumătatea de Nord a plășilor Bollievaț și Zaicear: ca și în partea de Răsărit a plășii Jagubina, Petroveț și Golubeț și aproape în toate satele plășii Cucevo, Dolni-Milanovaț și Bârza-Palanca. Urmând drumul de munte Românii și-au făcut apariția la Sud-Vest, până și în plășile Despotovaț și Chiupria, dar ar fi greșit să se conchidă de aici că ei s'au oprit numai pe povârnișurile muntoase.

Câmpia depe cursul inferior al Timocului din părțile Negotinului este locuită exclusiv de Români. Românii ocupă deasemenea pe Dunăre și zăvoiul numit Cliuci, din plasa Cladova, iar sate curat românești găsim de asemenea și în valea râului Pec, la Velico-Grădiște și pe râul Morava, în plășile Sfilainsca și Jabarsca (jud. Morava), ba chiar până și în plasa Pojarevaț. Iar sate sârbești alături de cele românești vedem pe povârnișurile munților Jagubisca (Homollie) și în plasa Despotovaț.

III

Intinderea populației române începe dela râul Timoc, unde coloniile românești împestrițate cu câteva sate neromânești, stau într'o directă legătură cu populația de acelaș neam din părțile Vidinului și se continuă în locurile muntoase la Apus de valea Timocului, în care satele românești se îndesesc, pentru ca să se rărească din nou în câmpiile de pe cursul inferior al râurilor Pec, Mlava și Morava. Pe malul drept al acestui din urmă râu încetează intinderea elementului român la Apus. Prin urmare el e mărginit în regiunea dintre râul Morava la Apus, Dunărea la Nord și râul Timoc sau vechea frontieră bulgaro-sârbă la Răsărit, ajungând la Sud până la muntele Râtan — linia de despărțire a apelor Țârnareca și Moravița — sau mai exact până la o linie curbă, ce începe din vârful Vrâșca Ciuca pe frontiera sârbo-bulgară și se încovoaie prin muntele Râtan atingând gura râului Rovanița la vărsarea ei în Morava (lângă orașul Chiupria). Această regiune cuprinde două județe întregi, al Negotinului (Craina) și Pojarevațului și plășile nordice ale altor două județe: plășile Zaicear și Bollievaț din județul Zaicear (Timoc) și plășile Parachin, Despotovaț și Sfilainaț din județul Morava. Și fiindcă județul Negotinului are cinci plăși, anume Bârza-Palanca, Dolni-Milanovaț, Cladova, Negotin și Sălaș, iar al Pojarevațului șapte: Velico-Grădiște, Golubăț, Jabarevo, Jagubița, Cucievo, Petrovaț și Pojarevaț, rezultă că această regiune cuprinde șaptesprezece plăși administrative din care, în unele, ca de pildă, la Dolni Milanovaț, nu e nici un sat curat sârbesc.

Intinderea totală a acestei regiuni se ridică la 10.773,7 km. p. Populația ei, după recensământul sârb din 1905, al cărui rezultat provizoriu îl am la îndemână (vezi rezultatele

provizorii din recensământul populației și animalelor domestice din regatul sârb, în luna Decembrie 1905, Belgrad 1906), a fost numai de 503.658 suflete. Existența unui mare procent de populație română în această regiune se arată și de statisticile oficiale sârbești.

După recensământul populației din 1884, la care e făcută deosebirea și după limba maternă, în întreaga Serbie, care număra atunci 1.901.736, sunt 149.727 locuitori „români", adică 7,8% din toată populația; din care 5.196 locuitori populație urbană și 144.531 rurală. (Statistica țării sârbești, vol. XVI, 1889, pag. XXVIII). In general „în Regatul sârb, din locuitorii de naționalitate străină cei mai mulți sunt Românii, care locuesc numai în patru județe; după Români vin Țiganii, care locuesc prin toată țara. In comparație cu aceste două popoare numărul locuitorilor de celelalte naționalități străine e neinsemnat". Cele patru județe despre care e vorba aici sunt județele: Craina, Pojarevaț, Chiupria și Țârnareca, care se compunea numai din plășile: Zaicear și Bollievaț. După această statistică (pag. XVII) aceste patru județe au următorul procent de populație străină.

Craina	63,91%	sau	31,93%	în orașe	și	63,71%	în sate
Pojarevaț	34,39%	„	16,51%	„ „	„	36,60%	„ „
Chiupria	16,80%	„	4,14%	„ „	„	20,32%	„ „
Țârnareca	51,25%	„	57,67%	„ „	„	56,25%	„ „

Dacă se ia în vedere că toată populația străină din Serbia dă un procent de 10,96%, din care numai populația română este de 7,87% și că restul de populație străină 3,09%, din care 1,79% (sau 34.066 suflete Țigani) e împărțită aproape egal în toată țara — e clar atunci, că populația străină de care e vorba în cele patru județe este alcătuită aproape exclusiv din Români.

După recensământul din 1890, când toată populația din Serbia era 2.161.961 locuitori, Românii numărau 143.684, adică 6,64% din toată populația țării. Pe când populația sârbă în perioada dela 1884 până la 1890 a crescut cu 262.571 locuitori sau cu 15,51%, cea română s'a micșorat dela 7,87% la 6,64%, după cum în general populația străină arată o micșorare dela

10,96% la 9,53%. Cea mai multă populație străină, bine înțeles Românii și de data aceasta (statistica Regatului Sârb, vol. I, Belgrad, 1893, pag. LXVII și urm.), se arată în județele nordice, la Răsărit de râul Morava.

Craina	55.649	locuitori	sau	60,77%
Pojarevaț	58.463	„	„	82,51%
Morava	11.301	„	„	7,05%
Țârnareca	30.908	„	„	44,56%

In schița grafometrică anexată la „locuitorii după naționalitate", din acel timp, se vede că Românii, care sunt desemnați cu o anumită culoare, predomină în ce privește procentul în județul Negotin, ajung aproape la jumătate in județul Țârnareca dau un procent însemnat și în județul Pojarevaț, iar în județul Chiupria un procent mic din cauza măririi județului cu teritorii de peste Morava.

După recensământul dela 31 Decembrie 1895, din toată populația Serbiei, care s'a ridicat la 2.312.484 locuitori, Românii au fost 159.519 s., din care 153.560 săteni și 5.950 orășeni. După județe ei apar astfel:

Craina	54.582	locuitori	(iar Sârbi)		36.658	sau	58,09%
Pojarevaț	59.011	„	„	„	151.867	„	27,03%
Morava (cu Jagodina)	9.232	„	„	„	161.817	„	5,32%
Țârnareca	34.797	„	„	„	37.575	„	46,97%

In „Statistica Regatului Sârb" (Vol. 13, Belgrad 1899, pag. XCVI și urm.) unde găsim aceste date, e anexat și un tablou grafometric despre proporția dintre procentul de populație străină față de cea sârbă după județe și din care se vede deasemenea că „Românii sunt așezați în general în aceste patru județe: Craina, Țârnareca, Pojarevaț și Morava; în Craina și Țârnareca sunt mai mulți, în Pojarevaț mai puțini, iar în Morava și mai puțini". De însemnat este că la acest recensământ deasemenea s'a ținut socoteală și de numărul Românilor care vorbesc și care nu vorbesc „și sârbește" [1]).

Ca urmare s'a constatat, că din numărul total al Români-

1) Cu prilejul recensământului în foile respective, s'a notat cine

nilor, numai 36.755 locuitori vorbesc şi sârbeşte pe lângă limba lor maternă si natural mai mulţi bărbaţi (22.114), decât femei (14.561). Din aceşti Români care vorbesc şi sârbeşte sunt, în judeţul Craina — 5.839 sau 10,70%; în Pojarevaţ — 19.442 sau 32,95%; in Morava — 1.538 sau 16,56% şi în Ţârnareca — 9.019 sau 25,89%.

Din aceasta se vede că chiar în judeţul Morava, unde, după aceste date, populaţia românească ca număr este neînsemnată faţă de cea sârbească, ea se ţine bine şi numai un mic număr de Români vorbesc şi limba sârbă şi, în acest număr, sunt mai mulţi bărbaţi decât femei. La 100 de bărbaţi care vorbesc şi sârbeşte, tot în acelaş judeţ, se găsesc numai 36,4 femei care ştiu şi sârbeşte.

In sfârşit recensământul populaţiei din Serbia, din 31 Decembrie 1900, cel din urmă pe care îl avem la îndemână, (statistica Regatului Sârb, Vol. 24, partea II-a, Belgrad 1905, pag. CIX şi urm.) arată deasemenea că elementul românesc din Serbia, deşi micşorat considerabil în comparaţie cu numărul arătat în statisticile precedente: din 2.092.882 suflete, Românii „care întrebuinţează limba română = „sluje se jezicom rumunschim" = sunt un număr de numai 89.873 locuitori sau 3,61% şi aceasta natural aproape exclusiv în aceleaşi patru judeţe:

Craina	34.619	suflete
Pojarevaţ	26,965	„
Morava	7.170	„
Timoc	19.963	„

Desacordul dintre rezultatele acestor patru recensăminte se datoreşte nu sârbizării elementului românesc, cum ar fi putut să creadă cineva, având în vedere scăderea din statistica dela 1900, în comparaţie cu cele mai vechi, ci neexactităţii recensământului. Dacă înfăţişăm de pildă statisticile pentru plasa Cucevo din judeţul Negotin, în care numai trei aşezări (orăşelul Cucevo şi satele Cuciaina şi Mişlenoveţ) sunt sârbeşti, iar celelalte toate curat româneşti, vedem că unul şi acelaş sat într'o statistică e dat ca sârbesc şi în alta ca românesc sau ca mixt; aşa de exemplu satul Caona, care este şi astăzi curat românesc, în statistica din 1884 este trecut cu o

populație de 827 locuitori toți de naționalitate străină (ne-sârbi) și nici un Sârb; la 1890 se arată 862 locuitori din care numai 8 inși de alte naționalități (drughe narodnosti), iar toți ceilalți (854) Sârbi. La 1895 — 920 locuitori, din care 918 de altă naționalitate, adică Români și numai 2 Sârbi; și la 1900 se arată 1005 locuitori și aceștia toți Sârbi. Ceva asemănător vedem și cu satul românesc Mustapici, tot din aceeași plasă: la 1884 sunt 1142 locuitori toți de naționalitate străină adica Români; la anul 1895 se arată 1544 locuitori din care 738 Sârbi și 806 locuitori de altă naționalitate; la 1890 se arată 1396 locuitori, din care 1391 Sârbi și numai 5 de altă naționalitate și la fel și în 1900 — 1614, din care 628 Sârbi și 986 de altă naționalitate și tot așa cu multe sate nu numai din această plasă ci și din celelalte plase locuite de Români.

IV

Această călătorie mi-a dat posibilitatea, între altele, să urmăresc amănunțit extinderea și numărul populației române. Pe lângă asta am putut să stabilesc exact care sate din această regiune sunt curat românești și care sunt mixte. Relația numerică dintre unul și celălalt element în aceste sate mixte, precum și numărul populației în satele curat românești, așa cum se arată mai jos, este înainte de toate rezultatul unei anchete personale. Am căutat să stabilesc în primul rând numărul exact al caselor românești și neromânești, după care apoi a fost ușor să stabilesc aproximativ și numărul locuitorilor.

Toate așezările din regiunea hașurată, cu privire la naționalitatea locuitorilor, se împart astfel:

Jud. Negotin total: 84 curat rom. 57 mix. 6 sârb. și 21 alt.;

Jud. Pojarevaț total: 189 curat rom. 60 mix. 26 sârb. și 103 alt.;

Jud. Chiupria (pl. Parachin, Despotovaț și Sfilainaț) total: 70 curat rom. 13 mix. 6 sârb. și 51 alt.;

Jud. Zaicear (pl. Zaicear și Bollievaț) total: 48 curat rom. 21 mix. 4 sârb. și 23 alt.;

Adică, total 391

De aici se vede că din totalul așezărilor lor (sate și orașe) din această regiune, care se ridică la 291, aproape jumătate și anume 193 sunt românești, din care 151 curat românești și 42 amestecate. Numărul așezărilor românești ar fi întrecut chiar numărul celorlalte, dacă am fi socotit și mahalalele unor sate românești răspândite în sălașe, ca de pildă cele din plasa Cucevo și anume din satele: Duboca, Nereznița și altele, cu cartiere separate, așa cum s'a procedat în statisticile sârbești.

După calculul meu, numărul Românilor pe la jumătatea anului 1916, este de 181.696 sau aproape 42% din totalul populației celor patru județe. Aplicând acest calcul la cifra totală a populațiunii din această regiune pe anul 1905, 503.688 s. așa cum ne este cunoscută din: „Rezultatele provizorii ale recensământului populației'' pe același an 1905 — cifra aproximativă, care, s'ar fi căpătat, după întoarcerea locuitorilor, refugiați din pricina războiului, pe la casele lor, numărul Românilor s'ar ridica la cifra de 212.405 locuitori. Prin urmare după calculul meu, *imediat după terminarea războiului, în regiunea dintre Timoc și Morava, populația românească, — adică acei locuitori care întrebuințează limba românească ca limba lor maternă și se știu de Români — se ridică la cifra rotundă de 200.000 locuitori.*

Cifra totală de 181.696 Români, în 1916, după județe se repartizează astfel:

Județul	Negotin	60.093	locuitori	sau	69%
„	Pojarevaț	73.168	„	„	35%
„	Zaicear (două plăși)	33.627	„	„	44%
„	Chiupria (trei plăși)	14.808	„	„	23%

1. Județul Craina (Negotin).

Elementul românesc în acest județ, a cărui populație la 1916 se ridica la 86.168 suflete (la 1905 erau 104.530 s.) comparativ este cel mai puternic în întregul județ și formează aproape ¾ din întreaga populație a județului. Cele trei plăși ale lui dela Nord-Vest: — Dolni Milanovaț, Cladova și Bârza-Palanca — sunt aproape exclusiv românești. In prima nu există nici un singur sat curat sârbesc, în a doua numai unul — Petrovo Selo sau Cralevaț — colonizat cu 600 de ani în

urmă cu Muntenegreni din triburile Ţuţco, Mircovichi si Pacovichi — şi tot aşa şi în a treia numai unul singur — Stubic — (1963). Acest sat stă în legătură cu alte 9 sate curat sârbeşti din plasa Negotin (Vidroveţ, Jaseniţa, Carbulovo, Ciubra, Recica, Ralevo, Smiedoveţ, Temnici şi Paeţ) şi peste 10 sate din plasa Salaş (Salaş, Brusnic, Sicole, Popoviţa, Metriş, Şarcamen, Târniane, Clenoveţ, Coprivniţa, Eleşniţa), care formează insule curat sârbeşti, colonizate de mult din ţinuturile sârbeşti dela Apus şi înconjurate din toate părţile de o populaţie românească.

a) *Plasa Dolni-Milanovaţ.*

Plasa Dolni-Milanovaţ, numită „Porecichi srez" după numele râului Porecica (a fost odată şi un oraş de insulă numit Porecci), vine în atingere mai puţin, dar exclusiv cu partea muntoasă, din pricina căreia este slab populată; ea are 13 aşezări din care cele mai multe răspândite prin munte, *sălaşe* (colibe) dintre care 9 sunt curat româneşti şi 4 mixte, cu o populaţie totală de 11.516 suflete. Românii sunt 9.443 suflete sau 32%. Sate curat româneşti sunt următoarele:

Mosna — 127 c. cu 512 s. — pe râul Porecica, nu departe de gurile lui, la Dunăre; acest sat a fost curat românesc încă dela 1733, când avea un total de 11 case româneşti. (Imat hlebov 11 Vlasi...", v.: Izveştai Maxima Exarha 1.733 in „Glasnic" 56, p. 136).

Topolniţa — 160 c. cu 818 s. — tot pe râul Porecica, mai sus de Mosna. Mai sunt aici şi Români veniţi mai târziu. (Din Iasicovo şi din alte părţi).

Clococevaţ — 200 c. cu 811 s. — Ţârnareca — 260 c., 1.114 s., Tanda — 147 c. cu 526 s., Gorniane — aproximativ 400 c. cu 1.684 s., Rudna glava — 360 c. cu 1.258 s. — Debeli lug — cătun din comuna Dolni Milanovaţ cu 45 c. şi 190 s. — Golubinie — 240 c., cu 1.034 s. — pe ţărmul Dunării, la Răsărit de Dolni Milanovaţ. O parte din locuitorii lui vorbesc şi limba sârbă şi se dau cu mândrie drept Sârbi.

Sate amestecate sunt:

Orăşelul Dolni Milanovaţ — 1.400 s., majoritatea Sârbi, minoritatea Români. Românii trăesc intr'o mahala separată numită Orescovita, care încă din anul 1733 a existat ca sat

curat romanesc cu 22 de case. (v.: Izv. Max. Ex. — Glasnic, 56, 130).

Bollietin — 164 c. cu 703 s., cei mai mulţi Români. Satul a fost înfiinţat cu 50 ani în urmă de Bulgarii din părţile Vidinului, care înainte de liberarea Bulgariei au emigrat de aici şi în locul lor s'au aşezat Români dela Poreci şi Sârbi din părţile Timocului (Negotin).

Orăşelul Maidan-Pec — 190 c. cu 1.100 s., a cărui populaţie de minieri e mai mult românească, dar mai sunt Germani şi Slovaci, toţi din Ungaria.

b) *Plasa Cladova.*

Regiunea plăşii Cladova (jud. Cluci, după numele marelui zăvoi pe care Dunărea îl formează lângă Cladova) până nu de mult era exclusiv românească. Din 20 de aşezări care formează plasa, 19 sunt curat româneşti şi una amestecată, anume orăşelul Cladova (500 c. cu 2.000 s.); în acest orăşel elementul sârbesc care este în minoritate, se compune mai ales din câteva familii de funcţionari şi din negustori veniţi din diferite părţi, mai ales din Banat şi Bacica. Satul curat sârbesc Petrovo selo (sau Crallievaţ) aşezat la munte, între Cladova şi Techia este după cum am văzut populat de Muntenegreni. Intreaga populaţie a plăşii la 1916 se ridică la 19.057 s., din care 17.477 sunt Români, adică 91%.

Sate curat româneşti sunt următoarele:

Cladusniţa — 805 s., — la Nord de Cladova pe ţărmul Dunării.

Davidoveţ (sau pe româneşte Gegeraţi) — 400 s. tot pe Dunăre.

Manastiriţa — 300 s., face parte din comuna Davidoveţ.

Sip — 450 s., în faţa Porţilor de Fier.

Costol — 550 s., la Sud-Est de Cladova, în zăvoiul Dunărei.

Mala Vârbiţa — 1.000 s. (Românii îl numesc Vârbiţa Mică).

Velica Vărbiţa — (Rom. Vârbiţa Mare) — 1.300 s.

Râtcovo — 1.500 s.

Corbovo — 1.172 s.

Vaiuga — 1.300 s. Din această comună face parte şi cătunul Milutinoveţ (sau Bărloaga) — 400 s.

Velesnița — 503 s. pe lângă șoseaua care duce la Bârza Palanca.

Grabovița — 1.560 s. — tot acolo.

Liubiceveț (sau Bordelli) — 914 s., — pe țărmul Dunării.

Podvârșca — 1.600 s. — Sud-Vest de Cladova. In afară de Români „pământeni", în acest sat sunt și „ungureni"; din aceștia există și în cele două sate apropiate:

Recița — 102 s. și Velica Camenița — 1.028 s.

Orășelul Techia — 593 s. — cu un amestec neînsemnat de Sârbi.

c) *Plasa Bârza Palanca.*

Această plasă deasemenea este aproape în întregime românească. Dacă se exclude satul curat sârbesc Stiubic, toate celelalte așezări — 11 la număr — sunt curat românești. Până chiar și orășelul Bârza-Palanca (977 s.), în care sunt vreo 10 familii de Români Macedoneni din Gopeș, care s'au stabilit aici cu 30 de ani în urmă și Bulgari din satul Buf, Bitolia, după caracterul lui etnic, este românesc. Celelalte așezări curat românești sunt următoarele:

Reca — 400 s.; cei mai mulți „ungureni".

Cupuziște — 543 s.

Slatina — 847 s.

Mihailoveț — 1.300 s.

Mala Camenița — 952 s.

Populația acestor sate este originară de pe celălalt mal al Dunării. (La Bârza-Palanca, bunăoară, sunt destule familii venite din satul Isvor, de dincolo de Dunăre, din România).

Iar în următoarele sate Românii sunt „ungureni" (originari din Ungaria), ca și în satele așezate ceva mai la apus:

Urovița — 2.178 s.

Vratna — 457 s.

Iabâlcoveț (rom. Iacoboveț) — 3.675 s.

Malainița — 975 s.

Plavna (Plamna) — 1.670 s.

Din 15.926 s., în plasa Bârza-Palanca, la 1916, un număr de 13.963 s., sunt Români, adică 88%.

d) *Plasa Negotin.*

In plasa Negotin, cu toate că sunt 9 sate sârbeşti, Românii formează majoritatea, nu numai după numărul aşezărilor — 11 curat româneşti şi unul amestecat (oraşul Negotin) — dar şi după numărul locuitorilor şi a procentajului. Din totalul de 24.325 s. cât este cifra totală a plăşii, 13.845 sunt Români sau în anul 1916, 57%.

In oraşul Negotin (la 1916, aproximativ 5.000 s.) Românii formează o mahala separată (cca. 300 s.).

Celelalte aşezări curat româneşti sunt:
Dupiane — 1.180 s.
Duşanoveţ sau Geanevo — 2.380 s.
Miloşevo sau Coroglaş — 290 s.
Samarinoveţ — 545 s.
Prahovo — 1.200 s. şi
Cusiac, lângă Prahavo, pe Dunăre — 50 s.
Raduevaţ, târguşor, port la Dunăre — 1.800 s.
Sârbovo sau Sârbovlahi — 500 s. Români curaţi.

Acest nume nu are nici un fel de legătură cu caracterul lui etnic.

Bucovcea — 3.200 s.
Velcovo sau Bluvanoveţ — 480 s.
Cobişniţa — 2.000 s.
Milanovo sau Mocrañie 1.170 s.

e) *Plasa Salaş.*

In judeţul Negotin numai această plasă numită „Crainski Srez" (pl. Craina) este în majoritate sârbească. Din cele 17 aşezări care o compun numai 7 sunt curat româneşti, iar celelalte curat sârbeşti. Din totalul populaţiunii care la 1916 era de 15.217 suflete, 5.365 erau Români, iar ceilalţi Sârbi. Prin urmare Românii formează cam 35% din totalul populaţiunii din această plasă.

Sate româneşti sunt:
Luca — 1.504 s.
Dâlbociani — 1.074 s.
Glogoviţa — 1.330 Sârbi.
Mala-Iasicova — 691 s.
Velica-Iasicova — 1.750 s.
Tabacoveţ — 400 s. face parte din comuna Brusnici.

Cioconar — 204 s. face parte din comuna Coprivnişca.

Numărul populaţiei din aceste sate îl dau după recensământul oficial sârbesc din 1905 (pentru primele 5 sate) şi din 1900 (pentru celelalte 2 sate).

2. **Judeţul Zaicear.**

In regiunea locuită de Români intră numai cele 2 plăşi de Nord din acest judeţ: plasa Zaicear şi plasa Bollievaţ, care la 1900 numai ele formau judeţul însuşi. Aici procentul elementului românesc este mai slab decât în judeţul Pojarevaţ. Din populaţia de 75.792 Sârbi, sunt 33.627 suflete Români, adică 45% din totalul populaţiei. (La 1905 întreaga populaţie se urca la 82.438 suflete). Mai mult de jumătate din aşezările acestor 2 plăşi au o populaţie curat românească. Din 48 de aşezări, 21 sunt curat româneşti şi 4 amestecate. Răspândirea elementului românesc în cele 2 plăşi este aproape aceiaşi; el este însă mai puternic în părţile lor nordice.

a) *Plasa Zaicear.*

Din totalul populaţiei acestei plăşi — 48.765 s. la 1905 (să ne servim de cifrele recensământului oficial sârbesc din acel an) — 18.856 suflete sunt Români. Aşezările româneşti sunt în număr de 12 curate şi 2 amestecate, iar toate — româneşti şi neromâneşti — sunt 26. Cele două aşezări amestecate sunt formate din Români şi Bulgari: unul este satul Gârllian (295 case sau 1.380 suflete Români şi 132 case sau 698 suflete Bulgari, colonişti din părţile Teteven), celălalt este oraşul Zaicear, unde pe lângă Bulgari şi câţiva funcţionari Sârbi, sunt şi Români într'o mahala separată care se compune din 200 case sau aproape 1.000 de suflete.

Aşezări curat româneşti sunt:

Pârlita — 634 s., Românii sunt la fel cu cei din Gârlian şi Zaicear şi se deosebesc de „Ungureni" din celelalte sate din plasă.

Şlivar — 796 s.

Lubniţa (româneşte — Lugniţa) 1.905 s.

Gamzigrad — 1.037 s. Acum în urmă s'au aşezat aci şi vreo 10 familii de Sârbi „cosoviţi" veniţi din Cosovo, din apropiatul sat Zvesdan.

Metovniţa — 1.547 s.
Nicolicevo — 1.185 s.
Slatina — 1.674 s.
Oştrelli — 902 s.
Brestoveţ — (rom. Brestovţi) — 1.746 s.
Bor — 1.113 s.
Crivelli — 2.708 s.
Buce — 1.331 s.

In satele neromâneşti populaţia se compune deasemenea din locuitori mai vechi sau mai noui veniţi din alte localităţi sau Bulgari din părţile Teteven, ca în satele curat bulgăreşti: Velichi-Isvor, Vratarniţa şi Zagrajda (Zagraţco), sau colonişti din Cosovo-Pole, ca în Zvesdan — Vrajogrânţi şi aiurea.

b) *Plasa Bollievaţ.*

Din 22 aşezări în această plasă, 9 sunt curat româneşti şi 2 amestecate. Populaţia şi la 1916 se urca la 27.027 suflete din care 14.771 s. sunt Români.

Satele româneşti sunt următoarele:

Dobropollie — 921 s., din care 44 Ţigani-Români şi 1 Sârb.

Baceviţa — 1.039 s., din care 9 Ţigani-Români şi 46 Sârbi.

Osnici — 1.717 s., din care 3 Sârbi şi 18 Ţigani.

Savineţ — 495 s.

Valacoñie — 1.281 s., din care 11 Sârbi şi 24 Ţigani-Români.

Bogoviţa — 1.071 Sârbi.

Podgoreţ — 2.223 s., din care 13 Sârbi şi 28 Ţigani.

Zlot — 3.321 s., din care 59 Sârbi şi 55 Ţigani-Români.

Şarbanoveţ — 2.217 s., din care 14 Sârbi şi 17 Ţigani.

Ca amestecate se consideră următoarele 2 sate:

Mali Izvor [româneşte — Izvorul ăl Mic] 1.117 s., din care 4 sunt Sârbi şi 23 Ţigani.

Lucovo — 1.204 s., din care 628 Sârbi şi 341 Ţigani, cei mai mulţi Ţigani-Români.

3. **Judeţul Pojarevaţ.**

Acest judeţ este cel mai mare din toată regiunea şi este în întregime presărat cu aşezări româneşti. Caracterizând po-

pulația din plasa Petrovaț (Mlavski Srez) din acest județ, unul din elevii profesorului Țviici, Liubomir Ivanovici, în *„Nasellia sârbskih zemalia"*. (Colonizarea pământului sârbesc vol. II, Belgrad 1903, p. 294) observă că: *„populația în această regiune este de așa natură încât judecând după port și după limbă, un necunoscător care ar trece prin această regiune, ar putea să creadă că aici trăește numai o populațiune românească"*; pe lângă aceasta mai adaugă că nu există aproape nici un sat sârbesc *„în care să nu fie vreo „ma(ha)la", unde să nu se auză românește"*. Aceste cuvinte sunt exacte, cu mici excepțiuni, pentru întreg județul. Urmărind răspândirea elementelor etnice ale așezărilor diferitelor părți ale acestui județ, găseam sate care aveau aparența unor sate curat sârbești, în care totuși descopeream nu numai familii românești răslețe ci întregi cartiere în care mai există încă persoane care nici nu cunosc limba sârbă. Pe de altă parte, în unele din satele curat românești sunt familii a căror origine sârbească se mai ține minte, dar care s'au românizat complet și ca și la cealaltă populație românească, femeile de obiceiu nu cunosc limba sârbă. In jumătatea dela Sud-Vest a județului elementul românesc predomină.

Intreg județul are o populațiune de 207.096 s. (la 1916) din care 73.168 s. Români sau 35% din totalul populațiunei. Din totalul de 189 așezări, 60 sunt curat românești și 26 amestecate. Cel mai mare număr de așezări românești natural se găsesc în plășile dela Vest, unde populația românească este în atingere cu populația din județele Negotin și Zaicear, cu care se află în rudenie.

a) *Plasa Cucevo.*

Plasa Cucevo, numită „Zviški srez", ocupă partea cea mai răsăriteană a județului Pojarevaț, în locurile muntoase de pe cursul mijlociu al râului Pec și se învecinează la Răsărit cu plasa Dolni-Milanovaț din județul Negotin. Ca și aceasta din urmă și ea este populată aproape exclusiv cu Români. Din cele 17 sate care o compun (mahalalele din satele răspândite nu le socotesc separat) inclusiv orășelul Cucevo, 14 sunt curat românești și numai 3 (orășelul Cucevo, satul din apropierea lui, Cuceaina și satul Mișlenovaț, așezate în partea

ţiunea care la 1916 număra 17.710 s., 14.675 sau 82% sunt Români.

Urmând cursul superior al râului Pec găsim următoarele sate curat româneşti:

Mustapici — 1.158 s., alături de drumul care merge la Pojarevaţ. Incă din 1733 acest sat era curat românesc, 26 case. (Vezi comunicatul exarhului Maxim „Glasnic", 56, p. 140). Pe partea cealaltă a râului Pec, pe drumul care merge la Vellico Gradişte, este satul Srăbţi — Srâpţi — care formează o singură comună cu satul din apropiere, Leşniţa. Amândouă cu o populaţiune de 650 s.

Turia — împreună cu cătunul Şumeceai — 976 s.

Calna (sârbeşte Caona), rom. Camna — 980 s.

Ţeroviţa — 335 s.; face parte din comuna Cucevo.

Bucovska — 880 s.

Ţeremoşnia — 350 s.; face parte din comuna Cuceaina.

Maidan-Cuceaina, sat de mult rămas pustiu.

Neresniţa — 2.445 s. Acest sat este răspândit şi populaţiunea lui trăeşte în majoritate prin sălaşe, care formează grupe după numele localităţilor: Glojene, Kisela-Voda; Pole, Popoveţ, Şeviţa şi Comşa; aceasta din urmă se compune din 30 case — Ţigani-Români (care fac albii). Acest sat este arătat la 1733 ca fiind populat numai de Români — 48 de case. (Vezi comunicatul exarhului Maxim „Glasnic 56", p. 146). Voluia — 1.805 s. Din el fac parte şi sălaşele Rudnic şi Sf. Varvara. Şi acest sat este arătat la 1733 ca fiind locuit de Români — 47 case — populaţie flotantă („nepostoiani i semo tamo, veli bejat".... v. idem p. 146).

Dâlboca — 2.408 s.; răspândită în sălaşe, prin locurile Şeviţa, Ponor, etc. La 1733 erau 35 case numai româneşti. (idem pag. 146).

Radenca — 1.407 s.; răspândită prin sălaşe. Acestui sat aparţine şi locul acoperit cu sălaşe, de pe teritoriul Cliuci.

Racova-Bara — 865 suflete.

b) *Plasa Jagubiţa.*

Regiunea de Sud din plasa Cucevo, numită Zvijd, este despărţită prin marele masiv împădurit al munţilor Homollie, care în nici un punct al lor nu trec peste 1.000 metri deasupra nivelului mării, de o vale rece numită „Homollie", în partea de Sud-Vest a căreia, pe râul Mlava, la chiar capul („vrelo"),

se află așezat orășelul Jagubița. Ca și plasa Cucevo și plasa Jagubița, („Homolski srez") ca populațiune este în majoritate românească, numai că satele sârbești aici sunt mai numeroase decât în prima. (Suhodol, Isvorița, Milanoveț, Vucoveț, Ioșanița, Ribari și Crupaia — aproape toate în vale). Elementul românesc aici atinge 61% din totalul populației care este de 18.242 s., din care 11.152 sunt Români. Din cele 20 sate care compun întreaga plasă, 10 sunt curat românești și 2 amestecate. In numărul celor din urmă se găsește și orășelul Jagubița (3.500 s.) unde predomină elementul românesc. Românii populează cea mai mare parte din Sudul orașului.

Sate amestecate sunt:

Crepolin — 1.300 s., din care o treime sunt Români.

Blisnac — 600 s., în cel mai îndepărtat unghiu de Sud-Vest al Homolliei.

Medvedița este un cătun care face parte din comuna Plisnașca.

Magudița sau (Milanoveț) — 405 s. Face parte din comuna satului sârbesc Crupaia.

Sate curat românești mai sunt următoarele:

Sighe — 424 s.

Breznița — 100 s. Face parte din comuna Crepolinsca.

Osanița — 2.000 s.

Lasnița — 2.000 s.

Seliște — face parte din comuna Laznișca. 200 s.

Lescovo — 987 s. Se găsește pe râul Veliki Pec, în cel mai depărtat unghiu de Sud-Est al plășii. Acolo sunt și satele:

Iasikovo — 802 s.

Vlaole — 389 s.

c) *Plasa Petrovaț.*

Și în această plasă care ocupă regiunea din cursul mijlociu al râului Mlava, (Mlavski srez) elementul românesc este destul de puternic. Românii în această plasă ca număr dețin locul întâi în întregul județ (18.411 s. Români), dar pentrucă plasa în general este mare (total 44.231 s.) ei nu formează elementul majoritar și dau un procent de 41% din totalul populației. Din cele 35 așezări numai 13 sunt curat românești și restul amestecate.

de pe malul drept al râului Mlava. Intr'adevăr și pe malul stâng nu există sate în care — după cum spune cercetătorul acestui ținut, Liubomir Iovanovici (în „Nasellia Sârbskih Zemallia", v. II p. 294) — să nu fie mahala în care să nu se auză românește; totuși ca sat curat românesc aici de fapt se socotește numai satul Busur. Este de observat că acelaș cercetător la studierea amănunțită a originei unor anumite neamuri a putut să constate că întreaga populație a acestei plăși, Români și Sârbi, este formată din coloniști veniți de curând din alte părți și așezați aici cam de vreo 200 de ani încoace. Vechea populație a fost distrusă.

Sate curat românești:

Busur — 1.155 s. Sat de munte la Sud de Petroveț.

Jdrelo — 1.?15 s., pe malul drept al râului Mlava, la intrarea trecătoarei din Gorniac. A fost descris de Canitz în călătoriile lui prin Serbia. (Serbien, 1868).

Stamnița — 1.439 s.

Vitovnița — 519 s.

Melnița — 1.945 s. (La 1733 Români 10 case. Vezi „Glasnic" LVI — 153).

Cladurovo — 1.344 s.

Ranoveț — 2.100 s. (De sigur „Rahanovaț" din Max. Radcovici, 1733, „Glasnic". LVI. 153, cu 60 case Români).

Manastirița — 1.096 s.

Rașaneț — 1.630 s.

Cobillie — 1.479 s.

Dubocica — 1.827 s.

Starcevo — 1.017 s.

Lescoveț — 100 case cu circa 500 s. Face parte din comuna Petroveț cu care aproape este unificat. Cu toate acestea cea mai mare parte a femeilor nu știu limba sârbă.

Sate amestecate cu un număr de Români mai mare sunt: Veliki Popoveț — 1.583 s.; a patra parte Români.

Pancovo — 551 s.; jumătate Români.

Oreșcovița — 1.122 s.; o treime Români.

d) *Plasa Golubeț.*

Ea se compune din 26 așezări, dintre care 7 sate curat românești și 2 amestecate. Satele din această plasă sunt mici, de aceea și numărul populației nu este mare: 12.956 s. la 1916,

din care 3.720 s. sau 28% Români. Elementul românesc este mărginit aproape exclusiv în partea de Sud-Est a plăşii unde vine în atingere cu populaţiunea din plasa Cucevo, din care nu se deosebeşte nici după vorbă, nici după port şi nici ca obiceiuri.

Sate curat româneşti mergând dela Sud spre Nord, sunt următoarele:

Vucovici — 474 s., pe malul drept al râului Mlava.

Jitcoviţa — 313 s. Alcătueşte o singură comună cu satul Cudrej care are 317 s.

Şnegotin — 335 s.

Dvorişte — 542 s.

Crivacea — 943 s.

Bârniţa — 546 s.

Sate amestecate:

Dobra — 833 s.; majoritatea Români.

Ponicva — 155 s., la Nord de Golubeţ. Românii formează o treime din totalul populaţiunei şi aceasta aproape sârbizată.

e) *Plasa Velico-Gradişte.*

Ea cuprinde 32 aşezări, situate în partea inferioară a râului Pec. Din acestea 6 sunt curat româneşti şi 2 amestecate. Totalul populaţiunei este de 27.211 s., din care 5.501 s. sau 20% Români.

Satele curat româneşti aici sunt grupate în trei insule, fiecare cu câte 2 sate:

Reciţa — (781 s.) şi Ram (284 s.), pe Dunăre la Vest de Vellico Gradişte.

Topolovnic (1.600 s.) şi Gloracovo (501 s.), pe lângă drumul care duce dela Velico Gradişte la Pojarevaţ.

Ceşleva Bara (1057 s.) şi Dolaşniţa — (744 s.), în partea de Sud a plăşii.

Amestecate sunt:

M. Breşniţa — 250 s., satul cel mai dela Sud din plasă, face parte din comuna Rabrovo.

Kusici — 852 s., pe malul râului Pec. Cartierul românesc care formează o treime din sat este sârbizat.

f) *Plasa Pojarevaţ.*

Este cea mai mare şi cea mai bogată din tot judeţul. Are

Români. Are 39 așezări din care 3 curat românești și 9 amestecate. Satele sunt așezate în general pe malul râului Morava și a râului Mlava.

Cele trei sate curat românești sunt următoarele:

Alidovo — 282 s., face parte din comuna Cula, ambele înainte făceau parte din plasa Petrovaț.

Șlivoveț — 338 s., situat lângă comuna Crivodol, la Sud de Pojarevaț, pe o colină nu prea înaltă care se ridică între Morava și Mlava.

Zabrega — 304 s. Este situat în comuna Șapișca, pe drumul dela Pojarevaț la Cucevo.

Sate amestecate sunt:

Petca — 875 s. — la Nord de Pojarevaț pe malul Dunărei. Jumătate din locuitori sunt Români.

Târnianc — 2.000 s., majoritatea Români și puțini Bulgari.

Ceva mai sus tot pe Mlava urmează:

Salacoveț — 675 s., din care aproximativ 250 s., Români, restul Bulgari.

Velico Țârnice — 850 s., din care cca 600 s. Români.

Malo Țârnice — 1.500 s., jumătate sunt Români, restul Sârbi și Bulgari.

Velico-Selo — 1.700 s., din care două treimi Români.

Pe malul râului Morava mai sunt două sate amestecate:

Brejanc — 1.560 s., unde Românii formează două treimi din totalul populației, restul amestecați cu Bulgari și

Popiano — 2.500 s., în care trăesc până la 2.000 de Români.

Din așezările amestecate face parte și orașul Pojarevaț unde există o mahala românească cu circa 300 case — 1.300 s.

g) *Plasa Jabar.*

Această plasă (Moravski srez) unește satele dela Sud de Pojarevaț, așezate dealungul râului Morava, și cele de pe povârnișul văilor dintre Mlava și Morava. Aci elementul sârbesc este în majoritate, dar nici cel românesc nu este neînsemnat. Populația e de 27.985 s., din care 9.384 s. sau 33% sunt Români. Procentul elementului românesc din această plasă ține al patrulea loc după plășile Cucevo, Jagubina și Petrovaț. Din cele 20 de sate din această plasă, 7 sunt curat românești și 7 amestecate.

Satele curat românești aproape toate sunt așezate la munte sau în partea lui de Răsărit, din bazinul râului Mlava.

Vârbnița — 715 s.

Ticheveț — 942 s.

Sfiniarevo — 84 case, } amândouă formând o sin-
Orlevo — 135 case, } gură comună cu 829 s.

Mirievo — 871 s.

Cocetin — 593 s.

Porodin — 3.378 s., din care numai 240 Sârbi, care locuesc într'un cătun separat, Livadița. Porodin este unul din satele mari de pe râul Morava.

Sate amestecate, aproape toate dealungul râului Morava:

Rachineț — 2.570 s.

Orehovița — 1.507 s. Românii sunt numai câteva case veniți de curând din satul Jdrelo.

Alexandroveț — 3.012 s., Românii locuesc într'o mahala formată din 35 de case.

Vlaşki Dol (Valea Românească) 1.940 s. — trei pătrimi Români.

Polatna — 454 s., cu vreo 20 de case Români.

Sus pe munte:

Sibnița — 882 s.

Boșniac — 611 s., jumătate Români.

4. Județul Chiupria.

Populația românească în acest județ a pătruns numai în cele trei plăși dela Răsărit: Sfilaina, Despotovaț și Parachin, și asta de preferință în sate separate în care elementul românesc se menține destul de bine. Din totalul populației acestor trei plăși care se ridică la 64.698 s., 14.808 Români.

Populația românească trăește în 13 sate curat românești și 6 amestecate. (Totalul satelor in cele 3 plăși fiind de 70).

a) *Plasa Sfilainaț.*

Atât cantitativ cât și procentual în această plasă trăesc cei mai mulți Români din județul Chiupria („Resavski srez").

Din 29.269 s., 8.692 s. sau 30% sunt Români. Acești Români trăesc îngrămădiți în 8 sate curat românești și 3 amestecate (toată plasa are 28 sate). Ei sunt adunați în locurile mun-

toase nu numai dela Nord de Resava, unde stau în nemijlocit contact cu populaţia românească din plăşile Jabar şi Petrovaţ, ci şi de la Sud de Resava.

Sate curat româneşti sunt următoarele:

Vitejevo — 1.415 s.

Bobovo — 2.200 s.

Proştineţ — 366 s.

Jasenovo — 1.224 s.

Gladna — 412 s.

Măceveţ — 257 s.

Subotiţa — 827 s.

Vlaşca — 484 s.

La Sud de acest sat din urmă, pe malul râului Morava, se mai află, amestecat cu Sârbi şi satul Subsco — 921 s., din care 385 s. sunt Români.

Sate amestecate sunt:

Dubiţa — 956 s., jumătate Români şi Troponie — 1.128 s., jumătate Români.

b) *Plasa Despotovaţ.*

Această plasă numără 33 sate aşezate pe cursul superior al râului Resava, din care numai 6 au populaţie românească, care şi-a păstrat foarte bine graiul şi portul.

Trei din aceste sate:

Belaica — 986 s.

Resaviţa — 249 s. şi

Isacova — 875 s., sunt curat româneşti şi 3 amestecate şi anume:

Jidile — 569 s., din care 372 Români.

Ezero — 528 s., din care 185 Români.

Popovniac — 303 s., din care 34 Români.

Aici populaţiunea, din punct de vedere spiritual şi cultural, a rămas foarte în urmă. In toată *plasa nu există o singură biserică afară de mânăstirea Sf. Manasie*, pe râul Resava. Din această pricină sunt foarte multe concubinaje, lucru nu tocmai rar şi în celelalte ţinuturi din Timoc şi Morava.

d) *Plasa Parachin.*

Această plasă atinge imediata vecinătate a centrului judeţean Chiupria. Din ea fac parte şi satele româneşti cele mai

dinspre Sud din tot ţinutul. Ele sunt satele curat româneşti anume: Bigreniţa — 2.602 s. Este un sat mare şi foarte răsfirat.

şi Batineţ — 813 s. sat curat românesc, cel mai dinspre Sud din tot basinul râului Morava.

V.

După limbă şi port populaţia românească dintre Timoc şi Morava se desparte limpede în două părţi inegale: una răsăriteană mai mică pe râul Timoc şi alta mai mare apuseană, spre Apus de valea râului Timoc.

Dialectul Românilor apuseni se deosibeşte prin extraordinara înmuiere a consonantelor, care se caracterizează mai limpede prin trecerea consonantelor dentale d şi t, înaintea vocalelor moi i şi e, în consonantele africate dz şi ts. Astfel cuvântul *dinte* se pronunţă *dź-intś'e* (adică: djince); *verde* — *v'erdź'e; teiu* — *tś'eiu* ş. a. m.; bineînţeles africatele dz şi ts sunt moi (palatale) — înmuierea lor e exprimată cu liniuţa de deasupra. Apariţia acestor africate, în toate cazurile unde d şi t sunt aşezate înaintea lui i şi e, a atras după sine simplificarea primelor africate dz şi ts în toate cazurile, în aspirantele siflante ź şi š; astfel încât cuvântul *cinci* nu se mai pronunţă tšintši, ca înainte, ci *šinši, picior* — (pitšor) — *pišor, ceriu* (tšseriu), *şeriu* etc.

Prin aceste particularităţi ale limbei se cunoaşte îndată Românul din partea apuseană a ţinutului românesc.

Dialectul românesc *răsăritean* se deosebeşte, comparativ, prin mai slaba înmuiere a consonantelor înaintea acelораşi vocale, aşa încât consonantele dentale d şi t în cazurile acestea apar înmuiate d' şi t' sau chiar trec în g' şi k': g'ink'e, în loc de dinte, — v'erg'e în loc de verde — k'ei în loc de teiu etc. Bineînţeles că vechile africate au rămas neschimbate — pitšor, tšerĭŭ, etc.

Frontiera dintre cele două dialecte începe dela malul Dunării între oraşul Cladova (la Răsărit) şi satul Cladușnița, (la Apus) şi trece — la Sud între satele Milutinoveț (Bărloaga) şi Recița, astfel încât toate satele din localitatea Cliuci rămân în regiunea dialectului răsăritean. Pe urmă continuă între Veleşniţa şi Velica Cameniţa, între Bârza Palanca şi Reca şi mai la Sud, la Apus de satul Cupuzişte, la Răsărit de Uro-

viţa, Pratna şi Iabâlcoveţ, la Apus de Dupliane, Miloşevo (Coroglaş), Negotin, Milanovo (Mocranie), şi Velicovo (Balovanoveţ), unde ajunge râul Timoc. La Sud de insula etnică sârbă dela Negotin, satele Tabacoveţ, Velica-Iasicova, Malla-Iasicova şi Cioconiar rămân în dialectul român răsăritean, aşişderea Zaicear şi cele două sate apropiate: Gârlian şi Pârlita, (v. harta). Astfel dialectul răsăritean cuprinde exclusiv populaţia satelor din valea Timocului şi de pe malul Dunării iar cel apusean — regiunea muntoasă de la Apus.

Locuitorii dintr'una ca şi din cealaltă regiune la prima vedere se mai deosebesc, înainte de toate, şi prin îmbrăcămintea femeilor, din care cea mai caracteristică — în partea apuseană — este o prestelcă cu ciucuri lungi de diferite culori — adeseori atât de lungi încât rama de care atârnă aproape dispare sub cingătoare — numită: „chiţellia cu şucuri" sau simplu „şucuri"; ea se încinge la spate şi adeseori şi în faţă. In faţă însă, peste cămaşa albă cu râuri, mai adeseori se încinge o pestelcă ţesută pestriţ, în aceste locuri numită „opreg" („opreg dinainte şi opreg dinapoi"). Portul acestei fote acum în urmă s'a răspândit şi în afara graniţelor dialectului răsăritean, fiind adoptat şi de populaţia munteană de pe Miroci din valea râului Poreci (pl. Dolni-Milanovaţ).

Limba şi portul — ca să nu mai vorbim de celelalte particularităţi — arată clar că populaţia românească din aceste două părţi provine din diferite regiuni româneşti dela Nord de Dunăre. Iar acest lucru se cunoaşte din tradiţie. Românii din partea apuseană muntoasă se ştiu ca veniţi din Ungaria, anume din Banat şi Transilvania, de aceea se şi numesc „Ungureni", pe când Românii din partea răsăriteană se numesc „Ţărani" — veniţi din Ţara Românească (România). După particularităţile din graiul diferitelor sate poate să se cunoască mai exact din ce ţinut de peste Dunăre se trage populaţia lor. Pe aceeaşi cale se poate cunoaşte şi mişcarea acestei populaţii prin emigrare dintr'un loc într'altul. Românii din satele Bejane, Salacoveţ, Velico şi Malo-Ţârnice (Pojarevaţ) vorbesc dialectul român răsăritean, ca şi cei din părţile Negotinului, de unde s'au mutat la începutul secolului al XIV-lea. Mai amănunţit şi mai documentat despre aceste emigrări se vorbeşte în cartea lui Tihomir Gheorghevici: (Iz Sârbie Cneza Miloşa — Din Serbia Principelui Miloş — Belgrad — 1924, p. 90).

Relativ la timpul emigrării acestei populații românești găsim un punct de sprijin în cunoscutul „Comunicat" al lui Maxim Radacovici, Exarh al mitropolitului din Belgrad. Din ordinul acestuia din urmă el a călătorit, la 1733, la Sud de Dunăre prin regiunea ocupată de Austria, ca să studieze situația bisericilor, preoților și a poporului de acolo. (v. „Clasnic na sârbsco uceno druștvo, v. 56, p. 117 și urm.). Din descrierea lui Radacovici se vede că multe din actualele sate românești în văile râurilor Poreci, Pec și Mlava au avut încă de atunci o populație întreagă sau pe jumătate românească. Oreșcovița (acum mahala din Dolni-Milanovaț) și Mosna în plasa Dolni-Milanovaț erau sate curat românești, iar Iastrebița — care cel puțin sub acest nume nu mai există — pe jumătate. La fel satul Dvoriște, de lângă Golubeț, a fost curat românesc. Pe râul Pec erau populate cu Români satele: Kusici (pe jumătate), Srednevo (pe jumătate), Ceșleva-Bara și Zeleniche (jumătate), Mustapici (mixt), Mișlenovți (mixt), Nereșnița, Voluia și Dâlboca. La Apus de V. Cradiște înspre Ram: Topolovnic, Chiselevo (mixt), Zatone (mixt), Biscupllie (mixt), Cllicievaț (mixt). In basinul râului Mlava: Rahanoveț (acum Ranoveț), Melnița și Jdrelo. Românii au populat prin urmare regiunea râurilor Poreci, Pec și Mlava, și sigur și Timocul. Pentru regiunea Timocului, în memoriul lui Radacovici, nu găsim informații întrucât ea nu aparținea eparhiei mitropolitului din Belgrad, dar este sigur că și acești Români au venit de peste Dunăre încă dela începutul secolului al XVIII-lea.

Din cauza războaielor nimicitoare și a răscoalelor, jumătatea nordică a regiunei dintre Timoc și Morava precum și a Vidinului, la sfârșitul secolului al XVII-lea, se arată aproape în întregime lipsită de populație și ajunge loc de așezare și împământenire pentru locuitorii de prin satele din împrejurimi. Pe lângă imigrații din părțile mai apusene, în regiunea Pojarevațului, pe râul Mlava și în parte a Negotinului, alături de veneticii din Cosovo-Pole și depe povârnisurile nordice ale Balcanilor centrali, așezate în Timocul mijlociu (în regiunea Zaicearului), aici vedem înainte de toate Români veniți de peste Dunăre — din Banat, Sibiu și Valahia, a căror imigrare de peste Dunăre a durat până în timpurile cele mai noui. Se întâlnesc încă în multe sate anumiți oameni născuți peste Dunăre. Populația românească în unele din satele citate, din

această regiune se găsește ca și azi, încă dela începutul secolului al XVIII-lea; prin înmulțire și neîncetată imigrare această populație treptat s'a întins și a dat aproape întregei regiuni actualul ei caracter românesc, mai cu seamă în jumătatea răsăriteană. (v. harta).

In această privință, aproape deplina românizare a regiunii dintre Timoc și Morava, în decursul a două veacuri și asimilarea populației slave mai vechi din partea ei nordică ne dau posibilitatea să înțelegem in ce chip Românii în timpurile mai vechi, au putut să schimbe caracterul național al pământurilor carpatice, odinioară populate de Bulgari-slavi și să le dea caracterul exclusiv românesc de astăzi. Precum aici, în locurile muntoase dintre Timoc și Morava, au venit nu demult și vin incă Români dela Nord, din Banat și Valahia Mică, și printr'o repede înmulțire și prin proverbialul lor atașament la graiul și obiceiurile lor, ei îneacă populația băștinașe, tot așa și mai înainte venind dela Sud, din vatra unde s'a format limba și poporul român în Peninsula Balcanică, au trecut la Nord, probabil pe crestele munților dintre Morava și Timoc, peste Dunăre, în Carpați, acei Români din care s'a înmulțit actuala populație românească de pe pământurile dela Nord de Dunăre.

C. CONSTANTE

ROMÂNII

DIN

VALEA TIMOCULUI ȘI A MORAVEI

Conferință rostită la *Soc. de Cultură Macedo-Română* in 1925. București, Tip. Eminescu, 1929.

ROMÂNII DIN VALEA TIMOCULUI ŞI A MORAVEI

de **C. Constante**

Răsboiul, groaznicul războiu mondial, în invălmăşeala căruia au fost târîte mai toate popoarele lumei, s'a terminat cu isbânda unui mare principiu: principiul naţionalităţilor.

Potrivit acestui principiu, provinciile locuite în majoritate de către o populaţie vorbind aceiaş limbă, având aceleaşi datini, legată prin aceiaşi cultură sufletească trebue să formeze în limitele lor etnografice, un singur corp politic.

Acestei imprejurări ca şi jertfelor ce a adus în lupta comună pentru o rânduială nouă, în care să domnească mai multă dreptate şi mai multă umanitate, generaţia noastră datorează, cea mai înaltă mulţumire sufletească, acea de a fi văzut întruchiparea visului secular al neamului nostru; unirea celor trei provincii subjugate într'o Românie mare şi puternică.

Această mulţumire, din nenorocire nu poate fi întreagă, pentrucă, la conferinţa păcei, acest mare şi frumos principiu nu şi-a putut găsit aplicarea întocmai.

Şi aceasta nu pentru că principiul naţionalităţilor, aşa cum se prezintă după răsboiu, în conştiinţa umană, n'ar fi o noţiune simplă şi clară. Nu. Cauza neputinţei în care s'au găsit oamenii de stat, de-a împăca teoria cu practica, este, că, în mai totalitatea statelor europene, afară de câteva excepţiuni, rasele cele mai eterogene trăesc laolaltă, formând în anumite regiuni, adevărate mosaicuri de naţionalităţi.

La aceste consideraţiuni dacă mai adăugăm unele necesităţi de ordin practic, cum ar fi: condiţiunile geografice, necesităţile strategice, ca şi nevoile economice — fără a vorbi de

cele de ordin politic — găsim explicaţiunea pentru ce, aspiraţiunile noastre naţionale, n'au putut fi satisfăcute în întregime. Această explicaţiune însă, ori cât ar fi ea de justă, durerea noastră rămâne aceiaşi când ne gândim că, în afară de graniţele României Mari au rămas numeroase grupuri de români — in unele state chiar — întregi regiuni: fâşii sângerânde din corpul mare şi frumos al neamului românesc!

Din aceste grupuri etnice româneşti, rămase în afară de graniţele României Mari, cel mai numeros şi cel mai puţin cunoscut, de bună seamă, este acela al Românilor din Valea Timocului şi a Moravei.

Ca unul ce am avut ocazia să-i cunosc mai de aproape şi să atrag, asupra lor, luarea aminte a cercurilor noastre intelectuale, încă în 1906 [2]), printr'o monografie, care a deschis drumul cercetărilor de mai târziu; — să-mi daţi voie, să vă întreţin despre acest viguros vlăstar al neamului nostru, care, timp de secole, şi-a păstrat nealterată individualitatea lui etnică, cu întreaga lui comoară sufletească: limba, datinele, obiceiurile, credinţele şi superstiţiile.

Grupul Românilor din Serbia, pe care de obiceiu îi numim: Români din Valea Timocului şi a Moravei, locuesc regiunea situată în partea de Nord-Est a vechiului regat sârb, udată de râurile Timoc şi Morava.

Solul acestei regiuni nu are o valoare egală. Sunt şesuri unde se cultivă cereale, dealuri bogate în viţă de vie, cu renumitele podgorii de la Negotin, munţi acoperiţi cu păduri, văi cu pajişte prielnice pentru creşterea vitelor, iar subsolul bogat în minerale, de pildă: cărbuni, aramă, fier, cariere de marmoră şi ape minerale.

Frontiera naturală a acestei regiuni, în care populaţia românească formează un grup numeros şi compact, este cuprinsă între râurile: Dunărea, Timocul şi Morava. Frontiera înspre sud ar fi formată dintr'o linie dreaptă care ar uni Marea

2) La 1906, am fost însărcinat din partea regretatului Dr. Istrate, pe atunci Comisar General al Expoziţiei Jubiliare, să organizeze secţia etnografică a Rom. din Valea Timocului, cu care ocazie am făcut o călătorie şi am adunat foarte multe costume şi obiecte casnice.

Moravă cu râul Timoc, înaintând dela Vest spre Est, prin frumoşii munţi ai Rătnei.

In această suprafaţă, de aproape 12240 km. pătraţi, sunt cuprinse cele patru districte nord-estice ale fostului regat sârb şi anume: Craina, Morava, Pojarcvaţ şi Timoc.

Românii din Serbia altă dată se întindeau până dincolo de râul Morava. Aceasta se poate deduce uşor din toponimia localităţilor cari au rămas şi azi româneşti. — Aşa bunăoară, dacă ne urcăm spre isvoarele râului Timoc, toate numirile ne dovedesc existenţa nu tocmia depărtată a unei populaţiuni româneşti. Aşa este Vlaşco-polie, (câmpia românească), Valşca-planina (muntele românesc), Vlaşce-selo (satul românesc), Vlaschi-dol (valea românească) şi Vlaşca, cuvânt prin care Sârbii desemnează Ţara Românească şi multe altele de felul acestora.

Această populaţie românească a fost cu timpul serbizată, după cum s'au serbizat şi alte numeroase grupuri de români din alte regiuni, despre existenţa cărora găsim dovezi în cărţile de donaţiuni ale vechilor regi sârbi.

Primul document în care se pomeneşte despre sate româneşti, făcute danii unor mânăstiri, este acela al jupanului Ştefan Nemania, din 1198.

Apoi avem dela Cneazul Ştefan Uroş I, din 1253 şi dela Ştefan Uroş al II, din anul 1318.

Dar cele mai importante documente ne-au rămas dela marele rege al sârbilor, Ţarul Duşan; din 1348.

In aceste documente, afară de satele româneşti, găsim şi numele de familie ale locuitorilor şi ni se păstrează chiar unele porecle, ca: surdul, fierarul, etc. fără ca sensul acestor porecle să fi fost tradus în limba sârbă.

Avem apoi alte documente de pe la 1428 până la 1434, care se referă la Românii din Bosnia şi Herţegovina.

In secolul al XIII şi al XIV, Românii din Valea Moravei şi a Vardarului trebue să fi fost foarte numeroşi de vreme ce ei aveau un episcop cu sediul la Vrania. Aşa se explică că muntele de unde isvorăşte Vardarul şi azi se numeşte Vlahiştea, iar la poalele lui există un sat ce se cheamă Vrut, pe când platoul din apropiere se cheamă Buneţi....

Unele localităţi din aceste ţinuturi şi astăzi chiar păstrează un caracter particular românesc, încât savantul isto-

riograf sârb Ţviici, în marea sa lucrare: Geografia şi Geologia umană, este silit să afirme că aceasta se datoreşte unei vechi populaţiuni româneşti care a fost desnaţionalizată.

Ca să fiu mai complet, trebue să adaug, că, în afară de cele patru districte de care am vorbit mai sus, şi care prin numărul covârşitor al populaţiunei româneşti dau acestor districte aspectul unui ţinut eminamente românesc, românii trăesc, în număr mai mic şi în plasa, Podunafscaia din judeţul Smederevo.

Această regiune, ce se întinde în jurul Porţilor de fier, din punct de vedere geografic are acelaş caracter ca şi partea răsăriteană, a Olteniei. Forma terenului, după studiile făcute la faţa locului de cunoscutul geograf Vâlsan, este o continuare dela un ţărm până la celălalt ţărm ca şi cum n'ar fi fost despărţit prin albia Dunărei.

Munţii Carpaţi nu se isprăvesc la Dunăre, ci la Timoc. In partea care se cheamă la Cazane, albia fluviului este atât de ingustă, încât s'ar părea că Dunărea în căutarea unui drum spre mare a despicat Carpaţii în două, iar malurile au rămas aşa de apropiate încât locuitorii de pe cele două versante ar putea să şi vorbească. Cu toate că în aceste părţi ale Dunărei coastele munţilor sunt stâncoase şi abrupte, graţie văilor, râurilor ce curg deacurmezişul, trecerea Dunărei, de pe malul stâng pe cel drept, este foarte uşoasă.

Şi, de bună seamă, în decursul mult sbuciumatei existenţe a poporului nostru, pe aci s'au scurs, fugarii ce şi-au găsit adăpost în Craina, pe timpul bejeniilor de groaznică amintire. Şi această trecere a fost cu atât mai uşoară cu cât era înlesnită de însăşi ocupaţia de pescari a locuitorilor mărginaşi.

Din cele de mai sus aţi văzut că atât aspectul etnografic cât şi cel geografic ne înfăţişează acest colţ de pământ ca o continuare a ţării româneşti, ca un pământ românesc.

Dunărea care curge majestuoasă printre cele două maluri deopotrivă, n'a fost o barieră care să oprească legăturile dintre locuitorii de dincoace şi de dincolo.

Deoparte şi de alta se întind sate la fel care din depărtare par de o albeaţă imaculată;

Acelaş grai românesc îşi plimbă muzica lui dulce peste

Nr. 11. — Romînce din satul de munte Zlot — ținutul Zaicear

Nr. 13. — Românce din Breslovaț (Zaicear) culegând porumb.

Nr. 14. — Grup de Români cooperatiști din satul Gamzigrad (Zaicear).

C. *Constante*, Românii din Valea Timocului şi a Moravei.

luciul apelor albastre; aceiași doină își revarsă notele ei melancolice peste turmele de oi cari pasc în pajiștele verzi, pe când ciobanii, culcați pe așternutul de mătase al văilor, cu gândul la ibovnică își potolesc nostalgia cântând:

Ruscă Rusculiță,
Dalbă la pieliță,
Roșă la catrință,
Neagră la cosiță.

* * *

În luptă cu națiunea dominantă, rezistența unei ramuri etnice — despărțită de tulpina neamului și lipsită de seva hrănitoare ce i-o dă școala și biserica națională — în trecut, când politica de desnaționalizare nu făcea parte din metoda de guvernământ a statelor, — era în funcție de număr. Numai acele grupe etnice puteau să reziste influenței ce se exercita asupra lor prin școala și biserica străină, care locuiau o anume regiune și în mase compacte. Cu cât masa slăbește, fie prin infiltrațiuni străine mai numeroase, fie prin strămutări mai dese, — slăbește și rezistența etnică; elementele limbei străine devin tot mai numeroase, încuscririle cu conlocuitorii de altă origină tot mai dese și astfel grupul etnic din ce în ce mai puțin numeros, pe nesimțite dispare cu desăvârșire.

Așa se explică desnaționalizarea Aromânilor, care, din cauza noilor condițiuni de vieață ce li s'a creat după stabilirea Slavilor în Balcani, au fost nevoiți să se răzlețească în grupe din ce în ce mai mici. Căci, în afară de orice îndoială este că, la început numărul lor trebue să fi fost foarte mare de vreme ce-au putut să-și întemeeze state, cum erau: Megalovlahia, în Acarnania și Valahia mică în Etolia. Acest proces de desnaționalizare a Aromânilor, se petrece azi sub ochii noștri, mai cu seamă dela războiu încoace, de când sunt siliți să-și părăsească comunele curat românești, unde nu mai găsesc condițiuni de trai, pentru a se așeza în orașe cu populațiune compactă sârbă, bulgară sau greacă, cu care se asimilează, pe deoparte din lipsa școlilor naționale cari să le țietreaz sentimentul rasei și pe de alta prin încuscriri.

Acest proces de desnaționalizare s'a petrecut și la Ro-

mânii din Serbia, cari s'au avântat dincolo de valea râului Morava, unde trăind în grupe tot mai răzleţite, n'au mai putut rezista cu aceiaşi îndărătnicie înăscută, cu care rezistă masa compactă dela Est.

Dar sunt semne că şi rezistenţa acestora începe să slăbească. de pe urma infiltraţiunilor sârbe tot mai numeroase ca şi a politicei de desnaţionalizare a statului sârb.

Aceste semne se invederează în faptul că deocamdată se deformează limba, după care, fireşte, va veni şi deformarea sufletului românesc, dacă nu vom reacţiona la timp, pentru a-i scăpa de primejdia ce-i ameninţă.

Am spus că acest element românesc, a rezistat până astăzi, datorită nu numai rezistenţei sale etnice proverbiale, ci, şi faptului că, trăeşte, în masă compactă, aflându-se în număr covârşitor faţă de populaţia dominantă.

Dar, odată acest lucru stabilit, se pune următoarea întrebare firească: Care este numărul acestei populaţiuni de ţărani români, harnici şi vânjoşi, cari lipsiţi de cultura naţională, şi-au păstrat neîntinat sufletul românesc?

Dela început, trebue să mărturisesc că la această întrebare nu se poate da un răspuns categoric, pentrucă cifrele oficiale, pe cari le găsim în statisticele sârbeşti, sunt cu desăvârşire inexacte. Iar dacă ne referim la scriitorii sârbi sau la cei străini cari s'au ocupat de Românii din Serbia, vom constata, că, deşi numărul ce ni-l dau, este mai mare decât acela al statisticelor oficiale, totuşi cifrele nu se potrivesc între ele.

Astfel, învăţatul Kanitz, specialist în chestiunile balcanice, la 1868 socotea numărul Românilor din Serbia la aproape 123.000 suflete.

Istoriograful sârb Carici admite o cifră superioară, aceea de 140.000 de indivizi cari vorbesc numai româneşte, — fără a socoti, bine înţeles, pe cei dintr'înşii cari vorbesc şi limba sârbească.

Şi în fine, cunoscutul filolog Weigand, care s'a ocupat în special de Aromâni, socoate că în toată Serbia ar fi cam 200.000 de suflete.

Dar să lăsăm pe scriitorii cari, deşi au toată bunavoinţă, nu au însă şi putinţa de a fi informaţi şi să ne întoarcem din nou spre statisticile oficiale din consultarea cărora să

Organizația statisticei pe baza recensământului a început, în Serbia, la 1834.

Primul recensământ, pe cât era cu putință pe vremea acea, s'a făcut destul de complect, atât în ce privește populația cât și proprietatea imobiliară.

Acest recensământ însă s'a făcut pentru a satisface două nevoi ale statului, deopotrivă de importante: fiscul și armata, fără vre-o considerație de alt ordin. Deci, toate celelalte date au fost neglijate.

De acea, populația românească n'a fost trecută într'o rubrică specială. Ea apare pentru prima dată în anuarul statistic dela 1846. Dar și în această statistică datele nu sunt complecte, pentrucă lipsesc din ea Românii cari locuesc în plasa Podunafsca din județul Smederevo.

Totuși secțiunea economică-statistică a Ministerului de Finanțe, în prefața acelei lucrări, ne asigură că „de astădată s'ar fi ținut o socoteală riguros exactă de numărul locuitorilor români, ce locuesc în sate curat românești, ca și de cei ce locuesc laolaltă cu Sârbii. Cu o greșală de cel mult 5% — ne asigură funcționarul Ministerului de Finanțe — se poate determina numărul exact al populației românești din toată Serbia.

Pe temeiul acestor asigurări, statistica din 1850 ne dă, pentru cele patru județe, o cifră de 104.343 Români, față de 829.999 Sârbi, în întreaga Serbie de atunci.

In anuarul statistic pe 1854, numărul populației românești rămâne neschimbat, pentruca în acea dela 1859 să se urce la 122.593 de suflete. Deci, în timp de 13 ani, avem o creștere de aproape 18.000 suflete, sau în medie o creștere de 3% pe an, pe câtă vreme, populația sârbească, dela 135.000 suflete la 1846, se urcă, în 1895, la 300.000, adică o creștere de 16.000 suflete sau în medie o creștere de 50%.

Această neînsemnată creștere a populațiunei românești, de bună seamă este foarte puțin verosimilă, dar ea este, totuși, binevenită, pentrucă ne dă putința să facem un examen comparativ al mișcărei acestei populațiuni românești, așezată de soartă, ca o stâncă de granit, într'o mare slavă, unde, de secole, rezistă talazurilor ei, când mai mult, când mai puțin furioase.

Statistica dela 1866 ne dă pentru populația românească

o creştere de numai 5.000 de suflete; cea dela 1874, îi trece sub tăcere, pentru ca acea dela 1884 să fie ceva mai complectă. De astă dată, numărul Românilor fiind repartizat după sate, după oraşe şi după sexe.

Astfel, pe când la oraşe avem un număr de 5.196 suflete, la sate avem un număr de 146.517 suflete, adică un total de 159.510 suflete.

Din aceste cifre rezultă că, într'o perioadă de 18 ani, populaţia românească ar fi crescut numai cu 22.401 de suflete.

Cu anul 1884 mişcarea populaţiei româneşti din Serbia, sub condeiul meşteşugit al statisticianului sârb, începe să descrească.

Astfel, cu excepţia recensământului din 1905, care arată o creştere neînsemnată, toate celelalte ne arată o descreştere continuă.

De pildă: statistica din 1890 reduce numărul românilor dela 149.559 la 141.523 sau un minus de 8.208 suflete. Acea dela 1900, dela 159.510 suflete, câţi erau la 1895, la 120.658, adică un minus de 37.015 suflete, — pe când cea din urmă despre care am cunoştinţa, acea dela 1905, nici nu pomeneşte despre populaţia românească, ci ne dă cifra totală a populaţiunei celor patru districte locuite de Români.

Dacă putem atribui unei greşeli de redactare micşorarea numărului Românilor în statistica dela 1890, nu putem face, însă, acelaş lucru cu cele posterioare în care pretenţia de a fi cât se poate de complete, ne apare evidentă, din feluritele cifre ce ni se dau.

De aceea descreşterea pe care ne-o indică statistica din 1900, reducând numărul românilor cu 37.000 suflete, precum şi tăcerea pe care o păstrează statistica dela 1905, ne apare ca o tendinţă vădită de a nu atrage atenţiunea fraţilor de peste Dunăre, asupra acestei masse mari de Români, deoarece noile curente naţionaliste ce încep să-şi croiască drum în lume, îşi fac loc pe aici pe acolo şi printre Românii din Serbia.

Şi, ca să ne dăm bine seamă că nu există nici un cuvânt binecuvântat pentru o astfel de grabnică descreştere a populaţiunei româneşti din Valea Timocului şi a Moravei n'avem decât să comparăm cifrele ce ne dau mişcarea celor două populaţiuni conlocuitoare, română şi sârbă, pe o perioadă de timp determinată.

Dacă vedem că mişcarea populaţiunei sârbeşti, în plus sau în minus, merge paralel cu acea a populaţiunii româneşti, n'avem de ce pune la îndoială exactitatea cifrelor oficiale.

Dacă, dimpotrivă, vom constata că, în aceiaş perioadă de timp, populaţia românească a descrescut, pe când cea sârbească a crescut — ceea ce ştiinţificeşte este inadmisibil —, când este vorba de populaţiuni supuse aceloraş condiţiuni de vieaţă — atunci, de bună seamă, putem trage singura concluzie ce se impune şi anume: că aceste date sunt lipsite de seriozitate.

In adevăr, pierderile provenite din răsboaie sunt deopotrivă pentru amândouă populaţiunile, atât pentru cea de origină românească cât şi pentru cea de origină sârbească.

Nici o calamitate nu s'a putut abate asupra populaţiunei româneşti, de care să fi fost ferită populaţiunea sârbească, conlocuitoare.

Prin urmare, dacă consultăm tabela comparativă a mişcărei celor două populaţiuni pe anii din perioada dela 1895 la 1900, găsim că, pe când numărul Românilor a scăzut cu 27.015 suflete, numărul Sârbilor a crescut cu 96.133 suflete.

Dacă populaţiunea sârbească a crescut, firesc lucru era proporţional să crească şi cea românească, cu atât mai vârtos, cu cât orice ipoteză de emigrare a Românilor în alte regiuni sau de imigrare a Sârbilor, este înlăturată, iar în ce priveşte o serbizare în massă, într'un timp aşa de scurt, nu este cu putinţă, când se cunosc însuşirile de rasă extraordinare cu care este înzestrată populaţia românească din Serbia, — căreia nu-i pasă nici de persecuţiunile jandarmilor, nici de anatema preoţilor şi care nu se lasă amăgită nici de propaganda insinuantă a învăţătorilor pentru a înlocui prin cea sârbească, dulcea ei limbă românească.

In armată, în faţa justiţiei, sau a agenţilor forţei publice, „nu şchiu sârbeşche" a fost răspunsul Românului şi sub acest scut el şi-a păstrat neatinsă conştiinţa despre origina lui latină.

Dar, dacă, cu toată bunăvoinţa, nu putem să credem cifrele oficiale, care poate să fie cifra adevărată, la care se ridică Românii din Serbia?

Acei cari au avut prilejul, fie de a călători prin Valea Timocului şi a Moravei, fie de a veni în contact cu Românii din acele părţi, — ştiu că satele locuite de Români sunt aşa de multe şi aşa de dese încât, ei socotesc pe Românii din Serbia la peste 300.000 suflete.

Şi ca să nu fiu acuzat de exagerare, să-mi daţi voie să vă citesc câteva părţi dintr'un articol, publicat de un scriitor sârb, care numai afvorabil Românilor nu putea să fie, cu ocazia unei călătorii, în părţile Negotinului, locuite de Români. „In societatea câtorva prieteni — zice autorul articolului — am întreprins o călătorie — pe jos — dela Belgrad la Negotin şi înapoi. La plecarea noastră eu mă simţeam, ca tot omul care călătoreşte în propria sa ţară, liber şi vesel. Dar în loc de a juca rolul unui om care călătoreşte prin patria sa liberă, — eu mă simţeam străin în ţara mea. — Dela Petrovaţ, trecând prin Gorniaşna Clisura, înspre Jagubiţa, pentru a te duce la Negotin, deacurmezişul înălţimilor dela Omolie trăesc în mare parte aşa numiţii Vlasi....

„Aţi avut poate ocazia de a-i vedea, dar n'aţi avut poate curiozitatea de a merge pe jos, prin regiunile lor, pentruca să vă daţi seamă cum poate, o rasă să-şi întindă rădăcinile aşa de adânci, într'o ţară, care totuşi este de cultură sârbească.

„Limba lor, aşa de mult s'a întins în aceste regiuni ale Serbiei, încât un călător, cu foarte multă greutate, s'ar putea servi de limba sârbă. Ca să vă dau un exemplu, trebue să vă spui, că comercianţii sârbi din aceste părţi, — trăind în mijlocul Românilor — vorbesc limba românească. Este ceva surprinzător să auzi pe un comerciant, pe un preot, pe un învăţător, sau pe un primar, vorbind, cu concetăţenii săi, limba românească.

„Pentru ca să vedeţi până unde au ajuns aceşti Români cu limba lor, trebue să vă arăt că în unele primării, ca la Bârza Palanca, Tekia, etc., ordinile şi dispoziţiile administrative, sunt afişate în limba română. In unele şcoli învăţătorii sunt nevoiţi să dea explicaţii copiilor români în limba română. La întrebarea ce i-am pus unui învăţător, că, de ce vorbeşte cu copiii limba românească? mi-a răspuns: pentru că copiii nu ştiu sârbeşte".

Dar, această descriere, făcută de un publicist sârb, ar fi poate suficientă ca să ne arate că nu se înşeală acei cari

socot, numărul Românilor din Serbia la 300.000, și totdeodată cauza pentru care statisticile oficiale caută să ascundă adevărul.

Dar, să revenim la examinarea cifrelor.

Cele patru districte, despre care Sârbii admit că sunt locuite de Români, aș putea zice de un mare număr de Români, sunt, după cum am spus, Timocul, Pojarevaț, Morava și Craina.

Este în afară de orice îndoială că în două din aceste județe și anume în Craina și Pojarevaț, populația românească formează majoritatea, pe când în celelalte două Timocul și Morava, precum și în plasa Podunafsca formează minoritatea.

Plecând dela acest fapt riguros exact, dacă socotim populația românească din primele județe la 3/4, iar în celelalte la o pătrime, după statistica din 1905, vom obține:

Craina	104.450 s.	
Pojarevaț	243.705 s.	
Total	348.155 s.	sau 261.114 Români.

Morava	186.900 s.
Timoc	140.807 s.
Pl. Podunaf.	35.062 s.

Total 362.769 suflete, 90.692 Români sau un total general de 351.806 locuitori români.

Dar ca să nu vi se pară că această cifră poate să nu fie riguros exactă, să-mi dați voie să fac o altă socoteală, la care vom publica coeficientul naşterilor dat de însăși statistica sârbească.

La 1859, cele patru districte erau locuite de 282.378 suflete, iar la 1895 de 710.000.

In acest număr, admițând pentru Sârbi 3/4 și pentru Români 1/4, Românii la 1900, trebue să fi fost de 210.822 suflete, iar, socotind o creștere de 1,72 la sută pe an, medie ce ne este indicată de statistica din 1908, populația românească la 1912, a trebuit să fie de 300.000 suflete, iar la 1924, de peste 400.000.

Cu o diferență neînsemnată, această cifră se apropie de acea pe care am găsit-o, după prima socoteală, bazată pe informațiunile noastre, despre situația reală a celor două populațiuni: română și sârbă.

Este, ceva grozav să te gândeşti că în urma marelui războiu, din crae a eşit biruitor principiul naţionalităţilor, când pe temeiul lui noi am acordat minorităţilor din România Mare toate drepturile culturale şi politice ca atari, este dureros, zic, să vezi cum un grup atât de numeros şi viguros de consângeni să fie lipsit de cele mai elementare drepturi naţionale: de a se instrui şi ruga lui Dumnezeu în limba maternă, într'o ţară amică şi aliată.

Noi, Românii Macedoneni cari cunoaştem durerea de a fi adăpaţi la cultură străină, care nu este decât beţia minţei şi otrava sufletului, suntem datori să ridicăm glasul nostru şi să cerem pentru fraţii, — rămaşi sub jugul străin — mai multă dreptate şi mai multă umanitate; amintind aliaţilor noştri că prietenia se clădeşte pe solidaritate, iar nu pe violenţă şi nedreptate.

Cu privire la aşezarea Românilor din Serbia este greu să dăm o părere definitivă, întrucât ne lipsesc documentele doveditoare.

Totuşi, din cercetarea amănunţită a graiului, a portului, a obiceiurilor, şi a ocupaţiunei lor, un lucru pare neîndoios; acela că Românii din Serbia, s'au stabilit în acele părţi trecând din stânga Dunărei.

Rămâne însă de stabilit în ce anume epocă s'a făcut această strămutare şi cari au fost motivele ce i-au putut determina, pe aceşti Români, de a-şi părăsi vatra strămoşească, pentru a-şi căuta adăpost în munţii şi văile de peste Dunăre?

Asupra epocei aşezărei lor, părerile istoricilor sârbi sunt împărţite.

Unii socotesc că acest fapt s'ar fi petrecut pela sfârşitul secolului al XIV-lea, după năvălirea Turcilor, din cauza impilărilor la cari erau supuşi Românii în ţara lor.

Alţii afirmă că prima aşezare ar fi avut loc prin sec. XVII, şi înfine, cei mai mulţi pretind că Românii numiţi Ungureni ar fi trecut Dunărea în masă la 1848, fugind din Ungaria după revoluţia lui Horia şi Cloşca, pentru a scăpa de teribilele persecuţiuni ale maghiarilor; iar cei numiţi Ţăreni ar fi venit din judeţele dunărene învecinate, pe la 1832, în timpul Regulamentului Organic.

Istoriograful sârb Carici, în cartea sa „Sârbia", vorbind despre așezarea Românilor în valea Timocului și a Moravei zice:

— Printre acești Români cu greu să se găsească azi descendenți, ai celor așezați în vechime și peste care au dat Sârbii la așezarea lor în aceste ținuturi.

Numele localităților, al râurilor, al dealurilor, și al munților, în toate aceste ținuturi, cu mici excepții, sunt toate sârbești. Multe din aceste localități prin numirile și legendele ce s'au format în jurul lor sunt în legătură directă cu istoria sârbească. A trebuit, deci, să treacă multă vreme, în care Sârbii să fie stăpâni exclusivi în aceste ținuturi pentru ca să fi putut imprima pecetea curată, și inalterabilă a caracterului sârbesc. In adevăr în Cucevo și Branicevo înainte de năvălirea Turcilor, populația sârbească era foarte deasă; dar luptele din ultimul pătrar al secol. al XV au rărit-o simțitor, iar mai târziu pe ala 1481, când principii Pavo și Zmai și despot Vuc au strămutat vreo 50.000 de suflete în Banat, aceste ținuturi au rămas cu desăvârșire deșerte, și așa s'a creiat posibilitatea stabilirei unor populațiuni din alte ținuturi, cu atât mai mult cu cât Valea Moravei, a Mlavei și acea dintre Pec și Timoc, prin fertilitatea pământului și blândețea climatului a oferit condițiuni destul de prielnice ca să atragă pe locuitorii din împrejurimi.

In această epocă — adaugă el — au început să se stabilească și Românii din România și Transilvania.

Mai târziu, imigrarea Românilor a fost provocată și de alte neplăceri la cari erau expuși în țara lor. Din Transilvania au început să se stabilească în grabă, târziu, pe vremea domniei lui Iosef II, din cauza teribilei sălbăticii cu care a fost înăbușită răscoala de sub Horia etc.

Acești Români transilvăneni s'au stabilit pe la Cucevo și Branicevo, iar pe alocurea au trecut până dincolo de confine, aproape de cataractul Timocului. Că stabilirea mai intensă a acestor Români s'a făcut în timpuri mai moderne, o dovedește și comunicatul exarhului Maxim, scris la 1773, în care sunt enumărate toate satele din Cucevo și Branicevo existente pe atunci, împreună cu numele locuitorilor și naționalitatea căreia aparțineau, comunicat din care lipsesc satele cu o populație exclusiv românească cari se găsesc azi în acele ținuturi.

Românii din Cucevo și Branicevo se numesc Ungureni, ceea ce dovedește că s'au refugiat din Ugnaria; ei și azi vorbesc dialectul limbei românești vorbită în Transilvania.

Românii din România au început să se stabilească în Serbia și imediat după liberarea Serbiei, iar principala lor imigrare, cade abia după anul 1832, în urma unui regulament care, a făcut și mai mizerabilă, situația și așa destul de mizerabilă a poporului român.

Acești Români din România se numesc Țareni; ceea ce însemnează că sunt de loc din Țara românească, și vorbesc chiar limba ce se vorbește acolo. Libera Serbie, în care țăranul însuși este proprietar al pământului și croitorul soartei sale, a momit și mai târziu pe locuitorii români, din țările învecinate, cari și azi încă gem sub jugul arendașilor. Sunt sate prin toate ținuturile Nord-Vestice ale Serbiei, ba chiar până și în Morava, în care Români s'au stabilit de vreo zece ani de zile".

Nu avem documente pentru a putea reconstitui fazele luptelor ce, de sigur, s'au dat, între Sârbii venetici și populația autoctonă romană și traco-iliro romanizată. Fără îndoială că această luptă s'a terminat cu izbânda Sârbilor, de vreme ce, după toate probabilitățile, Românii din Valea Timocului și a Moravei, au venit din România și Ungaria.

Cu toate acestea la Românii din Serbia s'a păstrat o tradiție după care ei ar fi descendenții coloniilor romane aduse acolo de împăratul Traian pe când se așezase cu armatele sale, pe malul drept al Dunărei, așteptând construirea podului pentru a trece în Dacia.

După aceiași tradiție o parte din aceste colonii ar fi rămas în Valea Timocului, — descendenții cărora ar fi Românii de azi, pe când un grup, despărțindu-se de dânșii, ar fi luat drumul spre sud.

Am căutat să aflu dacă tradiția este veche sau dacă a fost importantă dela Românii de peste Dunăre. Mi s'a spus că tradiția e foarte veche; că bătrânii de azi au auzit-o dela bătrânii de ieri, cari, la rândul lor tot dela bătrâni spuneau că au auzit-o. Tradiția însă nu e unică. In unele părți există o va-

riantă după care Românii s'ar fi așezat în Valea Timocului pe vremea împăratului Iracli, și înfine o a treia după care locuitorii satelor din Craina, ar fi venit dela sud, din niște locuri numite Fundoanie.

Nu știu ce sâmbure de adevăr conțin aceste tradiții. — Ceea ce însă, în lipsă de documente, nu poate descurca istoria, filologia, prin studiul evoluțiunei limbei, a reușit să-i dea de rost.

Până când dar filologia își va spune cuvântul autorizat, să ne fie permis să credem, că, aceste tradițiuni ar putea să fi rămas moștenire, până azi, dela vreun grup de coloniști romani, cari să fi supraviețuit, unde-va, într'un colț de munte, până când au început să vie primii fugari de peste Dunăre, cu cari apoi să se fi contopit.

Judecând după îndărătnicia cu care și azi Românii își păstrează însușirile lor de rasă, lucrul nu pare să fie așa de paradoxal.

In sprijinul acestei credințe după mine militează unele particularități ale portului Româncelor din Serbia și în special ciapsa, o podoabă care se aseamănă cu ciceroană Româncelor fârșeroate, și portul fetelor care se aseamănă cu al mireselor tribului fârșerotesc.

Acest port, pare a fi foarte vechiu.

In legătură cu această podoabă, iată ce mi-a povestit un Român din Serbia, martor ocular la o descoperire arheologică.

Un profesor de arheologie fiind însărcinat de ministerul Instrucțiunii Publice, ca să facă cercetări arheologice în județul Pojarevaț, într'o parte unde fusese descoperit, un drum roman, — a dat peste un sarcofag, pe care erau cioplite chipuri de femei împodobite la cap cu ciapsa și plecherul. La exclamația Românului, că podoaba de pe sarcofag este la fel cu acea purtată de Româncele din partea locului, sub prefectul care însoțea pe profesor, l-a dojenit că a putut face o asemenea observație, în fața Românilor ce căscau gura și cari, astfel, ar putea bănui origina lor comună cu acea a Românilor din țară, — ceea ce după dânsul, ar fi constituind un pericol pentru statul sârb....

Românul care mi-a povestit această scenă, și din care se vede teama guvernului sârb de a nu se trezi sentimentul național la Românii din Valea Timocului, voia să conchidă

de aci, cum că Românii din Serbia sunt descendenţii vechilor colonii romane, stabilite aci la trecerea lui Traian în Dacia.

Am observat acestui Român, că istoricul sârb Carici, dovedeşte, cu nomenclatura sârbească a topografiei, că coloniile romane, pe cari Sârbii le-au găsit la aşezarea lor în aceste părţi, după ce-au rezistat cât au rezistat, în cele din urmă au fost asimilate de numărul cotropitor al Sârbilor.

Românul meu, se vede, în curent cu procedeurile de serbizare a tot ce nu sună sârbeşte — ca şi în Ungaria — cu un surâs ironic pe buze, care însemna: „D-ta nici idee n'ai de ceea ce se petrece la noi" îmi răspunse că afirmaţiunea lui Carici n'are nici un temei ştiinţific.

Că numirile râurilor, plaiurilor, al satelor şi munţilor nu mai sunt româneşti sau latine — adaugă el — este adevărat, dar botezarea lor nu este de dată aşa de veche cum afirmă el. Ea este de dată cu totul recentă şi formează o sistemă care are de scop ştergerea caracterului pur românesc al regiunei dintre Dunăre, Morava şi Timoc.

Multe din aceste numiri cari prin geografii poartă azi nume de origină sârbească, nu-s cunoscute populaţiunei româneşti, care continuă a le da vechile nume româneşti.

Dacă însă nu avem documente pentru a controla veracitatea tradiţiei de mai sus, se găsesc documente doveditoare, cum că, sate întregi de Români au trecut din România şi Ungaria în Serbia şi Bulgaria. Astfel avem un document datat din 1630 — care arată trecerea unui sat întreg în părţile Vidinului. — Apoi lucrările comisiilor de recensământ de prin anii 1741—1746 cari dovedesc micşorarea numărului contribuabililor prin emigrare. La 1787 numai din judeţul Dolj au emigrat peste 15.000 ţărani, bărbaţi, femei şi copii.

Aceste emigrări, se datorau marilor suferinţe la cari erau supuşi bieţii ţărani români din principate.

Ni se sbârleşte părul numai când ne aducem aminte de suferinţele acestor nenorociţi de ţărani jefuiţi fără milă de munca lor, batjocoriţi fără omenie în demnitatea lor, aşa încât te miri cum de nu şi-au luat cu toţii lumea în cap, spre a se răspândi în cele patru colţuri ale pământului şi au rămas să sufere cu resemnare veacuri întregi.

In adevăr, mai ales primele timpuri ale invaziilor turceşti, ale acestor hoarde de barbari asiatici, trebue să fi fost

îngrozitoare, pentru populaţia dela câmp, care, fiind cea mai expusă, cea dintâi cădea pradă başibuzucilor şi ienicerilor.

Trebue să se fi întâmplat evenimente din acelea cari au făcut ca vieaţa lor plină de trude, sbuciumări şi chinuri, — în traiul căreia ziua de azi să nu-ţi lase nici o speranţă pentru ziua de mâine, — pentruca Românii să-şi caute scăpare pe vârful munţilor, ca fiarele în vizuini.

Şi evenimente din acelea, în cari bietul popor român dela ţară, abia scăpat de sălbăticia Turcilor şi Tătarilor, se lovia de acea a Ungurilor şi Leşilor, sunt dese în istoria poporului român.

N'apuca să răsufle de această luptă supraomenească cu duşmanii din secolul al XV, al XVI şi al XVII-lea şi l'aşteptau altele noui, în care locul Ungurilor şi Polonilor, îl iau Nemţii şi Ruşii cari spulberă, adeseori, până şi cenuşa din vatra Românului Şi ceea ce mai rămânea în fiinţă, din aceste catastrofe, se însărcinează s'o distrugă domnii fanarioţi de tristă memorie.

Iată de ce locuitorii din apropierea Dunărei, cum era şi firesc, la cea dintâi ocazie fugeau peste Dunăre, în partea Timocului, spre a-şi pierde urma pe vârfurile munţilor acoperiţi de păduri, de păduri seculare, de văi cu pajişti frumoase, bogate în păşuni pentru turmele ce puteau lua cu ei.

Aceste păduri, timp de veacuri, au fost scutul de apărare al Românului, frate cu codrul, cu a cărui foae verde îşi începe el toate cântecele:

Foae verde siminic,
Suie fata pe colnic,
Ràsucind la borangic.
Răsuceşte de trei zile
Şi pe fus n'are trei fire.

Dar pentru a ne lămuri mai bine, dacă, în a doua jumătate a secolului al XV-lea, în care istoricul sârb presupune că s'au întâmplat evenimente de natură să justifice o emigrare a Românilor în masă să deschidem istoria şi în acest scop să luăm firul întâmplărilor dela 1462 până pela 1480.

— „La anul 1462 Radu Vodă cel frumos, cu voinţa sultanului Mahomed al II-lea s'a urcat pe tronul Ţărei Munteniei,

în locul fratelui său Vlad Țepeș. După 9 ani de zile la 1471, într'o luptă cu Ștefan Domnul Moldovei, Radu Vodă este biruit, la bătălia dela Cursul Apei. Ștefan Vodă în locul lui aduce pe Laiot Basarab, care, totuși, nu pregetă să se dea de partea Turcilor în lupta dela Războeni.

Din această cauză la 1476 Ștefan Vodă se aliază cu Matei Corvin regele Ungariei pentru a aduce pe tron în locul necredinciosului Laiot pe Țepeș Vodă și cele două oștiri nu se mulțumesc numai să bată pe Turci, dar le omoară 10.000 de soldați, din cei 18.000 pe cari Laiot îi avea în ajutorul său.

Laiot Basarab bătut fuge în Turcia și în locul lui vine Țepeș Vodă.

Dar, nu mult după acea, Țepeș Vodă este omorît și Laiot Basarab este adus din nou pe tron de puternicii săi aliați, Turcii.

Această reinstalare se face pe la 1476, adică în preajma epocei în care istoriograful sârb admite prima strămutare în masă a Românilor în Serbia, și de astă dată, Laiot Vodă rămâne domn nesupărat de nimeni până la 1484.

Este ceva de neînchipuit ca armatele turcești venite să reinstaleze pe tronul Munteniei, pe Laiot Basarab și să-l apere, timp de 8 ani ca să fie — cum zic cronicile timpului — „domn nesupărat de nimeni" să nu fi profitat de ocazie, spre a răzbuna sângele celor 10.000 de Turci, omorîți de Ștefan și Țepeș; răsbunare care, de bună seamă, s'a făcut mai cu deosebire pe spinarea bieților locuitori, pe cari, intrând în Țară, i-au întâlnit în drumul lor. Că trebue să se fi petrecut cu acest prilej grozăvii, n'avem decât să ne amintim de cele ce s'au petrecut sub ochii noștri, în Macedonia turcească, și ne vom da seama de cele ce se puteau petrece acum 450 ani!

In Macedonia turcească cea mai mică răscoală, era prilej pentru armatele imperiale, sub ochii agenților reformatori ai Europei umanitare, să prefacă satele în cenușe, necruțând nici pe copilașii dela sânul mamelor lor. Ghiaurii erau trecuți prin sabie și averea prădată.

Vă puteți dar închipui cât de mare trebue să fi fost setea de răzbunare la armatele turcești, venite să reinstaleze pe Laiot Basarab, pentru uciderea de către ghiauri, a celor 10.000 de Turci.

Trebue să se fi săvârșit sălbăticii, de acelea, cari fac pe

om să-şi ia lumea in cap, cum zice Românul, provocând astfel exodul populaţiei celei mai expuse, cari, trecând Dunărea îşi caută scăparea în pădurile dese, de pe vârfurile munţilor dintre Timoc şi Morava unde îşi făcură sălaşele; păduri pe cari, într'un târziu, in dorul lor de pământ de muncă, au început să le distrugă, dând fiinţă curăturilor, cum spun ei locurilor de arat, rămase dela despăduriri.

Aci, în aceste sălaşe, ei au putut să-şi găsească o vieaţă mai tihnită; să-şi refacă gospodăria şi să se oţelească pentru luptele haiduceşti — împotriva Turcilor — din preajma revoluţiei sârbeşti, dând pe cel mai viteaz dintre haiducii intraţi in legendele populare sârbeşti, pe haiducul Velco, originar din Craina, căruia Românii din partea locului până şi azi îi cântă isprăvile:

Lină verde de-un pelin,
D'aiduc Velco n' Negotin,
Cu frati-său Milotin,
Se vorbia se tăinuia
Să se ducă la Praova
Peşte de morun să-mi ea....

Această massă compactă de Români, din punct de vedere etnografic se împarte în Munteni sau Ungureni şi Ţareni sau Margininţi din cari fac parte şi Mistriţoii.

Ţareni se numesc acei din ţinutul Craina, iar Ungureni cei dela Apus. Satele locuite de Ţăreni sunt cele aşezate dealungul Dunărei şi aproape toate sunt pur româneşti. Ungurenii sunt împrăştiaţi peste o întindere mai mare şi pe alocurea trăesc laolaltă cu Sârbii.

Satele de lângă Dunăre au casele grămădite, ca şi cele din câmpia Moravei, pe câtă vreme cele dela munte sunt formate din case răspândite.

Locuitorii dela şes se ocupă cu plugăria, pe câtă vreme cei dela munte se ocupă cu păstoritul, şi pe lângă casa din sat au şi sălaşe unde locuesc vara.

Sunt unele sate cari sunt formate numai din sălaşe.

Sălaşul, astfel, devine pentru aceste ţinuturi o formă de aşezare caracteristic românească.

Casa din sat se compune din mai multe încăperi: întâi

avem casa unde arde focul în vatră, unde Românii își țin varnicu sau țăstul, — coleșcru — gălcți, cobilcă de dus apă, cârliță de făcut mălai, plosca de pământ, apoi soba de dormit, pimnița și podrunul, unde își păstrează cele trebuincioase pentru iarnă. Casele sunt acoperite cu pae, unele cu scânduri și foarte puține cu lespezi.

In apropierea casei se află curelnicul pentru găini, toblari pentru vaci, oboru îngrădit cu nuele pentru porci, iar mai la o parte, coșul, ambarul și cazanul pentru fiert rachiu. Unele case au și grădină sau baccea, unde își cresc oacheșele, moț de curcan, priboi, tămâioasă și alte flori.

Prin fundul grădinilor au pomi roditori și pe lângă ei au coașele pentru albine.

Casele sunt curate.

Femeile ajută pe bărbat la munca câmpului, gătesc bucatele și prepară îmbrăcămintea sau cum îi zic ei, schimbul, și țoalele adică scoarțele.

Pe lângă agricultura și păstoritul Românii din Serbia, acei așezați prin târguri și orașe, se ocupă și cu comerțul și meșteșugurile.

Imbrăcămintea Românilor din Serbia, cu mici deosebiri, se aseamănă cu a Românilor din stânga Dunărei, în deosebi cu a Românilor din Oltenia și Banat.

Bărbații poartă cămașă cu râuri, care se cheamă călțan; apoi zăbun alb, care ajunge până la genunchi și se încinge cu șișta și curea, peste care se pune aina, tot albă, care are forma unei mantale și peste care nu se încing. Iarna se poartă șuba cu bârnașe.

Izmenele sunt de pânză groasă, iar peste ele se îmbracă soarești albi. In picioare se încalță cu opinci, obele de lână, legate cu ață, și călțuni albi, în formă de ciorapi.

Pe cap poartă căciulă. Căciulele locuitorilor dela munte sunt confecționate de o întreagă piele de oaie și se cheamă călăbăț.

Femeile poartă și ele cămăși brodate frumos, la guler, la umeri și la mâneci. Apoi o chebă de lână având forma unei cămăși fără mâneci. Iarna poartă opreji sau fote, una în față, și cealaltă în spate, cu ciucuri. Fotele le ajung până la genunchi.

Haina este la fel cu a bărbaților.

Iarna și femeile poartă șubă.

Portul Românilor din Serbia — după cum am văzut, — se aseamănă cu acela al țăranilor români, afară de podoaba pe care, mai ales femeile dela munte, o poartă pe cap, care se numește plecher. Ea este împletită dintr'o întreagă coadă de cal, cu mare meșteșug, peste ea se încinge ciapsa și pedeasupra se pune broboadă.

Plecherul, care trebue să fie de origină foarte veche, de când portul ei a fost interzis de autorități, pentru motive igienice, începe să dispară.

* * *

Datinele Românilor din Valea Timocului; la naștere, căsătorie, și înmormântare, se aseamănă foarte mult cu ale Românilor din Ungaria, dar ei mai păstrează și unele obiceiuri străvechi așa că formează o amestecătură curioasă de credințe creștinești și superstițiuni păgâne. Acestea din urmă însă, cum este credința în pricolici, desgroparea morților după 40 de zile, arderea bătrânilor neputincioși cu fierul roșu după ceafă spre a le grăbi moartea și nenumăratele pomeni și sărbători păgâne încep să dispară.

Pe lângă aceste datini, ale lor, Românii din Serbia, au mai împrumutat dela Sârbi, sărbătoarea așa numită *slava*, adică sărbătorirea unui anumit sfânt ca patron al familiei și al unui alt sfânt ca patron al satului întreg.

Un alt obiceiu nu puțin curios, și care ar merita să fie studiat aparte, este un joc ipnotic, care are loc în ziua de Rusalii, când Românii se adună în zbeguri, adică în locuri anume destinate pentru petreceri și veselie.

Toate aceste obiceiuri și credințe ne arată cât de bogată este comoara sufletească a acestui grup etnic românesc, care tinde să dispară spre marea pagubă a științei focloristice românești și mai ales spre marea părere de rău a acelora dintre noi, cari n'am pierdut încă speranța in unitatea culturală a tutulor Românilor!...

* * *

Cu îndărătnicia cu care Românii din Serbia și-au păstrat aceste străvechi obiceiuri, și-au păstrat și limba, semnul cel mai distinctiv al unei națiuni.

Limba Ungurenilor seamănă mai mult cu acea a Romă-

nilor din Banat, având elemente slave comune Românilor din Nord ca și numeroase elemente sârbești proprii graiului românesc din Banat. Limba celor din Craina este aproape cea vorbită în Oltenia. Cu toate acestea ca și la Românii din Transilvania, Macedonia sau Istria și la Românii din Serbia se observă unele schimbări ușoare de fonetică, — urmare neapărată a influenței mediului, în care această ramură a naționalităței noastre, a trăit și s'a desvoltat, despărțită de trunchiu, timp de câteva secole.

Dar ceea ce este esențial, din punct de vedere etimologic și sintactic, nu prezintă nici o deosebire și dovedește contactul neîntrerupt dintre acest grup de Români și cei din stânga Dunărei. Schimbarea fonetică este următoarea:

d — transformat în gh.
l — în l muiat
t — în ch
m — în m (muiat)
n — în n (muiat).

Bunăoară ei în loc: de unde ești? zic: ghe unghe ești?

Dacă însă schimbarea fonetică este atât de neînsemnată, în schimb vorbirea Românilor din Serbia a fost influențată de cuvinte slave, ce-și fac loc zilnic, gonind cuvintele neaoș românești.

Această influență este urmarea contactului lor cu târgoveții și în deosebi a tineretului, la început în școlile statului din satele mixte, cari devin tot mai numeroase, iar mai târziu in cazărmi, in timpul serviciului militar pe care, recruții de origină română îl fac în ținuturile cele mai îndepărtate ale regatului.

Din cauza acestor influențe, între limba vorbită în țară și acea vorbită în Valea Timocului și a Moravei s'a format un fel de linie de demarcație, care cu timpul, — dacă Românii din Valea Timocului — nu se vor serbiza complet, — va sfârși prin a o reduce la rangul de dialect.

Dar, pe lângă limba maternă, o parte din Românii din Serbia vorbesc și limba sârbă. Zic o parte, fiindcă numai acei Români cari locuesc laolaltă cu Sârbii vorbesc amândouă limbile, — pe câtă vreme — ceilalți — cu toate sacrificiile ce fac Sârbii, înființând școli până și în cele mai neînsemnate cătune, nu cunosc nici o boabă din limba țării în care s'au

născut, trăesc și își îndeplinesc toate datoriile de buni cetățeni.

După statistica din 1900, numărul Românilor din Serbia cari vorbiau amândouă limbile era de 35.556 suflete, din cari 21.449 bărbați și 14.107 de femei.

Acest fapt în aparență neinsemnat prezintă o deosebită importanță. Ele ne arată dragostea cu care Românii din Serbia țin la limba lor și partea largă ce deține Romànca în păstrarea graiului strămoșesc — pretutindeni unde Românul a fost despărțit dela sânul cald al mamei lui. Romànca și aci, în Valea Timocului și a Moravei, a fost îngerul păzitor al familiei oridecâteori soarta a hotărît să însoțească destinele unui bărbat de altă limbă. Romànca măritată după un Sârb și-a romanizat nu numai bărbatul, ci întreaga lui familie, mahalaua toată, deseori satul întreg. Și această dragoste a Românoei pentru limba ei, pentru obiceiurile strămoșești a dat naștere în Serbia zicătoarei populare:

O Romàncă romanizează un sat întreg!

Dar nu trebue să ne facem iluzii:

Astăzi o minoritate etnică, oricât de numeroasă, nu poate rezista fără o cultură națională intensă.

Românii din Valea Timocului și a Moravei, cât timp au trăit izolați în sălașele lor de prin munți, departe de contactul cu poporul sârb; cât timp au putut evita controlul autorităților școlare, bisericești și militare au putut rezista influenții culturei sârbe, menținându-și naționalitatea lor, cu toate comorile ei sufletești: obiceiurile, datinele și credințele.

Dar, acest control de care am pomenit, pe viitor va fi tot mai greu de evitat, căci politica de stat unitar, la vecinii noștri începe să-și facă drum încă de pe la 1900.

In adevăr, dacă un cercetător curios și-ar arunca ochii pe un anuar statistic sârb, din 1900, ar putea să facă următoarea constatare.

Pe când în patru dintre cele mai populate județe sârbești și anume: Vrania, Ujița, Ciaciac și Toplița în 791 sate nu erau decât 105 școli cu 206 învățători, în cele patru județe în cari locuesc și Români, pentru 509 sate nu erau mai puține de 397 școli cu 716 învățători.

397 școli și 716 învățători sârbi fără nici o școală românească, și nici o biserică românească, nu e de mirare dacă pe

deopatre limba românească vorbită de acești Români nu se va mai lovi cu a noastră, cum zic ei; iar pe de alta, vor începe să dispară portul, datinele și credințele, cum au început să dispară unele cântece populare, despre care, scriitorul sârb Gheorghevici, ne spune, că se cântau, în comuna Brestovaț, unde și-a petrecut copilăria, tatăl său fiind acolo preot, — cântece, astăzi, date uitărei.

Iată unul din aceste cântece:

Vine Stana dela lemne,
Are 'n brațe mulche *lemne și nuele,*
Aideți, aideți fechelor,
Să dăm pae vacilor
Și fân boilor....

* * *

Dispariția unor cântece, obiceiuri și credințe la Românii din Serbia, trebue să ne pue pe gânduri, deoarece, ele ne arată că rezistența lor etnică proverbială începe să se mlădieze. Pentru a preveni această mlădiere suntem datori a le întări credința într'un ajutor eventual.... dacă această credință la Românii din Serbia, a existat cândva.

Această credință a existat. Iată o amintire personală, care vă va face dovada afirmației mele.

La 1907 eram funcționar la Legația română din Belgrad.

Intr'o zi vine la mine un tânăr, în etate cam de 20 de ani, cu o figură foarte simpatică, dar tras la față, cu ochi mari căprui perduți în fundul capului.

Era absolvent al unui liceu sârbesc și ocupa un post de telegrafist într'un birou de provincie.

Prin acelaș puternic instinct al rasei care a făcut pe un Boiagi, și pe un Ucuta să-și descopere, sub cultura greacă, care le învăluia creerul, sufletul lor de român, tot așa Carol Fisceagă dintr'o comună din Timoc, într'o bună zi, simți că bate în el o inimă românească, la fel cu a acelora din stânga Dunărei.

Mânat de dorul de a-i cunoaște mai de aproape și de a-și desăvârși studiile în metropola lor culturală, la București, el veni la mine plin de încredere, că dorința lui va fi împlinită.

Mistuit de boala, care il rodea, dar și de indiferentismul cu care erau întâmpinate, de cei în drept, — toate demersurile mele, de biet idealist — Carol Fisceagă, se stinse într'o zi, cu ochii spre Dunăre, dar cu gândul la frații săi din Serbia, cărora, în versuri schioape, ale unui biet începător în ale propriei sale limbi, — pe cari și azi le păstrez cu sfințenie, — pe un ton jalnic și tânguitor, ca sunetul clopotului ce anunță o înmormântare, le lăsă acest testament:

Ia ascultă mă Române!
Și eu să-ți spun un cuvânt,
Dar îl ține bine 'n minte;
Nu'l lăsa să sboare 'n vânt.

Ajutarăm noi pre Sârbi,
De scăpară de dușmani,
Dar, ei, astăzi ne omor
Cu ai noștri proprii-bani.

Drept nu este ei ce fac,
Dar se poate cu cei inculți,
Deșteaptă-te, mă Române,
Că ne perdem cât de mulți.

E păcat de Dumnezeu,
E rușine de strămoși!
Să învățăm a zice: „deda" [1]
Și să-uităm pe „tata moș"!

---

1) Cuvânt sârbesc care înseamnă, bunic.

G. VÂLSAN

ROMÂNII DIN SERBIA

Conferință ținută la 10 Martie 1928 și publicată în „Buletinul Soc. Regale Române de Geografie" an. LVI. Buc. 1937, cu 8 fotografii și nouă texte.

ROMÂNII DIN SERBIA [1])

de **G. Vâlsan**

Făuritorii de State care după războiu s'au adunat la masa verde și au tăiat vechile mantii imperiale, ca să dea vestminte nouă Țărilor din Răsăritul Europei, având, pe semne, vreme puțină s'au grăbit cu foarfeca, tăind nu numai postavul prețios ci și câte o bucată de carne vie din trupurile provinciilor, care timp de secole își dovediseră vieața unitară. Astfel Banatul, provincia perfect definită geografic avea o unitate economică indiscutabilă și în trecut o unitate etnică, pe care a tulburat-o numai politica austriacă dușmană maselor naționale omogene. Prin noua pace, această provincie a fost despicată în trei crâmpeie sângerate care nu au izbutit încă să-și îndeplinească noile destine, făcând să sufere tustrele state dăruite cu câte o bucată. In deosebi a fost tulburată buna vecinătate între Serbia și România. Și ca să rămânem numai la punctul de vedere etnic, pe când în România au rămas vre-o 90.000 Sârbi, în Serbia Românii ating o jumătate de milion: vre-o 160.000 în Banatul sârbesc, vre-o 280.000 în triunghiul de râuri Morava-Timoc și Dunăre și vre-o 60.000 în Macedonia. O disproporție supărătoare, stimulând tendințele șoviniste ale vecinilor noștri care nu vor să recunoască decât Sârbi în țara lor și făcând să sufere pe nedrept o minoritate vrednică și devotată Statului în care se află. Situația e cu atât mai neno-

---

1) Prezentul articol este o conferință ținută la 10 Martie 1928. In legătură cu Românii din Serbia profesorul G. Vâlsan a mai publicat următoarele lucrări:

a) *Românii din Craina Serbiei.* An. de Geogr. și Antropogeogr. an. II, București, 1911.

b) *Românii din Bulgaria și Serbia* în România și popoarele balcanice, București, 1913.

c) Idem în limba franceză (trad. O. Tafrali), Paris 1918. *N. Popp.*

rocită cu cât cea mai mare parte din această populație românească are o slabă conștiință națională din cauza întunericului în care a fost ținută în toate timpurile, și cu cât în regatul vecinilor noștri se află azi polul paroxismului național. Tot sudestul Europei trăiește dela o vreme într'o intensă exaltare națională, explicabilă prin împrejurări istorice, dar nicăeri nu s'a ajuns la culminația din Serbia.

Trebue să disperăm de viitorul acestor Români? Cea mai bună atitudine e să arătăm hotărît că nu ne putem uita frații, că suntem conștienți de drepturile lor și cunoaștem starea lor actuală. Și aceste lucruri trebue repetate mereu, fără patimă, cu toată argumentarea imparțială care poate apropia pe oamenii cu judecată, repetate până ce dreptatea va iesi deasupra, dacă nu prin voia oamenilor, cel puțin prin însăși împrejurările istoriei care au arătat că de multe ori știu să puie pe fiecare la locul lui.

Spre a îndeplini această datorie către neamul nostru risipit peste hotare, vorbesc astăzi despre Românii din colțul N.-E. al Serbiei. Din toți Românii aflători în Serbia, aceștia sunt cei mai numeroși și cei mai amărîți. Și în acelaș timp cei mai puțin cunoscuți. Cu multe greutăți i-am putut vizita, împreună cu colegul Giuglea, în anii 1910 și 1911. Am adunat mult material linguistic și etnografic care în cea mai mare parte a rămas nepublicat.

A fost obiceiul până de curând ca un etnograf când cercetează un ținut să se intereseze numai de oameni și să nu mai vază restul naturii. Există opere etnografice care nu dau nicio indicație geografică, sau cred că s'au achitat față de geografie în câteva fraze scurte și inutile asupra situației și înfățișării pământului, sau printr'un itinerariu. Geografia actuală e însă mai fecundă decât se bănuește și poate da uneori directive, sau poate ridica probleme pe care etnografia nu le-ar bănui fără ajutorul geografiei. Avem prilejul să dovedim aceasta din însăși cercetarea Românilor din Serbia pe care făcând-o din punct de vedere geografic, vom putea scoate concluzii interesante și pentru etnografia Românilor din Serbia.

Una din cele mai frumoase călătorii în cuprinsul pământului românesc este trecerea prin defileul Porților de fier. Această mare și ciudată apă iubește și acum aventura și reprezintă tipul cel mai original între fluviile Europei. Infi-

gându-şi furca celor două izvoare tocmai în inima Apusului, la doi paşi de basinul Rinului civilizat, cu care are secrete înţelegeri subterane, după ce adună apele albastre ale gheţarilor alpini şi după ce sparge câteva şiruri de munţi ca să intre în căldarea de lut a Panoniei, nemulţumită cu platitudinea pustei, după o ezitare care poate să fi durat câteva zeci de milenii — Dunărea, printr'un ultim capriciu de urias, se înfige între văile Carpaţilor şi străpunge acest întreg masiv larg de 100 km. Căutându-şi victoria în stâncile Gherdapului şi bucurându-se în largile ocoluri pe marginea câmpiei oltene, după ce primeşte apele Jiului, Dunărea amorţită de căldura verii, ca o divinitate cochetă se culcă în larga sa luncă pe pat de nisip şi de sălcii, întinzând braţe leneşe ca să prindă oglinda ovală a lacurilor, fără să-şi dea seama că cu încetul s'a apropiat de inevitabilul cimitir al Mării Negre, căruia zadarnic îi aruncă dispreţul aluviunilor sale.

In defileu Dunărea se poate vedea subt mai multe înfăţişări. Se poate vedea stagnând ca un lac, uşor înfiorată de grija stâncilor care îi sgârie pieptul în adâncimi. Se poate vedea alunecând repede, tăcută şi neînvinsă, printre stâncile drepte ale Cazanelor, nu cu mugete de mânie şi cu creste de valuri, cum se spune la Cartea de citire, ci pe alocuri netedă ca o lespede, în alte locuri cu bulboane din fund sau cu rotiri largi, mai periculoasă şi mai impresionantă în muţenia ei care e atât de desăvârşită, încât poţi auzi foşnetul pădurilor de pe coastele repezi, ţipătul haiducesc al şoimilor încununând cu zborul lor ţancurile sure, sau glasul pescarilor făcând popas în jurul unui foc pe drumul lui Traian suspendat deasupra apei. Dunărea se mai poate vedea la Porţile de fier, singurul loc unde în adevăr vueşte ca o mare depărtată. Aci, orice scriitor care se respectă îţi va vorbi de „ciocnire de titani", de „năpraznica luptă între cei doi uriaşi", de urlete de mânie, de valuri furioase. Am stat zile întregi pe marginea cununei de piatră a Gherdapului (căci aşa de frumos numesc locul Românii din Serbia). Niciodată nu am avut impresia de furie nebună şi de sigur numai o imaginaţie de târgoveţ speriat să nu i se ude pantofii, a putut să răspândească această exagerare stilistică despre fluviul nostru. Dunărea este simplu, măreaţă şi voinică. Nu se luptă cu mânie, ci cu graţia apei, în mii de forme şi de sunete. Se îm-

brățișează cu stâncile, se ridică în scoică argintie deasupra lor, se strecoară, șuie printre ele, aruncă buchete de flori celor mai amenințătoare și poate mai curând râde decât urlă, bine înțeles cu râsul imens al uriașului, care înspăimântă urechile noastre de pitici. Decât o luptă „cu clăbuci de mânie", cum o descrie Vlahuță, mi-a făcut mai curând impresia unui răsunător sărut de rămas bun al muntelui cu fluviul. Căci dacă ar fi pe luptă, atunci Carpații s'au trezit prea târziu la Porțile de fier, unde Dunărea le scapă din brațe. De aci la vale Dunărea salută frumosul Severin cu urmele podului lui Traian și curge, fără luncă, mlădiindu-se ca un gât de lebădă printre malurile aproape egale ca înălțime, acoperite de dune vechi care dau pământului o înfățișare de păr ondulat.

Pe toată această întindere, dela Belgrad până la Vidin, dacă ați cerceta malul sudic, ați descoperi cu surprindere că mai toate satele sunt românești. Și nu numai satele de pe mal, ci un ținut întreg, pe o adâncime de 80 km. în interior, nu e decât Țară românească, amestecată cu Sârbi sau Bulgari, numai pe margine și numai în câteva insule din interior. 185 sate curat românești și 79 sate de populație românească amestecată cu Sârbi se află numai în colțul dintre Morava-Timoc și Dunăre.

Călătoria pe care azi o poți face cu vaporul prin defileul Dunării, nu a fost întotdeauna așa de ușoară. Ca să ne dăm seama, trebue să cercetăm hărțile și descrierile vechi ale defileului. Niște ofițeri austriaci Lauterer și Tauferer au făcut o astfel de hartă și descriere în 1789. Descrierea și harta se află la Bibliothèque Nationale din Paris. Iată ce descriu acești călători. Dela Golubaț până la Gherdap, numai pe scurte distanțe fluviul nu prezintă piedici pentru navigație. Colții periculoși eșiau din apă mai pretutindeni. Din cauza lor se formau adevărate vârtejuri care sugeau corăbiile spre fund. Astfel de vârtejuri se înșirau la rând între Barzasca și actualul orășel Milanovaț (odată Poreci), apoi la gura râului Poreci, lângă satul Golubnina, în Cazane, lângă Ogradina, lângă Adakale, afară de gherdapuri prin mijlocul cărora se strecura un singur jghiab navigabil, cunoscut numai de localnici. Era mare ispravă ca o *șaică* (adică o corabie mică) să treacă peste toate aceste piedici și să ajungă nevătămată de cealaltă parte

a defileului. Lucrul nu se putea face decât în anume timpuri de ape prielnice. Căci pe lângă stânci şi vâltori mai erau şi alte pricini de primejdie. Fluviul pe alocuri e îngrădit de stânci verticale şi are lărgimi foarte variabile. Pe alocuri e larg de 2 km. şi domolit ca un lac, aşa că micile bărci scobite într'un singur trunchiu, de care se folosesc Românii şi acum, pot trece uşor de pe un mal pe altul. In alte locuri însă, albia se ingustează şi apele alunecă irezistibile. In Cazane Dunărea ajunge la îngustimea de 112 m., ceea ce a dat naştere la legenda lui Arambaşa care, urmărit de poteră, s'a sprijinit într'o bâtă şi a sărit ciobăneşte pe malul din faţă. Tot în Cazane adâncimea atinge 53 m. — ceea ce înseamnă 12 m. *sub nivelul M.-Negre* — lăsând să se presupună că in această regiune de calcare a existat odată o adevărată Niagară din care nu a mai rămas urmă.

Nici cu uşurinţă şi nici dintr'o dată nu a reuşit Dunărea să străpungă Carpaţii. Nu ar fi izbutit dacă nu ar fi fost o trădare. Carpaţii au fost trădaţi de un râu valah — trădarea e o specialitate a Valahului pentru cronicarii vecinilor noştri — un fel de Jiu sau Olt; ca şi aceştia a măcinat îndărătnic o vale îngustă şi adâncă până pe versantul opus al Carpaţilor. Ajuns aci şi împrumutând albia unui râu care se ducea spre Panonia, râul valah a întins o mână de ajutor apelor dunărene care mocneau în câmpia ungară. Atât a fost de ajuns ca tot potopul apelor să se furişeze cu încetul pe urma trădătorului şi să alcătuiască defileul actual.

Prin malurile sale de multe ori căzând vertical în fluviu, prin repetatele sale bariere de stânci ascunse subt apă, prin repezişurile sale numeroase şi prin curgerea sa impetuoasă — înainte de defileu, între Titel şi Baziaş, Dunărea coboară numai cu 3 metri, pe când între Baziaş şi Severin, pe o distanţă egală, coboară cu *treizeci* de metri — deci în defileu Dunărea are o curgere de zece ori mai repede decât în câmpia Panonică — Dunărea se arată ca un fluviu tânăr care cu toate forţele sale uriaşe nu a avut încă timpul necesar să-şi armonizeze cursul şi să-şi lărgească albia. Pentru vieaţa omenească acest caracter a avut o mare însemnătate: cu toate silinţele omului, din vremea lui Traian până în zilele noastre, Dunărea *nu a fost un drum de trecere* între basinul panonic şi basinul câmpiei române. Mai mult: Dunărea care interzice trecerea în

lungul ei, favorizează trecerea transversală, de pe un mal pe altul. Am văzut că repezişurile alternează cu domoliri în care apa se linişteşte ca un lac şi poate fi trecută fără pericol. Aceste domoliri au loc mai cu seamă la gura văilor afluente, pe care vin şi drumurile şi unde revărsările de pietrişuri permit aşezarea unui sat. Aceşti afluenţi obişnuit cad perpendicular pe Dunăre, şi când în faţa lor, pe celălalt mal, nu se află o altă vale, se poate vedea drumul care urcă pe culme, aşezat exact în faţa văii de pe malul opus. *Toate drumurile de culmi, atât în Banat cât şi în Serbia au această direcţie perpendiculară pe fluviu,* fapt care caracterizează direcţia dominantă a circulaţiei omului în tot ţinutul Porţilor de fier.

O concluzie însemnată putem scoate din această cercetare: Dunărea deacurmezişul Carpaţilor e o vale îngustă de eroziune şi nu alcătueşte un accident geografic însemnat în masivul Porţilor de fier. Mult mai însemnat este coridorul Orşova—Caransebeş, larg de mai mulţi kilometri, şi având o origine tectonică. Acesta în adevăr separă masivul Carpaţilor meridionali de masivul Porţilor de fier care nu se întinde până la Dunăre, ci până în valea Timocului, unde limitele îi sunt marcate prin o largă cicatrice vulcanică apărând pe hărţile geologice ca o pecete de ceară roşie pe poala unui document. Poate ar fi bine ca această concepţie, singura corectă din punct de vedere ştiinţific, să-şi facă loc mai mult şi în manualele noastre de şcoală, ca copilul să nu rămâie cu impresia că îndată ce treci Dunărea ai intrat în pământ cu totul străin. Nu. Sunt aceiaşi Carpaţi, cu aceleaşi caractere fizice, cu aceleaşi caractere umane şi etnice, lucru pe care îl vom vedea îndată.

Dunărea şi-a adâncit valea în masivul Porţilor de fier cu cel puţin 350 m., lăsând pe alocuri opt etaje de terase. Faptul are nevoie de lămurire. Dunărea a fost *silită* să se adâncească *fiindcă întreg masivul se ridica.* La fierăstraiele mecanice, fierăstrăul stă pe loc, şi lemnul e împins subt dinţii care îl rod. Aşa s'a întâmplat şi aci. Pe măsură ce masivul se înălţa, Dunărea îşi adâncea albia. Astăzi înălţimea dominantă în masiv e 450—500 m. Dacă Dunărea s'a adâncit cu 350 m., acest masiv trebue să se fi aflat abia cu 100 sau 150 m. deasupra nivelului actual al M.-Negre. Chiar dacă ţinutul ar fi fost pe ţărmul mării, această înălţime ar fi mai

mică decât râpa care adăpostește Coasta de Argint. Vă închipuiți ce puțin poate valora pentru eroziunea fluvială o înălțime de 100—150 m. la o depărtare atât de considerabil de mare. Aceasta înseamnă că odată ținutul a avut poziția unei câmpii ceva mai înalte decât câmpia Bucureștilor care ajunge la alt. de 90 m. Un fel de câmpie slab ondulată, din care însă ieșau creste care atingeau câteva sute de metri. Căci de fapt nu era câmpie, ci un munte ros până la temelie din care nu ieșau în proeminență decât nodurile de roce dure, așa cum se înfățișează azi masivul din N. Dobrogei. Era un munte transformat aproape într'o câmpie — adică, cu termenul consacrat pentru astfel de fenomene — era o *peneplenă*. Am văzut că această peneplenă a început să se ridice. Ea se afla la o cotitură carpatică asemănătoare cu cotitura Carpaților din dreptul Vrancei. Și acolo s'a ridicat recent tot lanțul de munți în așa fel încât a dispărut regiunea intermediară de deal, iar muntele vine direct în contact cu câmpia. Măgura Odobeștilor are 1001 m. și se află chiar în marginea câmpiei. Mai interesant e faptul că această ridicare în bloc a arcului carpatic, a fost însoțită deoparte și de alta de cufundări considerabile. In dreptul Măgurei Odobeștilor se întinde zona cea mai coborîtă din câmpia română, iar în Ardeal se află largile basine de cufundare ale Bârsei și Trei Scaunelor. Deci un masiv muntos, cu margini abrupte, încadrat de două zone de cufundare. In masivul Porților de fier se pare că lucrurile sunt asemănătoare. Și aci avem un arc carpatic, terminându-se brusc spre partea concavă, probabil într'o depresiune. Murgoci a arătat că Dunărea intrând în câmpia română se îndreaptă spre sud din cauza unei astfel de depresiuni care începe în cursul inferior al Topolniței și ține până la Vidin, și care nu e decât continuarea zonei de depresiuni subcarpatice, despărțind muntele de dealuri în tot amfiteatrul getic. Spre exteriorul curburei carpatice din zona Porților de fier, avem trei zone de depresiune: câmpia Banatului și basinul Moravei, în marginea cărora, munții se termină brusc printr'un abrupt *mai accentuat* decât cel din Răsărit. Pe când latura dinspre câmpia română domină lunca Dunării în medie cu vreo 300 m., latura din spre câmpia panonică e înălțată cu 600—700 m. deasupra acestei câmpii. Dacă nu ținem seamă de crestele de munți, masivul Porților de fier între v. Timi-

șului și v. Timocului se prezintă ca un soclu înalt așezat oblic, cum s'ar înfățișa balconul unui amfiteatru cu fațada spre câmpia română. Defileul Dunării apare ca o simplă intrare îngustă și cotită, prin care se poate trece din exteriorul amfiteatrului — adică din câmpia panonică — spre arena lui — adică spre basinul carpato-balcanic. E de insistat asupra faptului că pe când laturile de Est și Vest sunt abrupte și greu de urcat, către Nord și Sud legătura se face mult mai ușor deoparte spre complexul de munți ai Olteniei, de altă parte spre Balcani. Masivul Porților de fier este deci o formidabilă cetate care împiedecă trecerea în direcția Est-Vest sau invers și în același timp este o punte de legătură între Balcani și restul Carpaților.

Această constatare se confirmă până în amănunte. Am văzut că însăși Dunărea, cu toate puterile sale nu a putut săpa decât un fel de șanț prin acest masiv. Valea ei, cu versante destul de deschise pe înălțimi se strimtează ca o tranșee în adâncime. Nu întâlnești luncă sau terasă joasă în defileu, decât unde constituția rocei, sau împrejurări speciale o permit. Traian a fost nevoit să sape drum în stâncă și să-l lărgească cu bârne care făceau balcon deasupra apei. La „Tabula Trajană" nu te poți duce decât cu barca. Iar șoseaua lui Szekeny, pe malul bănățean a fost scobită în munte cu dinamita. Acelaș caracter îl prezintă toți afluenții Dunării care ies din masivul Porților de fier. Toți au văi extrem de înguste și sălbatice, îmbulzite de bolovani, printre care păraele curg pe săltate. In Cazane unele văi afluente au rămas suspendate și cum înălțimile sunt acoperite de un sol adânc de culoare roșiatică, datorită unei clime mai calde, așa numita „terra rossa", pe vreme de ploaie, călătorul de pe vapor cu surprindere vede cascade roșii aruncându-se din înălțimi ca și cum ar țâșni sânge din vinele tăiate ale muntelui. Când unul din afluenții Dunării trece printr'o regiune calcaroasă, valea devine o adevărată *„cheie"*, prin care nici poteca nu mai are loc. Și cum atât spre Est cât și spre Vest, masivul Porților de fier e format din roce cretacice, în care calcarele predomină, se înțelege că aceste văi afluente, singurele drumuri de pătrundere în inima masivului, au porți de piatră zăvorite mai strașnic decât ar fi putut-o face orice muncă omenească. Am urcat pe o astfel de vale în Craina, către Mânăstirea Vratna

Nr. 15. — Port bătrân la Românii din Serbia, Regiunea N-V Zaicear

Nr. 16. — Biserică veche Românească pe valea Timocului.

Nr. 17. — Casă veche în regiunea de munte (Vratna) din bârne; stâlpi sculptați; ferestre mici, pridvor jos fără uluc. Port femeesc.

Nr. 18. — Casă în regiunea de câmpie (Corbova) lipită cu pământ, chenar la ferestre, arcade, pat de vară, unelte de pescuit.

Nr. 19. — Mori pe Dunăre. Bătrânul poartă interesanta manta cu găetane în spirală.

Nr. 20. — Locuitori de munte, pe drum. Deosebiri mai ales în costumul bărbătesc: pantaloni de lână de coloare brună, curea de piele, buzunar în față, brăciri de piele.

Nr. 21. — Femee cu leagăn în spate ducându-se la muncă.

Nr. 22. — Locuitori de câmp; port ca în Oltenia. Femeile și fetele toate cu furci; bărbații cu cămăși lungi.

(=Poartă). In această parte, Dunărea bate chiar în malul masivului muntos. Dela vărsare valea e foarte îngustă și pârâul în loc să curgă domol, ca orice pârâu normal în cursul inferior, din potrivă se precipită în cascade, așa că pe 500 m. se înșiră trei mori aproape una lângă alta. Primul sat întâlnit, Slatina, nu s'a putut așeza lângă râu, ci sus, pe o terasă superioară, căci valea râului, aproape cu totul ascunsă în vegetație, nu este decât un șanț adânc, în timpul verii plin de noroi (slatină = noroi). După repetate lărgiri și îngustări ale văii, într'un ținut cu aspect atât de părăsit și de sălbatec că ți s'ar fi părut o absurditate să mai continui drumul — adevărată strimtoare de haiduc — dacă nu ar fi siguranța pe care o dă harta, la o cotitură neașteptată deodată valea se deschide și în mijlocul livezilor de pruni și de meri, culcat între ogoare de semănătură, ca pe o velință tărcată, iată și satul Vratna, cuib ascuns românesc, adevărat muzeu etnografic, în care locuințele, portul și obiceiurile s'au păstrat neprefăcute din cine știe ce adâncimi ale trecutului. Sărăcia și izolarea sunt cele mai bune aliate ale Etnografiei. Aceasta nu înseamnă că satele bogate de pe drumuri umblate nu ar fi și ele interesante pentru această știință; dar etnograful care vrea să pătrundă cât mai mult în trecut, — ceea ce îi lămurește probleme esențiale de actualitate — nu poate vedea decât cu ochi răi prosperitatea satelor, căci ea nu e însoțită numai de bună starea locuitorilor ci și de invazia civilizației subt aspectele ei cele mai meschine și mai ucigătoare ale tradiției.

Valea Vratnei nu se sfârșește aci și dacă rămâi în sat deși vei putea umple un volum cu material inedit, ai pierde încă un aspect al vieții acestui ținut. O surprindere pe care o ai dela început, e că satul e prea tăcut și aproape pustiu. Câte o babă torcând de zor în poartă, câte un moș cu mers sovăitor și copii mărunți care nu îndrăznesc să se depărteze prea mult de poala bunicii. Dar vieața adevărată, tinerețea și bărbăția, fetele cu crăițe în păr și flăcăii cu șueratul pe buze, floarea satului, unde este? Și atunci bătrâna cu altițe brune din păr de capră pe cămașa de cânepă și cu opregul țesut cu o finețe și o armonie de culori că ar face fala oricărui perete de salon bucureștean, bătrâna desculță care s'a rezemat de stâlpul sculptat elegant al căsuței strămoșilor ei, îți răspunde: „Apoi tinerii stau la sălaș și se coboară în sat

numai la svecină (veselie). La noi cântă cocoşul mai mult pe deal decât pe vale".

Părăseşti satul şi urci mai departe pe valea sălbatecă şi pustie, spre mânăstirea Vratna. Nici-o urmă de om. Dar dacă laşi fundul văii şi osteneşti până pe o stâncă mai răsărită, atunci descoperi că o întreagă lume a ştiut să-ţi rămâie ascunsă deşi se afla atât de aproape de tine. Te-ai aştepta să vezi culmi de munţi împăduriţi, profilându-se până în zare. Şi iată că în faţă ţi se arată aproape o câmpie uşor ondulată, acoperită, nu atât de pădure, cât mai mult de păşuni şi arătură. Pădurea îmbracă mai mult versantele văilor şi părţile accidentate. Pe locurile mai netede, foarte numeroase sunt curăturile făcând ochiuri în pânza pădurilor. Şi în mijlocul fiecărei curături, o casă, două, trei, uneori până la 12, depărtate între ele, unite prin drumuri înguste, pe care umblă fete în cârduri, sau oameni călare. Se aud mugete de vite, lătrături de câini, strigăte de pasări de casă. Cu adevărat aci, pe înălţimi, s'a mutat vieaţa satului, mai ales în lunile de vară. Şi in trecut fenomenul avea o amploare mult mai mare, căci despre multe sate ţi se spune că numai dela o vreme s'au adunat lângă râu.

Cobori iar în albia râului şi după un drum anevoios iată şi mânăstirea. O biserică umilă, cu unul sau doi călugări, cu cărţi româneşti, cu inscripţie că ar fi întemeiată de Domni români. Nu te simţi în ţară străină şi tot trecutul e românesc. Numai popa se uită bănuitor, caută să ascundă cărţile, e zgârcit la vorbă şi se întreabă dacă această vizită nu-i va aduce neplăceri. Fiindcă notarul din sat, care invariabil e un Sârb din Banat, crescut în şcoală şovinistă sârbească, precum e şi învăţătorul — *singurii* Sârbi adevăraţi din atâtea numeroase sate româneşti, — i-a spus să se ferească de străini şi de atâtea ori a căutat să-l convingă că nu e Român, ci Sârb romanizat, care trebue să uite că părinţii lui s'ar fi crezut vreodată Români. Aci avem deslegarea cuvântului *Vratna*, care înseamnă *„poartă"*. Mânăstirea se află într'un decor asemănător cu al schitului Ialomicioara. Pereţi verticali de calcar, plini de peşteri şi înfăţişând toate fenomenele carstice, dispariţii ale apei în adâncimi, apariţia întregului râu de subt o stâncă, mai multe splendide brăţări de piatră, adevărate portaluri imense care arată cât de nimerit e cuvântul Vratna.

şi care fac din această localitate cel mai pitoresc ţinut pe care l-am văzut în Craina. Ce vor fi ascunzând aceste numeroase peşteri nu se ştie, dar întemeierea bătrânei mânăstiri în acest loc arată că o veche tradiţie de sfinţenie era legată de ele.

Peştera nu a fost numai locuinţa omului preistoric, ea a fost mai cu seamă locuinţa divinităţii, căci omul a găsit-o făcută de divinitate şi deci respectată, a servit ca loc de refugiu ocrotitor în vreme de primejdie şi mai târziu când a fost definitiv părăsită a adăpostit pustnicii care prin cruce au sfinţit vechea capişte, iar când au putut, au zidit mânăstirea, fie chiar în gura peşterii, fie în apropierea ei. O întreagă lume de mistere rămâne legată de astfel de ţinuturi. Nu numai vuetul apelor de afară, stâncile ameninţătoare, apariţiile şi dispariţiile de râuri care fac dovada unei alte lumi ascunse. Dar mai ales întunerecul bolţilor sonore, subt care se sbate zborul liliecilor, coloanele şi altarele naturale scânteind de pietre preţioase la lumina unei făclii, abisurile din care pare că vin glasuri şi vorbe greu de prins, pământul în care dacă sapi găseşti schelete de uriaşi, coarne şi unelte de piatră, galeriile prin care te strecori cu groază, uneori pe brânci, ca să descoperi adevărate palate ascunse, uneori poate cu chipuri şi semne colorate sau sculptate, care au avut un tâlc îngrozitor, de piaza rea a căruia nu te poate scăpa decât semnul crucii, chiar dacă îl faci cu limba în cerul gurii; toate aceste elemente fac din astfel de regiuni carstice, cei mai intenşi făuritori de emoţii mistice pentru imaginaţia populară. Dela început creştinismul şi-a dat seama de valoarea acestor ţinuturi şi a făcut din ele aliaţi, ştergând colţurile svasticei păgâne spre a o transforma în crucea creştină.

Vratna! Cu acest prilej mai apare un lucru nou, destul de important pentru cercetările noastre. Numele, atât de nimerit în acest loc din Craina, este purtat şi de un sat aşezat în dunele consolidate ale jud. Mehedinţi. O Vratnă, „poartă" în nisipuri nu are niciun sens. Numele din Mehedinţi pare a fi adus de locuitori care au venit din adevărata Vratnă şi care şi-au păstrat numirea satului şi în locul nou unde s'au stabilit. Aceasta ar fi un indiciu de emigrare nu numai din Oltenia spre Craina, ci şi din Craina spre Oltenia.

In desfăşurarea expunerii mele am introdus această excursie pe valea Vratnei, nu numai fiindcă ea e tipică pentru

cunoașterea fisionomiei ținutului, ci și fiindcă ne ajută să completăm imagina obținută până acum și să rezumăm spre a ajunge la concluzii nouă.

Masivul Porților de fier, alcătuit din grupul M. Banatici și grupul M. românești din Serbia înfățișează ultima subdiviziune a Carpaților meridionali și formează *o singură unitate* despărțită deoparte de restul Carpaților prin coridorul tectonic Orșova-Caransebeș și de altă parte de Balcani prin v. Timocului superior și o largă cicatrice vulcanică. Valea Dunării care îl taie prin mijloc, nu e determinată de structura acestui masiv, ci e un accident superficial, o simplă vale de eroziune, îngustă, care nu tulbură unitatea întregului și nu deschide un drum de circulație. Nețինând seama de accidentele secundare ale reliefului, întregul masiv se prezintă ca o peneplenă recent ridicată, în care atât Dunărea cât și toți afluenții săi nu au putut săpa decât văi foarte strimte, zăvorite de chei chiar în marginea masivului, încadrat de calcare spre E și spre V. Caracterul de peneplenă e completat prin aspectul înălțimilor care, în afară de unele culmi izolate, se înfățișează ca niște câmpii înalte și ondulate. In ridicarea sa recentă, masivul a fost deplasat oblic cu latura mai plecată spre câmpia română, iar cu cea mai ridicată spre v. Moravei și câmpia panonică. Ca și la cotitura carpatică din basinul Buzăului, această ridicare a fost însoțită de cufundări periferice, ceea ce face ca masivul să se ridice brusc deasupra depresiunilor din jur, *dar mai ales asupra restului Serbiei*. Dar pe când la cotitura carpatică dela Buzău ridicarea a fost însoțită de cutări puternice, provocate de roca mai moale a flișului din care e alcătuită acea porțiune a Carpaților, în masivul Porților de fier, alcătuit dintr'un bloc rigid cristalin și cretacic, ridicarea nu a provocat cutări ci spărturi și prăbușiri în adâncime, ca cea alcătuind coridorul Caransebeș și v. Timocului în sus de Zaicear.

Aceste caractere fizice au importanță pentru așezarea umană. Masivul Porților de fier a căpătat rolul unei cetăți greu accesibile atât din spre E cât și din spre V. Faptul că spre Est acest masiv domină Oltenia numai cu vreo 350 m., îl face mai accesibil din această parte. Să nu uităm însă că și aci Dunărea curge pe marginea masivului, uneori lipit de el, și face ca cetatea să capete în chip natural o latură abruptă

și un șanț de ape adânci, ceeace a avut importanță în vremurile medievale. Către Vest, în Banat, legăturile între masiv și câmpie sunt mai înlesnite, dar în Serbia, râpa de peste șase sute de metri care domină v. Moravei e atât de greu accesibilă, încât numai în timpuri cu totul recente s'a putut construi o singură șosea însoțită de o cale ferată îngustă care leagă ținutul Românilor din Serbia de restul regatului sârbesc. Un tânăr francez, mort în război, Gaston Gravier, luându-și doctoratul la Belgrad, a făcut o teză cu subiectul „Les frontières historiques de la Serbie". Cu imparțialitatea omului de știință el arată că marginea masivului alcătuește aci o *frontieră ideală,* un „paravan muntos", „adevărată zonă de hotar dintre cele mai clar marcate de natură". Faptul a avut urmări istorice hotărîte. In *toate timpurile,* afară de rare excepții, din vremea romană până în sec. XIX, hotarul Serbiei a rămas pe această râpă „cu o fixitate remarcabilă". Și fiindcă la întemeierea statului modern sârbesc, la 1833, Miloș nu găsea niciun argument, nici istoric, nici geografic, nici etnic, ca să obțină Craina, a apăsat cu toată greutatea asupra argumentului *politic:* anume Serbia are nevoie de legătură cu România vecină și prin ea cu Rusia. Nevoia pe care o aveau Sârbii de prietenia României a adus anexarea la Serbia a celui mai compact grup de Români rămas in afară de regatul românesc actual.

Valea Dunării prin defileu nu a fost niciodată în trecut un drum de trecere, astfel că acest masiv nu a putut fi străbătut ci numai evitat. Și pentru aceasta erau două căi pe unde se puteau scurge armatele sau popoarele ajunse în preajma masivului: coridorul Caransebeș și v. Timocului. Fiecare dominate de acest masiv și fiecare având o *poartă* ca și Dunărea: Porta orientalis dela Domașna, Derven dela izvorul Timocului și Porțile de fier. Acesta e motivul pentru care se poate propune ca întreg grupul acestor munți să fie numit al Porților de fier.

Dacă circulația Est-Vest este imposibilă, am văzut că circulația N-S sau S-N este mult mai ușoară și înlesnită chiar de v. Dunării. Faptul are importanță. Masivul Porților de fier permite trecerea din Carpații meridionali spre Balcani și invers, bine înțeles unei populații de munte și cu ocupație predominantă pastorală. O astfel de populație dela Traian până

acum, în tot ţinutul carpato-balcanic, nu a fost decât una singură: *Românii*. Aceasta e un lucru pe care nici unul din vecinii noştri nu l-au contestat vreo dată. Noţiunea *Vlah* e atât de înrudită cu cea de *păstor* încât în peninsula Balcanică azi Vlah înseamnă păstor. Aşa că dacă a fost un neam care s'a putut bucura de foloasele oferite de masivul Porţilor de fier, acest neam nu a putut fi decât cel românesc. Toate celelalte neamuri au evitat masivul şi satele sârbeşti din Craina sunt de origină recentă.

Mai e un lucru care rezultă tot din însuşirile fizice ale acestui masiv. Lanţul muntos în Carpaţii meridionali şi tot atât de înalt în Balcani, în zona Porţilor de fier se coboară până la o altitudine medie generală de 400—600 m. Inălţimile sunt netede ca o câmpie înaltă. Şi atunci e de presupus că acest masiv nu a servit numai ca o punte de trecere pentru păstorii Carpaţilor şi Balcanilor, ci a putut adăposti şi o permanentă vieaţă agricolă care e dovedit că nu a dispărut niciodată din vieaţa poporului român. In acest masiv se putea face tot atât de bine păstorie ca şi plugărie şi mai mult, chiar pescărie în apele Dunării. Starea de acum ne îndreptăţeşte să scoatem această concluzie. Niciun pământ românesc nu are mai multe ţinuturi de locuire împrăştiată. Satul are o formă dublă: o parte din case sunt adunate pe vale, dar populaţia cea numeroasă se află răspândită la sălaşe pe inălţimi. A fost un ţinut ideal pentru marile nevoi în care căzuse poporul român în vremurile de năvăliri. Bine apărat de natură, cu întinderi considerabile care puteau hrăni o populaţie destul de numeroasă, dar aşezată împrăştiat, permiţând conservarea vechilor îndeletniciri atât de vieaţă nomadă cât şi de vieaţă statornică, ar fi de neînţeles ca acest ţinut să nu fi fost utilizat de populaţia care locuia pe versantele Carpaţilor şi Balcanilor. Chiar cu lipsa completă de ştiri pentru sute de ani de existenţă românească, avem atâtea probabilităţi care se completează armonic una pe alta, încât putem afirma, fără multe rezerve, că ţinutul Porţilor de fier ascunde mai mult ca oricare altul taina formării şi conservării poporului român. Deplasând centrul atenţiunii noastre asupra acestui ţinut scăpăm şi de marea controversă care a împărţit timp de sute de ani pe învăţaţi cu privire la desvoltarea poporului românesc în Sudul sau Nordul Dunării. Numai exi-

stența acestui fluviu și toate peripețiile istorice legate de cursul lui, au putut aduce încurcătura care pentru noi e rezolvată dela început. Dunărea nu e deloc un hotar în regiunea Porților de fier și cu atât mai puțin e marginea unei lumi și cine a locuit partea de Nord a trebuit să locuiască și partea de Sud.

Dunărea a fost în trecut mai curând o axă națională românească, cum e și lanțul carpatic, iar nu un hotar. Un fluviu numai în vreme de primejdie desparte; în vremuri de pace e un fir de legătură și de propagare. Așa a fost Dunărea pentru Români în tot cursul inferior și în regiunea Porților de fier. Românii satelor din defileu erau barcagii vestiți — numai lor li se încredința trecerea îmbarcațiunilor prin gherdapuri. Erau și pescari îndrăzneți. Aceste însușiri i-a răspândit până în inima Ungariei, iar în cursul inferior până la Mare. Poezia lor populară cântă marea tot atât de des ca și muntele.

O singură obiecțiune serioasă se poate aduce împotriva acestei concepții care leagă atât de statornic neamul românesc de ținutul Porților de fier. *Toponimia* care atât la N. cât și la S. Dunării are un caracter slav pronunțat. E curios că această problemă a numirilor de localități a preocupat atât de puțin pe cercetătorii noștri. Ce s'a făcut până acum e atât de redus și uneori atât de rudimentar, încât aproape nici nu merită să fie luat în seamă. Se vorbește de caracterul slav al toponimiei, dar cine a adâncit de aproape, cu toată competența, această delicată chestiune? Nu pentru tot ținutul românesc, dar nici măcar pentru un județ sau pentru un crâmpeiu de munte, nu s'a făcut un repertoriu bun toponimic. Nu au fost utilizate nici măcar hărțile topografice, necum să se întreprindă o cercetare proprie pe teren. Aceste hărți cuprind o cantitate considerabilă de numiri, dar când te duci în regiune și controlezi, descoperi că unele numiri sunt greșit transcrise, altele sunt complet falsificate — ca în provinciile alipite — iar cele mai multe nici nu sunt trecute pe hărți. Ce concluzii se pot scoate din astfel de date? Cine a făcut repertorii toponimice pe regiuni? Cine a comparat masiv cu masiv, vale cu vale, provincie cu provincie? Cine a făcut raportul numeric cel puțin, între numirile slave și cele românești, în munte și câmpie sau în diferite ținuturi? Cine a urmărit geo-

grafic pe tot pământul românesc anume forme sau anume familii de forme? Cine a căutat raportul între înțelesul cuvântului și localitate? Cine a cercetat numirile duble, slave și române, date unei singure localități? Cine a urmărit schimbarea numelor, mai ales în ținuturile care au fost sau au rămas subt stăpânire străină? — Nici Hașdeu, nici Xenopol, nici Onciul, nici istoricii moderni nu s'au ridicat mai sus decât materialul pe care îl dă cartea de școală sau harta murală a lui August Treboniu Laurian. In aceste condițiuni străinii pot afirma orice, fără să avem putința să le răspundem. Ca exemplu voi lua tocmai ținutul Românilor din Serbia. Harta Statului Major sârb 1 75.000 arată Craina ca un ținut cu numiri sârbești covârșitor de numeroase. Dacă te duci însă în regiune și controlezi, descoperi că ofițerii au trecut pe hărți cât mai multe numiri sârbești, că unele numiri românești au fost traduse, și că numai unde nu există nicio numire sârbească și nici putința unei traduceri, numai acolo era inregistrată numirea românească. S'au tradus pe sârbește nu numai numiri de culmi, sau de râuri neînsemnate, ci chiar numiri de sate. Degerații, atât de românești, au devenit Davidovaț, Bârloaga = Milutinovaț, Bordei — Liubicevaț, Geaniva (pe care Giuglea o derivă dela „geană") a fost prefăcut în Dușanovaț, Vidra în Vidrovăț, Sârbovlasul existent dela 1723 devine Sârbovo. O hartă toponimică lucrată imparțial la fața locului (cum am făcut una incompletă pentru Craina) e fundamental deosebită de harta oficială. Iar dacă cercetezi hărțile vechi descoperi că procentul numirilor românești era cu mult mai mare în trecut decât acum. Pe o hartă austriacă din 1723 găsim următoarele numiri românești: munții Știrbiți, Vâscul, Deli-Ion, văile Severinești, Costești, Podișor, Casa Verde, pârâul Alb; satele Oriștioara, Costești și Vlașca (cu semn de târg în apropiere de Negotin). Din toate aceste numiri azi nu au mai rămas nici-o urmă. Pe altă hartă din 1769, pe lângă multe din numirile vechi arătate mai sus, aflăm Bătuța, Vlașețu și Vlaskita-Vâltura. Degerații apar întâi pe o hartă din 1789. La 1799, harta lui Weiss cuprinde alte câteva numiri românești: Cotu Timok, Gura Sargun, Vlaskidol, Batuța, Drestie, Stâna și alte două numiri care par românești: Cestuga și Resestuga. Autenticitatea acestor numiri nu poate fi contestată. Ele apar pe hărți diferite, la autori diferiți, timp de un secol. Și ele arată

că îndată ce adâncești cât de puțin problema toponimică, datele se schimbă într'o măsură considerabilă.

Ce mister se ascunde subt mulțimea numirilor slave, chiar in regiunile cele mai pure românești? Banatul și Oltenia sunt indesate de numiri slave ca și ținutul Românilor din Serbia, ca și restul Serbiei. Și totuși cine ar putea spune că Banatul și Oltenia au fost ținuturi sârbești romanizate? De când avem știri precise istorice aci au fost Români. Și chiar dacă nu am avea astfel de știri, aspectul fizic al oamenilor, portul, obiceiurile, vieața psihică e atât de deosebită de a Sârbilor încât orice apropiere trebue respinsă. Dar pe tot pământul românesc avem numiri slave! Deci pretutindeni au fost Slavi romanizați? Atunci unde a fost rădăcina acestui șariaj uman, cuibul Românilor curați? Și ce forță de asimilare a avut acest cuib enigmatic de a putut desnaționaliza pe întinderi atât de imense o populație numeroasă, aiurea asimilatoare și în orice caz față de Românii evului mediu, superioară din punct de vedere al culturii materiale și al organizației sociale? Ori încotro ai merge cu raționamentul ajungi la atâtea contradicții încât ești silit să nu consideri toponimia ca un argument de valoare *etnică*. Problema toponimică e poate mai curând o problemă *culturală*. Să nu uităm marele ascendent al limbei slave, limba sfântă a bisericii, limba oficială a statului și a actelor scrise și limba la modă a stăpânilor. Să nu uităm nici faptul că regatul sârb ajunsese la o strălucire deosebită când domniile române abia se întemeiau.

Dacă lăsăm însă la o parte această problemă toponimică, la care nici Românii nici adversarii lor nu pot da răspunsuri precise, existența Românilor din Serbia, repartiția și conservarea lor, se explică prin considerațiile geografice făcute până acum.

Având în vedere unitatea indisolubilă a ținutului Porților de fier, nu poate fi vorba de o emigrare recentă a Românilor din Serbia, cum pun problema învățații sârbi. Cine a locuit restul masivului a locuit și partea lui aflătoare la S. Dunării, fluviu care nu a putut fi o piedică etnică, ci dimpotrivă a înlesnit circulația transversală pe valea lui. Se poate vorbi de o emigrare sârbească în acest ținut, dar nu de una românească. Tot cursul istoriei arată că ținutul nu a fost sârbesc decât cu numele, iar stăpânirea recentă sârbească

nu durează nici de un secol. Ținutul, strâns legat de Banat, a fost întors cu spatele către Serbia și cu fața către Oltenia și această situație s'a oglindit și în populație. In adevăr cei mai mulți Români din Serbia sunt numiți Ungureni spre a se arăta apropierea lor de Bănățeni, în mai mică măsură sunt numiți cei de pe versantul oltean, Țereni, spre a se arăta asemănarea cu locuitorii din Țară, și numai un grup redus de colonizare recentă, venit *din Sud,* sunt Sârbi adevărați. Din spre Sud deci și nu din spre Vest, pe unde Craina nu a avut legături bune cu restul Serbiei. Tot din Sud au venit nu numai Sârbi ci și Români Macedoneni și probabil Români din Balcanii occidentali, fiindcă Țârna Reca, ținutul din jurul Zaicearului are o populație de care se spune că e alcătuită din Români Goga: satele Râgotina, Sumracovaț, Vrajagărnaț, Gamzigrad, de numeroase. După informațiile culese în scurtul timp pe care ni-l lăsau autoritățile sârbești, care îndată ce aflau de prezența noastră ne interziceau să ieșim din hotel, apoi ne expulzau, în jurul Zaicearului ar fi o populație de Români Goga: satele Râgotina, Sumracovaț, Vrajogărnaț, Gamzigrad, Svezdan, Osnice, Planinița, Slivar, Lenovaț, Vărbovaț, Bacevița și Lasovo.

Ajunge să privim o hartă a regiunii spre a ne da seama de cum s'au putut păstra Românii în acest colț. Dunărea face un unghiu drept care se înfige între Banat și Oltenia. Latura din spre v. Moravei fiind atât de greu de trecut, de unde se putea alimenta cu populație acest ținut decât din Banat și din Oltenia, sau cel mult din Sud, adică din spre Macedonia sau basinul Sofiei? Acestea au fost cele trei direcții fundamentale de emigrare, corespunzând cu alcătuirea fizică a ținutului care are trei compartimente: latura din spre Banat, versantul etajat în terase din spre Oltenia și basinul Timocului superior sau Țârna Reca. In trecut situația era mai favorabilă pentru Români care coborau din cetatea lor până la Morava și treceau dincolo de acest râu, iar spre Sud se întindeau până lângă Niș, după cum dovedește faptul că în unele sate azi sârbizate, Țiganii, de care nimeni nu s'a îngrijit să-i desnaționalizeze, vorbesc încă și astăzi românește. De altfel chiar Țviici a arătat că întregul ținut de hotar cu Bulgaria are o populație românească *desnaționalizată* care a mai păstrat unele caractere doveditoare ale vechei lor origini.

Izolarea de restul Serbiei s'a manifestat până în latura culturală. S'a păstrat tradiția și pe unele locuri au rămas inscripții care arată că vechile mânăstiri din Craina și Țârna Reca au fost zidite de Domni români. Toate cărțile vechi bisericești erau românești. Iar vieața bisericească întreagă era subt ascultarea episcopului de Râmnic. Azi Românii nu mai știu nici „Tatăl nostru" în românește, iar copilului nou născut i se refuză botezul dacă nu i se dă nume curat sârbesc.

Mulțumită izolării lor însă, Românii și-au putut păstra până acum în colțul lor de cetate, limba și unele obiceiuri vechi care s'au pierdut la Românii din N. Dunării. Aceasta face importanța din punct de vedere etnografic a acestui grup de legătură între Românii Macedoneni și Românii din Dacia.

II.

DATE STATISTICE

STRUCTURA ETNICĂ A REGIUNII TIMOC DUPĂ RECENSĂMÂNTUL GENERAL DIN 31 IANUARIE 1921

[Cralievina Jugoslavia. Definitivni Rezultati Popisa Stanovniștva od 31 Ianuara 1921. Prisutno stanovniștvo po veroispovesti i materniem iezicu Belgrad 1923].

	Total	Sârbi	Români	Alții
V. JUD. CRAINA	105.631	42.730	61.604	1.297
I. Orașul Negotin	5.869	5.213	124	531
1. *Plasa Bârza Palanca*	16.942	2.536	13.918	488
2. Vratna	463	11	440	12
3. Iabucovaț	3.761	69	3.692	—
4. Cupuziște	613	3	610	—
5. Malainița	878	—	878	—
6. Mala Camenița	1.037	3	1.033	1
7. Mihailovaț	1.498	19	1.479	—
8. Plavna	1.582	4	1.578	—
9. Slatina	956	3	953	—
10. Urovița	2.618	81	2.242	295
11. Stubic	1.779	1.777	2	—
12. Bârza Palanca (târg)	1.757	566	1.011	180

2. *Plasa Cliuci*	17.392	2.239	15.037	116
1. Vaiughe	865	7	858	—
2. Velesnița	533	—	533	—
3. Velica-Vărbița	1.166	2	1.164	—
4. Velica-Camenița	1.045	89	946	10
5. Grabovița	1.510	53	1.457	—
6. Gherdap	814	11	802	1
7. Cladovo (oraș)	1.627	980	548	99
8. Cladușnița	685	9	674	2
9. Corbova	1.490	23	1.465	2
10. Liubicevaț	1.073	—	1.073	—
11. Mala-Vârbița	1.340	—	1.340	—
12. Petrovo Selo	828	806	22	—
13. Podvârsca	1.317	—	1.317	—
14. Râtcovo	1.410	4	1.406	—
15. Sip	561	4	556	1
16. Techia (târg)	1.128	251	876	—
3. *Plasa Craina*	19.921	13.946	5.940	35
1. Brusnic	1.439	1.437	1	1
2. Velichi-Iasenovaț	1.666	17	1.648	1
3. Velica-Iasicova	1.943	1.941	2	—
4. Glogovița	1.110	23	1.087	—
5. Duboceane	869	2	867	—
6. Clenovaț	654	648	—	6
7. Coprivnița	1.761	1.541	219	1
8. Luca	1.181	5	1.164	12
9. Mala Iasicova	592	7	585	—
10. Metriș	939	928	1	10
11. Poponița	1.244	1.241	—	3
12. Salaș	1.272	1.268	3	1
13. Sicole	1.810	1.808	2	—
14. Tabacovaț	375	14	361	—
15. Târnianie	1.043	1.043	—	—
16. Șarcamen	808	808	—	—
17. Sipicovo	1.215	1.215	—	—
3. *Plasa Negotin*	32.591	15.340	17.201	50
1. Alexandrovaț	943	—	930	13
2. Bracevaț	1.825	1.814	8	3
3. Brestovaț	718	718		

4. Bucovcea	2.348	386	1.961	1
6. Velicovo	526	61	464	1
6. Vidrovaț	1.595	1.595	—	—
7. Dupliane	1.038	211	821	6
8. Dușanovaț	2.205	328	1.877	—
9. Iasenița	1.160	1.160	—	—
10. Carbulovo	857	853	4	—
11. Cobișnița	2.509	368	2.141	—
12. Covilovo	856	2	854	—
13. Miloșevo	691	133	558	—
14. Mocrane	1.919	306	1.607	6
15. Prahovo	1.920	314	1.604	2
16. Raduievaț	2.694	365	2.316	13
17. Raiaț	1.511	1.510	—	1
18. Recica	1.201	1.198	1	2
19. Rogllievo	618	618	—	—
20. Samarinovaț	721	88	632	1
21. Smedovaț	512	512	—	—
22. Sârbovo	731	119	612	—
23. Tamnici	1.499	1.499	—	—
24. Țârnomasnița	809	—	809	—
25. Ciubra	1.185	1.182	2	1
5. *Plasa Poreci*	12.916	3.455	9.384	77
1. Bollietin	780	433	343	4
2. Golubinie	1.005	86	919	—
3. Gorniane	1.939	2	1.923	14
4. Doni-Milanovaț (târg)	2.602	2.453	108	41
5. Clococevaț	989	6	977	6
6. Miroci	572	444	128	—
7. Mosna	570	—	570	—
8. Rudna-Glava	1.712	10	1.697	5
9. Tanda	559	—	559	—
10. Toponița	914	—	914	—
11. Târnaica	1.274	21	1.246	7
VII. JUDEȚUL MORAVA	184.539	177.217	5.845	1.477
Orașul Chiupria	5.039	4.683	19	337
1. *Plasa Belița*	40.054	38.947	739	368
1. Bagârdan (târg)	230	225	2	3

2. Bagârdan (sat)	1.584	1.583	—	1
3. Beliţa	1.732	1.732	—	—
4. Beocich	710	710	—	—
5. Bucovce	628	628	—	—
6. Bunar	1.300	1.300	—	—
7. Vinoracia	660	660	—	—
8. Vranovaţ	1.454	1.454	—	—
9. Glavinţi	1.124	1.114	5	5
10. Glogovaţ	1.869	1.863	—	6
11. Gornie-Stiplie	464	464	—	—
12. Deoniţa	2.403	2.403	—	—
13. Dragoţvet	2.624	2.623	—	1
14. Dragoşevaţ	1.012	1.012	—	—
15. Duboca	1.378	1.376	—	2
16. Iagodina (oraş)	4.863	4.513	28	322
17. Iovaţ	1.627	1.615	1	11
18. Lanişte	1.308	1.307	—	1
19. Lovţi	832	832	—	—
20. Lochica	895	895	—	—
21. Maiur	1.265	1.265	—	—
22. Miatovaţ	1.141	1.139	2	—
23. Miloşevo	1.718	1.718	—	—
24. Ostricovaţ	485	485	—	—
25. Panievaţ	845	845	—	—
26. Pracina	1.388	1.388	—	—
27. Ribare	1.595	1.595	—	—
28. Strijilo	703	166	537	—
29. Treşnieviţa	1.318	1.138	164	16
30. Şantarovaţ	899	899	—	—
2. *Plasa Despotovaţ*	21.223	19.354	1.836	33
1. Belaica	601	12	589	—
2. Bogova	602	601	—	1
3. Brestovo	595	595	—	—
4. Bucovaţ	658	658	—	—
5. Velichi-Popovichi (târg)	1.435	1.428	—	7
6. Virine	1.021	1.021	—	—
7. Vitanţe	911	911	—	—

11. Jidillie	681	526	154	1
12. Isacovo	936	39	875	22
13. Iezero	985	876	109	—
14 .Lomniţa	757	757	—	—
15. Medoveghe	1.238	1.238	—	—
16. Miliva	948	948	—	—
17. Panievaţ	1.227	1.227	—	—
18. Plajane	1.416	1.415	—	—
19. Resaviţa	591	591	—	—
20. Stenicevaţ	1.191	1.190	—	1
21. Stărmosten	1.978	1.978	—	—
22. Truchevaţ	1.046	1.046	—	—
3. *Plasa Levaci*	28.066	28.054	—	12
1. Beluşichi	1.274	1.274	—	—
2. Velica Cruşeviţa	1 099	1.099	—	—
3. Velica Sugubina	755	755	—	—
4. Veliche Pceliţe	1.573	1.568	—	5
5. Gornia Sabanta	908	908	—	—
6. Dragovo	1.946	1.946	—	—
7. Duleni	701	701	—	—
8. Jupanievaţ	2.307	2.307	—	—
9. Oparich	1.563	1.562	—	4
10. Pollina	2.149	2.145	—	1
11. Preveşt	2.407	2.407	—	—
12. Ratcovichi	1.153	1.153	—	—
13. Recovaţ (oraş)	2.211	2.209	—	2
14. Rilliaţ	835	835	—	—
15. Securici	1.849	1.849	—	—
16. Sibiniţa	1.160	1.160	—	—
17. Sillieviţa	585	585	—	—
18. Slatina	990	990	—	—
19. Teicichi	2.601	2.601	—	—
4. *Plasa Parachin*	38.122	37.147	576	399
1. Batinaţ	882	882	—	—
2. Bigreniţa	2.047	2.047	—	—
3. Boşniane	859	859	—	—
4. Bulanie	1.532	1.511	—	21
5. Busilovaţ	1.781	1.779	—	2
6. Vlaşca	562	9	553	—

7. Glavița	1.284	1.283	—	1
8. Gornia-Mutnița	1.517	1.506	—	11
9. Donia-Mutnița	1.947	1.940	—	7
10. Donie-Vidovo	1.586	1.586	—	—
11. Drenovaț	1.539	1.539	—	—
12. Ivancovaț	894	894	—	—
13. Izvor	1.583	1.569	—	14
14. Crușar	1.438	1.438	—	—
15. Mirilovaț	1.215	1.215	—	—
16. Parachin (oraș)	5.191	4.972	6	213
17. Plana	1.515	1.509	—	6
18. Popovaț	1.268	1.203	—	65
19. Senie	2.231	2.173	2	56
20. Sichirița	2.228	2.225	—	3
21. Strija	1.355	1.355	—	—
22. Stubița	1.342	1.342	—	—
23. Supsca	1.017	1.002	15	—
24. Cepure	1.309	1.309	—	—
5. *Plasa Resava*	28.770	26.171	2.380	219
1. Bobovo	2.235	1.707	528	—
2. Bresie	532	531	—	1
3. Vitejevo	1.510	1.019	487	4
4. Voisca	1.243	1.232	5	6
5. Gladna	506	506	—	—
6. Glojane	1.833	1.831	1	1
7. Grabovaț	1.887	1.887	—	—
8. Dubllie	1.752	1.745	—	7
9. Dubnița	1.012	1.012	—	—
10. Ghiurinaț	555	555	—	—
11. Jasenovo	1.318	1.298	19	1
12. Cupinovaț	661	661	—	—
13. Lucovița	584	584	—	—
14. Macevaț	315	315	—	—
15. Proștinaț	442	48	394	—
16. Radoșin	708	708	—	—
17. Raichinaț	621	621	—	—
18. Roanda	875	875	—	—

22. Subotița	933	42	890	1
23. Troponie	1.267	1.259	8	—
24. Țârcvenaț	1.773	1.763	—	10
XI. JUD. POJAREVAȚ	217.998	172.660	43.732	1.606
Orașul Pojarevaț	10.604	10.113	46	445
1. *Plasa Golubaț*	14.473	14.446	11	16
1. Barici	821	819	—	2
2. Bichinie	598	598	—	—
3. Branicevo	1.080	1.080	—	—
4. Vinți	467	466	—	1
5. Voilovo	1.304	1.304	—	—
6. Vucovici	652	652	—	—
7. Golubaț (târg)	1.306	1.300	3	3
8. Dvoriște	472	472	—	—
9. Dobra	1.515	1.512	—	3
10. Dona-Crusevița	526	520	—	6
11. Zelenic	746	746	—	—
12. Clenie	864	864	—	—
13. Crivacia	488	488	—	—
14. Cudreș	694	686	8	—
15. Milenice	804	803	—	1
16. Mărcicovaț	547	547	—	—
17. Radoșevaț	762	762	—	—
18. Snegotin	384	384	—	—
19. Șuvaiche	443	443	—	—
2. *Plasa Zvijd*	19.717	8.133	11.356	228
1. Bucovsca	900	148	752	—
2. Voluia	1.708	480	1.087	141
3. Duboca	2.524	850	1.673	1
4. Caona	1.073	125	948	—
5. Cuciaina	1.243	935	295	13
6. Cucevo (târg)	2.548	2.523	10	15
7. Leșnița	727	98	626	3
8. Mișllienovaț	1.032	1.031	—	1
9. Mustapici	1.529	250	1.279	—
10. Neresnița	2.630	882	1.710	38
11. Radenca	1.322	255	1.067	—
12. Racova-Bara	989	367	606	16

13. Sena	428	22	406	—
14. Turia	1.064	167	897	—
3. *Plasa Mlava*	46 023	34.035	11.983	43
1. Bistrița	1.185	1.174	—	11
2. Burovaț	1.005	1.000	—	5
3. Busur	1.289	—	1.289	—
4. Vezicevo	601	600	—	1
5. Velichi-Popovaț	1.692	1.692	—	—
6. Velico Laole	2.582	2.582	—	—
7. Vitovnița	520	520	—	—
8. Voșanovaț	854	853	—	1
9. Dobranie	973	973	—	—
10. Dubocica	994	107	887	—
11. Jdrelo	1.399	751	648	—
12. Zabărghe	1.084	1.084	—	—
13. Zlatovo	859	859	—	—
14. Camenovo	1.452	1.452	—	—
15. Cladurovo	971	206	765	—
16. Cnejița	1.275	1.272	2	1
17. Cobillie	1.461	1.440	21	—
18. Cârvie	789	788	1	—
19. Lopușnic	627	627	—	—
20. Malo Laole	832	824	8	—
21. Manastirița	1.481	1.312	169	—
22. Melnița	2.097	27	2.070	—
23. Oreșcovița	1.264	1.264	—	—
24. Pancovo	555	552	3	—
25. Petrovaț (târg)	3.593	2.939	634	20
26. Ranovaț	3.069	20	3.048	1
27. Rașanaț	1.745	705	1.038	2
28. Stamnița	1.409	9	1.400	—
29. Starcevo	1.088	1.088	—	—
30. Tabanovaț	1.105	1.105	—	—
31. Tărnovce	1.175	1.175	—	—
32. Ghiovdin	1.505	1.505	—	—
23. Țârlienaț	1.731	1.730	—	1
34. Șetonie	1.800	1.800	—	—
4. *Plasa Morava*	29.995	24848	5.085	62
1. Alexandrovaț (oraș)	2.452	2.427	9	16

2. Boşniac	679	679	—	—
3. Bărzohode	1.621	1.621	—	—
4. Vlaşchi-Dol	2.462	2.462	—	—
5. Vârbniţa	885	872	13	—
6. Jabara (târg)	1.844	1.842	—	2
7. Cocetin	615	547	68	—
8. Cuşillievo	3.927	3.923	1	3
9. Livadiţa	2.248	2.248	—	—
10. Mirievo	1.062	487	575	—
11. Oreoviţa	1.766	1.762	1	3
12. Orllievo	1.011	16	988	7
13. Polatna	485	485	—	—
14. Porodin	3.728	280	3.429	19
15. Rachinaţ	2.768	2.756	1	11
16. Sibniţa	967	967	—	—
17. Tichevaţ	576	576	—	—
18. Cetereje	899	899	—	—
5. Plasa Pojarevaţ	44.998	44.135	378	485
1. Bare	1.485	1.481	—	4
2. Batovaţ	920	919	1	—
3. Batuşa	877	877	—	—
4. Beranic	848	848	—	—
5. Bojenaţ (târg)	3.172	3.168	2	2
6. Bradoraţ	1.008	971	—	31
7. Bratinaţ	699	698	1	—
8. Brejane	1.510	1.504	—	6
9. Bubuşinaţ	906	906	—	—
10. Velico-Selo	1.258	1.251	—	7
11. Velico-Ţărnice	942	942	—	—
12. Dragonaţ	1.063	1.063	—	—
13. Drămno	1.013	1.011	2	—
14. Dubraviţa	1.524	1.520	—	4
15. Jiviţa	896	882	—	14
16. Calişte	789	785	3	1
17. Casidol	1.235	1.235	—	—
18. Clenovnic	1.009	982	1	26
19. Costolaţ	1.395	1.197	2	196
20. Cravlli-Do	554	554	—	—
21. Cula	1.720	1.390	329	1
22. Luciţa	2.380	2.377	1	2

23. Malo Țărnice	1.205	1.090	3	112
24. Molliurevaț	623	621	—	2
25. Nabârche	505	502	3	—
26. Petca	1.402	1.401	1	—
27. Polliana	2.604	2.604	—	—
28. Prugovo	958	952	—	6
29. Salacovăț	792	707	24	61
30. Smollivaț	2.921	2.919	1	1
31. Toponița	1.803	1.803	—	—
32. Tarniane	1.495	1.496	2	1
33. Chiricovaț	1.336	1.334	—	2
34. Șapine	2.148	2.146	2	—
6. *Plasa Ram*	31.628	28.182	3.251	195
1. Biscuplie	668	665	3	—
2. Velica Breșnița	427	427	—	—
3. Velico Gradiște	2.674	2.624	9	41
4. Garevo	459	459	—	—
5. Desina	1.211	1.211	—	—
6. Dolliașnița	820	820	—	—
7. Ghiuracovo	821	545	300	46
8. Zatonie	958	958	—	—
9. Camievo	547	547	—	—
10. Chisillievo	921	918	2	1
11. Clicevaț	2.192	2.185	4	3
12. Cumane	616	616	—	—
13. Curaice	1.255	1.255	—	—
14. Cusiche	1.025	1.025	—	—
15. Liubine	764	764	—	—
16. Mailovaț	1.193	1.106	—	87
17. Macțe	1.924	1.924	—	—
18. Malo Gradiște	696	696	—	—
19. Oștrovo	379	376	2	1
20. Peceanița	772	772	—	—
21. Pojejena	1.066	1.066	—	—
22. Rabrovo	1.769	1.769	—	—
23. Ram	321	160	160	1
24. Recița	935	16	919	—
25. Siracovo	1.236	1.223	—	13
26. Grednievo	834	834	—	—
27. Topolovnic	1.893	49	1.844	—

28. Tribrod	764	764	—	—
29. Țarevaț	1.359	1.356	1	2
30. Ceșllieva Bara	1.059	1.052	7	—
7. *Plasa Omollie*	20.522	8.768	11.622	132
1. Bliznac	675	386	289	—
2. Vlaole	1.005	4	1.001	—
3. Vucovaț	715	707	—	8
4. Jagubița (oraș)	2.629	1.036	1.498	95
5. Jasicovio	799	4	795	—
6. Ioșanița	789	789	—	—
7. Crepollin	2.238	1.196	1.037	—
8. Crupaia	1.003	525	478	—
9. Laznița	3.494	40	3.450	4
10. Lescovo	574	—	574	—
11. Milatovaț	954	953	1	—
12. Osanița	1.705	26	1.666	13
13. Ribare	780	780	780	—
14. Sighe	840	6	833	1
15. Suvi Do	2.322	2.316	—	6
XIV. JUDEȚUL TIMOC	135.380	99.845	33.847	1.688
Orașul Zaicear	9.108	7.987	268	853
1. *Plasa Bollievaț*	32.063	14.036	17.856	171
1. Bacevița	1.097	103	990	4
2. Bogovina	1.373	190	1.157	26
3. Bollievaț (târg)	1.114	1.088	18	8
4. Valaconie	2.151	13	2.135	3
5. Vărbovaț	1.021	1.018	3	—
6. Dobro Pollie	996	19	977	—
7. Dobruievaț	843	843	—	—
8. Zlot	4.664	97	4.542	25
9. Ilino	693	629	1	63
10. Jablanița	1.264	1.262	2	—
11. Crivi Vir	2.024	2.022	2	—
12. Lasovo	1.532	1.532	—	—
13. Lucovo	1.225	1.224	1	—
14. Mali Isvor	1.245	478	767	—
15. Mirovo	628	627	1	—
16. Osnici	2.120	22	2.097	1

17. Planinița	1.189	1.189	—	—
18. Podgorat	2.538	269	2.251	18
19. Gavinaț	670	5	648	17
20. Sumracovaț	1.390	1.385	5	—
21. Șarbanovaț	2.286	21	2.259	6
2. *Plasa Zaglavaci*	36.419	36.058	69	292
1. Aldinaț	1.298	1.298	—	—
2. Balanovaț	967	967	—	—
3. Balinaț	1.107	1.107	—	—
4. Beli Potoc	1.577	1.574	—	3
5. Bercinovaț	988	988	—	—
6. Bucie	1.869	1.812	42	15
7. Valevaț	1.907	1.905	—	2
8. Vasilli	1.553	1.547	—	6
9. Vina	982	973	5	4
10. Gabrovița	1.406	1.405	1	—
11. Gornia Camenița	1.047	1.047	—	—
12. Gornie Zunice	1.093	1.093	—	—
13. Gradiște	579	579	—	—
14. Deianovaț	636	630	—	6
15. Donia Camenița	1.197	1.093	—	6
16. Donia Socolovița	403	403	—	—
17. Donie Zunice	748	748	—	—
18. Iline	1.081	1.076	—	5
19. Jucovaț	933	931	1	1
20. Zarnovaț	622	621	1	—
21. Zubetinaț	837	837	—	—
22. Cniajevaț (oraș)	3.544	3.364	2	178
23. Crenta	1.730	1.711	1	18
24. Oreșaț	789	744	—	15
25. Papratna	440	440	—	—
26. Potărcanie	1.049	1.049	—	—
27. Radicevaț	657	641	16	—
28. Răgoște	821	821	—	—
29. Svărlișca	550	550	550	—
30. Serobnița	826	814	814	12
31. Slatina	670	670	—	—
32. Tărgoviște	1.014	999	—	15
33. Țărvenie	765	759	—	6
34. Strinți	724	734	—	—

3. *Plasa Zaicear*	41.434	25.424	15.653	356
1. Bor	1.633	468	890	275
2. Brestovaț	1.769	25	1.743	1
3. Bucie	1.087	59	1.028	—
4. Velichi Isvor	3.859	3.852	1	6
5. Vrajogârnaț	2.244	2.235	6	3
6. Vratanița	1.648	1.647	—	1
7. Gamzigrad	1.071	57	1.014	—
8. Gornia Bela Reca	1.045	1.045	—	—
9. Gradzcovo	1.616	2	1.614	—
10. Gărlişte	2.076	2.076	—	—
11. Gărlian	2.203	903	1.273	27
12. Donia Bela Reca	1.379	1.369	—	10
13. Zagraghe	1.020	1.018	—	2
14. Zvezdan	1.414	1.394	17	3
15. Crivelli (târg)	2.586	2.572	14	—
16. Lenovaț	1.286	1.286	—	—
17. Lescovaț	615	615	—	—
18. Lubnița	1.848	77	1.765	6
19. Metovnița	1.499	22	1.467	4
20. Niculicevo	1.147	10	1.137	—
21. Oştrelli	796	11	785	—
22. Pârlita	650	31	614	5
23. Râgotina	2.373	2.371	—	2
24. Slatina	1.413	1.357	56	—
25. Târnavaț	889	889	—	—
26. Halovo	1.538	14	1.519	5
27. Şllivar	730	20	710	—
4. *Plasa Timoc*	16.356	16.339	1	16
1. Borovaț	821	821	—	—
2. Vărbița	1.273	1.273	—	—
3. Debelița	957	957	—	—
4. Drenovaț	506	506	—	—
5. Jacovaț	1.039	1.039	—	—
6. Jelaşnița	796	796	—	—
7. Cojelli	967	967	—	—
8. Crallievo Selo (târg)	1.896	1.886	1	9
9. Mali Isvor	1.689	1.688	—	1
10. Maninaț	524	524	—	—
11. Marinovaț	1.206	1.206	—	—

12. Novo Corito	1.279	1.279	—	—
13. Oşlliane	1.596	1.591	—	5
14. Selacica	1.026	1.025	—	1
15. Tărnovaţ	781	781	—	—
Total general:	643.548	492.452	145.028	6.068

JUD. BELGRAD	1.100	—	—	—
JUD. VALLIEVO	1.325	—	—	—
JUD. VRANIA	83	—	—	—
JUD. CRAGUEVAŢ	225	—	—	—
JUD. CRUŞEVAŢ	325	—	—	—
Total	3.058			

REZULTATUL ANCHETEI INTREPRINSE IN LAGĂRELE DE PRIZONIERI DIN ARMATA IUGOSLAVĂ

Aducerea în țară a prizonierilor sârbi de origină etnică română, a oferit prilejul de a cunoaște situația grupului etnic românesc din Nord-Estul Jugoslaviei.

Institutul Central de Statistică a delegat, între 9—22 Mai 1941, un grup de funcționari pentru a întreprinde o serie de anchete în lagărele dela Curcani — Ilfov, Odăile — Teleorman, Bălănoaia — Vlașca, Remetea, Bucovăț și Moșnița-Nouă lângă Timișoara.

In anchetele intreprinse nu s'a intrebuințat un formular unitar, informațiile fiind culese doar în linii mari, după indicațiile Institutului.

In fiecare lagăr, prizonierii au fost grupați de către echipa de anchetatori, după comunele cărora aparțineau, punându-li-se întrebări, în grup, asupra numărului locuitorilor și repartiția acestora după originea etnică.

Deasemenea, s'a stabilit numărul bisericilor și a școlilor, foarte puține de altfel, — în care limba întrebuințată era cea română.

In ce privește situația politică, anchetatorii s'au interesat de compunerea consiliilor comunale și de frecvența primarilor români în satele mixte. Din relatările prizonierilor s'a stabilit că dacă autoritățile jugoslave erau în general blânde și binevoitoare în regiunile în parte sârbizate ale Timocului, nu era aceleași pentru satele Banatului Jugoslav, unde unei conștiințe românești puternice i se opunea o autoritate administrativă dârză.

Pe latură economică s'au pus întrebări în legătură cu moșia satelor, felul culturilor, centrul economic cel mai apro-

piat și procentul de populație de origine etnică românească în comerțul și meseriile satelor.

Din materialul strâns în aceste anchete, s'a totalizat în tabelele date mai jos numai partea, care se preta la o formă comparativă generală. Tabelul obținut oferă o indicație cu privire la numărul populației de origină etnică românească și a celorlalte naționalități conlocuitoare din partea de Nord-Est a Jugoslaviei.

Este de observat că, în afară de Banat, în Jugoslavia, nu există nici școli, nici biserici în care limba întrebuințată să fie cea română.

Numele localităților	Case	Locuitori	Români	Sârbi	Alții
Total Banat-Timoc	228.024	616.131	470.184	122.178	23.769
Total Banat	78.668	149.335	87.281	46,545	15.509
Total Timoc	141.356	434.796	350.903	75.633	8.260
BANAT					
I. *Pl. Alibunar*	5.154	23.415	18.780	4.135	500
Alibunar	1.350	5.375	3.750	1.500	125
Dobrița	—	3.300	1.500	1.800	—
Marghitița	260	1.300	1.000	280	20
Sarcea	341	1.100	550	550	—
Seleuș	703	2.660	2.300	5	355
Sveti-Mihailo	900	4.500	4.500	—	—
Vladimirovaț	1.600	5.180	5.180	—	—
II. *Pl. Bela Țârkva*	5.200	24.775	11.115	12.460	1.200
Dupljaja	400	1.700	850	850	—
Grebeanaț	766	3.300	3.250	50	—
Izbiște	2.110	9.000	200	8.800	—
Krușcița	814	3.200	600	1.400	1.200
Oreșaț	250	800	800	—	—
Nicolinți	—	3.600	3.600	—	—
Straja	400	1.575	1.575	—	—
Zagaița	460	1.600	240	1.360	—

IV. *Pl. Kovin*	2.750	16.900	7.350	5.950	3.600
Mramorak	750	7.000	2.000	1.500	3.500
Deliblato	1.200	6.000	3.100	2.800	100
Gaj	800	3.900	2.250	1.650	—
V. *Pl. Pancevo*	3.060	12.600	9.200	1.150	2.250
Banatsko Nevo Selo	1.910	8.000	6.800	1.150	50
Glogoni	800	3.000	800	—	2.200
Ovcia	350	1.600	1.600	—	—
VI. *Pl. Velika Kikinda*	6.000	28.800	6.000	15.000	7.000
Velika Kikinda	6.000	28.000	6.000	15.000	7.000
VII. *Pl. Veliki Becik.*	12.575	14.500	13.200	1.300	—
Ecika	600	1.800	900	900	—
Jankov-Most	315	1.300	1.300	—	—
Klec	360	1.200	800	400	—
Mali Torak	?	2.500	2.500	—	—
Stara Ecika	500	3.600	3.600	—	—
Vankov	?	1.100	1.100	—	—
Veliki Torak	800	3.000	3.000	—	—
VIII. *Pl. Vârșeț*	10.595	23.145	15.636	6.550	959
Jablanka	350	1.200	900	300	—
Cuștilli	400	2.000	2.000	—	—
Mali Jam	300	1.500	1.000	400	100
Malo Srediste	200	1.500	1.000	400	100
Marghita	600	3.000	1.800	1.100	100
Markovaț	350	1.500	1.450	—	50
Mesichi	155	650	650	—	—
Militicevo	400	2 030	30	2.000	—
Ritișevo	290	1.225	1.200	10	15
Socița	170	800	786	—	14
Sveti Iovan	325	1.300	1.300	—	—
Vlajkovaț	335	1.800	1.400	330	70
Voivodinți	320	1.440	1.420	10	10
Vârșeț	6.400	3.200	700	2.000	500
ȚINUTUL TIMOCULUI					
I. *Pl. Morava*	4.875	26.635	18.845	7.775	15

Alexandrovaț	600	3.300	1.650	1.650	—
Kocetin	300	1.500	1.500	—	—
Mirijevo	—	1.400	1.400	—	—
Oreovița	350	2.100	1.050	1.050	—
Orljevo	300	1.200	1.180	5	15
Polatna	120	720	400	320	—
Porodin	900	5.100	5.100	—	—
Rakinaț	1.000	5.000	2.500	2.500	—
Tichevaț	125	815	815	—	—
Tomișlovaț	880	2.250	2.250	—	—
Vârbnița	300	1.000	1.000	—	—
II. *Pl. Pojarevaț*	6.700	34.786	19.381	15.405	—
Batovaț	170	850	300	550	—
Bârdarac	220	1.100	250	850	—
Dubravița	400	2.000	—	2.000	—
Lucița	900	3.200	300	2.900	—
Lidova	75	?	?	?	—
Petka	400	2.000	1.000	1.000	—
Poljana	800	3.125	2.500	625	—
Pojarevaț	2.700	15.000	10.000	5.000	—
Sapino	520	2.820	940	1.880	—
Târnjane	—	1.991	1.991	—	—
Veliko-Țârnice	—	1.200	1.200	—	—
Veliko-Selo	425	1.500	900	600	—
III. *Pl. Ram*	3.133	17.720	13.360	4.280	80
Biscuplje	170	850	300	550	—
Cesljeva-Bara	250	1.050	1.050	—	—
Desina	530	1.500	—	1.500	—
Doljasnița	200	875	875	—	—
Ghiuracovo	200	1.000	1.000	—	—
Garevo	?	540	270	200	70
Kisiljevo	209	1.000	1.000	—	—
Kumane	140	700	200	500	—
Kurjace	?	1.654	1.654	—	—
Ljubinje	?	1.267	1.267	—	—
Makțe	400	1.300	1.260	40	—
Ram	94	500	350	140	10
Recița	220	1.184	1.184	—	—
Srednjevo	200	1.000	250	750	—

Topolovnik	400	2.200	2.200	—	—
Zatonje	300	1.100	500	600	—
IV. *Pl. Beliţa*	560	4.380	4.380	—	—
Bukovce	560	2.300	2.300	—	—
Strijilo	—	1.216	1.216	—	—
Tresnjeviţa	—	864	864	—	—
V. *Pl. Boljevaţ*	5.555	30.615	22.585	7.730	300
Baceviţa	—	1.385	1.385	—	—
Boljevaţ (oraş)	—	1.663	1.663	—	—
Bogovina	500	2.100	2.100	—	—
Dobro-Polje	350	1.325	1.325	—	—
Logovaţ	795	3.930	3.900	30	—
Lukovo	360	1.900	800	800	300
Mali Izvor	300	1.400	1.400	—	—
Podgoraţ	650	3.000	3.000	—	—
Şarbanovaţ	500	2.580	180	2.400	—
Savinaţ	—	832	832	—	—
Valakonje	900	4.500	—	4.500	—
Zlot	1.200	6.000	6.000	—	—
VI. *Pl. Bârza Palanka*	5.545	25.526	21.926	3.600	—
Bârza Palanka (oraş)	600	2.500	2.500	—	—
Jabukovaţ	1.200	6.000	6.000	—	—
Kupuzişte	200	1.000	1.000	—	—
Malainiţa	300	1.300	1.300	—	—
Mala Kameniţa	500	1.830	1.830	—	—
Mihajlovaţ	500	2.000	2.000	—	—
Plavna	400	1.900	1.300	600	—
Reka	60	300	300	—	—
Slatina	285	1.297	1.297	—	—
Ştubik	800	3.500	500	3.000	—
Uroviţa	700	3.200	3.200	—	—
Vratna	—	699	699	—	—
VII. *Pl. Despotovaţ*	1.700	12.540	7.820	4.720	—
Beljajka	300	1.800	1.800	—	—
Graboviţa	300	1.500	250	1.250	—
Iezero	250	1.200	250	950	—
Medveghe	300	1.500	750	750	—

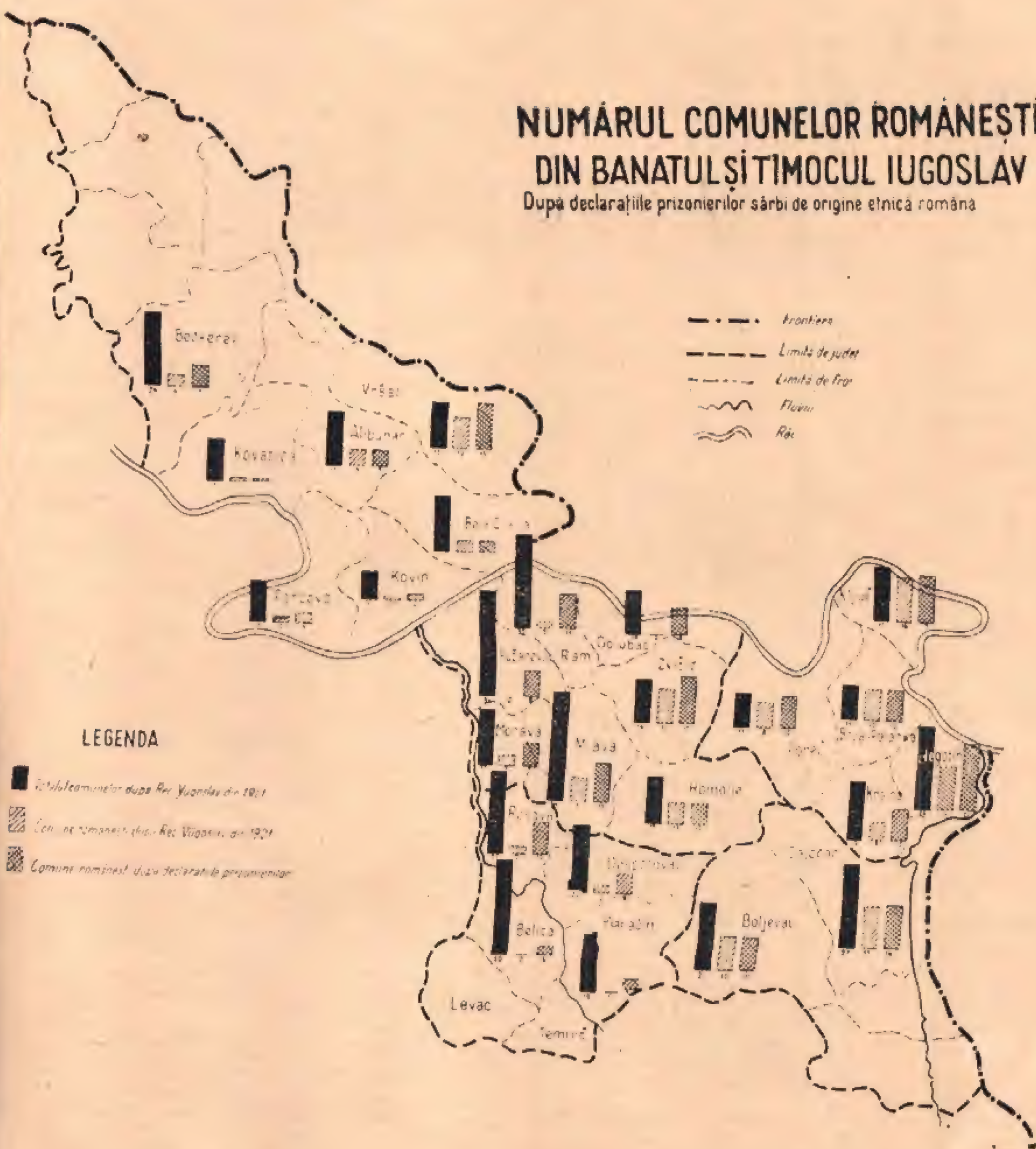
Resavița	350	3.000	3.000	—	—
Jidilje	—	3.540	1.770	1.770	—
VIII. *Pl. Golubaț*	730	11.496	10.007	1.489	—
Bernița	200	1.000	1.000	—	—
Branicevo	—	1.354	1.354	—	—
Dobra	—	2.344	2.344	—	—
Dvoriște	—	759	759	—	—
Krivacea	—	646	646	—	—
Golubaț (oraș)	380	2.000	1.000	1.000	—
Kudreș	—	896	896	—	—
Mileviche	—	978	489	489	—
Snegotin	150	756	756	—	—
Vukovice	—	763	763	—	—
IX. *Pl. Omolje*	3.700	19.907	15.807	3.900	200
Breznița	100	500	500	—	—
Jasikovo	—	1.096	1.096	—	—
Krepoljni	600	1.600	1.000	600	—
Laznița	1.200	2.500	2.500	—	—
Leskovo	—	824	824	—	—
Milatovaț	—	1.287	1.287	—	—
Mogodița	100	600	600	—	—
Medvița	50	300	300	—	—
Osanița	500	2.000	2.000	—	—
Sighe	200	1.000	1.000	—	—
Suvi Do	—	3.000	—	3.000	—
Vlaole	250	1.200	1.200	—	—
Zagubrița (oraș)	700	4.000	3.500	3.000	200
X. *Pl. Kljuci*	5.491	26.965	25.350	1.600	15
Grabovița	650	2.000	1.500	500	—
Kladovo (oraș)	500	2.315	2.300	—	15
Kladușnița	160	1.000	1.000	—	—
Korbovo	600	3.400	3.400	—	—
Kostol	225	1.250	1.250	—	—
Ljubicevaț	320	1.600	1.600	—	—
Mala Vârbița	200	1.000	1.000	—	—
Petrovo Selo	250	1.200	600	600	—
Podvârska	300	2.000	1.500	500	—
Ratkovo	400	2.000	2.000	—	—

Sip	186	900	900	—	—
Tekija (oraș)	500	2.300	2.300	—	—
Vajughe	250	1.500	1.500	—	—
Velesnița	150	700	700	—	—
Velika Kamenița	500	2.000	2.000	—	—
Velika Vârbița	300	1.800	1.800	—	—
XI. *Pl. Krajna*	2.384	14.146	12.246	1.900	—
Brusnic	405	2.100	100	2.000	—
Duboceane	303	1.500	1.500	—	—
Glogovița	302	1.300	1.300	—	—
Klenovaț	185	750	600	150	—
Koprivnița	290	1.600	800	800	—
Luka	280	1.300	1.300	—	—
Malo Jasikovo	150	700	700	—	—
Mali Jasenovaț	—	893	893	—	—
Popovița	370	1.500	1.200	300	—
Sipikovo	—	1.400	1.400	—	—
Tabakovaț	99	400	400	—	—
Veliko Jasikovo	—	2.053	2.053	—	—
XII. *Pl. Mlava*	2.190	23.934	23.394	—	—
Bistrița	—	1.508	1.508	—	—
Dubocika	320	1.600	1.600	—	—
Kobilje	500	2.500	2.500	—	—
Manastirița	370	1.800	1.800	—	—
Melnița	—	2.700	2.700	—	—
Malo Sacle	200	1.100	1.100	—	—
Ranovaț	800	3.500	3.500	—	—
Rașanaț	—	2.052	2.052	—	—
Stamnița	—	2.057	2.057	—	—
Starcevo	—	2.057	2.057	—	
Vitovnița	—	700	700	—	—
Jdrelo	—	1.820	1.820	—	—
XIII. *Pl. Negotin*	7.090	51.624	39.384	5.740	6.500
Alexandrovaț	—	1.143	1.143	—	—
Bracevaț	—	2.205	2.205	—	—
Brestovaț	—	942	942	—	—
Bukovce	600	4.700	4.700	—	—
Cubra	380	1.600	200	1.400	—

Dusanovaț	700	3.200	3.200	—	—
Dupljane	—	1.420	1.420	—	—
Jasenița	300	1.200	1.200	—	—
Kobișnița	600	3.000	3.000	—	—
Kovilovo	—	1.017	1.017	—	—
Koroglași	200	800	800	—	—
Miloșevo	220	900	900	—	
Mocrânje	500	2.300	2.300	—	—
Negotin (oraș)	1.500	13.000	4.000	2.500	6.500
Prahovo	500	2.500	2.500	—	—
Radujevaț	620	3.000	3.000	—	—
Recika	—	1.525	1.525	—	—
Samarinovaț	200	1.000	1.000	—	—
Sârbovo	200	900	900	—	—
Tornic	—	1.840	—	1.840	—
Tomislavovo	—	864	864	—	—
Vellikovo	170	570	570	—	—
Vidrovaț	400	2.000	2.000	—	—
XIV. *Pl. Parachin*	200	4.215	4.215	—	—
Lebane	—	1.063	1.063	—	—
Plana	—	2.152	2.152	—	—
Zadriga	200	1.000	1.000	—	—
XV. *Pl. Poreci*	1.980	17.721	17.821	—	—
Boljetin	—	1.332	1.332	—	—
Țârnaica	—	1.600	1.600	—	—
Doni Milanovaț (oraș)	750	3.800	3.800	—	—
Golubinie	270	2.290	2.290	—	—
Gornjane	450	2.200	2.200	—	—
Klococevaț	—	1.289	1.289	—	—
Miroci	100	600	600	—	—
Rudna Glava	—	2.610	2.610	—	—
Tanda	170	800	800	—	—
Toponița	240	1.200	1.200	—	—
XVI. *Pl. Ravanița*	1.200	9.310	8.515	795	—
Batinaț	300	2.100	2.100	—	—
Bigrenița	700	3.500	3.500	—	—
Isacovo	—	1.250	1.250	—	—
Supska	—	1.590	795	795	—
Vlaška	200	870	870	—	

XVII. *Pl. Resava*	2.704	22.439	15.725	6.414	300
Bobovo	850	3.050	3.000	—	50
Bresje	—	3.500	700	2.800	—
Dubnița	—	1.334	667	667	—
Gladna	—	730	730	—	—
Jasenovo	400	3.050	3.000	—	50
Kupinovaț	—	894	447	447	—
Kușiljevo	204	1.224	24	1.200	—
Lukovița	200	900	900	—	—
Macevaț	—	648	648	—	—
Proștinaț	—	594	594	—	—
Racevaț	—	1.041	1.041	—	—
Subotița	—	1.274	1.274	—	—
Troponje	400	1.800	900	900	—
Vitejevo	320	1.800	1.800	—	—
XVIII. *Pl. Zajecear*	5.574	32.492	30.222	2.070	200
Bor	500	5.000	5.000	—	—
Brestovaț	500	3.000	3.000	—	—
Bucje	250	1.300	1.300	—	—
Donja Bela Reka	450	2.000	150	1.850	—
Gamzigrad	306	2.500	2.400	40	60
Gârljan	668	3.000	2.800	160	40
Krivelli (oraș)	—	2.572	2.572	—	—
Lubnița	500	2.400	2.400	—	—
Metovnița	600	2.200	2.200	—	—
Nicolicevo	350	1.600	1.600	—	—
Ostrelli	250	1.300	1.300	—	—
Pârlita	140	900	900	—	—
Slatina	360	1.600	1.500	—	100
Sârjivar	200	800	800	—	—
Vrajogârnaț	500	2.320	2.300	20	—
XIX. *Pl. Zvijd*	4.627	26.015	23.850	2.015	150
Bukovska	400	1.500	1.500	—	—
Duboca	600	1.500	1.500	—	—
Kaona	227	850	100	600	150
Kuciajna	—	1.810	905	905	—
Kucevo	700	3.200	3.100	100	—
Leșnița	—	950	950	—	—
Mișllienovaț	—	1.274	1.274	—	—

Mustapichi	—	2.000	1.600	400	—
Neresnița	600	3.000	3.000	—	—
Radenka	750	3.300	3.300	—	—
Rakova Bara	360	1.800	1.800	—	—
Sena	120	536	536	—	—
Sevița	220	?	?	—	—
Turija	—	1.345	1.335	10	—
Tarovica	150	450	450	—	—
Voluja	500	2.500	2.500	—	—
XX. *Pl. Posavina*	1.602	4.920	1.420	3.500	—
Baraevo	800	3.420	420	3.000	—
Konatițe	502	?	?	?	—
Mala Smereița	300	1.500	1.000	500	—
XXI. *Pl. Takovo*	650	3.250	3.250	—	—
Pranjani	650	3.250	3.250	—	—
XXII. *Pl. Rajani*	450	2.200	500	1.700	—
Pojate	200	1.000	300	700	—
Praskovice	250	1.200	200	1.000	—
XXIII. *Pl. Vracear*	1.870	11.000	11.000	—	—
Mirijevo	370	2.000	2.000	—	—
Ripanj	1.200	7.000	7.000	—	—
Veliko Selo	300	2.000	2.000	—	—

NUMĂRUL COMUNELOR ROMÂNEŞTI
DIN BANATUL ŞI TIMOCUL IUGOSLAV
După declaraţiile prizonierilor sârbi de origine etnică română
Frontiera
Limită de judeţ
LEGENDA
Alibunar
Kovin
Golubac
Ram
Morava
Mlava
Boljevac
Belica
Levac
Temnić

III.

BIBLIOGRAFIE

B I B L I O G R A F I E

ROMÂNII DIN SERBIA DINTRE DUNĂRE, TIMOC ŞI MORAVA

de **C. Constante**

MAXIM RADACOVICI: *Izveştai Exarha Maxima (Memoriul Mitropolitului Maxim)*, cu privire la starea bisericilor, în revista: „Glasnic sârbscog ucenog druştva", vol. 56; Belgrad, 1844.

A. P. IOVANOVICI: *Opisania ocrujia Crainscog* (Descrierea judeţului Craina), în revista: „Glasnic sârbscog ucenog druştva", vol. IV, Belgrad, 1852.

ILIA PCELAR: *Craina*, în „Glasnic sârbscog ucenog druştva", vol. IX, Belgrad, 1857. (Cu o hartă).

G. T. CALIMAN: *Ecilibrul în Orient sau Serbia şi România*, voiagiu, Bucureşti, 1865.

* * *: *Românii din Serbia*, în ziarul „Buduchinost", Belgrad, 1875.

M. MILICHEVICI: *Cnejevina Serbia* (Principatul Serbiei), Belgrad, 1876.

M. EMINESCU: *Românii din Serbia* (după o corespondenţă din Budapesta), în opere complete, Iaşi, 1914, Bucureşti, 1876.

V. CARICI: Sârbia, opis zemlie, naroda i dârjave, (Serbia, descrierea pământului, poporului şi a Statului). Belgrad, 1877.

* * *: *Românii din Serbia*, în „Buletinul Soc. Geografice Române", an. 16 Trim. 1—2 (Partea III), Bucureşti, 1895 (reprodus din ziarul „Ţara").

C. COSMESCU: *Poezii populare dela Românii din Serbia*, „strigă o fată din cetate", în „Convorbiri literare". an. XXXIII, Nr. 9, anul 1899.

I. VUICI: *Puteşestiia po Sârbi* (Călătorii prin Serbia), Belgrad, 1901.

STANOEVICI: *Istoria Sârbskoga Naroda* (Istoria poporului sârb), Belgrad, 1903.

T. GEORGEVICI: *Iz Beograda de Negotina* (Dela Belgrad la Negotin), în ziarul: „Pravda", No. 375, Belgrad, 1909.

Dr. A. POPOVICI: *Românii din Serbia,* în revista „Românismul", an. 1, Nr. 3, Bucureşti, 1913.

G. GIUGLEA şi G. VÂLSAN: *Dela Românii din Serbia,* culegere din literatura populară, publicată de Casa Şcoalelor, Bucureşti, 1913. Cuprinde: cântece (voiniceşti) haiduceşti şi povestiri în proză; un indice cu nume şi alte elemente; două fotografii şi o hartă.

C. ŢVIICI: *Les Roumains de Serbie* (Românii din Serbia). Paris, 1918.

BELICI: *Les Roumains de Serbie* (Românii din Serbia). Paris, 1918.

COK: *Les Roumains de Serbie* (Românii din Serbia). Paris, 1918.

D. DRĂGHICESCO: *Les Roumains de Serbie* (Românii din Serbia). Paris, 1919. (Cu una hartă a Serbiei septentrionale pe judeţe, cu 5 hărţi după: Lejean, Mackenzie şi Irby, T. D. Florinski, Leon Boga, G. Vâlsan şi G. Giuglea).

SILVIU DRAGOMIR: *Vlahii din Serbia,* în sec. XII—XV, în „Anuarul Instit. de Ist. Naţ.", I, Cluj, 1923.

N. BATZARIA: *O zi printre Românii din Timoc* (în „România văzută de departe"). Bucureşti, 1923.

P. GÂRBOVICEANU: *Românii de peste hotare şi îndeosebi din Rusia şi Jugoslavia.* Conf. ţinută în Palatul Ateneului Român din Bucureşti, în 1923. Bucureşti Cernica, 1924.

Dr. N. LUPU: Noi şi Sârbii — Românii din Valea Timocului — scrisoare deschisă D-lui Nicolae Paşici, prim ministru al regatului S. H. S. (Colecţia actualităţii), Buc. 1925.

IOVAN ERDELIANOVICI: *Considerations éthnologiques* en Royaume de Jugoslavie. Belgrad, 1930.

G. GIUGLEA: *Dela Românii din Serbia.* Material folkloristic şi un testament scris româneşte. Extras din „Lucră-

rile Inst. Geografic al Univ. din Cluj", vol. 4 (1928—1929). Cluj, 1931.

P. PETRINCA: *Românii de peste hotare,* în „Timocul", an. 2, Nr. 9, 1935.

EM. BUCUŢA: *Romjnii din alte ţări,* în „Pietre de vad", vol. I, pag. 75, anul 1937. (Ediţia Casei Şcoalelor).

EM. BUCUŢA: *Dunărea românească,* în „Pietre de vad", vol. II, 1941, pag. 290. (Ediţia Casa Şcoalelor).

EM. BUCUŢA: *Românii din dreapta Dunării,* vol. III, 1937, pag. 51. (Ediţia Casa Şcoalelor).

NIC. M. POPP: *Craina,* o verigă a spaţiului etnic românesc, în „Rev. Geografică Română", an. IV, fasc. 2—3, 1941.

FLOREA FLORESCU: *Românii din Jugoslavia,* Istorie şi evoluţie demografică, în revista „Timocul", an. VIII, caet. I, 1941.

E. PETROVICI: *Românii dintre Timoc şi Morava,* în „Transilvania", an. 72, Mai, Nr. 3, Sibiu, 1941.

N. A. CONSTANTINESCU: *Chestiunea Timoceană,* vechimea blocului românesc din Dacia Aureliană. Istoricul regiunii timocene şi drepturile României, cu 7 fotografii şi 7 hărţi. Bucureşti, 1941.

PETRE RÂMNIŢEANU: *Românii dintre Morava şi Timoc* şi continuarea spaţiului lor etnic cu al Românilor din Banat şi din Timocul bulgar, în „Buletin Eugenic şi Biopolitic", vol. XII, Nr. 1—4, Bucureşti, 1941. Cu o hartă: Sud-Vestul spaţiului etnic românesc.

EM. BUCUŢA: *La aniversarea lui Popa Dragsin,* în „Timocul", an. IX, vol. III, Bucureşti, 1942.

MAIOR A. DUMITRESCU JIPPA şi OCTAVIAN METEA: *Timocul,* Bucureşti, 1943.

EM. BUCUŢA: *Românii în viaţa Serbiei,* în „Timocul", an. IX, caet. 1, Bucureşti 1942 şi în „Pietre de vad", vol. III, Bucureşti, 1943, pag. 60.

HORIA URSU: Românii Timocului în „Vremea" Nr. Buc. 1943.

Revista „Timocul", direcţiunea: F. Florescu şi A. Andrei, Bucureşti, 1934—1943.

G. LEJEAN: *Ethnographie de la Turquie d'Europe* (Etnografia Turciei Europene), în „Peternman's Geographischen Mitteilungen", cu o hartă a Turciei europene și a statelor ei vecine autonome, Gotha, Justus Perthes, 1861.

A. UBICINI: *Les Serbes de Turquie* (Sârbii din Turcia, Studiu istoric, statistic și politic asupra Principatului Serbiei, Muntenegrului și a țărilor limitrofe), Paris, 1868.

V. IACȘICI: *O Plemenom Sostave Naselenia vă Cniajestfe Serbscom* (Despre Elementele Etnice ale Principatului sârbesc, cu o hartă etnografică a regiunii estice a Principatului Serbiei), Petersburg, 1873.

EMILE PICOT: *Chants Populaires des Roumains de Serbie* (Cântecele Populare ale Românilor din Serbia) Paris, Imprimeria Națională, MDCCCLXXXIX.

SZABO IOZSEF: *Utazási egyezetecs Szerbirob* (Note de călătorie din Serbia, din punct de vedere geografic și etnografic), în „Földrajzi Közlemenyek" Tom. III, Fasc. II, Budapesta, 1875.

DRAGOLIUB K. IOVANOVICI: *Țârna-Reca, Contribuțiuni pentru Istoria și Etnografia Serbiei,* în „Glasnic Sârbscog Ucenog Druștfa", an. 52, Belgrad, 1883.

Prof. Dr. G. WEYGAND: *Die Rumänischen Dialekte der Kleinen Walachei, Serbien und Bulgarien* (Dialectele Românești ale Valahiei Mici, ale Serbiei și ale Bulgariei), Raport de călătorie publicat în „Siebenetr Iachresbericht des Inst. für Rum. Sprache, Leipzig, 1900.

F. KANITZ: *Serbien* (Serbia), Studiu de călătorie istorico-etnografic, din anii 1859—1868, Leipzig, 1904.

TIH. GEORGEVICI: *Kroz Nașe Rumune* (Printre Românii noștrii), Note de călătorie, în „Sârbschi Cnijevni Glasnic", vol. XVI, Belgrad, 1906.

* DELATIMOC: *Românii din Serbia,* Studiu etnic și statistic, București, 1907.

G. VÂLSAN: *Românii din Craina Serbiei,* Privire geografică și antropogeografică, în „Anuar de Geografie și Antropogeografie" an. II, 1911—1912, București, 1912.

G. GIUGLEA: *Românii din Serbia, Vechime, stratificări etnice,* în „Anuar de geografie și Antropogeografie", an. II, 1911—1912, București, 1912.

L. T. BOGA: *Românii din Serbia*, cu o schiță în culori și o hartă a întinderei elementului românesc din dreapta Dunării, extras din „Anuar de Geografie și Antropogeografie", an. II, 1911—1912, București 1912.

L. T. BOGA: *Românii din Macedonia, Epir, Tesalia, Albania, Bulgaria și Serbia*. Notă etnografică și statistică, București 1913.

STOIAN ROMANSKI: *Românite mejdu Timoc i Morava* (Românii dintre Timoc și Morava) în „Machedonschi Pregled", an. II, vol. I, Sofia, 1926, cu o hartă etnografică a elementului românesc. Sofia 1926.

C. CONSTANTE: *Românii din Valea Timocului și a Moraviei*, Conferință ținută la Soc. de Cult. Macedo-Română, București, 1929.

G. VÂLSAN: *Românii din Serbia*, Conferință ținută la 10 Martie 1928, publicată în „Buletinul Soc. Reg. Rom. de Geografie", an. LVI, București, 1937.

C. SANDU-TIMOC: *„Poezii Populare din Valea Timocului"*, București, 1943.

B I B L I O G R A F I A

HĂRȚILOR IN CARE SE MENȚIONEAZĂ ROMÂNII DINTRE DUNĂRE ȘI TIMOC

de **N. V. Economu**

ANDREE RICHARD: *„Völkerkarte von Oesterreich Ungarn"*. 1 : 4.000.000. Bielefeld-Leipzig, 1881. Zone colorate în mai multe culori. 36,7×24. In „Hand-Atlas", pag. 45.

BOWMAN ISAIAH PH. D.: *„Kingdom of the Serbs-Croats and Slovenes"*. 1 : 3.750.000. New-York, 1925. Zone colorate în mai multe culori, pe densități. 20,5×19. In „The New-World" — „Jugoslavia and the Adriatic", pag. 360.

BOWMAN ISAIAH PH. D.: *„Elements ethniques dans les régions frontières du Royaume des Serbes, Croates et Slovènes"*. (Yougoslavie). 1 : 1.000.000. Paris, 1928. Zone hașurate în negru. 17,6×17,3. In „Le monde nouveaux" — Cap. XIV. „La Yugoslavie et l'Adriatique". „Conflits des frontières", pag. 216. Traducere de Jean Brunhes.

BRUNHES JEAN et VALLAUX CAMILE: *„Répartition des principaux groupes ethniques et linguistiques dans les pays où dominent les Roumains"*. Fără scară. Paris, 1921. Zone hașurate în negru. 17×19,2. In „La géographie de L'histoire", ed. II. Cap. XV. „Nationalités. Nations. États", pag. 600.

COMNÈNE N. P.: *„Carte ethnographique des régions habitées par les Roumains.* 1 : 4.150.000. Berna, 1919. Zone colorate în mai multe culori. 24×18.

DEMETRESCU SC., POLYSU C., ATANASIU A. D., BORCEA ED.: *„Carte ethnographique des régions habitées par les Roumains et des colonies étrangères qui s'y trouvent"*. 1 : 1.000.000. Paris, 1919. Zone colorate în mai multe culori. 100×70.

GERLAND GEORG: *„Europa um 1880"*. 1 : 15.000.000. Gotha, 1892. Zone colorate în mai multe culori. 41,5×34. In „Berghaus Physikalischer Atlas — Abteilung VII — Atlas der Völkerkunde"; Harta Nr. 67.

ISTITUTO GEOGRAFICO DE AGOSTINI: *„Carta etnico-linguistica dell'Europa Centrale"*. 1 : 3.000.000. Novara, 1916. Zone colorate în mai multe culori. 59×47.

MACKENZIE G. MUIR și IRBY A. P.: *„Map of the South Slavonic Countries"* 1 : 500.000. Edinburgh, 1867. Zone colorate cu mai multe culori. 27,3×21,4. In „The Turcs, The Greeks and the Slavons. Tarvels in the Slavonic Provinces of Turkey in Europa".

MARTONNE EMMANUEL DE: *„Repartition des nationnalités dans les pays où dominent les Roumains"*. 1 : 1.000.000. Paris, 1919. Zone colorate în mai multe culori, pe densități. 93×63.

MIRKOVITCH M. F.: *„Harta etnografică a națiunilor slave"*. 1 : 4.200.000. 1867. Ediția I. Zone colorate în mai multe culori. Fragment reprodus în „Les Bulgares dans leurs frontieres historiques et ethnographiques et politiques. 679 — 1917". Ediția II. Zone hașurate în mai multe culori. 67,5×86.

NOVICOW I.: *„Ubersicht von Europa nach den Volkssprachen"*. Fără scară. 1886. Zone colorate în mai multe culori. Reproducere în „La Roumanie — Atlas Ethnographique", 22,5×17.

POPA BURCĂ I.: *„România — Harta naționalităților"*. București. Fără scară. 1933. Zone colorate în mai multe culori. 23×13,5. In „Atlas geografic", pag. 29.

RÉCLUS ELISÉE: *„Population de la Turquie de l'Europe"*. 1 : 4.444.000. Paris, 1876. Zone colorate în mai multe culori. 29,7×21. In „Nouvelle Géographie Univer-

SYNVET A.: „*Carte ethnographique de la Turquie d'Europe*". 1 : 3.400.000. Constantinopole, 1877. Zone colorate în mai multe culori. Reproducere după ediţia II-a în „Les Bulgares dans leurs frontières historiques, ethnographiques et politiques — 679 — 1917", pag. 46. 27×27.

VÂLSAN G. şi GIUGLEA C.: „*Ţinutul Românilor din Serbia şi Bulgaria apuseană*". 1 : 1.000.000. Bucureşti, 1913. Zone haşurate în negru. 22,3×21,8. Anexă la „Dela Românii din Serbia — culegere de literatură populară".

STOIAN ROMANSKI: *Carta na românskoto naselenie mejdu Timoc i Morava* (Harta populaţiei româneşti dintre Timoc şi Morava) Sofia, 1926. Zone haşurate în negru 21×17 cm. In „Românii dintre Timoc şi Morava" de acelaş autor.

I. P. MAICOV: *Etnograficescaia Karta Vostocinoi oblasti Cniajestva Serbscom* (Harta enografică a regiunei estice a Principatului Serbiei). Petersburg, 1873. Colorată în roşu 37,7×27,3 cm. în „O plemenom sostave naselenia u Cniajestve Serbscom".

FLORINSKI I. D.: *Etnograficescaia Karta zapadnago slavianstva i zapadnoi Rusii* (Harta etnografică a slavismului apusean şi a Rusiei de Vest). Kiev, 1911. Mai multe culori, 93×114 cm.

KIEPERT H.: *Etnographische Uebersicht des Europäischen Orients* (Privire etnografică a elementului european) Berlin, 1876. Mai multe culori 53,5×45 cm.

N. ECONOMU şi I. BRAN: *Structura etnică a localităţilor dintre Timoc şi Morava după Recensământul jugoslav din 1921.* Bucureşti 1942. Mai multe culori 74,8×74 cm.

LEJEAN GUILLAUME: *Carte ethnographique de la Turquie d'Europe et des Etats vassaux autonomes.* (Harta etnografică a Turciei europene şi a Statelor vasale autonome). Gotha, 1861. Mai multe culori 52×42,7 cm.

G. WEIGAND: *Völkerkarte des Rumänischen Sprachgebietes* (Harta etnografică a dialectelor româneşti). In „Linguistischer Atlas des Dacorumänischen Sprachgebietes". Leipzig, 1900. Mai multe culori, 49,4×61 cm.

Lămurire: In cuprinsul textelor publicate în acest volum, cititorii vor vedea că unii autori, de multe ori, se referă şi la alte scrieri care de asemenea vorbesc despre Românii din Timoc.

Dacă aceste scrieri nu se află reproduse în lucrarea de faţă — care am vrut să fie cât mai completă — aceasta se datoreşte imprejurărilor care nu ne-au îngăduit să ni le putem procura.

Cele, care, totuşi, ne-au sosit între timp, vor forma obiectul volumelor II şi III, urmând ca ultimele să fie publicate, şi ele, când imprejurările vor permite acest lucru.

Ţinem, cu acest prilej, să amintim cititorilor noştri că acolo unde anumite sublinieri din text ne aparţin, am indicat acest lucru printr'o notă marginală. (Nota Edit.).

1200. ex. — Octombrie, 1943.

CARTE ETHNOGRAPHIQUE
DE LA
TURQUIE D'EUROPE
ET DES ETATS VASSAUX AUTONOMES

PAR G. LEJEAN

A. SOUCHE INDO GERMANIQUE

SLAVES
- Serbes
- Bulgares
- Russes
- Polonais

GERMAINE
- Allemands

GRECO LATINE
- Grecs
- Roumains
- Zinzares
- Skipetars

B. SOUCHE OUGRO TARTAR
- Turcs
- Turkomans Yuruks
- Tartares
- Magyars

PARTIE ORIENT DE LA SERVIE

Danube Fl.

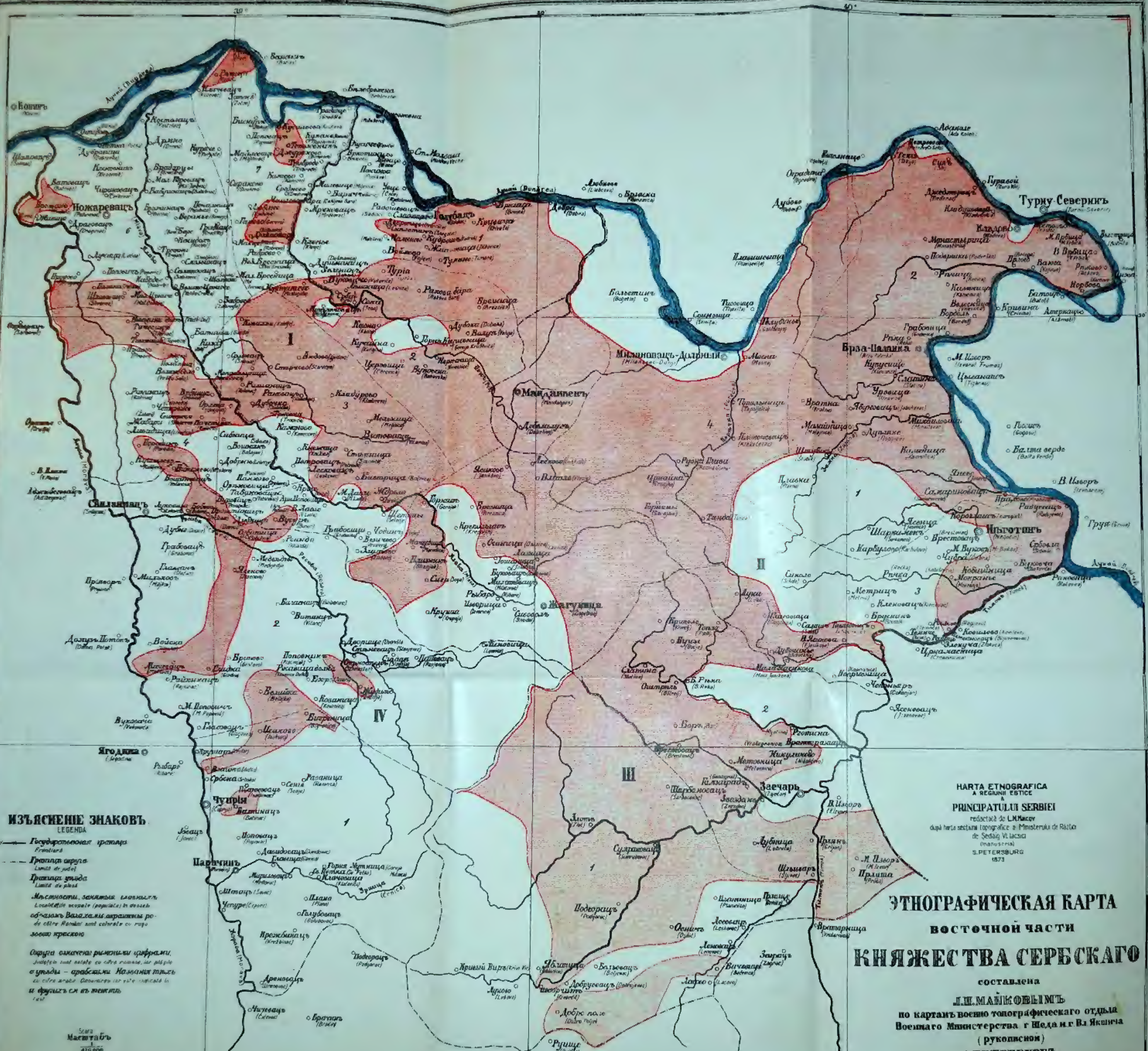
MER NOIRE

RUSSIE

MER DE MARMARA

MER EGEE

CANDIE

HARTA ETNOGRAFICA
A REGIUNII ESTICE
A
PRINCIPATULUI SERBIEI
S.PETERSBURG
1873
ЭТНОГРАФИЧЕСКАЯ КАРТА
восточной части
КНЯЖЕСТВА СЕРБСКАГО
составлена
Л.Н.МАЙКОВЫМЪ
по картамъ военно топографическаго отдѣла
Военнаго Министерства г Шеда и г Вл Якшича
(рукописной)
С.ПЕТЕРБУРГЪ
1873.
ИЗЪЯСНЕНІЕ ЗНАКОВЪ
LEGENDA
Государственная граница
Граница округа
Граница уѣзда
Масштабъ
420 000
Турну-Северинъ
Кладово
Брза-Паланка
Миланавацъ-Долрный
Майданпекъ
Неготинъ
Жагубица
Зaечарь
Ножаревацъ
Свиланацъ
Ягодина
Чупрія
Параћинъ
Голубацъ
I
II
III
IV

VÖLKERKARTE DES RUMÄNISCHEN SPRACHGEBIETES

de Prof. Dr. Weigand-Leipzig 1900

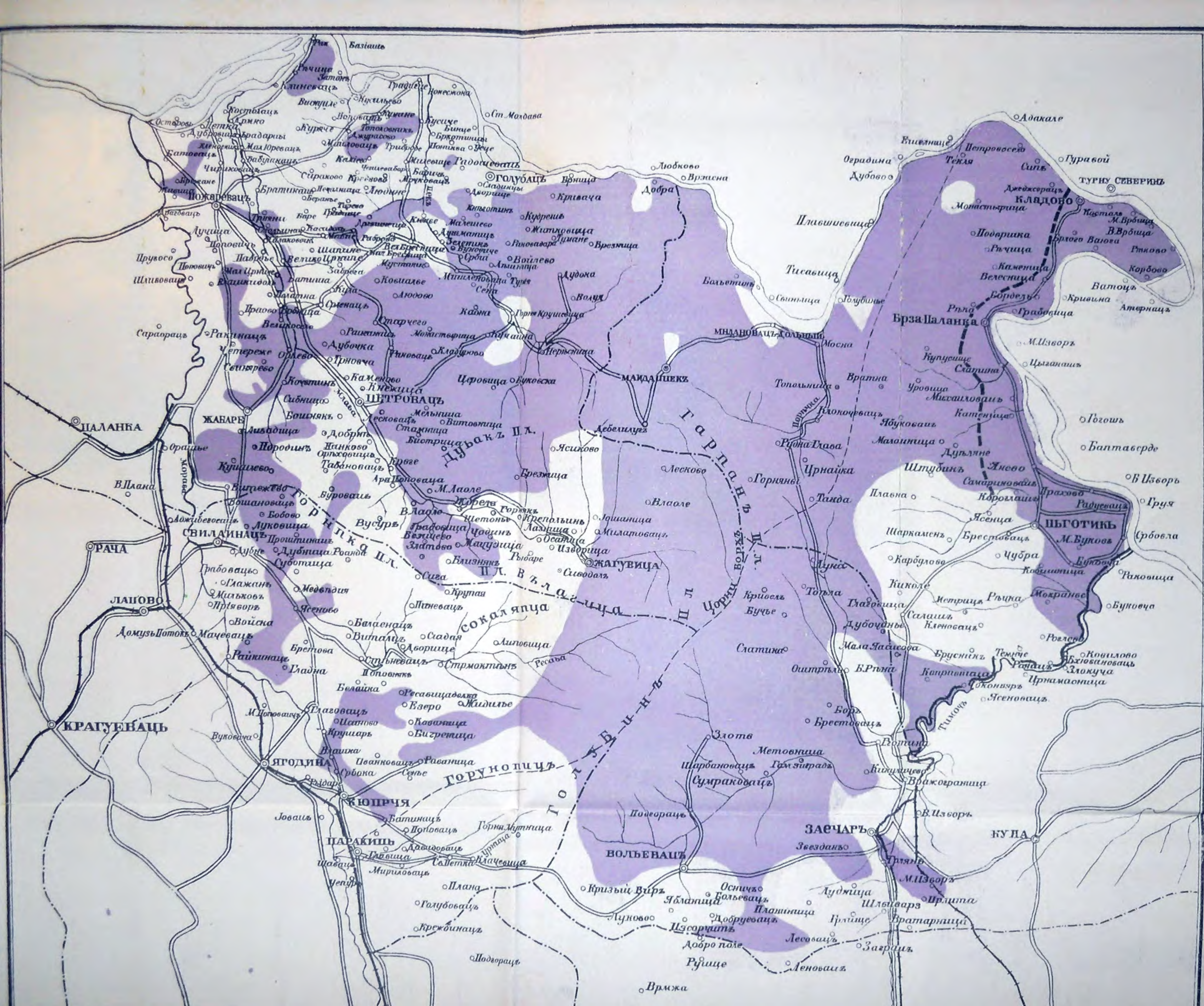
ETHNOGRAPHISCHE ÜBERSICHT DES EUROPÄISCHEN ORIENTS

zusammengestellt von H. KIEPERT Berlin im Mai 1876.

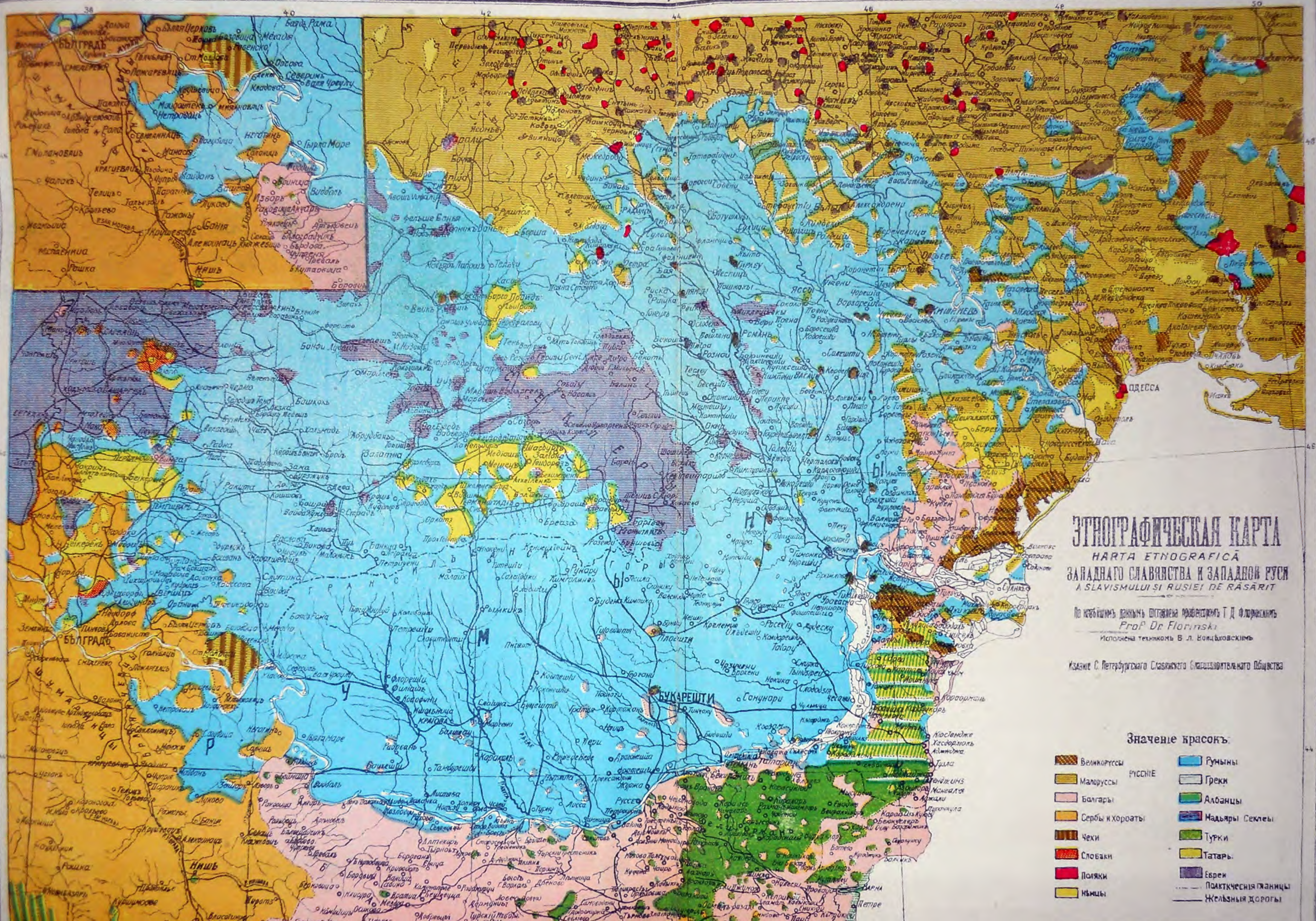
Supliment la vol. ROMÂNII DIN TIMOC culegere de isvoare
Ediție îngrijită de C. CONSTANTE și A. GOLOPENȚIA Buc. 1943

INTINDEREA
ELEMENTULUI ROMÂNESC
în dreapta Dunărei
de L. T. BOGA
Scara 1:1.000.000
AUSTRO-UNGARIA
ROMÂNIA
SERBIA
BULGARIA
DUNAREA
DUNĂREA
ORȘOVA
Vârciorova
TURNU-SEVERIN
POJAREVAT
DOLNI MILANOVAT
NEGOTIN
VIDIN
CALAFAT
LOM
RAHOVA
T. MĂGURELE
NICOPOLE
ZIMNICEA
ȘIȘTOV
Timoc
Morava
Cerna
Ischer
Vid
Osma
Lom
Belogradžic
Des. G. T. Niculescu

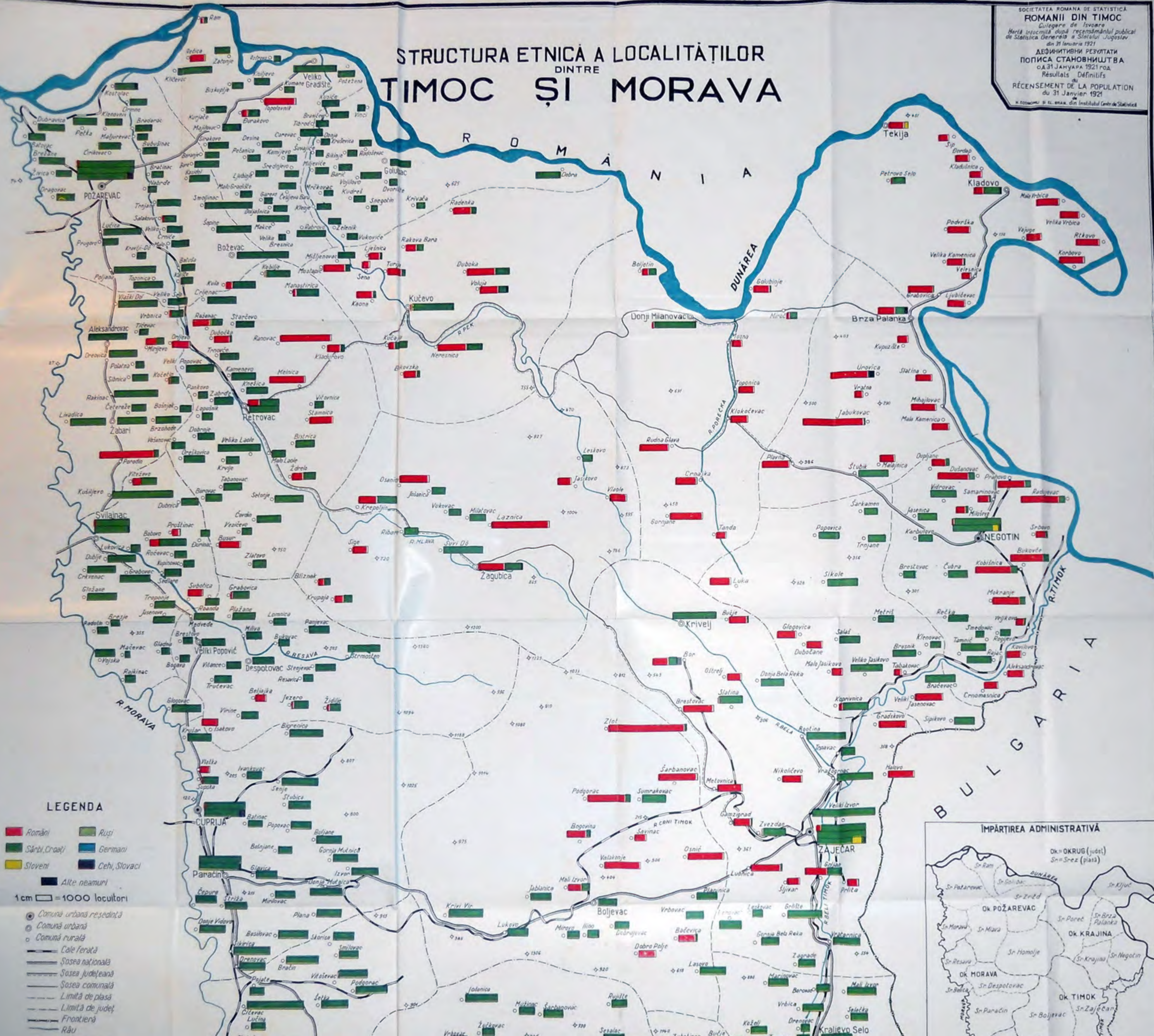

ГОЛУБАЦЪ
ПОЖАРЕВАЦЪ
ПЕТРОВАЦЪ
ПАЛАНКА
ЖАБАРЕ
СВИЛАЙНАЦЪ
РАЧА
ЛАПОВО
КРАГУЕВАЦЪ
ЯГОДИНА
КЮПРИЯ
ПАРАКИНЪ
ЖАГУВИЦА
МАЙДАНПЕКЪ
МИЛАНОВАЦЪ
КЛАДОВО
ТУРНУ СЕВЕРИНЪ
Брза Паланка
НЕГОТИНЪ
ЗАЕЧАРЪ
БОЛЬЕВАЦЪ
КУЛА
Дубакъ Пл.
Горнякъ Пл.
Пл. Вълаганица
Сокальница
Гарпанъ Пл.
Голубинъ Пл.
Горунопицъ
Тимокъ
Морава
Млава
Пекъ
Адакале
Гуравой
Кривина
Грабовица
Сипъ
Текия
Оградина
Дубово
Плавишевица
Тисавица
Любково
Брзасна
Добра
Криваца
Ст. Молдава
Радошевацъ
Брадарац
Батовацъ
Велико Градиште
Рам
Зaовинъ
Клиневацъ
Баziaшь
Радуевацъ
Буковъ
Раковица
Буковца
Срболва
Груя
Б. Изворъ
Баптаверде
Гогошъ
Вражогрнацъ
Звезданъ
Вратарница
Лесовацъ
Загражъ
Добро поле
Рујиште
Подгорацъ
Лаповацъ
Врмжа
Јовацъ

HARTA ETNOGRAFICĂ A SLAVISMULUI ȘI RUSIEI DE RĂSĂRIT de Prof. Dr. Florinski

TIMOCUL
HARTĂ FIZICĂ
Scara 1:500.000
Reprodus după harta strategică a Institutului
DUNAREA
Požarevac
Orşova
Turnu Severin
Vidin
Calafat
Negotin
Zaječar
Paraćin
Ćuprija
Jagodina
Lapovo
Kučevo
Majdanpek
Donji Milanovac
Golubac
Smederevo
Ciupercenii Noui
Komoljske Pl.
Deli Jovan
Veliki Krš
Podgoracke pl.
Rtanj
Ržana
Knjaževac
Boinica
Kula
Gramada
Zlot
Bor
Rgotina
Kladovo
Brza Palanka
Bregovo
Salcia
Cujmirul
Pătulele
Baia de Aramă
Vf. Cerno glav.

STRUCTURA ETNICĂ A LOCALITĂȚILOR
DINTRE
TIMOC ȘI MORAVA
SOCIETATEA ROMANA DE STATISTICĂ
ROMANII DIN TIMOC
Culegere de Isvoare
Hartă intocmită după recensământul publicat de Statistica Generală a Statului Jugoslav
din 31 Ianuarie 1921
ДЕФИНИТИВНИ РЕЗУЛТАТИ
ПОПИСА СТАНОВНИШТВА
од 31 Јануара 1921 год
Résultats Définitifs
du
RÉCENSEMENT DE LA POPULATION
du 31 Janvier 1921
din Institutul Centr. de Statistică
ROMÂNIA
DUNĂREA
BULGARIA
R. MORAVA
R. TIMOK
R. PEK
R. MLAVA
R. RESAVA
R. POREČKA
R. CRNI TIMOK
R. BELI TIMOK
POŽAREVAC
Kučevo
Golubac
Veliko Gradište
Tekija
Kladovo
Brza Palanka
Donji Milanovac
NEGOTIN
Žagubica
Petrovac
Svilajnac
Despotovac
Veliki Popović
CUPRIJA
Paraćin
Boljevac
ZAJEČAR
Krivelj
Zlot
LEGENDA
Români
Ruși
Sârbi, Croați
Germani
Sloveni
Cehi, Slovaci
Alte neamuri
1 cm = 1000 locuitori
Comună urbană reședință
Comună urbană
Comună rurală
Cale ferată
Șosea națională
Șosea județeană
Șosea comunală
Limită de plasă
Limită de județ
Frontieră
Râu
ÎMPĂRȚIREA ADMINISTRATIVĂ
Ok. = OKRUG (județ)
Sr. = Srez (plasă)
Ok. POŽAREVAC
Ok. KRAJINA
Ok. MORAVA
Ok. TIMOK